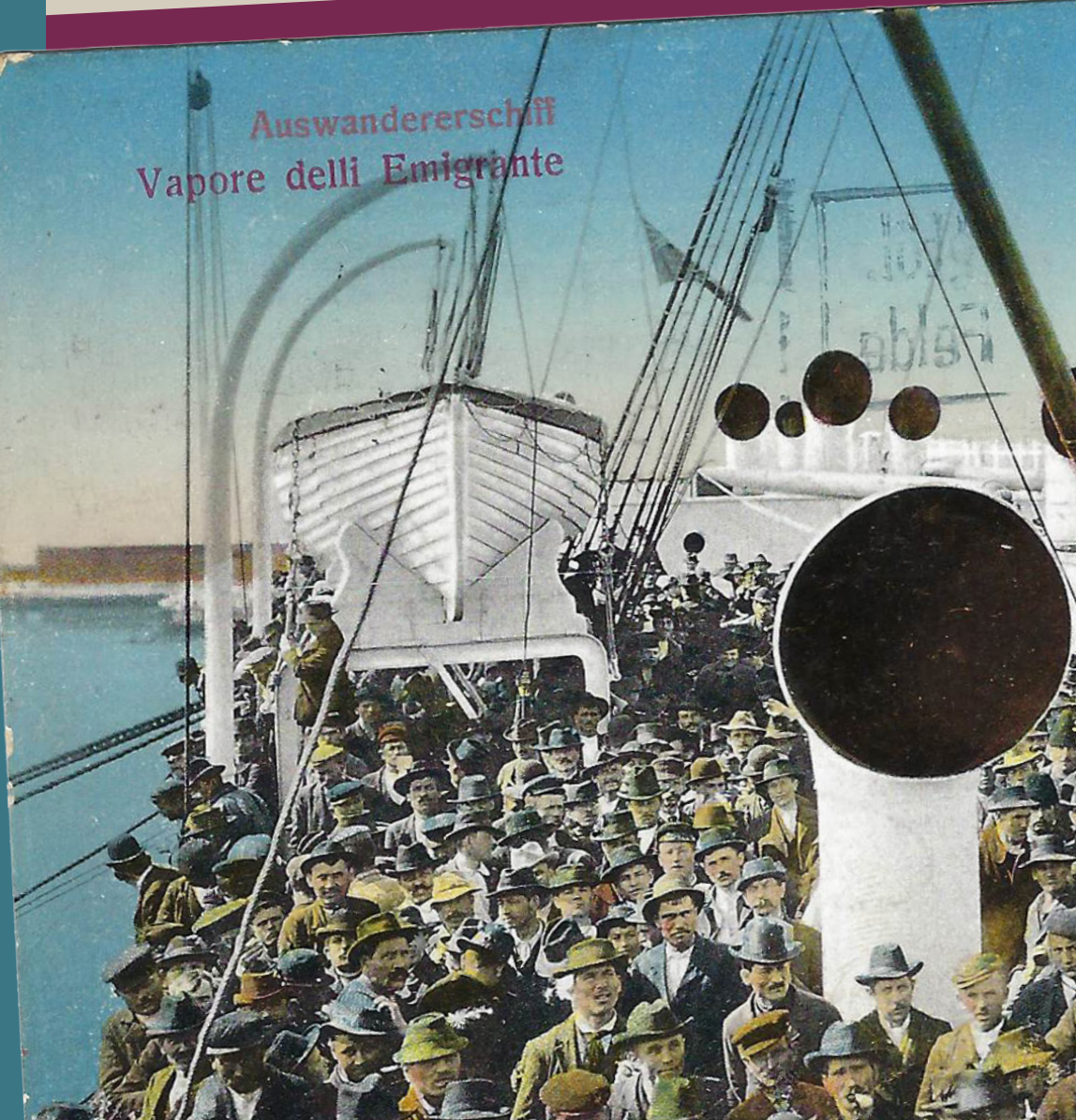

Neža Hlebanja

Izbrana poglavja iz zgodovine
slovenske priseljske
skupnosti v Braziliji

Auswandererschiff
Vapore delli Emigrante

INŠTITUT ZA NARODNOSTNA VPRAŠANJA
INSTITUTE FOR ETHNIC STUDIES

NEŽA HLEBANJA

**Izbrana poglavja
iz zgodovine slovenske priseljske
skupnosti v Braziliji**

Ljubljana, 2024

Dr. Neža Hlebanja

Izbrana poglavja iz zgodovine slovenske priseljske skupnosti v Braziliji

Prof. dr. Matjaž Klemenčič, urednik

Založnik: Združenje Slovenska izseljska matica

Zanj: dr. Boris Jesih

Soizdajatelj: Inštitut za narodnostna vprašanja

Zanj: prof. dr. Sonja Novak Lukanović

Recenzenta: prof. dr. Jernej Zupančič
prof. dr. Miha Koderman

Jezikovni pregled: prof. dr. Sandra Penger

Oblikovanje: Mateja Vrbinc

Naslovnica: fotografija iz arhiva Združenja Slovenska izseljska matica

Tisk: Demat d.o.o.

Naklada: 300 izvodov

DOI: https://doi.org/10.69070/2024_16

Izbrana poglavja iz zgodovine slovenske priseljske skupnosti v Braziliji © 2024,
Neža Hlebanja je izdano pod licenco CC BY-NC-ND 4.0. za ogled licence obiščite
<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>

Ljubljana 2024

Knjiga je izšla s finančno podporo Urada Vlade Republike Slovenije za Slovence v zamejstvu in po svetu
in podporo Zveze Slovencev v Braziliji/ União dos Eslovenos do Brasil

REPUBLIKA SLOVENIJA
URAD VLADE RS ZA SLOVENCE V
ZAMEJSTVU IN PO SVETU

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

94(81=163.6)
314.151.3-054.72(81=163.6)

HLEBANJA, Neža

Izbrana poglavja iz zgodovine slovenske priseljske skupnosti v Braziliji / Neža
Hlebanja. - Ljubljana : Združenje Slovenska izseljska matica : Inštitut za narodnostna
vprašanja, 2024

ISBN 978-961-93609-8-9 (Združenje Slovenska izseljska matica)
COBISS.SI-ID 218611715

Kazalo

PREDGOVOR	9
UVODNA BESEDA UREDNIKA	11
1. POLITIKA BRAZILSKÉ DRŽAVE DO PRISELJEVANJA	15
2. PRISELJEVANJE S SLOVENSKEGA ETNIČNEGA OZEMLJA V BRAZILIJU	19
3. ORGANIZIRANOST IZSELJENCEV S SLOVENSKEGA ETNIČNEGA OZEMLJA V BRAZILIJU	25
3.1. UVOD	25
3.2. CERKVENA ORGANIZIRANOST SLOVENSKE IZSELJENSKE SKUPNOSTI V BRAZILIJU	28
3.2.1. Slovenska etnična župnija v São Paulu	28
3.3. DRUŠTVA SLOVENSКИH PRISELJENCEV V BRAZILIJU	32
3.3.1. Začetki društvenega življenja Slovencev v Braziliji (do konca prve svetovne vojne)	33
3.3.2. Zadruga jugoslovena u Braziliji	37
3.3.3. Slovensko kulturno društvo ORNUS (SKD ORNUS 1928), slovensko kulturno društvo Naš dom (januar 1943), Sociedade Slovena de Cultura Nosso Lar (1943), Sociedade Beneficiente e Recreativa Beritoga (september 1948)	38
3.3.4. Slovensko izobraževalno društvo primorje (SID PRIMORJE)	56
3.3.5. Klub jugoslovanskih žena	61
3.3.6. Jugoslovansko podporno združenje/Jugoslovensko potporno udruženje	62
3.3.7. II. Jugoslovansko podporno združenje/II. Jugoslovensko potporno udruženje	64
3.3.8. Jugoslovanski odbor za pomoč vojnim žrtvam	65
3.3.9. Društvo novih emigrantov	67
3.3.10. Archivum heraldicum Brasiliense Slovenicum/Brazilsko slovenski heraldični arhiv	67
3.3.11. Društvo prijateljev Jugoslavije (Sociedad Amigos da Iugoslavia)	67
3.3.12. Zveza Slovencev v Braziliji/União dos Eslovenos do Brazil	89
3.3.12.1. DRUŠTVENI PROSTORI	95
3.3.12.2. AKTIVNOSTI	95
3.3.13. Gospodarska združenja slovenskih izseljencev v Braziliji – Slovenia Trade in SLOBRAZ	97
3.3.14. Slovenci v Braziliji izven São Paula	99
3.3.14.1. BELO HORIZONTE, MINAS GERAIS	101
3.3.14.2. RIO DE JANEIRO	103
3.3.14.3. PORTO ALEGRE, RIO GRANDE DO SUL	105

3.4. NARODNI DOMOVI	106
3.4.1. Poskusi vzpostavitve narodnega doma društva SID PRIMORJE	107
3.4.2. Narodni dom društva ORNUS	107
3.4.3. Narodni dom društva prijateljev Jugoslavije (Sociedad Amigos da Iugoslavia – SAIUG)	108
3.5. PODPORNA DRUŠTVA	108
3.5.1. Podporno društvo v obdobju pred prvo svetovno vojno	109
3.5.2. Jugoslovansko podporno društvo/Jugoslovansko potporno udruženje	109
3.5.3. II. Jugoslovansko podporno združenje/II. Jugoslovansko potporno udruženje	110
4. AKTIVNOSTI IZSELJENCEV S SLOVENSKEGA ETNIČNEGA OZEMLJA V BRAZILIJ	113
4.1. UVOD	113
4.2. VIDNEJŠE GOSPODARSKE AKTIVNOSTI IN NJIHOVI AKTERJI MED SLOVENSКИMI IZSELJENCI V BRAZILIJ	120
4.2.1. Vidnejše gospodarske aktivnosti in njihovi akterji med slovenskimi izseljenci v Braziliji do prve svetovne vojne	120
4.2.2. Vidnejše gospodarske aktivnosti in njihovi akterji med slovenskimi izseljenci v Braziliji v obdobju med obema svetovnima vojnama	130
4.2.3. Vidnejše gospodarske aktivnosti in njihovi akterji med slovenskimi izseljenci v Braziliji po drugi svetovni vojni	135
4.3. KULTURNE AKTIVNOSTI SLOVENSKE PRISELJENSKE SKUPNOSTI V BRAZILIJ	142
4.3.1. Uvod	142
4.3.2. Časopisje slovenskih izseljencev v Braziliji	144
4.3.2.1. PRVE OBJAVE SLOVENSКИH IZSELJENCEV V BRAZILIJ V OBDOBJU DO DRUGE SVETOVNE VOJNE	145
4.3.2.2. JORNAL DO SAIUG	149
4.3.2.3. JORNAL DO IMIGRANTE	151
4.3.2.4. NOVICE POD LIPO	152
4.3.3. Literarno udejstvovanje slovenskih izseljencev v Braziliji	153
4.3.4. Likovno ustvarjanje slovenskih izseljencev v Braziliji	158
4.4. DEJAVNOSTI SLOVENSKE IZSELJENSKE KATOLIŠKE SKUPNOSTI V BRAZILIJ IN PASTORALNE AKTIVNOSTI SLOVENSКИH DUHOVNIKOV V BRAZILIJ	160
4.4.1. Pastoralne aktivnosti slovenskih duhovnikov v Braziliji s posebnim ozirom na dejavnosti med slovenskimi izseljenci do prve svetovne vojne	161
4.4.2. Pastoralne aktivnosti slovenskih duhovnikov v Braziliji s posebnim ozirom na dejavnosti med slovenskimi izseljenci v obdobju med obema vojnama	161
4.4.3. Pastoralne aktivnosti slovenskih duhovnikov v Braziliji s posebnim ozirom na dejavnosti med slovenskimi izseljenci v obdobju po drugi svetovni vojni	162
4.4.4. Dejavnosti slovenske katoliške izseljenske skupnosti v Braziliji	164

4.5. POLITIČNE AKTIVNOSTI SLOVENSKE SKUPNOSTI V BRAZILIJU	172
4.5.1. Politično delovanje Ludvika Ceglarja	176
4.6. PRIREDITVE NAMENJENE PRISELJENCEM V BRAZILIJU (SÃO PAULO)	179
4.6.1. Dan jugoslovanskih priseljencev	179
4.6.2. Olimpijada priseljencev (Olimpiada dos Imigrantes)	181
4.6.3. Dobrodelni sejem v São Paulo (Feria da Bondade)	184
4.6.4. Mednarodni sejem knjig	185
5. DELOVANJE SLOVENSКИH DUHOVNIKOV V BRAZILIJU	187
ZAKLJUČEK	203
SEZNAM VIROV IN LITERATURE	205
ARHIVSKI VIRI	205
ČASOPISI IN POLJUDNE SERIJSKE PUBLIKACIJE	205
ZNANSTVENE MONOGRAFIJE	206
DELI ZNANSTVENE MONOGRAFIJE	207
ZNANSTVENI ČLANKI	208
STROKOVNE MONOGRAFIJE	209
DEL STROKOVNE MONOGRAFIJE	210
STROKOVNI ČLANKI	210
ENCIKLOPEDIJE IN ČLANKI V ENCIKLOPEDIJAH	212
DIPLOMSKE NALOGE, MAGISTRSKE NALOGE, DOKTORSKE NALOGE ..	213
VLADNE PUBLIKACIJE	213
INTERVJU	213
INTERNETNI VIRI	214
RECENZIJI	217
prof. dr. Miha Koderman	219
prof. dr. Jernej Zupančič	221

PREDGOVOR

Slovenska skupnost v Braziliji, ki praznuje že 100 letnico naselitve, pozdravlja z občudovanjem delo dr. Neže Hlebanje, ki z znanstvenim pristopom nadaljuje vrsto drugih dragocenih pričevanj slovenskih znanstvenikov in znanstvenic.

Življenjske zgodbe Slovenk in Slovencev v Braziliji, ki so sicer vpeti v nov prostor, vendar vztrajajo pri spominu na svoje korenine, se razlikujejo od življenjskih zgodb slovenskih izseljencev v drugih državah. Njihova vztrajnost in delo, tudi duhovnikov med njimi, sta zapustili pečat v brazilskem življenju, ki ga nove generacije nadaljujejo. Slovenski izseljenci v Braziliji so zapustili pomemben pečat v politiki, gospodarstvu, kulturi, novinarstvu in na univerzah.

Pričujoča knjiga je dober temelj za nadaljnje raziskave o tej skupnosti, ki je v 200 milijonski državi zapustila, upošteva njihovo številčnost, veliko močnejši pečat slovenstva kot mnogo kje drugod po svetu. Tako posamezniki kot organizacije in skupnosti so raztresene po tej državi.

Dr. Štefan Bogdan Barenboim Šalej,
soustanovitelj *Zveze Slovencev v Braziliji* in *SLOBRAZ-Slovensko brazilske gospodarske zbornice*,
prvi častni generalni konzul RS v Braziliji,
posebni odposlanec RS za Latinsko Ameriko in Karibe 2007/2008.

São Paulo, 4. 12. 2024

UVODNA BESEDA UREDNIKA

Delo dr. Neže Hlebanja o izbranih poglavjih zgodovine slovenske skupnosti v Braziliji predstavlja predelano in zelo skrajšano verzijo njene doktorske disertacije z naslovom *Izseljevanje iz slovenskega etničnega ozemlja v Brazilijo in zgodovina slovenske priseljske skupnosti v Braziliji*. V doktorski disertaciji je predstavila v prvem pregled zgodovine Brazilije od srede 19. stoletja do danes. Poglavje je zelo obsežno, saj obsega preko 230 strani. Žal je to poglavje v celoti izpuščeno iz pričujoče knjige. Gre namreč za prvi tovrstni prikaz zgodovine Brazilije v slovenskem jeziku izpod peresa slovenske avtorice. Avtorica je namreč pri tem upoštevala tudi sočasno vedenje o Braziliji na slovenskem etničnem ozemlju na podlagi poročil slovenskega časopisja, zlasti *Slovenca*.

V drugem delu, ki je še bolj inovativen, je avtorica na preko 170 straneh na podlagi literature in pa tudi časopisnih poročil in arhivskega gradiva predstavila priseljsko politiko brazilske države in priseljevanje s slovenskega etničnega ozemlja od začetka 19. stoletja pa do današnjih dni. Po eni strani je uporabila literaturo brazilskih avtorjev po drugi strani pa je za podatke o priseljevanju Slovencev uporabljala časopisno in arhivsko gradivo. Žal spričo finančnih omejitev tudi to poglavje ni objavljeno v pričujoči knjigi. Avtorica je predstavila tudi priseljevanje pomembnejših etničnih skupnosti, ki so postale del sedanje identitete Brazilije (Portugalci, Italijani, Nemci, Japonci in drugi). V knjigi je objavljen le zelo kratek povzetek omenjenega poglavja.

V tretjem delu je predstavila organiziranost izseljencev s slovenskega etničnega ozemlja v Braziliji, v četrtem pa njihove aktivnosti. V petem delu je v posebnem delu predstavila življenjepise in delovanje slovenskih duhovnikov v Braziliji. Tretji, četrti in deloma peti del predstavljata pričujočo knjigo o izbranih poglavjih zgodovine slovenske skupnosti v Braziliji.

Seveda je razumljivo, da avtorica ni mogla v knjigo vključiti vseh poglavji disertacije, saj bi knjiga sicer obsegala preko 600 strani. Kot sem v tem uvodu že omenil, bi pa to bilo zelo koristno za poznavanje brazilske zgodovine in sedanosti s strani slovenskega bralca.

V knjigi je avtorica zelo na kratko predstavila politiko brazilske države do priseljevanja ter priseljevanje s slovenskega etničnega ozemlja v Brazilijo. Ugotovila je, da se je v vseh fazah priseljevanja pred prvo svetovno vojno, med obema svetovnima vojnoma in po letu 1945 v Brazilijo priselilo okrog 15 000 Slovencev iz slovenskega etničnega ozemlja. Posebnega

pomena za organiziranost skupnost so bili tisti, ki so se priselili v obdobju med obema vojnama, večinoma iz tistega dela slovenskega etničnega ozemlja, ki je po prvi svetovni vojni pripadel Italiji. Danes ocenjujemo število Slovencev in njihovih potomcev na 5000.

V posebnem delu je predstavljena organiziranost slovenske skupnosti v Braziliji skozi različna obdobja v okviru katoliške cerkve, v najrazličnejših društvih slovenskih priseljencev v Braziliji, ki so jih organizirali skupaj z drugimi priseljenci iz držav v katerih so Slovenci živeli pred prvo svetovno vojno Habsburške monarhije, kraljevine Jugoslavije, kraljevine Italije, republike Avstrije in socialistične Jugoslavije ter samostojne države republike Slovenije. Kot že omenjeno so med obema vojnama pomembno vlogo pri organiziranju slovenske skupnosti odigrali Slovenci, ki so v Brazilijo pribežali iz fašistične Italije. Pri tem je pomembno vlogo odigralo dejstvo, da so ti izseljenci pretežno izhajali iz vrst obrtnikov in podjetnikov, zlasti gradbene stroke. Tako so lahko gradili tudi narodni dom. Slovenci so bili organizirani tudi v podpornih društvih in tako v času pred prvo svetovno vojno kot tudi po njej.

V naslednjem poglavju je avtorica predstavila aktivnosti izseljencev s slovenskega etničnega ozemlja v Braziliji. Predstavila je njihove gospodarske aktivnosti v vseh treh obdobjih. Posamezni slovenski izseljenci so bili ugledni gospodarstveniki, tako je na primer Anton Kadunc zgradil prvi in najvišji nebotičnik v Južni Ameriki v São Paulu v obdobju med obema svetovnima vojnama. Franjo Paternost pa je zgradil predel São Paula, imenovan Vila Moinho Velho. Med njihove kulturne aktivnosti sodijo njihove objave. Objavljali so v časopisu argentinskih Slovencev pa tudi v *Jornal do SAIUG* in *Jornal do Imigrante*. Po letu 1991 pa so izdajali *Novice pod Lipo*.

Slovenski priseljenci v Braziliji so bili aktivni tudi pri literarnem udejstvovanju, najbolj aktiven na tem področju je bil duhovnik Ludvik Ceglar, ki je objavljajal pri goriški in celovski Mohorjevi založbi.

Slovenski priseljenci v Braziliji so bili aktivni tudi kot likovni ustvarjalci in so razstavljali v obdobju socialistične Jugoslavije z drugimi izseljenci iz Jugoslavije. Zelo znan je v Braziliji bil Franc Pavlovič.

Posebno poglavje je avtorica posvetila dejavnostim slovenske izseljenske katoliške skupnosti v Braziliji in pastoralnim aktivnostim slovenskih katoliških duhovnikov v Braziliji. Precej jih je doseglo mansignorske nazive in so postali pomemben del brazilske katoliške hierarhije v brazilskih škofijah. Seveda so se slovenski duhovniki posvečali slovenskim skupnostim v Braziliji. Ob tem med obema vojnama niso uspeli v želji, da bi jim poslali slovenskega duhovnika, ki bi se ukvarjal s slovensko

skupnostjo. Tako je šele po drugi svetovni vojni leta 1971 bila ustanovljena slovenska etnična župnija, ki si je delila svojo cerkev z brazilskimi katoliki.

Zelo zanimiva je bila politična aktivnost slovenskega katoliškega duhovnika Ludvika Ceglarja v Braziliji, ki je nadškofa São Paula Arnsa prosil, da je na začetku sedemdesetih let na vrhuncu vojne zoper dvojezične napise na avstrijskem Koroškem na ta problem opozoril ameriškega predsednika Jimmyja Carterja, ko je ta obiskal Brazilijo. O tem so poročali avstrijskim oblastem tudi njihovi diplomati v Braziliji.

Zanimive so tudi aktivnosti, ki so jih ob koncu sedemdesetih do srede osemdesetih let 20. stoletja prirejali jugoslovanski diplomati ob dnevih republike in novoletnih praznikih. Slovenski priseljenci v São Paulu so bili aktivni tudi v okviru »olimpijad priseljencev«, kjer so nastopali skupaj s priseljenci drugih etničnih skupnosti. Delovali so tudi v okviru dobrodelnega sejma in mednarodnega sejma knjig v São Paulu.

V posebnem poglavju je avtorica predstavila delovanje slovenskih duhovnikov v Braziliji.

Knjiga predstavlja pomemben prispevek k poznavanju slovenske skupnosti v Braziliji in kot takšna predstavlja pionirsko delo.

Portorož-Ljubljana, 22. 11. 2024

red. prof. dr. Matjaž Klemenčič

1. POLITIKA BRAZILSKÉ DRŽAVE DO PRISELJEVANJA

Časovno lahko priseljevanje v Brazilijo razdelimo v štiri faze: od 1820 do 1876, ko je bilo priselitev malo, med priseljenci so prevladovali Portugalci, Nemci in kategorija drugih, pod katero so uvrstili vse ostale. Naslednje obdobje je od leta 1877 do 1903. Za to obdobje je značilno množično italijansko priseljevanje. V tem obdobju so se relativno množično priseljevali tudi Slovenci. Za tretje obdobje od 1904 do 1930 je značilno priseljevanje Japoncev. Drugo in tretje obdobje predstavljata obdobji najmnožičnejšega priseljevanja v Brazilijo. Sledi jima obdobje od 1931 do 1963, ko pride do zmanjšanja priselitev.¹ Po letu 1964 je začelo močno upadati število priseljencev, ki so vstopili v državo, pri čemer je največji delež vseh priseljencev pripadal kategoriji »druge narodnosti«.² Za obdobje po letu 1963 je v Braziliji značilna vojaška diktatura. To obdobje traja do leta 1985. V obdobju vojaške diktature priseljevanj praktično ni bilo. Po letu 1985 se ponovno pojavi priseljevanje.³

Priseljevanje v Brazilijo v prvi fazi (v obdobju kolonizacije do njene osamosvojitve leta 1822) kolonialističen značaj. Tedaj so se iz Evrope priseljevali v Brazilijo predvsem Portugalci, saj je Brazilija v tem obdobju bila portugalska kolonija. V obdobju od sredine 16. stoletja pa do prepo-vede trgovanja s sužnji leta 1850 so priseljevanje v Brazilijo zaznamovale prisilne migracije iz Afrike. V obdobju od druge polovice 19. stoletja pa lahko govorimo o prostovoljnih migracijah posameznikov in družin iz Evrope v Brazilijo.⁴ Te je sprva spodbujala cesarska vlada, zaradi politike t. i. »pobeljenja«⁵ (tj. nadomeščanje večinoma temnopoltega prebivalstva z evropskimi priseljenci)⁶. Vlada je tedaj imela namen poseliti do tedaj nenaseljena območja. Leta 1830 je cesarska vlada prenehala financirati

1 Maria Stella Ferreira Levy, »O papel da migração internacional na evolução da população brasileira (1872 a 1972)«, *Saúde Pública* 8 (1974), str. 52.

2 Levy, »O papel da migração internacional na evolução da população brasileira«, str. 55.

3 Boris Fausto, *Zgodovina Brazilije* (Ljubljana: Založba ZRC SAZU, 2016), str. 341–342.

4 Jeffrey Lesser, *Immigration, Ethnicity, and National Identity in Brazil, 1808 To The Present* (Cambridge: Cambridge University Press, 2013), str. 34–35.

5 Lesser, *Immigration, Ethnicity, and National Identity in Brazil*, str. 12.

6 Miha Zobec, »Prva Jugoslavija in »njena« diaspora v Braziliji: od angažmaja izseljen-skih aktivistov do pozabe skupnosti«, *Prispevki za novejšo zgodovino*, leto 61, št. 2 (2021), str. 105.

koloniste in zahtevala, da priseljenci dokažejo samozadostnost, preden dobijo dovoljenje za priselitev. Sprejet je bil zakon, ki je prepovedoval kakršne koli državne izdatke, povezane s kolonizacijo oziroma sponzoriranjem priselitev iz Evrope za katero koli provinco cesarstva. Zato je cesarska vlada prekinila s sponzoriranjem kolonizacij do leta 1834. Tako so začele dobivati prednost zasebne priseljske sheme in privatno-javna partnerstva. Zakon sprejet leta 1834 pa je kolonizacijsko politiko prepustil v roke provinc. Vendar tudi lokalne vlade niso razpolagale s presežkom sredstev, kot tudi cesarska brazilska vlada. Zato so se lokalni voditelji hitro začeli naslanjati na privatne interese, da bi naselili obsežna ozemlja, na katerih je tedaj živelo le avtohtono prebivalstvo.⁷

Pomembno vlogo so imele tudi politike provinc, ki so potrebovale delavce za naselitev in delo na kavnih plantažah. V obeh primerih je šlo za subvencioniranje priselitve v različnih oblikah.⁸ Najdlje je subvencioniranje priseljevanja obdržala provinca in kasneje zvezna država São Paulo, skoraj do konca 20. let 20. stoletja.⁹ V obdobju priseljevanja v Brazilijo iz Evrope od 20. let 19. stoletja do druge polovice 70. let 19. stoletja iz Evrope do leta 1859 (do prepovedi preseljevanja v Brazilijo s strani Prusije – Heydtov reskript) je bilo med priseljenci veliko Nemcev. Vendar pa je pruska vlada ugotovila, da priseljence v Braziliji izkoriščajo in je zato prišlo do prepovedi priseljevanja.¹⁰ Ta reskript je neugodno vplival na morebitno izseljevanje iz Prusije v Brazilijo, od leta 1871 naprej pa iz vsega Nemškega cesarstva. Odlok je bil razveljavljen šele leta 1896, pa še tedaj le za tri južne države Brazilije.¹¹

Največji razmah so migracije iz Evrope v Brazilijo doživele v 80. in 90. letih 19. stoletja. V obdobju od druge polovice 70. let 20. stoletja do omejitve priseljevanja v Brazilijo s strani Italije leta 1902 (Prinettijev odlok)¹² je značilno množično priseljevanje v Brazilijo iz območja današnje Italije.

7 Levy, »O papel da migração internacional na evolução da população brasileira«, str. 51–52; Lesser, *Immigration, Ethnicity, and National Identity in Brazil*, str. 28–34.

8 Lesser, *Immigration, Ethnicity, and National Identity in Brazil*, str. 39.

9 Levy, »O papel da migração internacional na evolução da população brasileira«, str. 54–55.

10 Glej več v: Bruno Gabriel Witze de Souza, »Subsidies to the history of the German-speaking immigration to the province/State of São Paulo, Brazil (1840–1920)«, *IAI Discussion Papers*, št. 233 (Göttingen: Georg-August-Universität Göttingen, Ibero-America Institute for Economic Research (IAI), 2016).

11 Levy, »O papel da migração internacional na evolução da população brasileira«, str. 51–52.

12 Glej več v: Angelo Trento, *Do outro lado do Atlântico: um século de imigração italiana no Brasil* (São Paulo: Livraria Nobel S.A., 1989).

Tu je šlo za subvencionirane priselitve s strani provinc in naseljevanje priseljencev na podeželju, predvsem na kavnih plantažah.¹³

Pomembno so na oblikovanje brazilske družbe vplivale migracije iz Japonske v 20. in 30. letih 20. stoletja, ki jih je sprva spodbujala brazilska vlada, nato pa je njihovo subvencioniranje prevzela japonska vlada. Ti priseljenci so se naseljevali v strnjenih kolonijah.¹⁴ V veliki meri so se v obdobju 20. let 20. stoletja priseljevali tudi iz Sirije, Libanona ter Judje. To priseljevanje je potekalo brez spodbud brazilske države. Judje in Arabci so se večinoma naseljevali na urbanih področjih in se ukvarjali s trgovino.¹⁵ Tudi sicer so se priseljenci v Brazilijo v obdobju med obema vojnama priseljevali večinoma v urbano okolje, kar gre pripisati tudi vedno hitrejši urbanizaciji Brazilijske v tem obdobju.¹⁶ Priseljenci iz Evrope so pomembno vplivali na razvoj in podobo Brazilijske.

Ne glede na prepovedi držav odselitve, ki so izvirale iz poročil o slabem ravnanju s priseljenci in težkih življenjskih in delovnih pogojih v Braziliji, so bili priseljenci uspešni in so postali pomemben gradnik brazilske družbe. Omejitve izseljevanja v Brazilijo lahko pripišemo zlasti slabemu ravnanju s priseljenci, sploh v obdobju neposredno po ukinitvi suženjstva v Braziliji leta 1888, ko so veleposestniki potrebovali delovno silo.¹⁷ Posledica tega pa so bile tudi omejitve izseljevanja v Brazilijo s strani držav izseljevanja, ki so poleg tega same tudi potrebovale delovno silo oziroma vojaške obveznike.

Glavnino izseljencev v Južno Ameriko in tudi Brazilijo s slovenskega etničnega ozemlja je do konca 19. stoletja predstavljalo kmečko prebivalstvo, ki se je izseljevalo s pomočjo subvencij brazilske vlade in na pobudo agentov za izseljevanje. Večinoma so se izseljevali iz ekonomskih razlogov. Šlo pa je predvsem za izseljevanje družin, saj je Brazilija v obdobju

13 Levy, »O papel da migração internacional na evolução da população brasileira«, str. 53–54 in Fausto, *Zgodovina Brazilijske*, str. 200–203.

14 Levy, »O papel da migração internacional na evolução da população brasileira«, str. 54–55; Thomas Skidmore, »Racial ideas and social policies in Brazil, 1870–1940«, *The Idea of race in Latin America, 1870–1940*, ur. Richard Graham Richard Graham; Thomas E Skidmore; Aline Helg; Alan Knight. (Austin: University of Texas Press, 1990), str. 23–25; Fausto, *Zgodovina Brazilijske*, str. 200–203 in glej več v: Lesser, *Immigration, Ethnicity, and National Identity in Brazil*.

15 Levy, »O papel da migração internacional na evolução da população brasileira«, str. 54–55; Thomas Skidmore, »Racial ideas and social policies in Brazil, 1870–1940«, str. 23–25.

16 Lesser, *Immigration, Ethnicity, and National Identity in Brazil*, str. 7 in Levy, »O papel da migração internacional na evolução da população brasileira«, str. 12–14 in str. 50.

17 Fausto, *Zgodovina Brazilijske*, str. 147–150.

pred prvo svetovno vojno subvencionirala potne stroške le družinam in ne samskim osebam.¹⁸

Brazilijska je v obdobju od osamosvojitve 1822 do začetka prve svetovne vojne (v primeru posameznih provinc pa celo do konca 20. let 20. stoletja) spodbujala priseljevanje iz Evrope.

Brazilijska je vabila priseljence zaradi svoje politike »pobeljenja« in kolonizacije nenaseljenih večinoma mejnih področji (to velja predvsem za obdobje cesarstva) ter gospodarske rasti (temelječe na proizvodnji kave), zaradi postopne ukinitve suženjstva od sredine 19. stoletja dalje in potrebe po novi delovni sili (to velja predvsem za obdobje republike). Tako so začeli s politiko načrtnega priseljevanja agrarnih delavcev iz Evrope.

18 Aleksej Kalc, »Nekateri vidiki primorskega izseljevanja v Južno Ameriko do prve svetovne vojne«, *Kulturno ustvarjanje Slovencev v Južni Ameriki* (Ljubljana: ZIFF, 1995), str. 36–38.

2. PRISELJEVANJE S SLOVENSKEGA ETNIČNEGA OZEMLJA V BRAZILJO

Priseljevanje v Brazilijo s slovenskega etničnega ozemlja lahko razdelimo na podoben način kot izseljevanje s slovenskega etničnega ozemlja na splošno na tri glavna obdobja: obdobje od konca 19. stoletja do prve svetovne vojne, obdobje med obema vojnoma in obdobje po drugi svetovni vojni.¹⁹ V vseh obdobjih so se izseljenci s slovenskega etničnega ozemlja v Braziliji pretežno naseljevali v južnem delu Brazilije, ki je bil gospodarsko najbolj razvit.²⁰

Obdobje množičnega izseljevanja s slovenskega etničnega ozemlja od druge polovice 19. stoletja do prve svetovne vojne lahko razdelimo na štiri podobdobja: od prve polovice 19. stoletja do 1870, od leta 1870 do leta 1890, 1890 do 1900 in 1900 do 1914.

Viri za prvo obdobje izseljevanja s slovenskega etničnega ozemlja v Brazilijo, to je obdobje prve polovice 19. stoletja oziroma do 70. let 19. stoletja so zelo skopi; kljub temu pa so v Brazilijo v tem obdobju vendarle prišle manjše skupine priseljencev s slovenskega etničnega ozemlja. Sekundarni viri iz kasnejših obdobji, ki so na voljo za to obdobje, poročajo le o srečanjih s priseljenci s slovenskega etničnega ozemlja, ki so živeli v Braziliji.²¹ Najverjetneje gre celo za priseljence iz obdobja kolonizacije južnih provinc Brazilije od 1824 do 1830 s prebivalci iz Srednje Evrope, ki jo je podpirala brazilska cesarska politika. Brazilska cesarska vlada je stimulirala prihod Evropejcev predvsem iz ozemlja današnje Nemčije in tudi iz Habsburške monarhije.²² O slovenskih priseljencih v Brazilijo v tem zgodnjem obdobju je pričal tudi pater Janez Madon, znan tudi kot oče Serafin Goriški. Ob prihodu v Rio de Janeiro leta 1872 je tako začel maševati med

19 Aleš Breclj, »Nekaj podatkov o izseljevanju iz Slovenskega primorja v Južno Ameriko, predvsem v Argentino«, *Annales, Series historia et sociologia*, letnik 7, številka 10 (1997), str. 216.

20 Andreja Šimenc, *Izseljevanje Slovencev v Brazilijo in njihova integracija na primeru slovenske skupnosti v São Paulo*, diplomsko delo, (Ljubljana: Univerza v Ljubljani Filozofska Fakulteta, 2002), str. 59–62 in S.P.B., »Brazilija, dobra zemlja ... Ob stoletnici prihoda prvih Slovencev v Brazilijo«, *Zbornik Svobodne Slovenije*, leto 12 (1960), str. 185.

21 Josip Anić, »Jugoslavenski iseljenci u Brazilu«, *Migracijske teme* 4 (1988), str. 400 in S.P.B., »Brazilija, dobra zemlja ...«, str. 185.

22 Lesser, *Immigration, Ethnicity, and National Identity in Brazil*, str. 24 in Levy, »O papel da migração internacional na evolução da população brasileira«, str. 51.

Slovenci in Nemci.²³ Pri teh je vprašanje, ali gre za posamezne primere priselitve ali za rezultat kolonizacijske politike cesarstva.

Drugo obdobje, ki predstavlja začetek množičnega priseljevanja Slovencev v Brazilijo, je potekalo od 70. let do konca 80. let 19. stoletja. Takrat je izseljevanje potekalo v največji meri iz zahodnega dela slovenskega etničnega ozemlja (takratna italijanska Furlanija, slovenski del Goriške in Gradiške – avstrijska Furlanija, Goriška pa predvsem Brda, širša okolica mesta Gorica, Vipavska dolina in Kras). Izseljevanje Slovencev v Brazilijo je spodbudilo predhodno množično izseljevanje iz Benečije (Veneto), Lombardije in Piemonta in italijanske pa tudi avstrijske Furlanije v Argentino in Brazilijo. Med njimi so bili tudi Beneški Slovenci.²⁴ To se sklada tudi z brazilsko politiko spodbujanja priseljevanja v tem obdobju in s podatki o množičnem italijanskem priseljevanju v Brazilijo v tem obdobju.²⁵

V 80. letih 19. stoletja pride od izrazitejše vloge agentov za izseljevanje pri spodbujanju izseljevanja s slovenskega etničnega ozemlja. V tem obdobju na podlagi delovanja izseljenskih agentov izseljevanje v Brazilijo zajame tudi Kranjsko. Na njihovo delovanje pa je opozarjalo tudi sodobno časopisje.²⁶

Tretje obdobje predstavlja obdobje od 90. let 19. stoletja do konca tega stoletja. V tem obdobju je opazen večji porast izseljevanja s slovenskega etničnega ozemlja, predvsem v drugi polovici 90. let 19. stoletja, še zlasti v letih 1895 in 1896. To se ujema z uradnimi avstrijskimi statistikami, ki v teh letih beležijo najvišje število izseljencev iz avstrijskega dela monarhije v Brazilijo. Izseljevanje v Brazilijo s slovenskega etničnega ozemlja je v tem obdobju potekalo predvsem iz avstrijske Goriške in Gradiške, Trsta in

23 Ludvik Ceglar, Zora Piščanc, *Apostol brazilskih Indijancev, Misijonar Janez Madon, oče Serafin Goriški* (Koper: Ognjišče, 2020), str. 16

24 Aleksej Kalc, »Zgodovinski, socialni, gospodarski in politični vidik migracij na Slovenskem«, *Doba velikih migracij na Slovenskem*, ur. A. Kalc, M. Milharčič Hladnik, J. Žitnik Serafin, (Ljubljana: Založba ZRC, 2020), str. 54.

25 Levy, »O papel da migração internacional na evolução da população brasileira«, str. 51; Breclj, »Nekaj podatkov o izseljevanju iz Slovenskega primorja v Južno Ameriko, predvsem v Argentino«, str. 219; Kalc, »Zgodovinski, socialni, gospodarski in politični vidiki migracij na Slovenskem ...«, str. 53–54; Ema Umek, »Izseljevanje v Brazilijo v zadnjih letih 19. stoletja«, *Slovenski izseljenski koledar*, letnik 16 (1969), str. 218–220; Kalc, »Nekateri vidiki primorskega izseljevanja v Južno Ameriko do prve svetovne vojne«, str. 38.

26 Breclj, »Nekaj podatkov o izseljevanju iz Slovenskega primorja v Južno Ameriko, predvsem v Argentino«, str. 219; Kalc, »Zgodovinski, socialni, gospodarski in politični vidiki migracij na Slovenskem ...«, str. 53–54; Umek, »Izseljevanje v Brazilijo v zadnjih letih 19. stoletja«, str. 218–220.

okoliških vasi, pa tudi iz Kranjske. V drugi polovici 90. let 19. stoletja pa večinoma iz Kranjske (predvsem okraja Postojna in Logatec) in iz južne Štajerske.²⁷

Nato sledi četrto obdobje od začetka 20. stoletja pa do prve svetovne vojne, ko je izseljevanje s slovenskega etničnega ozemlja v Brazilijo v največji meri potekalo iz Kranjske pa tudi iz zahodnega roba slovenskega etničnega ozemlja. V tem obdobju avstrijski Lloyd leta 1908 vzpostavi redno linijo iz Trsta v Južno Ameriko, priseljevanje pa spodbuja tudi brazilska vlada.²⁸

Na podlagi različnih virov in literature lahko sklepam, da je bilo število slovenskih izseljencev, ki so se v obdobju pred prvo svetovno vojno v Brazilijo priseljevali predvsem iz Avstro-Ogrske monarhije in kraljevine Italije veliko večje, kot kaže uradna statistika. Statistike držav izselitve so nepopolne, saj so se ljudje izseljevali ilegalno, poleg tega so Slovence šteli skupaj s Slovani in s Hrvati (ter Srbi). V Braziliji kot državi priselitve so Slovenci v statistikah največkrat zapisani po državah, od koder so prišli, včasih so kot državo izvora označili pristanišče odhoda. Sklepam lahko, da se je v obdobju od 1808 do prve svetovne vojne v Brazilijo izselilo 8000–10 000 ljudi s slovenskega etničnega ozemlja, večinoma Slovencev. Pri tem niso všteti številni potomci slovenskih izseljenskih družin v Braziliji. Pri tem niso všteti številni potomci slovenskih izseljenskih družin v Braziliji.²⁹

Na podlagi virov lahko ugotovim, da so se v obdobju od druge polovice 19. stoletja do prve svetovne vojne v Brazilijo večinoma izseljevale cele družine, da so večinoma potovali s pomočjo brazilskih finančnih virov, da so se izseljevali predvsem iz področja Primorske že od 70. let 19. stoletja (Furlanija, Beneška Slovenija, Vipavska dolina, Goriška brda, Kras) in od 80. let pa tudi Kranjske (Notranjska, župnija Slavina, Postojna, Logatec) in od druge polovice 90. let 19. stoletja še iz južne Štajerske, da so se največkrat izseljevali na pobudo agentov za izseljevanje (ki so bili plačani s strani brazilske vlade) in da so bili ne glede na tragične zgodbe vsaj nekateri slovenski izseljenci v Braziliji uspešni in so si pridobili neko premoženje, s katerim so lahko začeli lastno podjetje ali kupili zemljo tako doma kot v Braziliji.

27 Breclj, »Nekaj podatkov o izseljevanju iz Slovenskega primorja v Južno Ameriko, predvsem v Argentino«, str. 216.

28 Kalc, »Nekateri vidiki primorskega izseljevanja v Južno Ameriko do prve svetovne vojne«, str. 39–41; Matjaž Klemenčič, *Ameriški Slovenci in NOB v Jugoslaviji* (Maribor: Založba obzorja, 1987), str. 41.

29 »Dnevne novice, (V Brazilijo)«, *Slovenec*, letnik 16, št. 248, 27. 10. 1888, str. 3.

Slovinci so se v države Južne Amerike začeli ponovno bolj množično izseljevati predvsem po prvi svetovni vojni. Njihovo število se je povečalo predvsem v 20. letih 20. stoletja, ko so ZDA začele omejevati priseljevanje, hkrati pa so južnoameriške države začele vabiti priseljence, da bi spodbudile svoj lastni gospodarski razvoj.³⁰

Leta 1918 ob italijanski zasedbi Julijske krajine, ki je obsegala tudi Goriško, Tržaško in Istro, trbiški okraj na Koroškem (Kanalska dolina) in še idrijski ter postojnski okraj na Kranjskem, in nato ob vzpostavitvi fašističnega režima v Italiji leta 1922 se je začelo množično izseljevanje iz Julijske krajine. Po prvi svetovni vojni so politične oblasti na Primorskem izvajale raznarodovalno politiko. Rezultat tega pritiska je bilo množično izseljevanje Slovencev in Hrvatov iz tega področja. Odhajali so predvsem v Južno Ameriko, predvsem Argentino, Brazilijo in tudi Urugvaj, pa tudi v Jugoslavijo, Francijo in Belgijo. Poleg tega je bilo za slovensko Primorsko značilno v tem obdobju izseljevanje v Egipt. O obsežnem izseljenskem gibanju iz Istre v Brazilijo so poročali tudi v sodobnem časopisju. Prebivalci celotnih vasi, občin in celo okrajev naj bi prodajali svoja posestva ali jih dajali v najem (zakup), da so se lahko lastniki izselili. Izseljevali so se v Brazilijo na tamkajšnje fazende oziroma kavne plantaže.³¹ Tudi s slovenskega etničnega ozemlja v Jugoslaviji lahko sledimo porastu izseljevanja v Brazilijo v 20. letih 20. stoletja. Med leti 1924 in 1925 je Brazilija vodila med izseljenskimi destinacijami slovenskih izseljencev. Ljudje so se izseljevali predvsem zaradi slabih gospodarskih razmer. V tistem obdobju pa je bila Brazilija ena redkih ameriških držav, ki še ni popolnoma omejila priseljevanja. Pravzaprav je vlada države São Paulo v Braziliji podpirala priseljevanje tujih delavcev na tamkajšnje kavne plantaže, tako so jim plačali prevoz iz domovine do delodajalčevega posestva. Niso pa vsi izseljenci, ki so prišli v Južno Ameriko, tam tudi ostali. Kot lahko preberemo

30 Jože Prešeren, »Slovenske sledi v svetu«, *Slovensko izseljenstvo: Zbornik ob 50-letnici Slovenske izseljenske matice*, gl. ur. mag. Milica Trebše Štolfa; odg. ur. red. prof. dr. Matjaž Klemenčič (Ljubljana: Slovenska izseljenska matica, 2001), str. 120.

31 Vlado Valenčič, »Izseljevanje Slovencev v tujino do druge svetovne vojne«, *Dve domovini*, 1, (1990), str. 68; Andrej Vovko, »Izseljevanje iz Primorske med obema vojnama«, *Zgodovinski časopis*, 46, številka 1, str. 88–89; Breclj, »Nekaj podatkov o izseljevanju iz Slovenskega primorja v Južno Ameriko, predvsem v Argentino«, str. 219–220; Ciril Zupanc, »Nekaj podatkov o naših izseljencih v Braziliji«, *Slovenski izseljenski koledar* (1971), leto 18, str. 169; Dorica Makuc, »Izseljevanje Primorcev v Južno Ameriko«, *Jadranski koledar*, letnik 33 (Trst: Založništvo tržaškega tiska, 1985), str. 113; Piero Purini, »Analisi dei dati statistici ufficiali italiani riguardanti l'emigrazione dalla Venezia Giulia nel periodo 1921–1938«, *Annales, Series historia et sociologia*, letnik 10, številka 20 (2000), str. 183; Kalc, »Zgodovinski, socialni, gospodarski in politični vidik migracij na Slovenskem«, str. 224–225.

v *Slovincu*, ki je poročal na podlagi naznanil Izseljeniškega komisariata v Zagrebu, je potekal iz Južne Amerike ilegalen tok »jugoslovanskih« izseljencev v ZDA. V nekaterih pristaniščih Južne Amerike, kot na primer v Buenos Airesu, Montevideu in drugje, je bilo veliko sleparjev, ki so prišlekom iz različnih evropskih držav obljubljali, da jih lahko v zameno za dobro plačilo spravijo čez mejo v ZDA.³² V 30. letih 20. stoletja pride do upada izseljevanja s slovenskega etničnega ozemlja v Brazilijo.

Izseljevanje so omejile tudi zakonske omejitve države priselitve, saj je leta 1930 oblast prevzel Getulio Vargas z državnim udarom, poleg tega pa je tudi v Braziliji nastopila gospodarska kriza. Brazilija pa je v prvi polovici 30. let 20. stoletja uvedla kvote za priseljevanje. Tudi sicer se je v 30. letih 20. stoletja izseljevanje s slovenskega etničnega ozemlja umirilo in so se večinoma izseljevali le redki posamezniki. Izseljenski tok s slovenskega etničnega ozemlja pa je bil večinoma usmerjen v Evropo in je bil predvsem začasnega značaja, saj se je večina izseljencev vračala.³³

Za izseljevanje Slovencev s slovenskega etničnega ozemlja v Brazilijo in ostale države Južne Amerike v obdobju med obema svetovnima vojnama lahko ugotovimo, da je bilo izseljevanje s slovenskega etničnega ozemlja, ki je bilo v okviru Jugoslavije (kraljevine SHS in kraljevine Jugoslavije, kjer jih je velika večina živela v Dravski banovini) manjše kot izseljevanje Slovencev v Južno Ameriko vključno z Brazilijo iz Primorske (slovenskega etničnega ozemlja v okviru Julijske krajine, ki je spadala pod kraljevino Italijo). Pa tudi sicer je bilo v tem obdobju prekomorsko izseljevanje iz Jugoslavije manjše kot izseljevanje v Evropo (glavnina izseljencev je šla v druge evropske države).³⁴ Izseljevanje s slovenskega etničnega ozemlja v Jugoslaviji je bilo v večji meri ekonomskega značaja, za izseljence s slovenskega etničnega ozemlja priključenega Kraljevini Italiji pa je značilno, da so se ekonomskim vzrokom pridružili tudi politični. Izseljevanje je bilo najobsežnejše v 20. letih 20. stoletja, v 30. letih pa zaradi svetovne gospodarske krize in začetkov omejevanja priseljevanja tudi v Braziliji počasi zamira; čeprav je država São Paulo še vedno subvencionirala priseljevanje

32 *Uradni list Narodne vlade SHS v Ljubljani*, letnik 6, št. 8, 1. 2. 1924, str. 55–56; »Dnevne novice, Izseljevanje v Brazilijo«, *Slovenec*, letnik 52, št. 51, 1. 3. 1924, str. 3; »Dnevne novice, Vtihotapljanje naših izseljencev prek Južne Amerike v Zedinjene države«, *Slovenec*, letnik 52, št. 51, 1. 3. 1924, str. 3; »Socialna vprašanja, O naši izseljeniški službi«, *Slovenec*, letnik 55, št. 56, 10. 3. 1927, str. 6.

33 »Izseljevanje iz naše države«, *Slovenec*, letnik 66, št. 293a, 22. 12. 1938, str. 2; Lesser, *Immigration, Ethnicity, and National Identity in Brazil*, str. 136–138; Valenčič, »Izseljevanje Slovencev v tujino do druge svetovne vojne«, str. 69.

34 Kalc, »Zgodovinski, socialni, gospodarski in politični vidik migracij na Slovenskem«, str. 223–227.

za delo na kavnih plantažah in so v največji meri iskali kmečke delavce. Slovenski izseljenci so bili v tem obdobju večinoma že kvalificirani delavci (s Primorskega predvsem zidarji).³⁵ Nekateri izmed njih pa so postali tudi zelo uspešni v Braziliji.

Po drugi svetovni vojni so v Brazilijo prišli slovenski izseljenci, ki so bili povojni politični emigranti ter nekateri duhovniki (med njimi vsaj en domobranski kurat Janez Habjan³⁶). Izseljevali so se v letih po 1948. Prihajali so iz vseh slovenskih pokrajin, največ pa iz Ljubljane. Večinoma so se izkrcali v Riu de Janeiru in se nato naselili v okviru države São Paulo.³⁷

Tudi na splošno se je prekomorsko izseljevanje iz Evrope v 60. letih 20. stoletja zaradi gospodarskega razvoja in rasti v Evropi občutno zmanjšalo. Prav tako v obdobju po drugi svetovni vojni s slovenskega etničnega ozemlja v Brazilijo ni bilo veliko preseljevanja, izseljenski tok iz Jugoslavije se je povečal v 60. letih 20. stoletja, ko je šlo predvsem za začasne migracije v Evropi. Na drugi strani je bilo izseljevanje v Brazilijo omejeno tudi zaradi vojaškega režima v Braziliji.³⁸

35 Kalc, »Nekateri vidiki primorskega izseljevanja v Južno Ameriko do prve svetovne vojne«, str. 34.

36 Dirigirani intervju z duhovnikom s Stanislavom Cikanekom po telefonu, 18. 11. 2021.

37 Šimenc, *Izseljevanje Slovencev v Brazilijo in njihova integracija ...*, str. 51; Kati Mesarič, »Slovenci v Brazilu«, *Zbornik Svobodne Slovenije* (1975), letnik 24, str. 458.

38 Šimenc, *Izseljevanje Slovencev v Brazilijo in njihova integracija ...*, str. 51; Kati Mesarič, »Slovenci v Brazilu«, *Zbornik Svobodne Slovenije* (1975), letnik 24, str. 458; Zupanc, »Nekaj podatkov o naših izseljencih v Braziliji«, str. 168; Miran Ogrin, »Naša kri v Braziliji«, *Slovenski izseljenski koledar*, leto 18 (1971), str. 178.

3. ORGANIZIRANOST IZSELJENCEV S SLOVENSKEGA ETNIČNEGA OZEMLJA V BRAZILIJU

3.1. UVOD

Izseljevanje s slovenskega etničnega ozemlja v Brazilijo je potekalo od druge polovice 19. stoletja do danes. Ob obravnavi notranje zgodovine slovenske priseljske skupnosti v Braziliji naletimo na sledeča vprašanja: Kako je bila organizirana slovenska priseljska skupnost v Braziliji iz družbene, kulturne, ekonomske, verske, in politične perspektive ter kako so se organizirali v okviru bratskih podpornih organizacij, društev, narodnih domov in etnične župnije v posameznih obdobjih izseljevanja s slovenskega etničnega ozemlja v Brazilijo.

Organizacije izseljske skupnosti so se oblikovale zaradi ohranitve etnične identitete, pri tem pa se povezovanje izseljencev med seboj skozi čas ni bistveno spreminjalo.³⁹ Organiziranost priseljske skupnosti v novih domovinah na sploh je potekalo v obliki bratskih podpornih organizacij, društev, narodnih ali slovenskih domov in slovenskih katoliških pa tudi evangeličanskih župnij.⁴⁰

Bratske podporne organizacije so bila društva, ki so delovala kot zavarovalniške družbe za nezgodno in zdravstveno zavarovanje za primere bolezni ali smrti, hkrati so s svojim kapitalom podpirale založniško, politično in rekreativno dejavnost. Takšna oblika organiziranosti se je uveljavila zlasti v ZDA, deloma pa tudi Kanadi ter v okviru južnoameriških držav, še posebno v Argentini. Prve so nastale v 80. letih 19. stoletja. V ZDA so nastajale do začetka prve svetovne vojne, v Kanadi do 30. let 20. stoletja, v Južni Ameriki pa še po drugi svetovni vojni. V Avstraliji in Evropi takih organizacij niso ustanavljali, saj jih zaradi organiziranega

39 Matjaž Klemenčič, »Migrations in History«, *Immigration and emigration in historical perspective*, Ann Katherine Isaacs, ur., (Pisa: Edizioni Plus, Pisa University Press, 2007), str. 4.

40 Matjaž Klemenčič, »Slovenska izseljska zgodovina kot del slovenske nacionalne zgodovine«, *Zgodovinski časopis*, leto 52, št. 2, (1998), str. 178; Matjaž Klemenčič, »Slovenci v Združenih državah Amerike«, *Zgodovinski časopis*, letnik 45, številka 1 (1991), str. 108.

socialnega, zdravstvenega ter pokojninskega varstva niso potrebovali. Te organizacije so se spreminjale, združevale, vsaka od njih pa je imela tudi svojo politično usmeritev, ki je odražala politična razlikovanja v stari domovini, v določeni meri pa tudi že v novi domovini.⁴¹ Slovenci v Braziliji so v tovrstnih organizacijah sodelovali v okviru organizacij držav v katerih so živeli pred izselitvijo; to je avstroogrskih in jugoslovanskih. V Braziliji so se morale te organizacije spopadati z najrazličnejšimi problemi, deloma pa tudi z nenaklonjenostjo brazilske države, ki organiziranju na etnični podlagi v določenih obdobjih ni bila naklonjena oziroma jo je prepovedovala ter neprilagojenemu davčnemu sistemu. Organiziranosti na splošno zlasti v prvem obdobju ni bilo naklonjeno tudi dejstvo, da so slovenski izseljenci večinoma delali na plantažah v položaju polsvobodne delovne sile.⁴²

Izseljenci so se v novem okolju organizirali v društva, ki so delovala na kulturnem, političnem in gospodarskem področju. V nadaljevanju bom predstavila razvoj slovenskih društev v Braziliji, kako so nastala, kako so se razvijala in doživela razcvet in zaton.

Narodni domovi so bili zbirališča slovenskih izseljencev, tam so bili sestanki podpornih jednot, tam so delovala društva, organizirali so kulturne prireditve in politične manifestacije. V ZDA so izgradili preko 100 narodnih domov in v Argentini prek 30.⁴³ V Brazilijo sta bila po podatkih dosedanjega raziskovanja zgrajena dva narodna domova pri ustanovitvi katerih so sodelovali tudi Slovenci. V Argentini so v neposrednem obdobju po drugi svetovni vojni začeli ustanavljati društva že takoj po priselitvi takratnih političnih emigrantov. Ustanavljanje društev in narodnih domov je deloma potekalo v sodelovanju z duhovščino (tako slovensko kot argentinsko). Na začetku so se zbirali, kjer so se lahko, ali v hišah prijateljev ali jim je prostore odstopila duhovščina. Naselitev v Argentino po drugi svetovni vojni je bila precej številčna (do leta 1950 kar 6000 ljudi). Tako se je pojavila potreba po prostorih za izvajanje slovenske šole, za izvajanje slovenskega bogoslužja, za različne kulturne dogodke (gledališke predstave, umetniške razstave in podobno) ter za športne aktivnosti in tudi gostinsko dejavnost. Prostore so kasneje po ustalitvi izseljenske skupnosti kupovala oziroma gradila društva sama, člani pa so aktivno pomagali pri gradnji

41 Klemenčič, »Slovenska izseljenska zgodovina kot del slovenske nacionalne zgodovine«, str. 179.

42 Lesser, *Immigration, Ethnicity, and National Identity in Brazil*, str. 39–44.

43 Matjaž Klemenčič, »Slovenska izseljenska zgodovina kot del slovenske nacionalne zgodovine«, str. 180; Zobec, »Prva Jugoslavija in 'njena' diaspora v Braziliji ...«, str. 111.

tudi s fizičnim delom. Slovenska duhovščina je aktivno sodelovala v vseh fazah; od pomoči pri priselitvi do pomoči pri prvih prostorih, pravni ureditvi statusa prostorov ter pri prvi organizaciji poučevanja slovenščine za otroke. Kmalu je organizacijo tečajev v Argentini prevzelo *Društvo Slovencev*, ki je kasneje izdajalo šolske knjige za učenje slovenščine.⁴⁴ V Avstraliji so po drugi svetovni vojni zgradili večje število slovenskih narodnih domov. V njih so organizirali podobne dejavnosti kot v Argentini in Braziliji. Tudi v Zahodni Evropi so društva slovenskih priseljencev in zdomcev pridobili prostore za svoje dejavnosti vendar večinoma v obliki delov stanovanjskih ali poslovnih zgradb.⁴⁵

V obdobju priseljevanja v Brazilijo s slovenskega etničnega ozemlja pred prvo svetovno vojno ni zaznati gradnje narodnih domov. Slovenski priseljenci so bili večinoma kmetje, naseljevali so se, kot že omenjeno, večinoma kot polsvobodni delavci na kavne plantaže, poleg vsega tega pa niso kot Slovenci imeli nobene opore matične države, saj so bili Slovenci v Avstro-Ogrski zatirani manjšinski narod. To pa so bili razlogi, da so v Braziliji Slovenci sodelovali pri gradnji le dveh narodnih domov. Enega so zgradili slovenski priseljenci v obdobju med obema vojnama, drugega pa so gradili skupaj s priseljenci drugih jugoslovanskih narodnosti. Konec leta 2023 pa so slovenski priseljenci v Braziliji v okviru društva *Zveza Slovencev v Braziliji* odprli nove prostore imenovane Slovenski dom Triglav.⁴⁶

Etnične župnije so ena izmed oblik organiziranosti slovenskih izseljencev. V ZDA so bila večinoma ustanovljene v obdobju od začetka 90. let 19. stoletja pa do konca 20. let 20. stoletja.⁴⁷ V Avstraliji, Evropi in Kanadi so kmalu po drugi svetovni vojni (do 50. let 20. stoletja) organizirali bodisi etnične župnije bodisi misije (ne vodijo matičnih knjig).⁴⁸ V Braziliji je bila prva in edina slovenska etnična župnija ustanovljena leta 1971.⁴⁹ V ZDA so duhovniki ob mošičnem izseljevanju slovenskih izseljencev te spremljali

44 Martin Jevnikar, »Slovenski domovi v Južni Ameriki«, *Dve domovini*, št. 7 (1996), str. 96–112.

45 Glej več: Miha Koderman, »Nazaj v domači kraj«: *prostorske in turistične razsežnosti obiskovanja Slovenije s strani slovenskih izseljencev in njihovih potomcev iz Avstralije*, (Koper: Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče; Univerzitetna založba Annales, 2015).

46 <https://slovenci.si/v-sao-paulu-bo-kmalu-zazivel-slovenski-dom-triglav/>; pridobljeno dne 11. 11. 2024.

47 Klemenčič, »Slovenska izseljenska zgodovina kot del slovenske nacionalne zgodovine«, str. 181.

48 Prav tam.

49 »Ustanovitev slovenske župnije v Braziliji«, *Družina*, leto 21, številka 8, 12. 4. 1972, str. 5.

že v obdobju pred prvo svetovno vojno in jim pomgalai pri organizaciji župnij. Za Brazilijo je bilo značilno pomanjkanje duhovnikov na splošno, še posebej pa slovenskih duhovnikov. V prvem obdobju so tako tisti redki duhovniki delovali na teritorialnih brazilskih župnijah. Podobno je veljalo tudi za vsa ostala obdobja priseljevanja slovenskih izseljencev. Tako v Evropi kot v Braziliji slovenski priseljenci niso zgradili svojih cerkva, ampak so gostovali v cerkvah teritorialnih župnij. Po drugi svetovni vojni so dozorele razmere za redno zbiranje slovenskih priseljenec ob slovenskih mašah. Relativno pozno pa so organizirali svojo župnijo na pobudo slovenskih duhovnikov, ki so se kot politični emigranti v Brazilijo priselili po drugi svetovni vojni.

3.2. CERKVENA ORGANIZIRANOST SLOVENSKE IZSELJENSKE SKUPNOSTI V BRAZILIJU

3.2.1. SLOVENSKA ETNIČNA ŽUPNIJA V SÃO PAULO

Etnične župnije so bile ena izmed oblik organiziranosti slovenskih izseljencev. Razširjene so bile predvsem v ZDA, kjer so nastajale v obdobju od začetka 90. let 19. stoletja pa do konca 20. let 20. stoletja.⁵⁰

Pred ustanovitvijo slovenske etnične župnije v Braziliji leta 1971 je 12 let, glede na navedbe virov že od leta 1957, slovenska maša v São Paulu potekala vsako drugo nedeljo v mesecu. Od leta 1964 je potekala v cerkvi Najsvetejšega zakramenta v São Paulu, kjer je slovensko mašo vodil duhovnik Ludvik Ceglar.⁵¹ Po Ceglarju naj bi se slovenske maše izvajale že od leta 1960 v cerkvi Najsvetejšega zakramenta; po podatkih drugih virov pa naj bi slovenska maša potekala že vsaj tri leta prej v cerkvi Svetega Duha, nato pa se je leta 1961 preselila v cerkev Sv. Generoze, leta 1964 pa v staro cerkev De Santa Filomena (Sv. Filomene) v istoimenski župniji.⁵²

50 Klemenčič, »Slovenska izseljenska zgodovina kot del slovenske nacionalne zgodovine«, str. 181; Glej več v: Darko Friš, *Ameriški Slovenci in katoliška Cerkev 1871–1924* (Celovec, Ljubljana, Dunaj: Mohorjeva založba, 1995).

51 »Ustanovitev slovenske župnije v Braziliji«, str. 5.

52 NŠAL 553, Zapuščine duhovnikov in drugih: Ludvik Ceglar, škatla 2, osebne beležke Ludvika Ceglarja o slovenskih izseljencih v Braziliji in I.L.C., »Iz življenja brazilskih Slovencev«, *Zbornik Svobodne Slovenije*, leto 14 (1962), str. 211 in Kati Mesarič, »Slovenci v Brazilu«, *Zbornik Svobodne Slovenije* (1975), letnik 24, str. 458–460; »Ustanovitev slovenske župnije v Braziliji«, str. 5.

Nato je bila leta 1967 ustanovljena kaplanija za Slovence v São Paulu. Dekret o ustanovitvi je v Rimu priskrbel dr. Anton Legiša,⁵³ ki je bil visok predstavnik klaretincev v Rimu in se je zavzemal za slovenske izseljence v Južni Ameriki. Ludviku Ceglarju pa je dekret o ustanovitvi kaplanije poslal monsinjor Ignacij Kunstelj⁵⁴ iz Londona 6. septembra 1967 in mu naročil, naj pripravi nekaj prepisov. Ceglar prepisov ni naredil, dekret pa je spravila kurija v São Paulu, vendar ga leta 1973 ni več imela. Po Ceglarjevih domnevah naj brazilski kuriji ne bi bilo všeč, da je dekret prišel iz Rima. Na podlagi tega dekreta je na prošnjo Ludvika Ceglarja nadškofija v São Paulu 29. julija 1968 izdala dovoljenje za maševanje v slovenščini, za delegiranje istega dovoljenja drugemu slovenskemu duhovniku, za somaševanje z drugimi duhovniki iste narodnosti ali jezika v župnijski cerkvi Najsvetejšega zakramenta ali v drugem svetem kraju enkrat ali večkrat na mesec v mejah nadškofije São Paulo.⁵⁵

53 Anton Legiša se je rodil leta 1921 v Trstu. V Trstu je obiskoval osnovno šolo in srednjo šolo. Srednjo šolo je nadaljeval v Frascatiju in Ciampinu. Tam je tudi nadaljeval študije na Filozofski fakulteti, ki jih je končal v Španiji. Tam je zaključil tudi študij bogoslovja. Leta 1937 je vstopil v red klaretincev. Za duhovnika je bil posvečen leta 1945 v Španiji. Tam je med letoma 1946 in 1949 poučeval jezike na Inštitutu Don Benito, nato se je vrnil v Italijo. Leta 1952 je doktoriral v Rimu. V hierarhiji katoliške cerkve je zasedal visoke funkcije. Med drugim je bil med letoma 1960 in 1966 provincialni ekonom klaretincev v Rimu. Med letoma 1954 in 1960 in nato še med letoma 1966 in 1990 je bil provincial italijanske province klaretincev. Leta 1967 je bil izvoljen za generalnega predstojnika klaretincev in nato še med letoma 1973 in 1979. Leta 1955 je bil v Rimu prokurator goriške, ljubljanske, zagrebške in beograjske nadškofije. Leta 1964 je bil imenovan za ekonoma pri gradnji zavoda Slovenika v Rimu. Leta 1991 je odšel v Ljubljano, kjer je pripravljaval novo postojanko klaretincev. Nato je odšel leta 1992 v Trst. Zavzemal se je za migrante in je leta 1962 v Rimu ustanovil knjigarno Alma Roma. Namen knjigarne je bil, da bi pomagali migrantom v Južni Ameriki na kulturnem področju. Pisal je članke in tudi različne okrožnice in vzgojne študije. Umril je v Trstu marca leta 2011. Lojze Škerl, »Legiša (Leghissa) Anton«, *Primorski slovenski biografski leksikon: 19. snopič Dodatek B - L, 4. knjiga*, Martin Jevnikar, ur., (Gorica: Goriška Mohorjeva družba, 1993), str. 685-686; *Il Piccolo*, 13. 3. 2011, »Necrologio LEGHISSA ANTONIO Trieste, 13 marzo 2011«, pridobljeno 17. 9. 2022, <https://necrologie.ilpiccolo.gelocal.it/necrologi/2011/67965-leghissa-antonio?nome=anton+leghissa>.

54 Ignacij Kunstelj (1908–1979) je prišel kot begunec v Veliko Britanijo jeseni leta 1948. Postal je prvi župnik za Slovence v Veliki Britaniji. Konec 60. let 20. stoletja in v začetku 70. let 20. stoletja je bil v Rimu. Monsinjur Kunstelj se je iz Rima vrnil in ponovno postal župnik za Slovence v Veliki Britaniji vse do svoje upokojitve leta 1978; <https://www.skmlondon.org.uk/zacetki/>, pridobljeno 4. 8. 2022.

55 NŠAL 553, Zapuščine duhovnikov in drugih: Ludvik Ceglar, škatla 2, osebne beležke Ludvika Ceglarja o slovenskih izseljencih v Braziliji.

V Braziliji je bila tako prva in edina etnična župnija ustanovljena leta 1971 v São Paulu. Brazilski nadškof Pavel Evarist Arns⁵⁶ je z odlokom 22. oktobra 1971 ustanovil slovensko župnijo za São Paulo, ki je tedaj obsegal še São Roque. Tam je takrat živela ženska iz Ilirske Bistrice in njene hčere ter hči Slovenca iz Gorice. Za sedež slovenske župnije je bila določena cerkev Najsvetejšega zakramenta, ki je bila posvečena 8. decembra 1970. Na slovesnosti je somaševal tudi Valentin Rozman. 12. marca 1972 je bila uradna razglasitev slovenske župnije, na katero je prišel tudi nadškof Arns. Hkrati je bil za prvega župnika slovenske župnije umeščen Ludvik Ceglar, ki je tam deloval do leta 1978. Slovesno mašo, ki je potekala v slovenščini, je imel Ludvik Ceglar. Pri maši so sodelovali še salezijanec Alojzij Zver (prorektor fakultete v João del Rei v državi Minas Gerais), kapucin Janez Mansuet Božič (rektor katoliške univerze v mestu Palmas v državi Paraná), Alojzij Ilc (ki je bil sicer župnik v cerkvi Najsvetejšega zakramenta) in Boris Zakrajšek, ki je bil stolni kaplan v mestu Guarapuave po nekaterih virih pa župnik v Salto Osorio v državi

56 Paulo Evaristo Arns (14. 9. 1921–14. 12. 2016) je bil kardinal in nadškof São Paula. Bil je nasprotnik brazilskega vojaškega režima in zagovornik pomoči revnim. Katoliško skupnost v Braziliji je osupnil, ko je prodal nadškofijski dvorec in denar namenil za programe, namenjene pomoči revnim. Bil je peti od trinajstih otrok in potomec nemških priseljencev v Braziliji. Tri sestre so postale nune in eden izmed bratov je postal tudi frančiškan. Ena izmed njegovih sester je postala znana pediaterinja v Braziliji. Med frančiškane je vstopil leta 1943 in bil posvečen v duhovnika leta 1945. V Curitiba je študiral filozofijo in nato še teologijo v Petropolisu. Na Sorbonni v Parizu je študiral literaturo, latinščino in grščino; na Ecole Pratique des Hautes Etudes pa sirščino in antično zgodovino. Doktoriral je iz klasičnih jezikov leta 1946. Nato je ponovno študiral na Sorbonni za doktorja splošnega jezikoslovja, doktoriral je leta 1950. V Braziliji je imel bogato akademsko kariero. Poučeval je v semenišču Agudos v São Paulu. Predaval je tudi kot profesor na fakulteti za filozofijo, znanost in književnost v Bauru. Zasedal je vodstvene položaje na številnih visokošolskih ustanovah in postal profesor na Katoliški univerzi v Petrópolisu. Arns je bil najprej izvoljen za viceprovinciala province Brezmadežnega spočetja manjših bratov frančiškanov (OFC). Nato pa je 22. oktobra 1970 postal nadškof São Paula in je to funkcijo opravljal kar 28 let. Ustanovil je 43 župnij in 1200 družbenih centrov. Leta 1973 je postal kardinal in sodeloval v dveh konklavah leta 1978. 15. aprila 1998 je podal odstopno izjavo papežu Janezu Pavlu II. Na naslednjih konklavah ni več sodeloval, ker je bil že v letih. Umrl je 14. decembra 2016 star 95 let v bolnici v São Paulu. »Cardeal mais antigo, D. Evaristo Arns completa 40 anos de ordenação«, *Terra*, 4. 3. 2013, pridobljeno 29. 4. 2022, <https://www.terra.com.br/noticias/brasil/cardeal-mais-antigo-d-evaristo-arns-completa-40-anos-de-ordenacao,64c1f5ac7bb2d310VgnCLD2000000ec6eb0aRCRD.html>; Peter Stanford, »Cardinal Paulo Evaristo Arns obituary«, *The Guardian*, 16. 12. 2016, pridobljeno 29. 4. 2022, <https://www.theguardian.com/world/2016/dec/16/cardinal-paulo-evaristo-arns-obituary>; »Holy see press office and archives«, pridobljeno 29. 4. 2022, https://www.vatican.va/news_services/press/documentazione/documents/cardinali_biografie/cardinali_bio_arns_pe_en.html.

Paraná).⁵⁷ Na slavnostnem dogodku ob razglasitvi slovenske župnije sta berilo prebrala Jožko Matavž in Enij Alojzij Fonda⁵⁸. V imenu laikov se je škofu za ustanovitev župnije zahvalil inženir Herbert Slivnik. Prišla sta tudi hrvaški in poljski duhovnik s svojima skupnostnima.⁵⁹ Slovesnosti se je udeležilo veliko Slovencev. Po maši je sledilo slavlje v župnijski dvorani s pogostitvijo in slovenskim petjem, potekala pa je tudi predstavitve Slovenije.⁶⁰

Pobudnik gradnje cerkve Najsvetejšega zakramenta v São Paulu je bil slovenski duhovnik Alojzij Ilc. Brazilski nadškof Arns jo je posvetil 8. decembra 1970.⁶¹ Cerkev Najsvetejšega zakramenta v São Paulu je z ustanovitvijo slovenske župnije postala sedež dveh župnij, ene teritorialne in druge etnične za Slovence. O slovesnosti ob ustanovitvi in ustoličenju novega župnika so pisali tudi v brazilskem škofijskem tedniku, kjer je bilo objavljeno celo vabilo v slovenščini, in tudi v brazilskem dnevniku *O Estado*.⁶²

Katoliška cerkev je sicer imela močno organizacijo v Braziliji s škofijami in župnijami. Vendar je bilo zaradi ogromnih ozemelj, ki so ga pokrivale škofije, vedno prisotno pomanjkanje duhovnikov.⁶³

57 NŠAL 553, Zapuščine duhovnikov in drugih: Ludvik Ceglar, škatla 2, osebne beležke Ludvika Ceglarja o slovenskih izseljencih v Braziliji; »Ustanovitev slovenske župnije v Braziliji«, str. 5; M.M., »Slovenci v Sao Paulu«, *Zbornik svobodne Slovenije* (1972), letnik 23, str. 318–319.

58 Enij Alojzij Ferdinand Fonda se je rodil 4. 1. 1927 v Trstu, osnovno šolo je obiskoval v Lokvi pri Divači, kjer je živel s starši. Leta 1941 je bil sprejet v Collegio v Masio pri Alessandrii v Piemontu, ki so ga vodili palatinci nemške province presvetega Srca Jezusovega. Tam končal klasično gimnazijo in bil po vojni premeščen v palatinski zavod v Konstanco ob Bodenskem jezeru, kjer je diplomiral iz filozofije in teologije. Leta 1951 je bil napoten v São Paulo v Brazilijo, vendar je iz zdravstvenih razlogov pred posvečenjem izstopil iz reda. Študij je nadaljeval leta 1954 na Papeški katoliški univerzi v São Paulu, kjer je doktoriral leta 1961 iz klasične filologije. Nato je na državni univerzi v Assiu predaval latinski jezik in literaturo. Leta 1971 je dosegel naziv rednega profesorja. Ustanovil je *Archivum generale Poetarum Latinorum Brasiliensium*, leta 1969 pa z Vinkom Mirtom heraldično društvo *Archivum Heraldicum Brasiliense Slovenicum*. Rudolf Klinec »Fonda, Enij Alojzij Ferdinand (1927-2011)«, *Primorski slovenski biografski leksikon: 5. snopič Fogar - Grabrijan, 1. knjiga*, (Gorica: Goriška Mohorjeva družba, 1978.), str. 379-380.

59 »Ustanovitev slovenske župnije v Braziliji«, str. 5.

60 NŠAL 553, Zapuščine duhovnikov in drugih: Ludvik Ceglar, škatla 2, osebne beležke Ludvika Ceglarja o slovenskih izseljencih v Braziliji; »Ustanovitev slovenske župnije v Braziliji«, str. 5; M.M., »Slovenci v Sao Paulu«, str. 318–319.

61 »Ustanovitev slovenske župnije v Braziliji«, str. 5.

62 Prav tam.

63 Prav tam.

Boris Zakrajšek, ki je bil stolni kaplan v mestu Guarapuave (zvezna država Paraná), se je udeležil slovesnosti in se prvič odzval vabilu Ludvika Ceglarja. Prišel je s težavo in je dolgo odlašal z obiskom slovenske skupnosti v São Paulu, saj njegov škof ni želel, da bi duhovniki zapuščali svoje postojanke. Po njegovih besedah sta bila v škofiji, ki ji je pripadal, samo dva duhovnika. Tako so tja hodili pomagati duhovniki iz različnih držav Evrope, saj je bila po ozemlju škofija večja kot Slovenija, v njej pa je takrat živelo okoli 400 000 prebivalcev.⁶⁴

V župnijski dvorani je bilo po slavnostni maši predavanje o Sloveniji in o življenju Slovencev v São Paulu. Sledilo je praznovanje s pogostitvijo in slovenskim petjem.⁶⁵

V cerkvi Najsvetejšega zakramenta je bil za slovenskega etničnega župnika 12. marca 1972 ustoličen Ludvik Ceglar, ki je delo opravljal do leta 1978. Na slavnostni maši ob tej priložnosti je sodeloval tudi Ilc. 26. junija 1978 pa je dobil Ilc dekret o imenovanju za župnika slovenske župnije Najsvetejšega zakramenta v São Paulu, ustoličen pa je bil oktobra 1978.⁶⁶

3.3. DRUŠTVA SLOVENSКИH PRISELJENCEV V BRAZILIJИ

Slovenski izseljenci v Braziliji so (so)ustvarjali različna izseljenska društva, ki so imela socialne, kulturne in izobraževalne naloge. Društva so se oblikovala po ideološki in politični pripadnosti. Zato je prihajalo do sporov in nasprotovanj ter tudi različnih interpretacij dogajanj v takratnem izseljenskem časopisju, kjer so sprte strani obračunavale med seboj. Pri zbiranju informacij v slovenskem izseljenskem tisku je zato potrebna velika mera previdnosti pri interpretacijah teh informacij. Sicer so izseljenska društva odigrala pozitivno vlogo, saj se je v njihovem okviru razvila raznolika dejavnost. Društva, ki jih je ustanovila prva generacija priseljenecv, so imela predvsem vlogo ohranjanja etnične pripadnosti. Na področju kulturne dejavnosti pa je bil pri teh društvih poudarek na bolj ljudski kulturni dejavnosti.⁶⁷

64 Prav tam.

65 Prav tam.

66 NŠAL 553, Zapuščine duhovnikov in drugih: Ludvik Ceglar, škatla 2, osebne beležke Ludvika Ceglarja o slovenskih izseljencih v Braziliji.

67 Marjan Drnovšek, »Izseljenec: življenjske zgodbe Slovencev po svetu«, *Izseljenec, življenjske zgodbe Slovencev po svetu* (Ljubljana: Muzej novejšje zgodovine, 2001), str. 15.

Društva in njihovo delovanje so bila nasploh, predvsem pa v Braziliji, odvisna od entuziazma posameznikov, ki so za razvoj in organizacijo delovanja društva namenili svoj čas, prostore in velikokrat tudi finančna sredstva. Raznorazne institucije (tako državne kot zasebne iz domovine) so nudile pomoč (v večji ali manjši meri) izseljenskim društvom, ki je prihajala v različnih oblikah (knjige, denar, organizirani obiski domovine in drugo). Podpora različnih institucij slovenskim izseljencem iz domovine, še posebno v Braziliji, je bila šibka. Kot sem že omenila, niso imeli enotne državne pomoči, saj je slovensko etnično ozemlje spadalo med različne državne tvorbe v različnih obdobjih; zelo pozno so dobili tudi uradno cerkveno organiziranost v obliki etnične župnije. Po drugi svetovni vojni je bila državna pomoč in s tem pomoč institucij FNRJ oziroma SFRJ in LRS oziroma SRS tudi ideološko pogojena. Ne glede na slabše oblike povezanosti slovenskih izseljencev v Braziliji in manjšo državno podporo v primerjavi z nekaterimi drugimi izseljenskimi skupnostmi Slovencev (kot je bila ta podpora namenjena slovenski skupnosti v ZDA), se je slovenska skupnost v Braziliji ohranila do danes.⁶⁸

Čeprav so imela društva izseljencev pomembno povezovalno vlogo, članstvo ne odraža realnega števila izseljencev. Za slovenske izseljence v Braziliji je bila problematična predvsem velikost države in s tem povezane velike razdalje. Zato se Slovenci v iz bolj oddaljenih krajev od São Paula (kjer je bila skoncentrirana večina slovenske skupnosti) niso mogli udeleževati povezovalnih dogodkov. Večina izseljencev se je sčasoma asimilirala, ko pa je zamrlo tudi številčnejše izseljevanje s slovenskega etničnega ozemlja, društva niso več pridobivala novih članov in so zamrla.⁶⁹ V Braziliji je nov zagon organiziranosti slovenskih izseljencev dala osamosvojitve Slovenije in tedaj je nastalo novo slovensko društvo, ki obstaja še danes.

3.3.1. ZAČETKI DRUŠTVENEGA ŽIVLJENJA SLOVENCEV V BRAZILIJ (DO KONCA PRVE SVETOVNE VOJNE)

Slovenci naj bi v São Paulu ustanovili svoje društvo že leta 1902.⁷⁰ Drugih podatkov o društvu ni. Eno izmed prvih društev južnoslovanskih priseljencev v Braziliji je bil leta 1903 ustanovljen *Jugoslovanski tamburaški zbor* v São Paulo. Nastal je na pobudo Hrvatov. Novembra 1933 je

68 Marjan Drnovšek, »Izseljenec: življenjske zgodbe Slovencev po svetu«, str. 15.

69 Prav tam.

70 Alojzij Kuhar, »Naše izseljensko vprašanje«, *Spominski zbornik Slovenije: Ob dvajsetletnici Kraljevine Jugoslavije* (Ljubljana: Založba Jubilej, 1939), str. 529.

praznoval 30-letnico obstoja.⁷¹ V tej dejavnosti so verjetno vsaj do neke mere sodelovali tudi Slovenci v Braziliji. Po pisanju Franja Cotiča, ki se je iz Primorske izselil v Brazilijo med obema vojnama, so Slovenci okoli leta 1902 skupaj s Hrvati in Srbi ustanovili svoje društvo. (Cotič priča po pripovedovanju drugih, ne po lastnem spominu, saj se je v Brazilijo preselil med obema vojnama). Nadalje navaja, da naj bi bili v Braziliji že pred prvo svetovno vojno trije duhovniki. Slovenci naj bi imeli v São Paulu slovensko mašo (oziroma pridigo) in lastno slovensko knjižnico.⁷²

Po pričevanju slovenskega izseljenca v Braziliji Lovrenca Podboja so se Slovenci pred prvo svetovno vojno zbirali v društvu *Germania* (verjetno v São Paulo) kot avstrijski državljani. V tem društvu naj bi bili tudi Čehi in Hrvati. Slovenec Franc Košuta je imel tam svojo restavracijo. Med obiskovalci društva naj bi bil tudi dr. Walter Seng, ki naj bi bil Slovenec, doma iz okolice Kamnika. V slovenski družbi naj bi plačeval pijačo in zapel s Slovenci po slovensko. Bil je zdravnik in soustanovitelj bolnice Hospital Santa Catarina. Umrli je leta 1931, glede njegove narodnosti pa ni jasnih informacij.⁷³

V predelu mesta São Paulo, ki se je imenovalo »Ponte pequena« naj bi bilo po pričanju slovenskega izseljenca Lovrenca Podboja še neko drugo društvo, v katerega so zahajali Slovenci.⁷⁴

V pismu, ki ga je pisal slovenski izseljenec v Braziliji Dragotin Štrucelj 30. januarja 1905 Henriku Tumi, je zapisanih tudi nekaj podatkov o avstrijski skupnosti v Braziliji (med njimi so bili tudi Slovenci). Štrucelj je povedal, da se je zelo angažiral za »avstrijsko stvar« predvsem zato, ker drugače ni imel možnosti delovati v prid Slovencev. Pet let je bil tajnik avstroogrskega društva, sodeloval pri njegovi ustanovitvi in ustanovitvi časopisa *Viribus Unitis*. Zapisal je, da je časopis nehal izhajati leta 1903. Leta 1905 je bil že drugič izvoljen za predsednika društva. Funkcijo je sprejel, čeprav ni bil avstrijski patriot, temveč zato, ker bi bili sicer izseljenci slovenske narodnosti popolnoma zapuščeni. Opozoril je, da so imeli Italijani svojo skupnost, Nemci svojo, Slovenci pa ne. Tako je to društvo združevalo tudi slovenske izseljence, ki so bili po mnenju Štrucelja povečini reveži.⁷⁵

71 Jože Bajec, »Slovensko društveno življenje v Braziliji do druge svetovne vojne«, *Slovenski izseljenski koledar*, leto 16 (1969), str. 221.

72 Franjo Cotič, »Slovenski izseljenci v Brasilu, zlasti v mestu São Paolo«, *Duhovno življenje*, leto 6, št. 129, 1. 9. 1938, str. 22–23.

73 S.P.B., »Brazilija, dobra zemlja ... Ob stoletnici prihoda prvih Slovencev v Brazilijo«, str. 188.

74 Prav tam.

75 Zapuščina dr. Henrika Tume v raziskovalni enoti Zgodovinskega inštituta ZRC SAZU v Novi Gorici, Citirano po: Branko Marušič, »Prispevka o slovenskem izseljevanju

Dragutin Štrucelj⁷⁶ iz Porto Alegre leta 1905 v dopisu v časopis *Primorec* omenja, da je pred nekaj leti v São Paulu deloval slovensko-hrvaški klub, ki je imel 14 članov. Štrucelj je zapisal v dopisu z dne 1. maja 1909 iz São Paula, ki ga je goriška *Soča* objavila 17. junija 1909, da živi v Braziliji precej Slovencev, ki pa so razkropljeni po državi in zato težje vzdržujejo medsebojne stike. Zapisal je tudi, da med slovenskimi izseljenci v Braziliji načeloma ni izobražencev, so pa pridni delavci in kmetovalci in da so nekateri dosegli dober družbeni položaj.⁷⁷

Društvo, v katerem so se zbirali tudi slovenski izseljenci, je bil tudi *Jugoslovenski sokol*, ki je bil ustanovljen leta 1907. Med ustanovitelji in prvimi odborniki je bil tudi Slovenec iz Vipavske doline Franc (Franjo) Košuta.⁷⁸

Društvo *Jugoslovanski sokol* je bilo ustanovljeno v São Paulu po večletnih prizadevanjih leta 1908 (po nekaterih virih pa 1907). Imeli so kolesarski oddelek, tamburaški zbor in svojo čitalnico. Društvo je 30. aprila 1909 pripravilo večer, ki je bil posvečen hrvaškima plemičema – upornikoma Zrinskemu in Frankopanu. Na pobudo gospe Košuta pa so med prisotnimi zbirali tudi denar (45 kron) za Ciril-Methodovo šolsko družbo. Ciril-Methodova šolska družba je podpirala slovensko šolstvo na slovenskih etničnih mejah na Štajerskem in Koroškem in se na ta način borila zoper germanizacijo. 8. maja 1909 so v prostorih društva (delili so si jih s češkim društvom *Slavija*) proslavili poroko Julije Košute (sestre trgovca Franje Košute) z Michaelom Ulletom. Mladoporočencema je v imenu Slovencev nazdravil Štrucelj, v imenu Hrvatov Mirko Hribšer in v imenu Čehov g. Novak. Ponovno so zbirali sredstva za Ciril-Methodovo družbo. Zbrana sredstva so presegla 150 kron.⁷⁹

v Južno Ameriko», *Kulturno ustvarjanje Slovencev v Južni Ameriki*, Irene Mislej, ur. (Ljubljana, ZIFF, 1995), str. 64–65.

76 Dragotin Karel Štrucelj se je rodil 24. oktobra 1897 v Ljubljani, kjer je 27. decembra 1942 tudi umrl. V Gorici je živel po preselitvi iz Sarajeva. V Gorici je bil od konca oktobra 1896 do srede maja 1897 izdajatelj in odgovorni urednik *Primorca* in urednik *Soče*. Po preselitvi v Brazilijo v Porto Alegre je izdajal list *Viribus unitis* in bil med vidnimi člani slovenskih izseljencev v Braziliji. O življenju v Braziliji je pisal članke zlasti za *Sočo* in *Primorca*. Po vrnitvi v domovino je v Ljubljani delal kot carinski posrednik in bil častni konzul Portugalske. Branko Marušič, »Štrucelj Karl (Dragutin)«, *Primorski slovenski biografski leksikon: 20. snopič Dodatek M - Ž*, Martin Jevnikar, ur., (Gorica: Goriška Mohorjeva družba, 1994), str. 841–842.

77 Zapuščina dr. Henrika Tume v raziskovalni enoti Zgodovinskega inštituta ZRC SAZU v Novi Gorici, Citirano po: Branko Marušič, »Prispevka o slovenskem izseljevanju v Južno Ameriko«, *Kulturno ustvarjanje Slovencev v Južni Ameriki*, Irene Mislej, ur. (Ljubljana, ZIFF, 1995), str. 65.

78 Bajec, »Slovensko društveno življenje v Braziliji do druge svetovne vojne«, str. 221.

79 Marušič, »Prispevka o slovenskem izseljevanju v Južno Ameriko«, str. 65.

Prvo zbirališče Slovencev v São Paulu je bilo v gostilni bratov Barsotti, kjer so stregli italijanska vina in pršut. Ker so tam točili pristna italijanska vina in rezali okusen pršut, so primorski Slovenci radi zahajali tja. Zbirali so se ob nedeljah in peli slovenske pesmi. Poleg slovenske skupnosti so bile v Braziliji seveda tudi druge skupnosti iz vrst narodov prve Jugoslavije. V gostilni, kjer so se zbirali, so tako vzpostavili stik s hrvaškimi izseljenci (v Brazilijo so prvi med njimi prišli med letoma 1840 in 1850). Med njimi je bil tudi g. Venceslav Paeta, ki je bil do leta 1918 avstro-ogrski konzularni uradnik v São Paulu. Sam se je predstavljal kot predsednik Hrvatske brat-ske zajednice v São Paulu. Formalno to društvo ni bilo organizirano, niti ni razvilo kakega posebnega društvenega delovanja. Šlo je skupino somi-šljenikov okrog Venceslava Paete, ki se je zbirala v ulici Praça da Se št. 36. Ne glede na narodnost so bili to ljudje, ki so med seboj govorili nemško in brali nemško časopisje. Šlo je torej za stare avstroogrske uradnike. Njihovo pripadnost hrvaški narodnosti pa je izkazoval le tamburaški zbor, ki pa naj ne bi »resno deloval«.⁸⁰

Leta 1919 so nekateri južnoslovanski priseljenci v Braziliji v São Paulu ustanovili *Jugoslovansko narodno zajednico*, ki je bila naslednica *Jugoslovanskega sokola*.⁸¹

Veliko članov *Jugoslovanske narodne zajednice* je bilo iz vrst južno-slovanskih nacionalnih aktivistov, predvsem iz vrst dobro ali vsaj bolje situiranih priseljencev (premožnih trgovcev in obrtnikov). Med prvo sve-tovno vojno so leta 1915 ustanovili odsek *Jugoslovanske narodne odbrane* (JNO).⁸² JNO je v južnoameriških državah podpirala mednarodna priza-devanja (*Jugoslovanskega odbora*) za ustanovitev skupne jugoslovanske države. Med njenimi člani je bil tudi Franc Košuta.⁸³

80 Zupanc, »Nekaj podatkov o naših izseljencih v Braziliji«, str. 170; primerjaj: AS 1996, Zbirka Inštituta za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, t.e. 73: Andrej Mozetič, Franc Mozetič, Ivan Uršič, *Zgodovina društvenega dela slovenskih priseljencev v S. Paulu – Brazilija*, Poročilo o poteku proslave štirideset-letnice S.K.D. »ORNUS« v San Paulu Brazilija, San Paulu (sic) junija 1968, tipkopis; Andrej Mozetič, Franc Mozetič, Ivan Uršič, Drugo nekoliko izpopolnjeno v glavnih obrisih zgodovine S.K.D. ORUS v San Paulu Brazilija, katero je bilo podano ob priliki proslave štirideset-letnice njegove ustanovitve, v San Paulu (sic) junija 1968, tipkopis; Andrej Mozetič, Franc Mozetič, Ivan Uršič, Cenjeno uredništvo Koledarja S.I.M. v Ljubljani, São Paulo marca 1969, tipkopis.

81 Bajec, »Slovensko društveno življenje v Braziliji do druge svetovne vojne«, str. 221; Zobec, »Prva Jugoslavija in 'njena' diaspora v Braziliji ...«, str. 112.

82 Prav tam.

83 Zobec, »Prva Jugoslavija in 'njena' diaspora v Braziliji ...«, str. 112–113.

Slovinci so v okviru »jugoslovanskih« društev sodelovali tudi s češkim društvom *Slavija*. Čehi so gostovali na prireditvah »jugoslovanskih« društev, obstajale pa so tudi ideje povezovanja slovanskih društev (češkega, poljskega in ruskega z »jugoslovanskimi«).⁸⁴

3.3.2. ZADRUGA JUGOSLOVENA U BRAZILIJU

Avgusta ali septembra leta 1928 so jugoslovansko usmerjeni južnoslovanski priseljenci v São Paulu ustanovili *Zadrugo Jugoslovena u Braziliji*. Njen predsednik je bil že omenjeni dalmatinski trgovec Venceslav Paeta, vsaj med člani pa je bil tudi Dušan Tvrđoreka, ki je bil aktiven član tega izseljenskega društva. To društvo je izdajalo svoj tednik *Jugosloven v Braziliji*. Društvo in njegov tednik sta zastopala jugoslovenarska nacionalistična načela. Društvo je prirejalo »velike zборе« za združevanje vseh Jugoslovancev. Organizacija je teh zborov potekala s pomočjo močne propagande, a vendarle niso imeli večjega uspeha. Društvo je konec leta 1930 prenehalo delovati, tednik pa v letu 1931 tudi ni več izšel. Preobrazbo je Paeta doživel predvsem po tem, ko je postal jugoslovanski konzul v São Paulu v letih 1928 in 1929 ter od jeseni 1930 do spomladi 1931. Predvsem zaradi političnega delovanja so se druga društva »jugoslovanskih« priseljencev čutila ogrožena, saj so imeli predvsem kulturni značaj.⁸⁵

Zadruga je prenehala delovati najkasneje leta 1932, ko se je pridružila *Jugoslovenskem potpornemu udruženju*.⁸⁶

⁸⁴ Prav tam, str. 112.

⁸⁵ Bajec, »Slovensko društveno življenje v Braziliji do druge svetovne vojne«, str. 221; Zupanc, »Nekaj podatkov o naših izseljencih v Braziliji«, str. 172, primerjaj: AS 1996, Zbirka Inštituta za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, t.e. 73: Andrej Mozetič, Franc Mozetič, Ivan Uršič, Zgodovina društvenega dela ...; Andrej Mozetič, Franc Mozetič, Ivan Uršič, Drugo nekoliko izpopolnjeno ...; Andrej Mozetič, Franc Mozetič, Ivan Uršič, Cenjeno uredništvo Koledarja ...; Zobec, »Prva Jugoslavija in 'njena' diaspora v Braziliji ...«, str. 111.

⁸⁶ Bajec, »Slovensko društveno življenje v Braziliji do druge svetovne vojne«, str. 222.

3.3.3. SLOVENSKO KULTURNO DRUŠTVO ORNUS (SKD ORNUS 1928), SLOVENSKO KULTURNO DRUŠTVO NAŠ DOM (JANUAR 1943), SOCIEDADE SLOVENA DE CULTURA NOSSO LAR (1943), SOCIEDADE BENEFICIENTE E RECREATIVA BERITOGA (SEPTEMBER 1948)

V obdobju drugega večjega valu slovenskih izseljencev v Braziliji (gre predvsem za izseljevanje iz Primorske v obdobju fašističnega nasilja) so se le ti naselili večinoma v São Paulo. Tam so naleteli na slovenske »staroselce«. Med njimi je izstopal katoliško usmerjeni Franc Košuta, lastnik restavracije. Po njem naj bi se že leta 1925 imenovala neka ulica v mestnem predelu Ypiranga (ulica Francisco Kosuta).⁸⁷ Košuta je bil, kot sem že zapisala, jugoslovansko usmerjen. Izseljenci, ki so se zbirali pri njem in kasneje ustanovili društvo ORNUS, se niso marali družiti z avstrijakantskimi priseljenci prejšnjih generacij.⁸⁸

Slovenci so bili najbolj strnjeno naseljeni v São Paulu, kjer je slovensko skupnost leta 1928 sestavljalo okoli 40 družin in okoli 50 posameznikov.⁸⁹

31. decembra 1927 so slovenski izseljenci v restavraciji Franca Košute priredili skupno silvestrovanje. Združeni ob prazničnem dogodku so sklenili, da je potrebno ustanoviti društvo, ki bo redno skrbelo za kulturne, družabne in zabavne dogodke. Ob tej priložnosti so tako imenovali komisijo, ki naj bi čim prej pripravila vse potrebno za organizacijo društva (torej društvena pravila in sklic ustanovnega občnega zbora).⁹⁰

Tako je 27. maja 1928 prišlo do ustanovnega občnega zbora *Slovenskega kulturnega društva ORNUS* v São Paulu. Kratica *ORNUS* je pomenila »ovekovečiti rojstvo novega udruženja Slovenov«.⁹¹ Zbor je potekal v že

87 Zupanc, »Nekaj podatkov o naših izseljencih v Braziliji«, str. 170, primerjaj: AS 1996, Zbirka Inštituta za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, t.e. 73: Andrej Mozetič, Franc Mozetič, Ivan Uršič, Zgodovina društvenega dela ...; Andrej Mozetič, Franc Mozetič, Ivan Uršič, Drugo nekoliko izpopolnjeno ...; Andrej Mozetič, Franc Mozetič, Ivan Uršič, Cenjeno uredništvo Koledarja ...

88 Zobec, »Prva Jugoslavija in 'njena' diaspora v Braziliji ...«, str. 113.

89 Zupanc, »Nekaj podatkov o naših izseljencih v Braziliji«, str. 170, primerjaj: AS 1996, Zbirka Inštituta za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, t.e. 73: Andrej Mozetič, Franc Mozetič, Ivan Uršič, Zgodovina društvenega dela ...; Andrej Mozetič, Franc Mozetič, Ivan Uršič, Drugo nekoliko izpopolnjeno ...; Andrej Mozetič, Franc Mozetič, Ivan Uršič, Cenjeno uredništvo Koledarja ...

90 Prav tam.

91 AS 1996, Zbirka Inštituta za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, t.e. 73: Andrej Mozetič, Franc Mozetič, Ivan Uršič, Zgodovina društvenega dela ...; Andrej Mozetič, Franc Mozetič, Ivan Uršič, Drugo nekoliko izpopolnjeno ...; Andrej Mozetič, Franc Mozetič, Ivan Uršič, Cenjeno uredništvo Koledarja ...; AS 1996, Zbirka Inštituta za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, t.e. 73: Album z dokumenti in slikami ob 40-letnici

omenjeni restavraciji Franca Košute v ulici dos Patriotas na Ypirangi. Marko Mozetič je bil izvoljen za prvega predsednika. Ustanovitelji društva so bili večinoma primorski Slovenci, ki so se v Brazilijo preselili v obdobju med obema vojnama.⁹²

Osnovni namen je bil sprva združiti vse priseljence slovanskega rodu v São Paulu (na to je nakazovalo tudi ime).⁹³

Že ob ustanovitvi so se pojavila prva nesoglasja, to je kasneje bilo vidno verjetno tudi v vprašanju glede pomena imena društva. Vir navaja, da že sami prvi člani društva niso natančno vedeli, kaj naj bi kratica *ORNUS* pomenila. Vodstvo je takrat pojasnilo, da naj bi bila okrajšava pomenila »Ovekovčenje rojstva novega udruženja Slovenov«. Vendar so kasneje nekateri zagovarjali stališče, da naj bi kratica pomenila »Ogenj in revolucija naj uniči svet«. Nasprotja in nezaupanje do društva je tako obstajalo že od njegovega nastanka dalje, kasneje pa se je še poglobilo. Pojavljali so se tudi incidenti, ki so razkrivali politično-ideološko opredelitev nekaterih članov odbora in nekaterih ljudi, ki so jih podpirali.⁹⁴

Društvo je v začetku aktivno delovalo in je 26. decembra 1928 pripravilo kulturno prireditev, ki je obsegala nastop pevskega zbora in uprizoritev igre *Veleja*.⁹⁵

Dramski odsek društva *ORNUS* je vodil režiser (vir ga ne navaja poimensko), ki je bil že od začetka v konfliktu z upravo *ORNUSA*. Že ob pripravih na prvo prireditev decembra 1928 je prišlo do nesoglasij. Na dan predstave naj bi režiser skupaj z glavnim igralcem odpotoval v Santos, ki je oddaljen od São Paula okoli 80 kilometrov in ju ni bilo na glavni vaji.

društva SKD *ORNUS* v São Paulu, Brazilija.

92 Zupanc, »Nekaj podatkov o naših izseljencih v Braziliji«, str.170; AS 1996, Zbirka Inštituta za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, t.e. 73: Andrej Mozetič, Franc Mozetič, Ivan Uršič, Zgodovina društvenega dela ...; Andrej Mozetič, Franc Mozetič, Ivan Uršič, Drugo nekoliko izpopolnjeno ...; Andrej Mozetič, Franc Mozetič, Ivan Uršič, Cenjeno uredništvo Koledarja ...; S.P.B., »Brazilija, dobra zemlja ... Ob stoletnici prihoda prvih Slovencev v Brazilijo«, str. 194; Marušič, »Prispevka o slovenskem izseljevanju v Južno Ameriko«, str. 65.

93 Arhiv Republike Slovenije, AS 1996, Zbirka Inštituta za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, t.e. 73: Andrej Mozetič, Franc Mozetič, Ivan Uršič, Zgodovina društvenega dela slovenskih priseljencev v S. Paulu – Brazilija, Drugo nekoliko izpopolnjeno poročilo v glavnih obrisih zgodovine S.K.D. *ORUS* v San Paulu Brazilija, katero je bilo podano ob priliki proslave 40-letnice njegove ustanovitve, San Paulu junija 1968, tipkopis.

94 S.P.B., »Brazilija, dobra zemlja ... Ob stoletnici prihoda prvih Slovencev v Brazilijo«, str. 194; Marušič, »Prispevka o slovenskem izseljevanju v Južno Ameriko«, str. 65.

95 S.P.B., »Brazilija, dobra zemlja ... Ob stoletnici prihoda prvih Slovencev v Brazilijo«, str. 194–195; Bajec, »Slovensko društveno življenje v Braziliji do druge svetovne vojne«, str. 221.

Zaslišan je bil 6. januarja 1929 na seji upravnega odbora in izključen iz društva. Tako je v začetku leta 1929 pridobil na svojo stran 12 članov *SKD ORNUS* in iskal zaveznike tudi pri drugih nasprotnikih društva. Aprila 1929 so tako ustanovili pevski zbor, imenovan *Primorje*. Sprva ga je vodil pevovodja Milan Wolner, za njim pa Jožica Ferjančič.⁹⁶

V slovenskem izseljenskem časopisju v Argentini in Kanadi, pa tudi splošnem brazilskem tisku, so se takrat pojavljali zapisi o tem sporu pri pripravi na prireditev decembra leta 1928. V *Slovenskem tedniku*, časopisu, ki je izhajal v Buenos Airesu, je izšel 1. aprila (vir ne navaja letnice) dopis, ki je opisoval situacijo: Društvo naj bi bilo ustanovljeno na nepolitični podlagi, vendar je od prireditve dalje rastlo nezadovoljstvo članov, saj naj bi bilo preveč politično že petje pesmi »Slovenec sem« in vrstica v deklamaciji »Taki smo mi ...«, ki se je glasila: »Slovenski narod nikdar ne pogine«. Avtorju tega dopisa se je zdelo sporno, da so se te narodne pesmi smatrale kot politične, petje Internacionale pa ne. Tudi dopis anonimnega pisca v *Kanadskem glasu* iz Winnipega z dne 16. maja (vir navaja letnico 1926, ki pa ne drži, saj društvo takrat niti ni bilo ustanovljeno), opisuje, da so nekateri člani društva na prireditvi v São Paulu hoteli odstraniti izobešene slovenske zastave. Nadalje je nekdo pod psevdonimom »Ilir« pisal o delovanju odbora društva *ORNUS* v listu *Jugosloven u Braziliji* iz São Paula z dne 3. avgusta 1929. Ugotavljal je, da se je petje narodnih pesmi smatralo za politično, petje Internacionale pa je bilo sprejeto brez kašnega koli konsenza in zato so on in drugi »zbežali« iz društva. Dramatično pove, da je bila slovenska zastava prepovedana v »zasušnjeni« domovini, da pa bi lahko plapolala na svobodnih brazilskih tleh, a so to preprečevali njeni »lastni sinovi«.⁹⁷ V Jugoslaviji je takrat vladala šestojanuarska diktatura kralja Aleksandra, ki se je zavzemala za integralno jugoslovenarstvo in je tako prepovedovala izobešanje simbolov »plemen«.

Po sporu je bilo ustanovljeno novo slovensko društvo *Primorje*.⁹⁸

Pod vodstvom Pepce Kadunc je društvo *ORNUS* organiziralo in vzdrževalo šolski tečaj za slovensko mladino. To je bilo posebno požrtvovalno delo, saj je tečaj potekal brez podpore iz domovine. Finančno so ga

96 Zupanc, »Nekaj podatkov o naših izseljencih v Braziliji, str. 172, primerjaj: AS 1996, Zbirka Inštituta za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, t.e. 73: Andrej Mozetič, Franc Mozetič, Ivan Uršič, Zgodovina društvenega dela ...; Andrej Mozetič, Franc Mozetič, Ivan Uršič, Drugo nekoliko izpopolnjeno ...; Andrej Mozetič, Franc Mozetič, Ivan Uršič, Cenjeno uredništvo Koledarja ...; Bajec, »Slovensko društveno življenje v Braziliji do druge svetovne vojne«, str. 221, 222.

97 S.P.B., »Brazilija, dobra zemlja ... Ob stoletnici prihoda prvih Slovencev v Brazilijo«, str. 194–195.

98 Gelj stran 56.

podpirali in vzdrževali člani društva, potekal pa je v prostorih društva. Slovenski šolski tečaj je potekal tri leta, obiskovalo ga je okoli 25 do 30 otrok. Večino vzgojnega dela je opravljala Pepca Kadunc, ki je slovenske otroke učila brati in pisati slovensko pa tudi slovensko zgodovino in slovensko geografijo. Tečaj je potekal vsako nedeljo. Prihajali so tudi otroci iz najbolj oddaljenih predmestij São Paula. Zaključek triletnega tečaja je bil 20. januarja 1939 v ulici Quintino Bocaiuva s slavnostno prireditvijo. Ta je obsegala deklamacije, dvospeve, govore, vaje s petjem, dvogovore in igro v enem dejanju *Darežljivi otroci*.⁹⁹

Prve prostore društva je najelo nekaj članov zasebno, nahajali pa so se v ulici Praça da Se št. 192 v prvem nadstropju, vendar le dva meseca. Primernejše prostore so našli v poslopju Centro Republicano Portugues v ulici Quintino Bocaiuvo št. 76, v drugem nadstropju.¹⁰⁰

Društvo je bilo zelo dejavno, ustanovljen je bil pevski zbor, imelo je tamburaški zbor, dramski odsek, šahovski klub in podporni odsek. Med samimi člani so kaj kmalu nabrali več kot 100 knjig, kar je predstavljalo začetek prve slovenske knjižnice v Braziliji. V Ljubljani so naročili tudi knjige pri Cankarjevi družbi in knjižni zadrugi Enka (sic). Naročili so se tudi na nekatere periodične tiske (med drugimi revijo *Svoboda*¹⁰¹). Povezali so se tudi s Slovenci v Argentini in ZDA, od koder so tudi dobivali slovensko literaturo. Naročili so se na dnevnik *Prosveta* (glasilo Slovenske narodne podporne jednote v Chicagu, ki je združevalo liberalno in socialistično usmerjenje slovenske izseljence v ZDA)¹⁰². Svojega glasila niso imeli, zato so v slovenskem argentinskem časopisju objavljali članke. Za člane ter za nove prišleke so organizirali tudi tečaje portugalščine in stavbarstva (za številne zidarje). Tečaj za gradbince je vodil stavbni mojster Roman Uršič. Tudi sicer se je precej angažiral pri ustanovitvi in razvoju društva. Slovenci, ki so veljali za praktične, so se znašli in v okviru stavbarskega

99 S.P.B., »Brazilija, dobra zemlja ... Ob stoletnici prihoda prvih Slovencev v Brazilijo«, str. 195; Mara Gregoričeva, »Darežljivi otroci«, *Zvonček*, letnik 10, številka 9, 1. 9. 1909.

100 Zupanc, »Nekaj podatkov o naših izseljencih v Braziliji«, str. 170, primerjaj: AS 1996, Zbirka Inštituta za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, t.e. 73: Andrej Mozetič, Franc Mozetič, Ivan Uršič, *Zgodovina društvenega dela ...*; Andrej Mozetič, Franc Mozetič, Ivan Uršič, *Drugo nekoliko izpopolnjeno ...*; Andrej Mozetič, Franc Mozetič, Ivan Uršič, *Cenjeno uredništvo Koledarja ...*

101 *Svoboda*: mesečnik delavske kulturne in telovadne zveze »Svoboda« za Jugoslavijo (1929–1936).

102 *Prosveta* glasilo Slovenske narodne podporne jednote, Chicago (1916–)

tečaja v dvorani Košutove restavracije dogradili oder, ki so ga potrebovali za delo društva.¹⁰³

16. decembra 1928 je društvo *ORNUS* organiziralo svojo prvo javno kulturno prireditev v dvorani Clases Laboriosas, peli so slovenske pesmi. Prireditve so se udeležili tudi številni Hrvatje in Čehi. Odziv je bil izjemen.¹⁰⁴

Tako kot Slovenci so se tudi Hrvati odločili, da se društveno organizirajo. Tako je nastalo nekaj hrvaških izseljenskih društev, ki so kasneje sodelovala s *Slovenskim kulturnim društvom* (v nadaljevanju *SKD*) *ORNUSOM*. V São Paulu so nastala v okraju Belem dalmatinsko društvo *Patria* (kasneje *Hrvatski izseljenički dom*), v okraju Mocca je nastala *Hrvatska sloga*, v okraju

Vila Pompeia je nastalo hrvaško društvo *Zrinjski*, nekoliko kasneje pa v okraju Ypirnaga še *Hrvatska čitaonica*.¹⁰⁵ Številčnost hrvaških društev nam pove, da je bilo hrvaških izseljencev v Braziliji več kot slovenskih.

Tudi silvestrovanje, ki ga je slovenska skupnost spet priredila konec decembra leta 1928 v Košutovi restavraciji, je bilo v duhu povezovanja izseljencev slovanskih narodnosti.¹⁰⁶

16. junija 1929 je *SKD ORNUS* priredilo kulturni večer in prireditev je bila obiskana nad vsemi pričakovanji.¹⁰⁷

V naslednjih letih so sledile skupne akcije oziroma kulturne prireditve *SKD ORNUS* in nekaterih hrvaških izseljenskih društev v São Paulu. Tako so 7. septembra 1930 člani *SKD ORNUS* skupaj z dalmatinskim društvom *Patria* s *Hrvatsko slogo* in s kulturnim društvom *Zrinjski* organizirali na Belem veliko skupno kulturno družabno prireditev. Prav tako so prireditve organizirali decembra 1931 v ulici da Mocca. Sodelovali so *ORNUS*, *Hrvatska sloga* in *Hrvatski iseljenički dom* (prej *Patria*). Ista društva so leta 1932 organizirala novo skupno prireditev in to v dvorani Centro Republicano Potuges (na sedežu *SKD ORNUS*).¹⁰⁸

Ob gospodarski krizi v 30. letih 20. stoletja se je večja skupina brezposelnih članov preselila v notranjost Brazilije (Curitibo, v državi Parana

103 Zupanc, »Nekaj podatkov o naših izseljencih v Braziliji«, str. 170–171, primerjaj: AS 1996, Zbirka Inštituta za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, t.e. 73: Andrej Mozetič, Franc Mozetič, Ivan Uršič, Zgodovina društvenega dela ...; Andrej Mozetič, Franc Mozetič, Ivan Uršič, Drugo nekoliko izpopolnjeno ...; Andrej Mozetič, Franc Mozetič, Ivan Uršič, Cenjeno uredništvo Koledarja ...

104 Prav tam, str. 171, primerjaj: prav tam.

105 Zupanc, primerjaj: prav tam.

106 Zupanc, primerjaj: prav tam.

107 Zupanc, primerjaj: prav tam.

108 Zupanc, primerjaj: prav tam.

in Porto Alegre, Rio Grande do Sul) pa tudi v Argentino.¹⁰⁹ Poleg gospodarske krize je v Braziliji leta 1930 izbruhnila revolucija Getúlia Vargasa¹¹⁰. Nerede, ki so nastali, so nekateri nasprotniki društva ORNUS hoteli izkoristiti in društvu škodovati.

Vsekakor pa društvo SKD ORNUS ni nastalo brez ovir. Venceslav Paeta; okrog katerega se je zbirala skupina starih »jugoslovanskih« izseljencev, ki so nekoč spadali pod avstro-ogrsko monarhijo, je bil naravnost ogorčen, ko so mu slovenski izseljenci povedali o nameri, da ustanovijo svoje društvo. Tako dejanje je smatral za predrzno in nespoštljivo do nove države bivanja (Brazilije). Vendar je kaj kmalu pozabil na svoje ogorčenje in je leta 1928 SKD ORNUSu prodal za dva velika tamburaška zbora tamburic. S temi tamburicami je v preteklosti igral že omenjeni Jugoslovanki tamburaški zbor.¹¹¹

Društvo ORNUS se je izkazalo kot izjemen organizator ob razpisu javnega natečaja za gradnjo paviljona v bolnišnici Santa Casa v São Paulu.

109 AS 1996, Zbirka Inštituta za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, t.e. 73: Andrej Mozetič, Franc Mozetič, Ivan Uršič, Zgodovina društvenega dela slovenskih priseljencev v S. Paulu – Brazilija, Drugo nekoliko izpopolnjeno v glavnih obrisih zgodovine S.K.D. ORUS v San Paulu Brazilija, katero je bilo podano ob priliki proslave 40-letnice njegove ustanovitve, v San Paulu junija 1968, tipkopis.

110 Getúlio Dornelles Vargas (1882 mesto São Borja, Rio Grande do Sul–24. avgusta 1954 v palači Palácio do Catete v Rio de Janeiru) je bil Brazilcem znan kot Getúlio ali Gegê. Obiskoval je vojaško šolo, nato pa zaključil pravno fakulteto v Portu Alegre. V politiko je vstopil tik pred prvo svetovno vojno, ko se je starejša generacija umikala in se je vzpenjal v okviru republikanske stranke. Leta 1909 je postal državni poslanec v Rio Grande do Sul, med leti 1922 in 1926 pa je bil zvezni poslanec. V času vlade Washington Luísa je bil imenovan za finančnega ministra, čeprav ni imel izkušenj. 1927 je postal guverner države Rio Grande do Sul, ki mu jo je uspelo politično konsolidirati. Njegovo predsedovanje so zaznamovali centralizacija, boj za delavske pravice, krepitev izobraževanja in vzpon srednjega razreda, tesno sodelovanje države in Cerkve in njegovo obkrožanje s prijatelji in sošolci, ki so zasedali tako civilna kot vojaška mesta. V tem obdobju je vzpostavil nova ministrstva (za delo, za izobraževanje), prenovil je sistem šolanja in univerz. Po drugi svetovni vojni je postal senator za São Paulo in Rio Grande do Sul, sprejel je senatorstvo za Rio Grande do Sul, vendar ni bil aktiven. Leta 1950 je ponovno kandidiral za predsednika in zmagal na volitvah. Ponovno je postal predsednik republike januarja 1951 in funkcijo opravljal do leta 1954, ko je storil samomor. Povzeto po: Robert M. Levine, *The History of Brazil* (New York: Palgrave Macmillan, 2003), str. 98–99; glej več v: Fábio Koifman, *Presidentes do Brasil (de Deodoro a Fhc)* (São Paulo; Rio de Janeiro: Cultura: Editora Rio, 2002); Robert M. Levine, *The Vargas Regime: The Critical Years, 1934–1938* (New York: Columbia University Press, 1970).

111 Zupanc, »Nekaj podatkov o naših izseljencih v Braziliji«, str. 172, primerjaj: AS 1996, Zbirka Inštituta za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, t.e. 73: Andrej Mozetič, Franc Mozetič, Ivan Uršič, Zgodovina društvenega dela ...; Andrej Mozetič, Franc Mozetič, Ivan Uršič, Drugo nekoliko izpopolnjeno ...; Andrej Mozetič, Franc Mozetič, Ivan Uršič, Cenjeno uredništvo Koledarja ...

Takrat je bilo med člani veliko brezposelnih zidarjev. Člani društva so skupno nastopili na javnem natečaju, dobili delo in po tem prevzeli še mnoga druga naročila.¹¹²

Leta 1932 in 1933 je *SKD ORNUS* navezal stike s slovenskimi izseljenci iz mesta Porto Alegre. To so bili tisti člani društva, ki so se v času gospodarske krize in obdobja brezposelnosti preselili v Rio Grande do Sul. Pošiljali so jim literaturo in odstopili komplet tamburic, da so lahko ustanovili tamburaški zbor.¹¹³ Več o delovanju te slovenske skupnosti ni znano.

S časom se navade ustalijo in nič drugače ni bilo pri *ORNUS*. V navado je prišlo, da so organizirali razne kulturne prireditve in javne nastope za svoje člane in to za pustne dni, maja ali junija ob obletnicah ustanovitve in silvestrovanje. Enkrat na leto so organizirali tudi velik dogodek v sodelovanju z hrvaškimi društvi.¹¹⁴ Znano je, da so 18. junija 1932 organizirali svečano prireditev v čast svoje četrte obletnice.¹¹⁵

Leta 1937 je *ORNUS* ustanovil šolski odbor, ki je skrbel za tečaj materinščine.¹¹⁶ 8. avgusta 1937 je bil prvi sestanek s starši, 20. avgusta pa se je tečaj že začel. Pouk je potekal ob nedeljah popoldne. Prvi tečaj je potekal od 20. avgusta do 19. decembra 1937. Začetek drugega tečaja pa se je zavlekel do aprila 1938, saj so čakali na učbenike iz Ljubljane.¹¹⁷ Društvo je organiziralo redni tečaj za otroke svojih članov, ki ga je obiskovalo od 30 do 35 učencev. Pouk je bil organiziran v društvenih prostorih. Vodila ga je Josefina Kadunc, pomagala ali nadomeščala pa jo je Almira Čopič. Vsako leto je bila ob zaključku pouka kulturna prireditev, na kateri so nastopili vsi učenci. Praznovanje materinskega dne je potekalo v okviru tega tečaja. S poukom so prenehali ob začetku druge svetovne vojne.¹¹⁸

112 Prav tam.

113 Prav tam.

114 Prav tam.

115 Prav tam; Bajec, »Slovensko društveno življenje v Braziliji do druge svetovne vojne«, str. 224–225.

116 Zupanc, »Nekaj podatkov o naših izseljencih v Braziliji«, str. 173, primerjaj: AS 1996, Zbirka Inštituta za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, t.e. 73: Andrej Mozetič, Franc Mozetič, Ivan Uršič, Zgodovina društvenega dela ...; Andrej Mozetič, Franc Mozetič, Ivan Uršič, Drugo nekoliko izpopolnjeno ...; Andrej Mozetič, Franc Mozetič, Ivan Uršič, Cenjeno uredništvo Koledarja ...

117 Prav tam; Bajec, »Slovensko društveno življenje v Braziliji do druge svetovne vojne«, str. 225.

118 Zupanc, »Nekaj podatkov o naših izseljencih v Braziliji«, str. 174, primerjaj: AS 1996, Zbirka Inštituta za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, t.e. 73: Andrej Mozetič, Franc Mozetič, Ivan Uršič, Zgodovina društvenega dela ...; Andrej Mozetič, Franc Mozetič, Ivan Uršič, Drugo nekoliko izpopolnjeno ...; Andrej Mozetič, Franc Mozetič, Ivan Uršič, Cenjeno uredništvo Koledarja ...

Vseskozi je bila aktualna potreba po lastni stavbi. Še posebno je prišla do izraza, ko so v društvenih prostorih organizirali slovenski tečaj. Tako je padla odločitev in določena je bila komisija za gradnjo novega lastnega doma. Okrog leta 1940 je uspelo društvu kupiti primerno zemljišče. Ob tej priložnosti so se z javnim razglasom obrnili na vse slovenske priseljence v Braziliji ter jih zaprosili za denarne prispevke z utemeljitvijo, da gre za postavitev doma vseh Slovencev v Braziliji. Inženir Anton Kadunc¹¹⁹ (mož Josefine Kadunc) ter stavbni mojster Roman Uršič sta izdelala potrebne načrte ter tudi vodila vsa strokovna dela pri gradnji. Gradnja se je začela 8. junija 1941, zaključila pa 8. septembra 1942. 1. januarja 1943 je bila svečana otvoritev doma.¹²⁰ Po vselitvi v lasten dom oziroma lastno hišo se je pojavila tudi potreba po novem imenu. SKD ORNUS se je tako januarja 1943 preimenoval v SKD *Naš dom*.¹²¹ Vendar so se istega leta iz strahu pred razpustom društva (veljali so vojni zakoni, Brazilija je napovedala vojno silam osi in ker je bila večina s Primorske, torej priseljencev iz takratne Italije, so se bali, da bo vlada društvo razpustila in jim zaplenila premoženje) spet preimenovali v *Sociedade Slovena de Cultura »Nosso Lar«*.¹²² To so storili verjetno tudi zato, ker je bilo društvo prej registrirano kot tuje društvo.¹²³

119 Anton Kadunc se je rodil 27.10.1890 v Ljubljani, umrl pa 4.10.1974 v São Paulu. V Brazilijo se je izselil leta 1923, kjer je 1925 ustanovil lastno projektantsko podjetje. V Braziliji je bil znan kot graditelj, saj je bil avtor več javnih stavb, med njimi tudi prvega in najvišjega nebotičnika v São Paulu. Z Romanom Uršičem sta izdelala načrte za gradnjo društvenega doma društva ORNUS, bil pa je tudi med ustanovnimi člani društva SAIUG. Leta 1971 je prejel plaketo mesta São Paulo za zasluge pri gradnji mesta. Njegova žena Josefina (Pepca) Kadunc je bila vseskozi aktivna članica društva ORNUS. »Prvi in največji nebotičnik v Južni Ameriki je zgradil slovenski inženjer g. Kadunc«, *Slovenec*, letnik 62, številka 291a, 23. 12. 1934, str. 10; AS 1241, t.e. 135, Slovenska izseljenska matica (SIM): Generalni konzul Milojko Mličević, GK SFRJ v São Paulu, pošilja Slovenski izseljenski matici informacijo o smrti Aleksandra Kadunca (sin Antona Kadunca), São Paulo, 12. 7. 1989; Irene Mislej, »Kadunc, Anton«, *Enciklopedija Slovenije*, 4. zvezek, (Ljubljana: Založba Mladinska knjiga, 1990), str. 368; AS 1241, t.e. 135, Slovenska izseljenska matica (SIM): Ivan Pregelj v imenu društva S.B.R. Beritoga pošilja pismo Slovenski izseljenski matici v Ljubljani, São Paulo, 3. 6. 1973.

120 Zupanc, »Nekaj podatkov o naših izseljencih v Braziliji«, str. 174, primerjaj: AS 1996, Zbirka Inštituta za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, t.e. 73: Andrej Mozetič, Franc Mozetič, Ivan Uršič, Zgodovina društvenega dela ...; Andrej Mozetič, Franc Mozetič, Ivan Uršič, Drugo nekoliko izpopolnjeno ...; Andrej Mozetič, Franc Mozetič, Ivan Uršič, Cenjeno uredništvo Koledarja ...

121 Prav tam.

122 Prav tam.

123 Zupanc, »Nekaj podatkov o naših izseljencih v Braziliji«, str. 173–174, primerjaj: AS 1996, Zbirka Inštituta za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, t.e. 73: Andrej Mozetič,

Zgradba novega društvenega doma je dala zagon celotni društveni dejavnosti. Tako je bila leta 1944 organizirana nova mladinska skupina, ki je štela 50 fantov in deklet. V tej skupini so bili ustanovljeni: tamburaški zbor, dramski odsek ter športne skupine – za odbojko, košarko in tenis.¹²⁴

Med drugo svetovno vojno je društvo *Naš dom* delovalo tudi v okviru *Jugoslovanskega odbora za pomoč vojnim žrtvam*. Avgusta leta 1944 je bila organizirana (tudi s pomočjo *Našega doma*) rusko-jugoslovanska prirediteljev. Z izkupičkom so nabavili 5 zabojev zdravil in drugih zdravstvenih potrebščin v vrednoti približno 10 000 ameriških dolarjev (USD) ter jih poslali preko Londona v Jugoslavijo kot pomoč za žrtve vojne.¹²⁵

Med drugo svetovno vojno je veliko izseljenskih društev prenehalo s svojo dejavnostjo. Pevski zbor Dalmacija, ki prej tesno sodeloval z bivšim društvom *Hrvatski iseljenički dom*, je še vedno deloval in se leta 1945 združil s pevskim zborom društva *Naš dom*. Nov pevski zbor je štel 65 pevk in pevcev.¹²⁶

Do konca leta 1949 sta društvo *Naš Dom* in *Jugoslovanski odbor za pomoč vojnim žrtvam* uspešno sodelovala in imela nekaj skupnih prireditev,¹²⁷ med njimi naj omenim:

- Organizacija zborovanja vseh Jugoslovanov v São Paulu 24. julija 1945. Namen je bil zbiranje prispevkov za pomoč vojnim žrtvam. Dogodek je bil organiziran v društvenih prostorih društva *Naš Dom*.¹²⁸

Franc Mozetič, Ivan Uršič, Zgodovina društvenega dela ...; Andrej Mozetič, Franc Mozetič, Ivan Uršič, Drugo nekoliko izpopolnjeno ...; Andrej Mozetič, Franc Mozetič, Ivan Uršič, Cenjeno uredništvo Koledarja ...; Bajec, »Slovensko društveno življenje v Braziliji do druge svetovne vojne«, str. 224–225.

124 Zupanc, »Nekaj podatkov o naših izseljencih v Braziliji«, str. 174, primerjaj: AS 1996, Zbirka Inštituta za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, t.e. 73: Andrej Mozetič, Franc Mozetič, Ivan Uršič, Zgodovina društvenega dela ...; Andrej Mozetič, Franc Mozetič, Ivan Uršič, Drugo nekoliko izpopolnjeno ...; Andrej Mozetič, Franc Mozetič, Ivan Uršič, Cenjeno uredništvo Koledarja

125 AS 1241, t.e. 135, Slovenska izseljenska matica (SIM): Ivan Pregelj v imenu društva S.B.R. Beritoga pošilja pismo Slovenski izseljenski matici v Ljubljani, São Paulo, 3. 6. 1973.

126 Zupanc, »Nekaj podatkov o naših izseljencih v Braziliji«, str. 175, primerjaj: AS 1996, Zbirka Inštituta za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, t.e. 73: Andrej Mozetič, Franc Mozetič, Ivan Uršič, Zgodovina društvenega dela ...; Andrej Mozetič, Franc Mozetič, Ivan Uršič, Drugo nekoliko izpopolnjeno ...; Andrej Mozetič, Franc Mozetič, Ivan Uršič, Cenjeno uredništvo Koledarja

127 Prav tam.

128 Prav tam.

- Praznovanje 7. septembra 1946, ki je bilo organizirano v prostorih društva *Naš Dom*, člani pa so pripravili kulturni program.¹²⁹
- Svečan sprejem generalmajorja JLA Ljuba Iliča 10. avgusta 1946. V prostorih društva *Naš dom* so ga svečano sprejeli in mu pripravili poseben kulturni program.¹³⁰
- Zborovanje izseljencev vseh slovanskih narodnosti 19. novembra 1946, ki ga je organiziral odbor društva *Naš dom*. Pripravili so predavanje o novi Jugoslaviji.¹³¹

V Argentini je v prvih povojnih letih aktivno deloval *Odbor za Jugoslovansko Primorje*. Društvo *Naš dom* je z njim dlje časa aktivno sodelovalo.¹³² Nastal je 12. junija 1945, ko so izmed zastopnikov slovenskih društev v Buenos Airesu izvolili odbor za jugoslovansko Primorje. Mesto predsednika je sprejel Franc Kurinčič, ki se je rodil v Idriškem pri Kobaridu leta 1900 in se je vrnil iz Argentine v Jugoslavijo leta 1948. O delu Odbora je zapisal: »*Delali smo neprekinjeno dve leti in razpredli mrežo po vsej Argentini ter po Urugvaju in Braziliji, povsod, kjer so bili naseljeni primorski rojaki. Največ dela smo imeli z zbiranjem podpisov za pariško mirovno konferenco, od katere smo Primorci zahtevali priključitev Julijske krajine novi Jugoslaviji. Brzjavne zahteve in prošnje smo pošiljali na konferenco zunanjih ministrov v London, Pariz in New York. Dne 31. januarja smo poslali konferenci OZN v London skoraj 10.000 podpisov primorskih rojakov, vezanih v knjigi, ki je imela na naslovni strani imena vseh društev, ki so sestavljala odbor za jugoslovansko Primorje.*«¹³³

Mirovni konferenci v Parizu je vodstvo društva leta 1946 poslalo telegram, v katerem so zahtevali, da se Trst in Gorica z vsem zaledjem priključita novi Jugoslaviji.¹³⁴

Društvo *Naš dom* je 30. novembra 1946 organiziralo proslavo ob obletnici zasedanja AVNOJa in ustanovitve FLRJ v sodelovanju s pevskim

129 Prav tam.

130 Prav tam.

131 Prav tam.

132 Prav tam.

133 Ina Slokar, »Portret povratnika. Tri obletnice Franceta Kurinčiča«, *Rodna gruda: revija za Slovence po svetu*, letnik 25, številka 6 (1978), str. 12–13, glej več: Franc Kurinčič, *Na tej in oni strani oceana* (Ljubljana: Borec, 1981) in Franc Kurinčič, »Odbor za jugoslovansko primorje«, *Vstala, Primorska, si v novem življenju: o Primorski v letih 1945–1990* (Nova Gorica: Goriški muzej, 2011), str. 63–65.

134 Zupanc, Nekaj podatkov o naših izseljencih v Braziliji, str.175, primerjaj: AS 1996, Zbirka Inštituta za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, t.e. 73: Andrej Mozetič, Franc Mozetič, Ivan Uršič, *Zgodovina društvenega dela ...*; Andrej Mozetič, Franc Mozetič, Ivan Uršič, *Drugo nekoliko izpopolnjeno ...*; Andrej Mozetič, Franc Mozetič, Ivan Uršič, *Cenjeno uredništvo Koledarja ...*

zborom *Dalmacija* v veliki kino dvorani Catumba. Takrat se je v São Paulu nahajal Karel Žagar, trgovinski ataše FLRJ, ki je imel na proslavi glavni govor.¹³⁵

V prostorih društva je bila posebna praznična prireditev 1. septembra 1947. Praznovali so priključitev Slovenskega Primorja in Istre socialistični Jugoslaviji.¹³⁶

Proslava ob obletnici zasedanja AVNOJa in ustanovitve FLRJ je bila ponovno 29. novembra 1947. Organizirana je bila v dvorani Professorado Paulista. Ob tej priložnosti so bili gostje te izseljenske skupnosti mornarji ladje Bihać, ki je prav tedaj pretovarjala v tamkajšnjem pristanišču.¹³⁷

Proslavi obletnice ustanovitve nove Jugoslavije sta bili organizirani tudi v letih 1948 in 1949 v sodelovanju društva ter *Jugoslovenskega odbora za pomoč vojnim žrtvam*. S to proslavo se je njuno sodelovanje zaključilo.¹³⁸

Franjo Paternost je 23. februarja 1946 daroval društvu 382 knjig in revij, kar je bil najverjetneje knjižni fond bivšega *SID Primorje*.¹³⁹

Leta 1947 je vodstvo društva ponovno želelo obuditi tečaj slovenščine, ki je bil prekinjen ob začetku druge svetovne vojne. Iz Ljubljane so naročili šolske knjige, vendar jih zaradi cenzure niso mogli uvoziti. Zaradi tega tečaja niso obnovili.¹⁴⁰

Leta 1947 so bile v sodelovanju z *Jugoslovanskim odborom za pomoč vojnim žrtvam* organizirane štiri prireditve. Skupno je društvo tega leta organiziralo sedem prireditev.¹⁴¹

Društvo je moralo spremeniti ime. Tako se je 18. septembra 1948 preimenovalo v *Sociedade Beneficiente e Recreativa Beritoga*, člani pa so ga še vedno imenovali *Naš dom* oziroma *Beritoga*.¹⁴²

135 Prav tam, primerjaj: AS 1996, Zbirka Inštituta za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, t.e. 73: Andrej Mozetič, Franc Mozetič, Ivan Uršič, Zgodovina društvenega dela ...; Andrej Mozetič, Franc Mozetič, Ivan Uršič, Drugo nekoliko izpopolnjeno ...; Andrej Mozetič, Franc Mozetič, Ivan Uršič, Cenjeno uredništvo Koledarja

136 Prav tam.

137 Prav tam.

138 Zupanc, »Nekaj podatkov o naših izseljencih v Braziliji«, str. 176.

139 Prav tam, primerjaj: AS 1996, Zbirka Inštituta za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, t.e. 73: Andrej Mozetič, Franc Mozetič, Ivan Uršič, Zgodovina društvenega dela ...; Andrej Mozetič, Franc Mozetič, Ivan Uršič, Drugo nekoliko izpopolnjeno ...; Andrej Mozetič, Franc Mozetič, Ivan Uršič, Cenjeno uredništvo Koledarja

140 Prav tam.

141 AS 1996, Zbirka Inštituta za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, t.e. 73: Andrej Mozetič, Franc Mozetič, Ivan Uršič, Drugo nekoliko izpopolnjeno ...

142 Zupanc, »Nekaj podatkov o naših izseljencih v Braziliji«, str. 176, primerjaj: AS 1996, Zbirka Inštituta za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, t.e. 73: Andrej Mozetič, Franc Mozetič, Ivan Uršič, Zgodovina društvenega dela ...; Andrej Mozetič, Franc Mozetič, Ivan Uršič, Drugo nekoliko izpopolnjeno ...; Andrej Mozetič, Franc Mozetič, Ivan

Zbirali so se ob sobotah, nedeljah in praznikih ob druženju in kar-tanju. Obeleževali so tako slovenske kot brazilske praznike in vsako leto priredili slovensko silvestrovanje ter tudi brazilsko praznovanje Festas Juaninhos ob prazniku sv. Petra.¹⁴³

Praznovali so tudi osebne praznike in so ob porokah članov veliko-krat organizirali svatbo kar v društvenih prostorih, kamor so bile pova-bljene družine članov.¹⁴⁴

V kasnejših povojnih letih se je društvena dejavnost razširila. Tako so poleg običajnih kulturnih in družabnih prireditev začeli razvijati tudi šport in izletništvo v naravo ter na plažo v Santos. Mladinska skupina društva je tekmovala z raznimi drugimi mladinskimi skupinami v športnih panogah. Leta 1955 je prišlo do turnirja študentskih odbojcarskih ekip v São Paulu. Na tem turnirju je tekmovala tudi ekipa *Našega doma*. 6. janu-erja 1956 je tako na primer odbojcarska ekipa *Našega doma* premagala ekipo nemške šole in to v njihovi lastni dvorani.¹⁴⁵

Folklorna mladinska skupina in mladinski tamburaški zbor društva *Naš dom* sta 22. maja 1956 izvedla nekaj plesov jugoslovanskih narodov na 5. kanalu TV São Paula.¹⁴⁶ Nastop je bil dobrodelen in je potekal v korist bolnikov s tuberkulozo.¹⁴⁷

Brazilski Rdeči križ je 6. septembra 1956 organiziral veliko kulturno prireditev v mestnem gledališču São Paula. V skupini »jugoslovanske« izseljenske skupnosti so na tej prireditvi nastopili tudi člani društva s

Uršič, Cenjeno uredništvo Koledarja

143 Prav tam; Bajec, »Slovensko društveno življenje v Braziliji do druge svetovne vojne«, str. 226.

144 Zupanc, »Nekaj podatkov o naših izseljencih v Braziliji«, str. 176, primerjaj: AS 1996, Zbirka Inštituta za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, t.e. 73: Andrej Mozetič, Franc Mozetič, Ivan Uršič, Zgodovina društvenega dela ...; Andrej Mozetič, Franc Mozetič, Ivan Uršič, Drugo nekoliko izpopolnjeno ...; Andrej Mozetič, Franc Mozetič, Ivan Uršič, Cenjeno uredništvo Koledarja

145 Zupanc, »Nekaj podatkov o naših izseljencih v Braziliji«, str. 176; AS 1996, Zbirka Inštituta za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, t.e. 73: Andrej Mozetič, Franc Mozetič, Ivan Uršič, Drugo nekoliko izpopolnjeno ... in AS 1241, t.e. 135, Slovenska izseljenska matica (SIM): Ivan Pregelj v imenu društva S.B.R. Beritoga pošilja pismo Slovenski izseljenski matici v Ljubljani, São Paulo, 3. 6. 1973.

146 Zupanc, »Nekaj podatkov o naših izseljencih v Braziliji«, str. 176, primerjaj: AS 1996, Zbirka Inštituta za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, t.e. 73: Andrej Mozetič, Franc Mozetič, Ivan Uršič, Zgodovina društvenega dela ...; Andrej Mozetič, Franc Mozetič, Ivan Uršič, Drugo nekoliko izpopolnjeno ...; Andrej Mozetič, Franc Mozetič, Ivan Uršič, Cenjeno uredništvo Koledarja

147 Cveto A. Kristan, »Kulturno prosvetne prireditve Slovencev v Južni Ameriki v letu 1957«, *Slovenski izseljenski koledar*, leto 5 (1957), str. 223.

svojimi programskimi točkami.¹⁴⁸ Takrat so vsa društva »jugoslovanske« izseljenske skupnosti nastopila prvič pod zastavo nove Jugoslavije.¹⁴⁹ V društvu *Beritoga* so 24. novembra 1956 priredili proslavo za jugoslovanski dan republike.¹⁵⁰ V kinodvorani *Našega doma* so večkrat predvajali tudi jugoslovanske filme.¹⁵¹

V São Paulu so vsako leto prirejali sejem, izkupiček je šel v dobrodelne namene. Udeleževali so se ga zastopniki vseh etničnih skupnosti, ki so tam živele. 23. junija 1957 so na tem sejmu sodelovali tudi Slovenci. Izkupiček je bil namenjen bolnišnici za boj proti raku. Inženir Anton Kadunc je naredil načrt za poseben paviljon v obliki peterokrake zvezde, kjer so prodajali kolače in sladkarije po receptih iz stare domovine (med njimi tudi slovenskih). Seveda so sodelovale tudi folklorne skupine.¹⁵²

Leta 1963 je mesto Skopje prizadel strašen potres. Ob tej priliki so razna društva izseljencev iz Jugoslavije organizirala zbiranje prispevkov. Med njimi je bilo tudi društvo *Beritoga*. Od jugoslovanskega generalnega konzula v São Paulu Boroa Miljovskega (makedonske narodnosti) je predsednik društva Alojz Bele prejel plaketo mesta Skopje v hvaležnost za pomoč žrtvam potresa.¹⁵³

V Zborniku Svobodne Slovenije za leto 1962 je zapisano, da so se nekateri Slovenci zbirali (zlasti ob nedeljah) tudi v društvenem domu *Naš dom*.¹⁵⁴ 28. junija 1963 je društveni dom obiskal konzul SFRJ Mirko Bruner (slovenske narodnosti).¹⁵⁵ Leta 1964 se je poročil predsednik

148 Zupanc, »Nekaj podatkov o naših izseljencih v Braziliji«, str. 176, primerjaj: AS 1996, Zbirka Inštituta za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, t.e. 73: Andrej Mozetič, Franc Mozetič, Ivan Uršič, Zgodovina društvenega dela ...; Andrej Mozetič, Franc Mozetič, Ivan Uršič, Drugo nekoliko izpopolnjeno ...; Andrej Mozetič, Franc Mozetič, Ivan Uršič, Cenjeno uredništvo Koledarja ...

149 Kristan, »Kulturno prosvetne prireditve Slovencev v Južni Ameriki v letu 1957«, str. 223.

150 Prav tam.

151 Zupanc, »Nekaj podatkov o naših izseljencih v Braziliji«, str. 176, primerjaj: AS 1996, Zbirka Inštituta za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, t.e. 73: Andrej Mozetič, Franc Mozetič, Ivan Uršič, Zgodovina društvenega dela ...; Andrej Mozetič, Franc Mozetič, Ivan Uršič, Drugo nekoliko izpopolnjeno ...; Andrej Mozetič, Franc Mozetič, Ivan Uršič, Cenjeno uredništvo Koledarja

152 Cveto A. Kristan, »Kulturno-prosvetno življenje južnoameriških Slovencev (od 1. julija 1957 do 30. junija 1958)«, *Slovenski izseljenski koledar*, leto 6 (1959), str. 134, 135.

153 Zupanc, »Nekaj podatkov o naših izseljencih v Braziliji«, str. 168.

154 I.L.C., »Iz življenja brazilskih Slovencev«, str. 211.

155 AS 1996, Zbirka Inštituta za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, t.e. 73: Album z dokumenti in slikami ob štirideset letnici društva SKD ORNUS v São Paulu, Brazilija, slika obiska.

društva ing. Roberto (Alojz) Bele s Silvijo Chianforne. Ob tej priložnosti so pripravili gostijo v društvenih prostorih.¹⁵⁶

Po podatkih iz konca 60. let naj bi imelo društvo okoli 180 članov, večinoma s slovenskega Primorja.¹⁵⁷ Redno so organizirali praznovanja ob dnevu republike, udeleževali so se ga tudi predstavniki Generalnega konzulata SFRJ v São Paulu.¹⁵⁸ Društvo *Naš dom* je 19. novembra 1967 obiskal jugoslovanski veleposlanik v Braziliji Bogoljub Stojadinović. Društvo je pripravilo sprejem s kulturnim programom.¹⁵⁹

Društvo je v svojih prostorih organiziralo 1. junija 1968 slavnostno prireditev ob 40-letnici obstoja društva. Zbrali so se številni slovenski izseljenci z družinami ter nekateri pripadniki etničnih skupnosti iz SFRJ v Braziliji. V okviru programa je pevski zbor zapel tri pesmi, mlajši člani pa so pripravili sedem točk programa. Praznovanje obletnice je spremljala razstava, ki je prikazovala življenje, razvoj in delo društva v preteklih 40 letih. Ob tej priložnosti so posebne zahvale dobili zaslužni člani. Sonja Arčon Batistič¹⁶⁰, ki je skrbno pripravila mladinski del programa; Almira Čopič, voditeljica pevskega zbora; in inženir Kristjan Volk, načelnik tamburaškega zbora društva. Za uspešno delo društva pa so imeli nedvomno

156 Zupanc, »Nekaj podatkov o naših izseljencih v Braziliji«, str. 172, primerjaj: AS 1996, Zbirka Inštituta za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, t.e. 73: Andrej Mozetič, Franc Mozetič, Ivan Uršič, Zgodovina društvenega dela ...; Andrej Mozetič, Franc Mozetič, Ivan Uršič, Drugo nekoliko izpopolnjeno ...; Andrej Mozetič, Franc Mozetič, Ivan Uršič, Cenjeno uredništvo Koledarja ...; Bajec, »Slovensko društveno življenje v Braziliji do druge svetovne vojne«, str. 226.

157 Prav tam, primerjaj: AS 1996, Zbirka Inštituta za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, t.e. 73: Andrej Mozetič, Franc Mozetič, Ivan Uršič, Zgodovina društvenega dela ...; Andrej Mozetič, Franc Mozetič, Ivan Uršič, Drugo nekoliko izpopolnjeno ...; Andrej Mozetič, Franc Mozetič, Ivan Uršič, Cenjeno uredništvo Koledarja

158 Arhiv Republike Slovenije, AS 1996, Zbirka Inštituta za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, t.e. 73: Album z dokumenti in slikami ob 40-letnici društva SKD ORNUS v São Paulu, Brazilija, slika.

159 Zupanc, »Nekaj podatkov o naših izseljencih v Braziliji«, str. 176; Arhiv Republike Slovenije, AS 1996, Zbirka Inštituta za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, t.e. 73: Andrej Mozetič, Franc Mozetič, Ivan Uršič, Drugo nekoliko izpopolnjeno

160 Med naročniki rodne grude, publikacije Slovenske izsejenske matice najdemo tudi Eugenio Arčon iz mesta São Paulo. Naročnica revije je bila v letih 1975 in 1976. Arhiv Slovenske izseljenske matice, mape naročnikov publikacij SIM – Rodna gruda, Slovenija svet, Slovenski izseljenski koledar, Slovenija (Quarterly Magazine): mapa Eugenia Arčon.

zasluge tudi Andrej Mozetič¹⁶¹ in Franc Mozetič ter Ivan Uršič¹⁶². Prireditvi sta prisostvovala tudi generalni konzul SFRJ v São Paulu Velimir Lesić ter konzul Velimir Lalović. Slavnostni govor je imel predsednik društva.¹⁶³

Ob praznovanju 40-letnice so v društvenih prostorih organizirali razstavo slik vseh večjih prireditev društva, izletov in drugih kot tudi najvažnejših izrezkov društvenih dopisov iz raznih listov (največ iz Folha da Manhã). Po zaključeni proslavi je sledila tudi plesna zabava.¹⁶⁴ Generalni konzul SFRJ v São Paulu Boro Miljevski je 29. novembra 1968 priredil čajanko ob proslavi dneva republike, ki so se je udeležili slovenski izseljenci in izseljenci iz vrst drugih etničnih skupnosti iz Jugoslavije.¹⁶⁵

25. januarja 1970 so v prostorih doma društva sprejeli mornarje iz ladje Liburnija, ki so jih pogostili s primerno zakusko in pijačo. Razkazali so jim društvene prostore ter kegljišče, kjer so novinarji in mornarji želeli preživeti večino časa. Tam je bilo tudi slučajno nekaj pevcev zbora in tako so zapeli dve slovenski in dve hrvaški pesmi. Tako kot je bil obisk prijateljski, je bilo tudi slovo prijateljsko. Novinar *Dela* je 2. aprila 1970 zapisal, da so ob slovesu točili »debele solze«. To je člane društva zelo razburilo, saj so članek ponatisnili v časniku argentinskih Slovencev in tako so se člani

161 Andrej Mozetič je bil rojen leta 1901 v Viniščah pri Renčah. Izučil se je zidarske obrti. S Francem Cotičem sta ustanovila društvo Iskra v Renčah, bil je med ustanovitelji delavskega pevskega zbora v Renčah, leta 1921 pa je bil tudi med ustanovitelji naprednega gibanja Ljudski oder. Leta 1927 se je s še nekaterimi sovaščani izselil v Brazilijo. Bil je dolgoletni član društva ORNUS. Med letoma 1935 in 1942 je bil delovodja pri podjetju Campargo et Comp. Mescita. Leta 1948 pa je postal samostojni zidarski obrtnik. Maja 1975 je obiskal Slovenijo in se pripravljaj na vrnitev v Renče. Ob obisku je tam tudi nenadoma umrl. Janez Rogelj, »Andrej Mozetič je po 48 letih obiskal domovino in tu za vedno ostal«, *Zgodbe slovenskih izseljencev v besedi in sliki* (Ljubljana: Združenje Slovenska izseljenska matica, 2023), str. 132; Rudolf Klinec, »Cotič, Franc (1904–1977)«, *Primorski slovenski biografski leksikon: 3. snopič Bor - Čopič, 1. knjiga*. (Gorica: Goriška Mohorjeva družba, 1976), str. 201.

162 Ivan Uršič je bil med letoma 1972 in 1976 naročnik revije Rodna Gruda, Arhiv Slovenske izseljenske matice, mape naročnikov publikacij SIM – Rodna gruda, Slovenija svet, Slovenski izseljenski koledar, Slovenija (Quarterly Magazine): mapa Ivan Uršič.

163 Zupanc, »Nekaj podatkov o naših izseljencih v Braziliji«, str. 176, primerjaj: AS 1996, Zbirka Inštituta za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, t.e. 73: Andrej Mozetič, Franc Mozetič, Ivan Uršič, *Zgodovina društvenega dela ...*; Andrej Mozetič, Franc Mozetič, Ivan Uršič, *Drugo nekoliko izpopolnjeno ...*; Andrej Mozetič, Franc Mozetič, Ivan Uršič, *Cenjeno uredništvo Koledarja*

164 AS 1996, Zbirka Inštituta za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, t.e. 73: Album z dokumenti in slikami ob 40-letnici društva SKD ORNUS v São Paulu, Brazilija, slika.

165 Prav tam, primerjaj: AS 1996, Zbirka Inštituta za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, t.e. 73: Andrej Mozetič, Franc Mozetič, Ivan Uršič, *Zgodovina društvenega dela ...*; Andrej Mozetič, Franc Mozetič, Ivan Uršič, *Drugo nekoliko izpopolnjeno ...*; Andrej Mozetič, Franc Mozetič, Ivan Uršič, *Cenjeno uredništvo Koledarja*

društva bali, da bi utegnili preostala »jugoslovanska« skupnost misliti, da so člani društva *Beritoga* sami objokanci.¹⁶⁶

Leta 1971 je plaketo občine São Paula prejel inženir Anton Kadunc za zasluge pri gradnji mesta. Enako plaketo je hkrati dobil tudi Roman Uršič.¹⁶⁷

S predstavniki slovenskih izseljencev, članov društva *Beritoga* se je leta 1972 srečal tudi slovenski izseljenec v Braziliji Bogdan Šalej. Med njimi so bili predsednik društva Alojz Bele ter še Venceslav Gulin, Franc Mozetič, Mario Mozetič, Anton Stepančič, Ivan Pregelj in Ivan Uršič. Skoraj vsi so bili Primorci, z izjemo Alojza Beleta, ki je bil iz osrednje Slovenije. V Brazilijo so prišli v obdobju med obema vojnama, večinoma iz ekonomski vzrokov pa tudi zaradi fašističnega pritiska. Po prihodu v Brazilijo so se večinoma zaposlili kot gradbeniki in pripomogli k rasti mesta São Paula in se tudi sicer gospodarsko uspešno uveljavili. Njihovi otroci so bili večinoma univerzitetno izobraženi, zakonske zveze pa so sklepali z Brazilci in Brazilkami. Ob začetku druge svetovne vojne so jih nekateri zaradi njihovega prihoda iz Italije imeli za Italijane, vendar zaradi tega niso imeli težav z brazilskimi oblastmi. V 70. letih 20. stoletja so imeli še okoli 120 članov. Redno so se srečevali za praznovanje dneva republike (29. novembra) in za novo leto. Stik z domovino Slovenijo so gojili predvsem prek prebiranja slovenskega časopisja. V viru so izrecno omenjali *Rodno grudo* in *Delo*. Bili so dobro obveščeni o dogajanju v domovini. Slovenščine niso pozabili. Bili so zavedni Slovenci in bili tudi zelo naklonjeni Jugoslaviji. Z »novimi« slovenskimi izseljenci, ki so se v Brazilijo priselili po drugi svetovni vojni iz političnih razlogov, se niso družili, ker so imeli drugačne poglede na socialistično Jugoslavijo. Novi slovenski priseljenci v Braziliji so se povezovali okoli cerkve, oni pa so se družili v domu, ki so ga sami zgradili.¹⁶⁸

Julija 1972 je imel Trio Lorenz¹⁶⁹ nastop v São Paulu. Diplomatsko-konzularna predstavništva SFRJ so bila organizator njihovih koncertov v

166 AS 1241, t.e. 135, Slovenska izseljenska matica (SIM): Ivan Pregelj v imenu društva S.B.R. Beritoga pošilja pismo Slovenski izseljenski matici v Ljubljani, São Paulo, 3. 6. 1973.

167 Prav tam.

168 Bogdan Šalej, »Srečanje s Slovenci v São Paulu«, *Rodna gruda: revija za Slovence po svetu*, letnik 19, št. 1 (januar 1972), str. 34

169 Klavirski trio iz Ljubljane, ki je imel več tisoč nastopov po Evropi, Amerikah, Avstraliji in Aziji. Sestavljajo ga violinist Primož Lorenz, pianist Tomaž Lorenz in violončelist Matija Lorenz. Katarina Bedina, »Lorenz, Tomaž«, *Enciklopedija Slovenije* 6, str. 295 (Ljubljana: Založba Mladinska knjiga, 1992); Božidara Frelih, »Trio Lorenz«, *Enciklopedija Slovenije* 13, str. 345, (Ljubljana: Založba Mladinska knjiga, 1999)

mestu Brasilia ter mestu Belo Horizonte. Njihov koncert v São Paulu je organiziralo društvo *Beritoga*.¹⁷⁰

Generalni konzul SFRJ v São Paulu je leta 1973 poročal o srečanju z »jugoslovanskimi« izseljenci v društvu *Beritoga*, ki se je prej imenovalo *Naš dom*. Na srečanju je prisostvovalo več kot 200 izseljencev in njihovih družinskih članov. Člani uprave društva so ob tej priložnosti izrazili željo, da bi jih člani jugoslovanskih diplomatsko-konzularnih predstavništev večkrat obiskali. Prav tako so prosili konzula, da bi Generalni konzulat v njihovem imenu prosil Slovensko izseljensko matico (SIM), da bi jim dostavili kakšen material, ki bi lahko služil kot osvežitev v društvu. V mislih so imeli razne knjige, gramofonske plošče, magnetofonske trakove ter predmete narodnega značaja, slike in podobno.¹⁷¹

Slovenska izseljenska matica se na prošnjo odzvala in tako so društvu *Beritoga* že novembra 1973 poslali po pošti paket, ki je vseboval knjigo *Slovenija v podobah*, otroško slikanico *O povodnem možu* ter knjigo *Zlata ptica*. Poslali so jim tudi 6 magnetofonskih kaset (Dobri znanci – sestre Potočnik, Za tvoj god mati – Stanka Kovačič, Ljubica lahko noč – ansambel Kmetec, Vrnite se ptice – Zadovoljni Kranjci ter Veselo na rajžo – Ansambel Slak). Pošiljko so jim poslali brezplačno. Hkrati je Slovenska izseljenska matica ponudila tudi možnost, da bi društvo ali njegovi posamezni člani naročili posamezne kasete oziroma gramofonske plošče proti plačilu.¹⁷²

Leta 1975 je društvo *Beritoga* prejelo prek generalnega konzulata od Slovenske izseljenske matice 7 brezplačnih gramofonskih plošč za društvo ter 1 zavitek plakatov z motivi iz raznih krajev Slovenije. Na ploščah so bile narodno zabavne skladbe (Pod gorjanci je otoček – Ansambel Slak, Obletnica poroke – Ansambel Burnik, Nocoj, pa oh nocoj – Slovenski oktet, Dimnikar, ki nosi srečo – Ansambel Dovžan, Mi se ,mamo radi – Zadovoljni Kranjci, Ta žlahtna vinska kraljica – ansambel Kmetec, Pesmi Slovenije – Ansambel Kampič).¹⁷³

170 AS 1241, t.e. 135, Slovenska izseljenska matica (SIM): Ivan Pregelj v imenu društva S.B.R. *Beritoga* pošilja pismo Slovenski izseljenski matici v Ljubljani, São Paulo, 3. 6. 1973.

171 AS 1241, t.e. 135, Slovenska izseljenska matica (SIM): Načelnik Zveznega sekretariata za zunanje zadeve G. Zdujić, oddelek za izseljenstvo in emigracijo pošilja Poročilo GK SFRJ v São Paulu Izvršnemu svetu skupščine SRS, Uradu izvršnega sveta za mednarodno sodelovanje, Ljubljana, 25. 9. 1973.

172 AS 1241, t.e. 135, Slovenska izseljenska matica (SIM), pismo tajnika SIM Franca Žuglja društvu *Beritoga* v São Paulu, 11. 12. 1973, Ljubljana.

173 AS 1241, t.e. 135, Slovenska izseljenska matica (SIM): Konzul Radoslav Runko, GK SFRJ v São Paulu pošilja sporočilo Slovenski izseljenski matici o prejemu plošč in s prevzemnico, São Paulo, 1975.

Leta 1978 je slovenska izseljenska skupnost v okviru društva *Beritoga* praznovala dan republike skupaj z *Društvom prijateljev Jugoslavije (SAIUG)* in prav tako je maja istega leta skupaj z generalnim konzulatom SFRJ v São Paulu ter *Društvom prijateljev Jugoslavije (SAIUG)* organizirala svečanost v čast dnevu mladosti.¹⁷⁴

Vendar pa je leta 1978 je slovensko društvo *Beritoga* že zamiralo.¹⁷⁵ Ob 50-letnici delovanja slovenskega društva *Beritoga* je bilo zaradi izumiranja aktivnih in članov nasploh ter zaradi pomanjkanja novih članov delovanje društva onemogočeno. Odločili so se, da razprodajo imetje ter del dobička od prodaje prispevajo v sklad za izgradnjo bolnišnice v Šempetru pri Novi Gorici. Sicer je društvo *Beritoga* prenehalo s svojim delovanjem natančno 1. julija 1978. Tako so se odločili, ker niso mogli več izpolniti vseh predpisanih pogojev za nadaljnji obstoj društva in tako niso zaprosili za dovoljenje za podaljšanje delovanja društva. Vendar niso nameravali obvestiti pristojnih organov o prenehanju delovanja društva, kar jim je omogočilo, da ohranijo društvo, dokler ne umrejo vsi člani (preostalih članov je bilo takrat skupaj 12). Iz društvenih sredstev (od prodaje društvenih prostorov) je društvo darovalo Splošni bolnišnici v Šempetru pri Novi Gorici znesek 4.812,31 ameriških dolarjev (USD), preostalo pa so porazdelili med brazilske družbene organizacije. Na generalnem konzulatu so se takrat večkrat pogovarjali s predsednikom društva *Beritoga* Luizom (Alojz) Beletom (tajnik je bil Ivan Pregelj) o možnostih za nadaljnji obstoj društva.¹⁷⁶ 1. julija 1978 je društvo popolnoma prenehalo z delovanjem.¹⁷⁷

174 AS 1241, t.e. 135, Slovenska izseljenska matica (SIM): Konzul Radoslav Runko, GK SFRJ v São Paulu pošilja sporočilo Slovenski izseljenski matici, São Paulo, 9. 6. 1978, Napis o proslavi rodjendana Predsjednika Tita/ Titov rodjendan proslavljen u São Paulu uz učešće Tria Lorenz.

175 AS 1241, t.e. 118, Zvezni organi, Zvezni sekretariat za zunanje zadeve 1973–1985: Savezni sekretariat za inostrane poslove, Uprava za iseljništvo i emigracijo pošilja sporočilo SIM, Informacija o aktuelnom stanju, problemima i potrebama naših iseljeničkih društva u Južnoj Americi, Zapažanja Frane Krnića, šefa grupe u Upravi za iseljništvo i emigracijo sa kurirskog puta u neke zemlje J. Amerike, Beograd, 7. 11. 1978.

176 AS 1241, t.e. 135, Slovenska izseljenska matica (SIM): Republiški sekretar Marjan Osolnik, Republiški sekretariat za mednarodno sodelovanje pošilja sporočilo Republiki konferenci SZDL Slovenije, Komisiji za manjšinska in izseljenska vprašanja ter narodnosti, Ljubljana, 18. 12. 1978; Ivan Pregelj v imenu društva S.B.R. Beritoga pošilja pismo Slovenski izseljenski matici v Ljubljani, São Paulo, 3. 6. 1973; Republiški sekretar Marjan Osolnik, Republiški sekretariat za mednarodno sodelovanje, pošilja sporočilo o nakazilu SIM, Ljubljana, 14. 12. 1979.

177 AS 1241, t.e. 135, Slovenska izseljenska matica (SIM): Bivšega predsednik Beritoge Alojz Bele in bivši tajnik Beritoge Ivan Pregelj pošiljata pismo Rodni grudi o prekinitvi naročnine, São Paulo, 12. 7. 1978.

3.3.4. SLOVENSKO IZOBRAŽEVALNO DRUŠTVO PRIMORJE (SID PRIMORJE)

Vzroki za spore, ki so se dogajali v slovenski izseljenski skupnosti v Braziliji med obema vojnama, so mnogo plastni, viri pa so pretežno subjektivne narave in največkrat prihajajo iz druge roke, vendar lahko trdimo, da so imeli podlago v različnih političnih mnenjih med izseljenci samimi (na eni strani jugoslovenarji, na drugi strani pa predvsem slovenska primorska izseljenska skupnost, katere glavni cilj je bila vrnitev Primorja matični domovini¹⁷⁸) in tudi v družbenem, socialnem in izobrazbenem statusu izseljencev.¹⁷⁹ Na odnose v slovenski izseljenski skupnosti je vplivala tudi gospodarska kriza in Vargasov prevzem oblasti. Ta je vodil politiko t. i. brazilizacije, tj. potiskanja nebrasilskih elementov iz družbenega in javnega življenja ter postopnega omejevanja priseljevanja. Poleg tega so ob naraščajoči brezposelnosti, ki jo je povzročila gospodarska kriza, priseljenci postali lahka tarča negativnih občutji.¹⁸⁰ Primer socialnih neenakosti priseljencev, ki so vodile do trenj med njimi, nam nudi tudi Franjo Paternost. Že v Ljubljani je bil dobro stoječ podjetnik, v Braziliji pa je imel že socialno mrežo, saj je tam živela njegova sestra, ki je bila poročena z lastnikom velikih posesti v Braziliji. Paternost se je v São Paulu usmeril v gradbeništvo in je postal zelo uspešen. Na drugi strani so bili izseljenci iz Julijske krajine večinoma zidarji, ki so gotovo sklepali posle tudi s Paternostom. V tej vlogi je postal predsednik društva *Primorje* in nato *Jugoslovanskega potpornega udruženja* (ki je opravljalo tudi konzularne posle za Jugoslavijo). V društvih so se poznale socialne razlike in zato je prihajalo do sporov. Člani društva so Paternosta obtožili intrigantstva in trgovanja s povratniki, on pa jih je obtožil protijugoslovanstva in povezovanja s hrvaškim separatizmom.¹⁸¹ Pri teh sporih je igralo vlogo tudi osebno rivalstvo. Slovenski izseljenci v Braziliji so bili v obdobju med obema vojnama med drugim znani tudi kot zidarji, predelavci pri zidarskih delih, arhitekti in inženirji gradbeništva. V São Paulu so do leta 1940 sodelovali pri nastanku 24 pomembnih stavb. Zelo se je uveljavil inženir Anton Kadunc, ki je bil zaslužen za dve posebni zgradbi, in sicer za prvi in za najvišji nebotičnik v Južni Ameriki. Predio Martinelli je bil v tistem

178 Irene Mislej, »Kulturna zgodovina Slovencev v Južni Ameriki«, *Kulturno ustvarjanje Slovencev v Južni Ameriki*, ur. Mirko Jurak et al. (Ljubljana, 1995), str. 17.

179 Zobec, »Prva Jugoslavija in...«, str. 114.

180 Lesser, *Immigration, Ethnicity, and National Identity in Brazil, 1808 to the Present*, str. 136–138.

181 Zobec, »Prva Jugoslavija in ...«, str. 114.

času najvišji nebotičnik v Južni Ameriki. Imel je 26 nadstropij, v višino pa je meril kar 82 metrov. Vodja gradnje, ki je trajala tri leta, je bil prav ing. Anton Kadunc.¹⁸² Kot graditelj se je uveljavil tudi Franjo Paternost, ki je sodeloval pri nastanku predmestja na jugu São Paula, imenovanega »Villa Moinko Velko« (gre za predel São Paula, imenovan Vila Moinho Velho, med drugimi so v njem ulice poimenovane po rekah Drava in Sava). Paternost je bil solastnik zemljišč, kjer je nastal omenjeni predel ter ustanovitelj in pobudnik gradnje tega predmestja. Predmestje je pripomoglo k splošnemu napredku São Paula, saj so tam mnogi dobili svoj lastni dom. Za svoje zasluge je dobil tudi pohvale pristojnih oblasti.¹⁸³ Gradnja se je pričela leta 1932. V šestih letih je nastalo s pomočjo Paternosta 500 do 600 hiš.¹⁸⁴

Vsekakor so tudi politične spremembe v domovini vplivale na slovenske izseljence po svetu ter tudi v Braziliji. Slovenski izseljenci so lahko preko brazilskega in tudi slovenskega izseljenskega tiska spremljali različne informacije, pri tem pa so bile te selektivno izbrane. Tako so bili bolj dovzetni za propagando različnih strani. Tako je najverjetneje v slovenskem društvu *ORNUS* prišlo do spora tudi zaradi uvedbe šestojanuarske diktature leta 1929 v tedanji Jugoslaviji, ki je v tisku izven Jugoslavije požela kritike.¹⁸⁵ Šestojanuarska diktatura je med izseljenci (pa tudi sicer) sprožila še večje poudarjanje »jugoslovanstva«.

O sporu pričajo tudi zapisi v slovenskem izseljenskem časopisu iz Argentine, Kanade in Brazilije, ki jih povzema vir. Očitki so večinoma leteli na politizacijo društva *ORNUS* (petje Internacionale) in premajhno poudarjanje slovenstva (petje pesmi, ki so vsebovale besedo Slovenec, naj bi bile preveč politične).¹⁸⁶ V kolikšni meri je bilo društvo *ORNUS* komunistično usmerjeno, ostaja vprašljivo, saj je bila Pepca Kadunc (vseskozi aktivna članica *ORNUSA*) organizatorica slovesnosti ob praznovanju nove maše kar dveh slovenskih novomašnikov v Braziliji 14. decembra 1941 (salezijanca Alojzija Zvera in Alojzija Frasa).¹⁸⁷ Društvo je bilo vsekakor »jugoslovansko« usmerjeno, saj so že med drugo svetovno vojno sodelovali z Jugoslovanskim odborom za pomoč vojnim žrtvam in tudi po drugi

182 »Prvi in največji nebotičnik v Južni Ameriki je zgradil slovenski inženjer g. Kadunc«, *Slovenec*, letnik 62, številka 291a, 23. 12. 1934, str. 10.

183 »Delo naših državljanov v Braziliji«, *Slovenec*, letnik 68, številka 152a, 6. 7. 1940, str. 8.

184 Irene Mislej, »Odmevi iz drugih dežel južne Amerike«, *Kulturno ustvarjanje Slovencev v Južni Ameriki*, ur. Mirko Jurak et al. (Ljubljana, 1995), str. 126.

185 Glej več v: Jure Gašparič, Uvedba diktature kralja Aleksandra, *Prispevki za novejšo zgodovino*, letnik 46, št. 1, 2006, str. 241–254.

186 S.P.B., »Brazilija, dobra zemlja ...«, str. 194–195.

187 S.P.B., »Brazilija, dobra zemlja ...«, str. 193–194.

svetovni vojni so redno organizirali praznovanja dneva republike in dneva mladosti¹⁸⁸, vendar to lahko pripišemo večinoma primorskemu članstvu, katerega glavni cilj je bil v obdobju med obema vojnama priključitev Primorske domovini, po vojni pa je bil ta cilj vsaj delno dosežen in zato so do nove socialistične države gojili pozitiven odnos. Vsekakor pa je imelo društvo slovenski značaj, saj bila Pepca Kadunc tudi organizatorica tečaja slovenščine, ki ga je organiziralo društvo ORNUS.¹⁸⁹ Tudi sicer je društvo ohranilo slovenski značaj do zamrtja društva leta 1978.¹⁹⁰ Po sporu na kulturni prireditvi društva ORNUS 16. decembra 1928 je del članov ORNUSA odstopil (natančneje 12 članov) in ustanovil 7. aprila 1929 pevski zbor, imenovan *Primorje*. Šlo je za »jugoslovansko« usmerjene člane ORUNS. Najprej je zbor vodil zborovodja Milan Wolner, nato pa Jožica Ferjančič. Prvi javni nastop so imeli 30. julija 1929 v dvorani hrvaškega društva *Sloga*. Zaradi vedno večjega števila članov je bil 18. avgusta 1929 sklican ustanovni občni zbor in tako je nastalo *Slovensko izobraževalno društvo Primorje* (v nadaljevanju *SID Primorje*). Prvi predsednik je postal Franjo Paternost, tajnik Franc Cotič, direktor pa Dušan Tvrdošek, ki je bil jugoslovenarski aktivist in je prej sodeloval pri *Jugoslovanski narodni zasednici*.¹⁹¹ Odbor so sestavljali še Andrej Copič, Franc Cotič, Josip Šinigoj, Franc Černigoj, Jožica Ferjančič in Ivo Budkovič. Glede imena so takoj na začetku izbruhnila nesoglasja, saj je Hrvat D. Tvrdoška zahteval, da bi se društvo imenovalo jugoslovansko, večina pa je bila za ime slovensko. Tudi Zobec piše o nesoglasjih v društvu, ki je imelo med člani upravnega odbora tudi Hrvate.¹⁹²

188 AS 1996, Zbirka Inštituta za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, t.e. 73: Andrej Mozetič, Franc Mozetič, Ivan Uršič, Zgodovina društvenega dela slovenskih priseljencev v S. Paulu – Brazilija, Poročilo o poteku proslave štirideset-letnice S.K.D. »ORNUS« v San Paulu Brazilija, San Paulu junija 1968, tipkopis; Andrej Mozetič, Franc Mozetič, Ivan Uršič, Drugo nekoliko izpopolnjeno v glavnih obrisih zgodovine S.K.D. ORNUS v San Paulu Brazilija, katero je bilo podano ob priliki proslave štirideset-letnice njegove ustanovitve, San Paulu junija 1968, tipkopis; Andrej Mozetič, Franc Mozetič, Ivan Uršič, Cenjeno uredništvo Koledarja S.I.M. v Ljubljani, Sao Paulo marca 1969, tipkopis.

189 S.P.B., »Brazilija, dobra zemlja ...«, str. 194–195; Zupanc, »Nekaj podatkov o ...«, str. 174; primerjaj: AS 1996, Zbirka Inštituta za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, t.e. 73: Andrej Mozetič, Franc Mozetič, Ivan Uršič, Zgodovina društvenega dela ...; Andrej Mozetič, Franc Mozetič, Ivan Uršič, Drugo nekoliko izpopolnjeno ...; Andrej Mozetič, Franc Mozetič, Ivan Uršič, Cenjeno uredništvo Koledarja ...

190 Bogdan Šalej, »Srečanje s Slovenci v São Paulu« *Rodna gruda: revija za Slovence po svetu*, letnik 19, št. 1 (januar 1972), str. 34

191 Zobec, »Prva Jugoslavija in 'njena' diaspora v Braziliji ...«, str. 111.

192 Zupanc, »Nekaj podatkov o naših izseljencih v Braziliji«, str. 172, primerjaj: AS 1996, Zbirka Inštituta za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, t.e. 73: Andrej Mozetič, Franc

Kmalu se je začelo širiti članstvo, za kar je bil zaslužen predvsem tajnik Franc Cotič. 8. decembra 1929 so imeli velik (ponekod v virih se pojavljal slovanski, ponekod pa slovenski) koncert v veliki dvorani na Rua Santa Ephigenia št. 9 v São Paulu. Izvajali so slovenske pesmi, zapeli pa so tudi po eno hrvaško, rusko in češko pesem. Udeležba je bila velika in dvorana je bila popolnoma polna. Veliko je bilo obiskovalcev iz vrst vseh slovanskih etničnih skupnosti.¹⁹³

Vsaj nekaj časa pa se je društvo povezovalo tudi s slovenskimi izseljenci iz Julijske krajine v Argentini.¹⁹⁴

Prvi občni zbor so imeli 26. januarja 1930. Za predsednika je bil izvoljen Angel Černigoj, za odbornike pa so izvolili: Alojza Kravesa, Jožico Ferjančič, Jerneja Obita, Mirka Jerkiča, Franja Cotiča, Amalijo Kolar, Josipa Jerkiča, Cirila Berlota, Franca Copicja, Ormina Spitzerja in Iva Budkovića.¹⁹⁵

Glede številčnosti članstva so informacije različne. Bajec navaja, da je imelo *Primorje* leta 1932 že 131 članov, poročilo društva *ORNUS* pa navaja, da so sprejemali tudi predstavnike drugih narodov. Šimenčeva navaja, da so v zapisniku društva, ki ga je vodil Franc Cotič, tudi neslovenski priimki članov.¹⁹⁶

V letu 1930 so med drugim izpeljali zabavo za pustni torek in v aprilu zabavni večer, nato pa so se preselili v druge prostore na Rua Santo Antonio no. 70, ki so jih najeli skupaj s češkim društvom *Slavija*. Ob selitvi so imeli slavnostno prireditev, nastopila sta tako slovenski kot češki

Mozetič, Ivan Uršič, Zgodovina društvenega dela ...; Andrej Mozetič, Franc Mozetič, Ivan Uršič, Drugo nekoliko izpopolnjeno ...; Andrej Mozetič, Franc Mozetič, Ivan Uršič, Cenjeno uredništvo Koledarja ...; Bajec, »Slovensko društveno življenje v Braziliji do druge svetovne vojne«, str. 221, 222; S.P.B., »Brazilija, dobra zemlja ... Ob stoletnici prihoda prvih Slovencev v Brazilijo«, str. 195–196; Zobec, »Prva Jugoslavija in 'njena' diaspora v Braziliji ...«, str. 113.

193 Zupanc, »Nekaj podatkov o naših izseljencih v Braziliji«, str. 172, primerjaj: AS 1996, Zbirka Inštituta za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, t.e. 73: Andrej Mozetič, Franc Mozetič, Ivan Uršič, Zgodovina društvenega dela ...; Andrej Mozetič, Franc Mozetič, Ivan Uršič, Drugo nekoliko izpopolnjeno ...; Andrej Mozetič, Franc Mozetič, Ivan Uršič, Cenjeno uredništvo Koledarja ...; Bajec, »Slovensko društveno življenje v Braziliji do druge svetovne vojne«, str. 221, 222; S.P.B., »Brazilija, dobra zemlja ... Ob stoletnici prihoda prvih Slovencev v Brazilijo«, str. 195–196.

194 Zobec, »Prva Jugoslavija in 'njena' diaspora v Braziliji ...«, str. 113.

195 S.P.B., »Brazilija, dobra zemlja ... Ob stoletnici prihoda prvih Slovencev v Brazilijo«, str. 196.

196 Bajec, »Slovensko društveno življenje v Braziliji do druge svetovne vojne«, str. 223; AS 1996, Zbirka Inštituta za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, t.e. 73: Andrej Mozetič, Franc Mozetič, Ivan Uršič, Zgodovina društvenega dela ...

pevski zbor. Poleg slovenskih pesmi, so bile na sporedu tudi deklamacije in kratke veseloigre.¹⁹⁷

Negovali so tudi stike z oblastmi Dravske banovine in hierahijo katoliške cerkve v takratni Jugoslaviji. Prejemali so slovenske knjige in Izseljeniški vestnik Rafaelove družbe.¹⁹⁸ Franjo Paternost je pisal poročila Družbi Sv. Rafaela, kjer je opisoval brazilsko priseljensko zakonodajo, izrazil pa je tudi željo po vzpostavitvi jugoslovanskega generalnega konzulata v São Paulu.¹⁹⁹

Društvo je pripravilo spominsko komemoracijo ob obletnici usmrtitve Vladimirja Gortana (17. novembra 1929).²⁰⁰ Skupaj s Čehi so podpisali izjavo proti italijanskemu nasilju v Slovenskem Primorju. Poslali so ga v glavne brazilске časopise, glavni listi v São Paulo pa so resolucijo objavili.²⁰¹

Leta 1930 je bilo to društvo v največjem razmahu. Iz tega leta so znane nekatere prireditve, predvsem v sodelovanju s češkim društvom *Slavija*. Tako je bila pustna prireditev 22. februarja organizirana v domu tega češkega društva, prav tako tudi zabavni večer 26. aprila. Skupaj s češkim društvom *Slavija* so tudi najeli in preuredili dom za društvo in ga svečano otvorili 9. avgusta 1930.²⁰²

Vse bolj so začeli poudarjati svojo »jugoslovansko« orientiranost, za cilj so si zastavili povezati vse »Jugoslovane« v Braziliji. Tako so se v začetku 30. let 20. stoletja preimenovali v *Jugoslovansko kulturno društvo Primorje*.²⁰³

197 S.P.B., »Brazilija, dobra zemlja ... Ob stoletnici prihoda prvih Slovencev v Brazilijo«, str. 196.

198 Zobec, »Prva Jugoslavija in 'njena' diaspora v Braziliji ...«, str. 113.

199 NŠAL 332, Zapuščine škofov: Gregorij Rožman 1896–2007, škatla 7: Družba SV. Rafaela, Tiskovni odsek Rafaelove družbe, časnikarsko poročilo št. 3, 3.–10. aprila 1937.

200 Vladimir Gortan je bil rojen 7. junija 1904 in je bil hrvaški domoljub. Od leta 1928 je bil član antifašistične organizacije TIGR (Trst–Istra–Gorica–Reka), ki se je borila proti italijanizaciji v Istri in za priključitev Trsta, Istre, Gorice in Reke k Jugoslaviji. 24. marca 1929, ob fašističnem plebiscitu, je na cesti Brestovica–Pazin streljal v zrak in razgnal prisilno pripeljane volivce. 28. marca 1929 so ga ujeli na begu v Jugoslavijo in ga odpeljali v Rim, kjer so ga mučili in ga na režiranem sojenju kasneje obsodili na smrt. Ustreljen je bil 17. novembra 1929 pri Pulju. »Gortan, Vladimir«, *Hrvatska enciklopedija* (Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021), pridobljeno 24. 4. 2022, <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=22788>.

201 S.P.B., »Brazilija, dobra zemlja ... Ob stoletnici prihoda prvih Slovencev v Brazilijo«, str. 196; Zobec, »Prva Jugoslavija in 'njena' diaspora v Braziliji ...«, str. 113.

202 Bajec, »Slovensko društveno življenje v Braziliji do druge svetovne vojne«, str. 221–222.

203 Zobec, »Prva Jugoslavija in 'njena' diaspora v Braziliji ...«, str. 113.

V letu 1930 naj bi *SID Primorje* imelo že nad 100 članov ter velik moški kot tudi mešani zbor, ter knjižnico z več kot 250 knjigami.²⁰⁴

Društvo je že leta 1931 zašlo v krizo.²⁰⁵ Za leto 1931 ni nobenih podatkov o kakšnih večjih aktivnostih.²⁰⁶

Leta 1932 naj bi imelo *Primorje* že 131 članov, bogato knjižnico ter pevske in gledališke odseke. Na tretjem občnem zboru 14. februarja je bil ponovno za predsednika izvoljen Franc Černigoj. Večjih prireditev v tem letu niso imeli, razen kulturne prireditve 2. aprila, ki jo je vodil Čeh Emil Pavlovsky.²⁰⁷

Za leto 1933 izvemo iz *Jugoslovena u Braziliji*, da je bil predsednik *SID Primorje* Ivo Ercegović. Izhajal je iz okolice Reke. V Brazilijo je prišel v 20. letih 20. stoletja, kjer je imel že strica Balda Pavičiča, ki je bil lastnik kavne plantaže. Ercegović je bil član *Jugoslovanskega sokola*.^{208, 209}

Iz virov ni razvidno ali je bilo društvo uradno ukinjeno leta 1933 ali 1934.²¹⁰ Sicer je zadnji zapisnik *Primorja* datiran 29. maja 1932.²¹¹ Nekateri člani društva so se leta 1934 pridružili drugim jugoslovenarsko usmerjenim društvom in se povezali v *Jugoslovanko podporno udruženje (JPU)*.²¹²

3.3.5. KLUB JUGOSLOVANSKIH ŽENA

Na novo je bil ustanovljen *Klub jugoslovanskih žena São Paulo* in to 19. novembra 1933, njegova predsednica je bila Slava Paternost. To funkcijo je obdržala do leta 1937, ko se je klub razšel, ker ni imel svojih prostorov.²¹³ Drugih podatkov o tem društvu nimamo.

204 Bajec, »Slovensko društveno življenje v Braziliji do druge svetovne vojne«, str. 222.

205 Zupanc, Nekaj podatkov o naših izseljencih v Braziliji, str. 172, primerjaj: AS 1996, Zbirka Inštituta za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, t.e. 73: Andrej Mozetič, Franc Mozetič, Ivan Uršič, Zgodovina društvenega dela ...; Andrej Mozetič, Franc Mozetič, Ivan Uršič, Drugo nekoliko izpopolnjeno ...; Andrej Mozetič, Franc Mozetič, Ivan Uršič, Cenjeno uredništvo Koledarja ...; ter Bajec, »Slovensko društveno življenje v Braziliji do druge svetovne vojne«, str. 221–222.

206 Bajec, »Slovensko društveno življenje v Braziliji do druge svetovne vojne«, str. 223.

207 Prav tam.

208 Zobec, »Prva Jugoslavija in 'njena' diaspora v Braziliji ...«, str. 110–113.

209 Bajec, »Slovensko društveno življenje v Braziliji do druge svetovne vojne«, str. 223.

210 Prav tam.

211 Šimenc, *Izseljevanje Slovencev v Brazilijo in njihova integracija a primeru slovenske skupnosti v São Paulu*, str. 70.

212 Zobec, »Prva Jugoslavija in 'njena' diaspora v Braziliji ...«, str. 113.

213 Bajec, »Slovensko društveno življenje v Braziliji do druge svetovne vojne«, str. 223.

3.3.6. JUGOSLOVANSKO PODPORNO ZDRUŽENJE/ JUGOSLOVENSKO POTPORNO UDRUŽENJE

Jugoslovansko potporno udruženje je bilo po nekaterih informacijah ustanovljeno 23. septembra 1931. Izdalo je *Almanah Jugoslovenskega potpornega udruženja za godinu 1932*. Predsednik društva je bil Franc Paternost, prvo podpisani je bil Steve Kovač, drugo podpisani Bogdan Stojkov, tajnik Milan Wellner, blagajnik Jakob Schurr, gospodar (ekonom) pa Osorio Glažar. V odboru sta bila le dva Slovenci, in sicer Franc Pateronst, predsednik, in Osorio Glažar, ekonom.²¹⁴

V Almanahu za leto 1932 so objavili pravila in namen društva kar na 18 straneh. Namen društva je bil, da bi organizirali vse »jugoslovanske« izseljence na območju Brazilijske in jih narodno in moralno podpirali v različnih situacijah. Prav tako naj bi uredili bolniško potporno blagajno ter zavarovanje proti nesrečam in smrti. Poleg tega naj bi pripravljali kulturno zbliževanje med narodi Jugoslavije in brazilskim narodom, gojili dramo, petje, glasbo in šport. Hkrati so nameravali zbirati tudi sredstva za izgradnjo lastnega doma ter organizirati tudi neke vrste delavsko posredovalnico za iskanje in oglaševanje delovnih mest. Društvo si je zadalo velike cilje. V Almanahu je bilo objavljeno število članov, ki jih je bilo 211, med njimi 52 Slovencev (približno četrтина). Ostale člane so predstavljali Hrvati, banatski Madžari, nekaj banatskih Židov in Nemcev ter nekaj Srbov in Dalmatincev. Ostala slovenska skupnost ni sodelovala v tem društvu, temveč je bilo njihovo članstvo v društvih razporejeno med društvom ORNUS in SID Primorje.²¹⁵

Zadnji predsednik *Jugoslovenskega potpornega udruženja* je bil Ercegović, društvo pa je začelo z likvidacijo 7. avgusta 1935. V odboru za likvidacijo so bili Franc Paternost, Ivo Budković in Bogdan Stojkov. Vzroki za likvidacijo niso bili jasni, nekateri pa so navajali korupcijo odbornikov, ki niso bili Slovenci. Ti naj bi društvo oškodovali za 40 000 dinarjev. Odbor za likvidacijo društva je to tudi sporočil odseku za zaščito izseljencev na Ministrstvu za socialno politiko in ljudsko zdravje v Beogradu 30. decembra 1936. Tudi notranji spori med člani so pospeševali razpad društva, v te spore pa so se vmešali tudi jugoslovanski konzularni predstavniki.²¹⁶ Upoštevati moramo časovno komponento, saj je bil članek, ki

214 S.P.B., »Brazilijska, dobra zemlja ... Ob stoletnici prihoda prvih Slovencev v Brazilijo«, str. 196.

215 Prav tam.

216 S.P.B., »Brazilijska, dobra zemlja ... Ob stoletnici prihoda prvih Slovencev v Brazilijo«, str. 197.

o tem poroču napisan 25 let po ukinitvi društva, in predstavlja povsem subjektivno mnenje pisca.

Jugoslovensko potporno udruženje je v relativno kratkem času svojega delovanja opravljalo skorajda vse podporne storitve za izseljence kot tudi dopisniško dejavnost. Tako so posredovali nakazila denarja sorodnikom v domovino in tudi obratno, saj je marsikdo v času krize sprejel podporo sorodnikov iz domovine. Podatkov o šolski dejavnosti takrat ni bilo.²¹⁷

Društvo *Primorje* si je, kot kaže, prizadevalo za ustanovitev podpornega združenja (po zgledu severnoameriških izseljencev), ki bi združevala vsa slovanska društva v São Paulu. Do realizacije te zamisli ni prišlo, so pa leta 1932 ustanovili *Jugoslovensko potporno udruženje*, katerega članstvo je obsegalo vsa nekdanja društva: *Jugoslovanska narodna zajednica*, *Zadruga Jugoslovena u Braziliji*, *Jugoslovanska čitalnica*, *Jugoslovansko potporno in prosvetno društvo* ter *SID Primorje*. Vsa ta društva, z izjemo *Primorja*, so prenehala delovati kmalu po ustanovitvi tega podpornega društva. Med ustanovitelji novega društva so bili Franjo Paternost (izvoljen za predsednika), inženir Anton Kadunc, Bogdan Stojkov ter Ivo Budkovič.²¹⁸

15. maja 1932 je imelo *Jugoslovansko potporno udruženje* prvi občni zbor. Pojavila so se nesoglasja med člani bivšega *SID Primorje* in Hrvati, saj so med njimi prevladovali ustaši, ki so bili proti jugoslovenarski usmeritvi ter drugimi člani. *Jugosloven u Braziliji* je moral zato prenehati izhajati. Zadnja številka je izšla 1. decembra 1933. Posledica tega je bila, da so individualna društva, ki so bila včlanjena v *JPU*, prenehala z delovanjem.²¹⁹

Leta 1934 je *Jugoslovensko potporno udruženje*, katerega predsednik je bil Franjo Paternost, delovalo kot neke vrste predstavnik Jugoslavije, saj ta takrat v Braziliji ni imela rezidenčnega diplomata.²²⁰ Izidor Cankar je bil 16. julija 1937 imenovan za poslanika pri brazilski vladi. Šele 1. marca 1939 je Vargasu predal poverilna pisma novoimenovani poslanik v Braziliji Frano Cvjetiša.²²¹

V času, ko prva Jugoslavija ni imela konzularnega predstavništva v Braziliji, je *JPU* opravljalo konzularne posle. Prevzelo pa je tudi skrb za repatriacijo. *JPU* je zaradi sporov med člani leta 1936 razpadlo in nastalo je *JPU II*.²²²

217 Prav tam, str. 198.

218 Bajec, »Slovensko društveno življenje v Braziliji do druge svetovne vojne«, str. 222.

219 Prav tam, str. 223.

220 Prav tam, str. 224.

221 Andrej Rahten, *Izidor Cankar, diplomat dveh Jugoslavij/A Diplomat of two Yugoslavias* (Mengeš-Ljubljana: Center za evropsko prihodnost; ZRC SAZU, 2009), str. 87–89.

222 Zobec, »Prva Jugoslavija in 'njena' diaspora v Braziliji ...«, str. 113–114; Bajec, »Slovensko društveno življenje v Braziliji do druge svetovne vojne«, str. 224.

3.3.7. II. JUGOSLOVANSKO PODPORNO ZDRUŽENJE/ II. JUGOSLOVENSKO POTPORNO UDRUŽENJE

Franjo Paternost si je prizadeval za ustanovitev *II. Jugoslovenskega potpornega udruženja*, ne glede na slabe izkušnje s prvim. Pri tem je nameraval k ustanovitvi pritegniti »samo dobre in poštene ljudi« in izključiti odgovorne za propad prvega podpornega društva. Pater Kazimir Zakrajšek²²³ je bil o tej nameri obveščen. 29. januarja 1937 je pisal Paternostu, da je prejel njegovo sporočilo o nameri ustanovitve *II. Jugoslovanskega potpornega udruženja*. Bil je mnenja, da bi bilo bolje, če bi Slovenci v São Paulu ustanovili svoje društvo, Hrvati in Srbi pa svojega, saj so tako pokazale tudi izkušnje slovenskega izseljenstva drugod. Ne glede na vse pa je posredno podprl ustanovitev *II. JPU*, s pridržkom, da pravega bratskega sodelovanja ni za pričakovati.²²⁴

Ustanovni občni zbor je bil 3. januarja 1937. V odbor so bili izvoljeni poleg predsednika Franja Paternosta tudi podpredsednik Antun Šeparović, tajnik Bogdan Stojkov, blagajnik Petar Andrijić ter kot revizorja Marin Noblio in Marin Bačić. Nameravali so organizirati vse »jugoslovanske«

223 Kazimir Zakrajšek se je rodil leta 1878 v Preserju pod Krimom. V Ljubljani je zaključil šest razredov gimnazije in nato vstopil k frančiškonom v Trsat, kjer je zaključil gimnazijo. Teologijo je študiral v Gorici ter v drugih samostanih. Leta 1902 je bil posvečen v duhovnika in nameščen v Ljubljani, nato pa je leta 1904 delal kot katehet v Kamniku. Leta 1906 je odšel v ZDA in sprva deloval v Clevelandu v Ohio in nato v New Yorku. Tam je decembra 1908 ustanovil Družbo sv. Rafaela za pomoč slovenskim izseljencem. Bil je duhovnik v slovenskih farah v ZDA, hkrati pa je ustanovil in pisal prispevke za več slovenskih izseljenskih časopisov (med njimi Ave Maria, Sloga, Enotnost, Edinost – Amerikanski Slovenec). Leta 1927 se je vrnil v Ljubljano in leta 1929 v imenu Družbe sv. Rafaela začel izdajati Izseljeniško knjižico za katero je napisal zvezek z naslovom Izseljencem na pot. Od leta 1932 do leta 1935 je bil odgovorni urednik Izseljeniškega vestnika in leta 1938 je uredil Izseljenski zbornik. Med drugo svetovno vojno se je kot ameriški državljani prek Trsta vrnil v ZDA. V obdobju med drugo svetovno vojno je Benitu Mussoliniju, papežu in State departmentu izročil spomenico članov sosveta Ljubljanske pokrajine, ki je opisovala divjanje nemške oblasti na Gorenjskem in Štajerskem. Decembra 1942 je bil izvoljen za tajnika Slovenskega ameriškega narodnega sveta, ki je bil ustanovljen v Clevelandu. Vendar je že aprila 1943 izstopil, saj se ni strinjal s stališčem, da je partizanstvo edino pravo gibanje za osvoboditev Jugoslavije. Umrl je leta 1958 v Lemontu, zvezna država Illinois v ZDA. Marjan Smolik, »Zakrajšek, Kazimir (1878–1958)«, *Slovenska biografija* (Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, 2013), pridobljeno 18. 9. 2022, <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi854497/#slovenskibiografski-leksikon>. Glej več v: Darko Friš, ur., *Korespondenca Kazimirja Zakrajška, O.F.M., 1. del* (Ljubljana, 1995); Bogdan C. Novak, *Pater Kazimir Zakrajšek*, (Ljubljana: Družina, 2004).

224 S.P.B., »Brazilija, dobra zemlja ... Ob stoletnici prihoda prvih Slovencev v Brazilijo«, str. 198.

izseljence v Braziliji, ustanoviti bolniško podporno društvo, uvesti zavarovanje za primer smrti, pospeševati kulturno zблиžanje med »jugoslovanskim« in brazilskim narodom, gojiti »jugoslovansko« kulturo ter zbirati sredstva za ustanovitev »jugoslovanskega« doma, šol in tako dalje. Žal pa ni znano, kaj od naštetega se je uresničilo in koliko časa je društvo obstajalo. Omenjen je le dopis Franja Cotiča v *Slovenskem listu* (3. aprila 1937), v katerem piše, da Slovenci z novim združenjem nimajo nič.²²⁵ Vsekakor pa društvo ni dolgo obstajalo, razlogi za njegov razpust so bili razvidni iz zapisnika 8. junija 1938. Najprej naj bi bilo število članov premajhno, nato so stopili v veljavo novi brazilski predpisi o izseljenskih društvih in ne nazadnje je bilo društvo dolžno Paternostu 1 000 000 reisov, ki jih je plačal za najem prostorov na Rua Direita 36 od januarja 1937 do junija 1938.²²⁶

3.3.8. JUGOSLOVANSKI ODBOR ZA POMOČ VOJNIM ŽRTVAM

Leta 1942 je bil na pobudo odbora Rdečega križa za pomoč Sovjetski zvezi v Braziliji ustanovljen *Jugoslovanski odbor za pomoč vojnim žrtvam*, v katerem so sodelovali tudi Slovenci. Med drugo svetovno vojno so organizirali več prireditev, namenjenih zbiranju denarja. Dobiček je šel sicer v sklad brazilskega Rdečega križa, nekaj denarja pa so poslali tudi v domovino kot pomoč brazilskih Slovencev. Deloval je v prostorih društva *Naš dom*. Predsednica *Jugoslovanskega odbora za pomoč* je bila Josefina Kadunc (njen mož je bil ing. Anton Kadunc). Sestavljali so ga nekateri člani društva *Naš Dom* ter hrvaške izseljenske skupnosti v São Paulu.²²⁷

Avgusta 1944²²⁸ (Zupanc navaja 14. oktobra 1944)²²⁹ so priredili veliko rusko-jugoslovansko praznovanje v São Paulu. Po poročanju virov ga je obiskalo več kot 10 000 ljudi. Čisti dobiček je bil, kot je bilo dogovorjeno, razdeljen na dva dela, za ruske in jugoslovanske vojne žrtve. Za

225 Bajec, »Slovensko društveno življenje v Braziliji do druge svetovne vojne«, str. 224.

226 S.P.B., »Brazilija, dobra zemlja ... Ob stoletnici prihoda prvih Slovencev v Brazilijo«, str. 198.

227 Zupanc, Nekaj podatkov o naših izseljencih v Braziliji, str. 175, primerjaj: AS 1996, Zbirka Inštituta za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, t.e. 73: Andrej Mozetič, Franc Mozetič, Ivan Uršič, Zgodovina društvenega dela ...; Andrej Mozetič, Franc Mozetič, Ivan Uršič, Drugo nekoliko izpopolnjeno ...; Andrej Mozetič, Franc Mozetič, Ivan Uršič, Cenjeno uredništvo Koledarja ...; S.P.B., »Brazilija, dobra zemlja ... Ob stoletnici prihoda prvih Slovencev v Brazilijo«, str. 198.

228 AS 1241, t.e. 135, Slovenska izseljenska matica (SIM): Ivan Pregelj v imenu društva S.B.R. Beritoga pošilja pismo Slovenski izseljenski matici v Ljubljani, São Paulo, 3. 6. 1973.

229 Zupanc, Nekaj podatkov o naših izseljencih v Braziliji, str. 175.

kulturni program so poskrbeli člani moškega pevskega zbora *Naš Dom*, judovski pevski zbor in z več točkami tudi Rusi.²³⁰

Jugoslovanski odbor za pomoč vojnim žrtvam je tudi po vojni deloval in pošiljal v domovino pomoč (obleke, obutev, zdravila in denar).²³¹

Do konca leta 1949 sta društvo *Naš Dom* in *Jugoslovanski odbor za pomoč* uspešno sodelovala. Med važnejšimi skupnimi prireditvami je bilo zborovanje »jugoslovankih« etničnih skupnosti v São Paulu 24. julija 1945 z namenom, da se zbiranje pomoči jugoslovanskim vojnim žrtvam še poveča in razširi po vsem São Paulu. Ob tej priliki so bili izvoljeni delegati za vsa okrožja tega vlemesta, kjer so bivali člani izseljenskih skupnostih iz Jugoslavije. Organizirali naj bi nove podružnice *Jugoslovanskega odbora za pomoč*. V okviru teh podružnic naj bi takoj začeli zbirati prostovoljne prispevke. Društveni prostori *Našega doma* so bili središče zbiranja te pomoči.²³²

Prav tako je bilo v prostorih društva *Naš dom* 7. septembra 1946 veliko praznovanje *Jugoslovanskega odbora za pomoč*. Udeležila se ga je celotna »jugoslovanska« skupnost v São Paulu in okolici. Člani društva *Naš dom* so izvedli kulturni program.²³³

Jugoslovanski odbor za pomoč in društvo *Naš dom* pa sta skupaj organizirala še dve proslavi. To sta bili obletnici zasedanja AVNOJa in ustanovitve FLRJ 29. novembra 1948 ter 26. novembra 1949. Po zadnji proslavi se je njuno sodelovanje končalo, predvsem zaradi nesoglasji med vplivnimi osebnostmi in odborom društva *Naš dom*.²³⁴

230 Zupanc, Nekaj podatkov o naših izseljencih v Braziliji, str. 175, primerjaj: AS 1996, Zbirka Inštituta za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, t.e. 73: Andrej Mozetič, Franc Mozetič, Ivan Uršič, Zgodovina društvenega dela ...; Andrej Mozetič, Franc Mozetič, Ivan Uršič, Drugo nekoliko izpopolnjeno ...; Andrej Mozetič, Franc Mozetič, Ivan Uršič, Cenjeno uredništvo Koledarja

231 S.P.B., »Brazilija, dobra zemlja ... Ob stoletnici prihoda prvih Slovencev v Brazilijo«, str. 198.

232 Zupanc, Nekaj podatkov o naših izseljencih v Braziliji, str. 175, primerjaj: AS 1996, Zbirka Inštituta za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, t.e. 73: Andrej Mozetič, Franc Mozetič, Ivan Uršič, Zgodovina društvenega dela ...; Andrej Mozetič, Franc Mozetič, Ivan Uršič, Drugo nekoliko izpopolnjeno ...; Andrej Mozetič, Franc Mozetič, Ivan Uršič, Cenjeno uredništvo Koledarja

233 Prav tam.

234 Prav tam.

3.3.9. DRUŠTVO NOVIH EMIGRANTOV

Po drugi svetovni vojni se je v Brazilijo naselilo tudi nekaj političnih emigrantov, ki so ustanovili novo društvo skupaj z ekonomskimi emigranti. Ustanovljeno je bilo leta 1961 in je okoli leta 1969 štel okoli 40 članov. Radi so obiskovali prireditve tamkajšnjih društev in so si želeli tesnejšega sodelovanja z domovino.²³⁵ Več podatkov o tem društvu nimamo.

3.3.10. ARCHIVUM HERALDICUM BRASILIENSE SLOVENICUM/ BRAZILSKO SLOVENSKI HERALDIČNI ARHIV

Vinko Mirt je bil leta 1969 pobudnik ustanovitve heraldičnega društva v São Paulo. Društvo je bilo namenjeno tako Slovencem kot Brazilcem in so mu zato dali latinsko ime *Archivum Heraldicum Brasiliense Slovenicum*, to je *Brazilsko Slovenski heraldični arhiv*. Pravila društva so bila potrjena 8. 5. 1969 in so vsebovala 8 poglavji, 21 členov in 17 podčlenov. Namen društva je bilo raziskovanje heraldike in zbiranje ter organizacija kar največ podatkov o slovenski in brazilski heraldiki. Leta 1991 je bil predsednik društva dr. Enij Alojzij Fonda.²³⁶

3.3.11. DRUŠTVO PRIJATELJEV JUGOSLAVIJE (SOCIEDAD AMIGOS DA IUGOSLAVIA)

Po drugi svetovni vojni so nekateri Slovenci sodelovali v *Društvu prijateljev Jugoslavije*. Društvo je nastalo leta 1959 in je po razpadu Jugoslavije v 90. letih 20. stoletja prenehalo delovati oziroma se je preobrazilo v *Društvo prijateljev Dalmacije*, saj je bila večina članov hrvaškega oziroma dalmatinskega porekla. Zgradili so svoj dom, izdajali pa so tudi glasilo izseljencev iz Jugoslavije *Jornal Saiug*.²³⁷

Društvo je bilo ustanovljeno leta 1959. Konec 60. let naj bi imelo društvo že okoli 300 članov, med katerimi so prevladovali Dalmatinci, predvsem iz Korčule. To so bili starejši izseljenci, ki so se v Brazilijo priselili

235 Bajec, »Slovensko društveno življenje v Braziliji do druge svetovne vojne«, str. 226.

236 Vinko Mirt, »Slovensko heraldično društvo v Braziliji«, *Rodna gruda: revija za Slovence po svetu*, letnik 38, številka 7, 1991, str. 35.

237 Nikica Talan, *Hrvatska/Brazil* (Zagreb: Zagreb Croatian Writer's Association, 1998), str. 98–100.

v obdobju med obema vojnama.²³⁸ Med ustanovitelji je bil tudi Anton Kadunc, ki je bil tudi graditelj društvenega doma društva *ORNUS* (*Naš dom, Beritoga*).²³⁹

Ideja o gradnji doma *Društva prijateljev Jugoslavije* se je rodila leta 1959. Z gradnjo so pričeli leta 1963, šest let pozneje leta 1969 pa je bil društveni dom zgrajen. Na proslavi ob dnevu republike 29. novembra je bilo na svečanem sprejemu kar 2500 ljudi. Največ zaslug za dom so imeli Dalmatinci s Korčule, Vele Luke in Blata.²⁴⁰

V domu so se dnevno zbirali izseljenci in občasno organizirali prireditve. Tudi generalni konzulat SFRJ je koristil prostore društva in v sodelovanju z njim organiziral proslave ob dnevu mladosti ter dnevu republike ter nekatere druge.

Diplomatski predstavniki SFRJ v Braziliji so ob 29. novembru tradicionalno prirejali srečanja oziroma koktajl zabave. Leta 1970 so jugoslovanski diplomatski predstavniki v São Paulu priredili veliko svečanost, zato so leta 1971 organizirali bolj skromno proslavo na katero so poleg predstavnikov brazilskih oblasti prišli tudi izseljenci iz takratne Jugoslavije. Ta sprejem je bil poseben, ker so se na njem srečale različne generacije izseljencev, tako tisti, ki so v Brazilijo prišli v 20. letih 20. stoletja, med njimi tudi inženir Aljož Bele, kot tisti, ki so v Brazilijo prišli po drugi svetovni vojni ter potomci slovenskih izseljencev v Braziliji. Izseljenci so se srečali tudi na novoletnem praznovanju.²⁴¹

Tako dan republike kot tudi dan mladosti sta bila praznika, ki sta se uveljavila kot svečana prilika za srečanje večjega števila izseljencev iz Jugoslavije. Tudi leta 1974 so izseljenci svečano praznovali dan republike.²⁴²

7. decembra 1974 so priredili že drugo »zabavo s pivom«. Prvo so priredili že leta 1969. Zabavo so priredili v prostorih društva, obiskalo pa naj bi jo okoli osemsto ljudi, večinoma izseljencev iz Jugoslavije. Vsak

238 Bajec, »Slovensko društveno življenje v Braziliji do druge svetovne vojne«, str. 224.

239 AS 1241, t.e. 135, Slovenska izseljenska matica (SIM): Generalni konzul Miloško Mličević, GK SFR v São Paulu, pošilja sporočilo o smrti Aleksandra Kadunca (sin Antona Kadunca) Slovenski izseljenski matici, São Paulo, 12. 7. 1989.

240 Miran Ogrin, »Naša kri v Braziliji«, *Slovenski izseljenski koledar*, leto 18 (1971), str. 179.

241 Arhiv Slovenske izseljenske matice, mape naročnikov publikacij SIM – Rodna gruda, Slovenija svet, Slovenski izseljenski koledar, Slovenija (Quarterly Magazine): mapa A Štefana Bogdana Šaleja, tipkopis Bogdana Šaleja z naslovom Veselo praznovanje 29. novembra, 15. 12. 1971

242 AS 1241, t.e. 135, Slovenska izseljenska matica (SIM): Generalni konzul Dordje H. Nikolajević, GK SFRJ v São Paulu pošilja Zveznemu sekretariatu za zunanje zadeve, uprava za konzularne posle v Beogradu sporočilo o odkrtiju doprsnega kipa, São Paulo, 1. 4. 1975, Farčić Ivan, odkrivanje biste.

udeležence je z vstopnico dobil tudi vrč za pivo v katerega so v času dogodka točili pivo. To so bili posebni vrči, ki so jih izdelali prav za namen zabave.²⁴³

19. maja 1974 je skupščina *Društva prijateljev Jugoslavije* sklenila, da bodo odkrili v svojih prostorih doprsni kip Ivanu Farčiču (João Farcic Fic Filho). Svečano odkritje doprsnega kipa je potekalo marca 1975. Tudi generalni konzulat SFRJ v São Paulu je prispeval nekaj sredstev v ta namen. Za odkritje doprsnega kipa so se odločili, ker je bil Ivan Farčič eden od ustanoviteljev društva ter med najbolj zaslužnimi za izgradnjo doma društva. Umrl je 14. maja 1975 v avtomobilski nesreči. Takrat je bil član upravnega odbora društva ter njegov blagajnik. Svečanosti je prisostvovalo okoli 200 oseb. Slavnostna govornika ob odkritju doprsnega kipa Ivanu Farčiču sta bila predsednik uprave odbora *Društva prijateljev Jugoslavije* in tajnik slovenskega društva *Beritoga* Ivan Pregelj. Prebrali so tudi pismo Josefine Kadunc, predsednice *Jugoslovanskega odbora za pomoč žrtvam vojne*. Ta odbor je zbiral pomoč za Jugoslavijo med drugo svetovno vojno, kasneje pa je izvedel posebno akcijo za pomoč Skopju ob potresu leta 1963, član tega odbora pa je bil tudi Ivan Farčič.

Predvajali so tudi oddajo radia Recorda, ki je bila na sporedu 29. novembra 1974 in je bila posvečena Jugoslaviji ter Farčiču. Avtor oddaje je bil Aleksander Kadunc²⁴⁴, sin Josefine Kadunc in Antona Kadunca.

Farčičevi družinski člani (mati, žena ter dve hčeri) so ob jugoslovanski himni sneli jugoslovansko zastavo z doprsnega kipa, v katero je bil le-ta zavit. V imenu generalnega konzulata SFRJ sta svečanosti prisostvovala tudi generalni konzul ter konzul.²⁴⁵

243 Arhiv Slovenske izseljenske matice, mape naročnikov publikacij SIM – Rodna gruda, Slovenija svet, Slovenski izseljenski koledar, Slovenija (Quarterly Magazine): mapa Consulado general da RSF da Jugoslavia, pismo GK SFRJ, generalnega konzula Radoslava Runka, Slovenski izseljenski matici, sporočilo o zabavi društva, 31. 12. 1974, São Paulo.

244 Aleksander Kadunc se je rodil leta 1932 v São Paulu očetu Antonu in mami Jožefini Kadunc, slovenskima priseljencema, ki sta v Brazilijo prišla leta 1923. Aleksander Kadunc je bil uveljavljen novinar v Braziliji. Kariero je začel pri časopisu Folha de São Paulo, vendar je večino kariere posvetil raidu in televiziji. Sedemnajst let je bil novinar in urednik na TV kanalu Rede Banderaintes v São Paulu. Prav tako je bil urednik in novinar radijske in televizijske postaje Tupi. Jugoslavijo je obiskal nekajkrat in je tudi objavljал prispevke o Jugoslaviji v brazilskih medijih. Malo pred smrtjo je obavil pesniško zbirko z naslovom »81« v portugalsčini. Knjižnico, ki je ostala za njim je zapustil društvu SAIUG. Umrl je 14. junija 1989 v São Paulu. AS 1241, t.e. 135, Slovenska izseljenska matica (SIM): Generalni konzul Milojko Mličević, GK SFR v São Paulu, pošilja sporočilo o smrti Aleksandra Kadunca (sin Antona Kadunca) Slovenski izseljenski matici, São Paulo, 12. 7. 1989.

245 AS 1241, t.e. 135, Slovenska izseljenska matica (SIM): Generalni konzul Dordje H.

Jugoslovanski Generalni konzulat v São Paulu je od svoje ustanovitve dalje večinoma v domu *Društva prijateljev Jugoslavije* vsako leto organiziral proslave ob dnevu mladosti in dnevu republike. Na te proslave je vabil predstavnike izseljenske skupnosti in brazilske politične predstavnike.

28. novembra 1975 je bila na primer v domu *Društva prijateljev Jugoslavije* organizirana proslava v čast dnevu republike. Ob tem dogodku je generalni konzulat SFRJ v São Paulu pripravil sprejem za člane skupnosti iz SFRJ s posebnimi povabili. Prišlo je veliko število izseljencev ter njihovih potomcev. Šlo je predvsem za stare izseljence, ki so prišli v Brazilijo med leti 1920 in 1930. Proslava je trajala par ur, postregli so s hrano in pijačo. Vzdušje je bilo prijetno in sproščeno, ker je bila to priložnost, da so se srečali mnogi izseljenci, ki jim okoliščine tega sicer niso dopuščale. Generalni konzul SFRJ Djordje Hadži – Nikolajević je skupaj s konzulom Radoslavom Runkom sprejel stare in nove izseljence zelo prijateljsko ter sta z njimi tudi »veselo kramljala«. Na proslavi je bilo okoli 500 izseljencev iz vseh krajev in koncev Jugoslavije, število pa bi bilo gotovo večje, če ne bi bila proslava organizirana na delovni večer.²⁴⁶

V nedeljo, 22. maja 1976, so organizirali proslavo v čast dneva mladosti v prostorih *Društva prijateljev Jugoslavije*. Zabavo sta organizirala Generalni konzulat ter omenjeno društvo. Uvodni govor je imel predsednik društva João Bačić o Titu in pomenu dneva mladosti. Sledilo je prikazovanje filmov »Jugoslavija danes« ter »Dan mladosti«. Za tem je bil organiziran koktajl ter ples, ki se je zavlekel pozno v noč. Prisotnih je bilo okoli 400 izseljencev in njihovih potomcev, večinoma mladih, ter člani Generalnega konzulata z družinami.²⁴⁷

26. junija 1976 je potekala svečanost ob priliki 17-letnice ustanovitve *Društva prijateljev Jugoslavije*.²⁴⁸

22. maja 1977 je *Društvo prijateljev Jugoslavije* svečano obeležilo dan mladosti. V domu društva se je zbralo okoli 300 izseljencev. Predsednik

Nikolajević, GK SFRJ v São Paulu pošilja Zveznemu sekretariatu za zunanje zadeve, uprava za konzularne posle v Beogradu sporočilo o odkrtiju doprsnega kipa, São Paulo, 1. 4. 1975, Farčić Ivan, odkrivanje biste.

246 AS 1241, t.e. 135, Slovenska izseljenska matica (SIM): João Mikloš, Istorijski dan Jugoslavije, São Paulo prosinac 1975, São Paulo 22. 12. 1975, tipkopis

247 AS 1241, t.e. 135, Slovenska izseljenska matica (SIM): Generalni konzul Dordje-Hadži Nikolajević, GK SFRJ v São Paulu, pošilja pismo Matici iseljenika Srbije v Beogradu, São Paulo, 23. 1. 1976; konzul Radoslav Runko GK SFRJ v São Paulu pošilja poročilo Slovenski izseljenski matici o delovanju jugoslovanskih izseljencev v Sao Paulu, São Paulo, 10. 6. 1976, Dan mladosti i rojendan predsednika Tita, proslava.

248 AS 1241, t.e. 135, Slovenska izseljenska matica (SIM): sporočilo GK SFRJ v São Paulu SIM o proslavi, São Paulo, 12. 8. 1976.

društva João Bačić je po otvoritvi imel govor o Titu, nato pa so prebrali tekst teleograma Titu s prisrčnimi čestitkami ter najboljšimi željami za 85. rojstni dan. Prikazovali so tudi diapozitive »Tito – življenje in delo« ter film »Pesmi in igre narodov Jugoslavije«. Na proslavi so bili prisotni tudi člani Generalnega konzulata SFRJ v São Paulu ter predstavniki gospodarskih organizacij z družinskimi člani.²⁴⁹

29. novembra 1977 je v okviru proslave dneva republike Generalni konzulat SFRJ v São Paulu pripravil sprejem za izseljence v domu *Društva prijateljev Jugoslavije*. Udeležilo se ga je več kot 500 povablencev. To je bila hkrati priložnost za srečanje prijateljev in znancev, ki se sicer redko videvajo zaradi vsakodnevnih obvez v velikem mestu São Paulu. Prav tako pa je bila to tudi priložnost za sklepanje novih poznanstev. *Društvo prijateljev Jugoslavije* je poslalo Titu telegram s čestitkami za dan republike. Izseljenci, ki se zaradi oddaljenosti ali iz drugih razlogov niso mogli udeležiti sprejema, so poslali Generalnemu konzulatu številne telegrame in pisma s čestitkami za praznik stare domovine.²⁵⁰

Trio Lorenz je gostoval v Braziliji od 7. do 18. maja 1978. Generalni konzulat SFRJ v São Paulu je s sodelovanjem ministrstva za kulturo São Paula organiziral 9. maja 1978 recital Tria Lorenz v dvorani muzeja umetnosti São Paula (Museu de Arte de São Paulo). Trio je bil zelo uspešen in publika ga je z navdušenjem sprejela. Glasbeni kritik José da Veiga Oliviera je čestital triu za 20- obletnico njihovega prvega nastopa in jih odlično ocenil za vrhunsko interpretacijo. Tudi ocene drugih pomembnih kritikov so bile objavljene v lokalnem tisku in drugih medijih. Večkrat so različni mediji predvajali tudi njihov nastop.²⁵¹

Njihov drugi koncert je bil v čast rojstnemu dnevu Tita in je bil organiziran v Sali *CESP (Companiia Energetica de São Paolo)*. Profesor glasbe in kritik Luis Ellmerich je v uvodnem govoru predstavil Trio Lorenz.

249 AS 1241, t.e. 135, Slovenska izseljenska matica (SIM): R.R. pošilja SIM sporočilo s fotografijo João Bačića, São Paulo, 20. 6. 1977, Proslava Titovih jubileja u São Paulu.

250 AS 1241, t.e. 135, Slovenska izseljenska matica (SIM): GK SFRJ v São Paulu pošilja Slovenski izseljenski matici sporočilo o proslavi dneva republike, São Paulo, 12. 12. 1977, Dan republike proslava.

251 AS 1241, t.e. 135, Slovenska izseljenska matica (SIM): Socialistična republika Slovenija Republiški komite za vzgojo in izobraževanje pošilja sporočilo GK SFRJ v São Paulu o gostovanju Tira Lorenz Lorenzu in v.v. SIM, Ljubljana, 24. 8. 1978, Gostovanje Tria Lorenza u Brazilu; Konzul Radoslav Runko, GK SFRJ v São Paulu, pošilja sporočilo SIM o praznovanju dneva mladosti, São Paulo, 9. 6. 1978, Titov rojendan proslavljen uz učešče Tria Lorenz; namestnik načelnika Branko Janković, Uprava za izseljenstvo in emigracijo, pošilja SIM poročilo GK SFRJ v São Paulu o proslavi 29. novembra, 16. 1. 1979; SRS RS za mednarodno sodelovanje Ljubljana pošilja SIM sporočilo o praznovanju dneva mladosti, Ljubljana, 15. 6. 1978.

Povabljene so bile tudi lokalne oblasti ter »jugoslovanski« izseljenci. Del koncerta je snemala tudi lokalna televizija. Naknadno pa je lokalni kulturni televizijski program v svojih prostorih snemal cel koncert Tria Lorenz. Kasneje so ta posnetek večkrat predvajali.²⁵²

17. maja je imel Trio Lorenz recital v Porto Alegru, ki ga je organiziral Generalni konzulat SFRJ v São Paulu, pokrovitelj pa je bilo Ministrstvo za kulturo države Rio Grande do Sul. Tudi tu je trio doživel enako velik uspeh kot v São Paulu. Trio Lorenz je bil uveljavljen in cenjen v São Paulu kot tudi v Braziliji sploh. Zato so uspeli ob angažmaju Generalnega konzulata SFRJ v São Paulu pridobiti vize in organizirati njegovo gostovanje v pičlih dveh mesecih. V Braziliji so člani Tria Lorenz dobili veliko novih prijateljev ter oboževalcev, zato so se seveda pokazale želje po njihovem ponovnem gostovanju v Braziliji.²⁵³

Leta 1978 sta bili organizirani dve proslavi v čast dneva mladosti. Eno so organizirali slovenski izseljenci 12. maja, druga pa je bila »uradna« proslava, pri kateri je sodeloval tudi Generalni konzulat SFRJ v São Paulu. Na obeh je nastopal Trio Lorenz.²⁵⁴

Izseljenci, sploh slovenska skupnost, so zelo lepo sprejeli trio, pri čemer sta se izkazala Janez Hlebanja²⁵⁵ in Bogdan Šalej²⁵⁶. Slovenski

252 AS 1241, t.e. 135, Slovenska izseljenska matica (SIM): Socialistična republika Slovenija Republiški komite za vzgojo in izobraževanje pošilja sporočilo GK SFRJ v São Paulu o gostovanju Tira Lorenz Lorenzu in v.v. SIM, Ljubljana, 24. 8. 1978, Gostovanje Tria Lorenza u Brazilu; Konzul Radoslav Runko, GK SFRJ v São Paulu, pošilja sporočilo SIM o praznovanju dneva mladosti, São Paulo, 9. 6. 1978, Titov rojendan proslavljen uz učešče Tria Lorenz; namestnik načelnika Branko Janković, Uprava za izseljenstvo in emigracijo, pošilja SIM poročilo GK SFRJ v São Paulu o proslavi 29. novembra, 16. 1. 1979; SRS RS za mednarodno sodelovanje Ljubljana pošilja SIM sporočilo o praznovanju dneva mladosti, Ljubljana, 15. 6. 1978.

253 Prav tam.

254 Prav tam.

255 Glej strani 73, 77, 79, 86, 87, 89, 91, 93, 97, 99, 135, 139, 140, 141, 151, 157, 170.

256 Štefan Bogdan Barenboim Šalej (1943–) se je rodil v Ljubljani, starša je zaprla komunistična oblast, oče pa je kmalu potem, ko so ga izpustili odšel v Brazilijo. Dokler je bila mama še v zaporu je živel pri stricu v Šentjurju. Tam je obiskoval šolo do tretjega razreda. Nato so mamo spustili iz zapora in družina je živela v Celju. Leta 1960 so skupaj z mamo in sestro odšli v Brazilijo. Oče je kmalu po prihodu družine v Brazilijo umrl zaradi raka. Štefan Bogdan Šalej je končal študij na poslovni šoli, nato pa šolanje nadaljeval v smeri politologije in mednarodnega marketinga v Švici in Italiji. Kariero je ustvaril v mestu Belo Horizonte. Vodil je podjetje s šestimi tovarnami v katerem je bil večinski lastnik. Poleg tega je bil tudi predsednik gospodarske zbornice Minas Gerais, svetovalec predsednika in kandidat za ministra brazilске vlade. Leta 1999 je spoznal Deboro Vainer Barenboim, brazilsko diplomatko, s katero se je poročil. Bila je tudi brazilska veleposlanica v Ljubljani. Leta 2020 je bil ustanovitelj projekta Sloglobal, platforme za povezovanje slovenskih podjetnikov po svetu. Dr. Štefan

izseljenci so organizirali večer z glasbenim programom za okoli 150 povablencev. To je bila prireditev, ki je bila med drugim posvečena tudi praznovanju dneva mladosti in je potekala 12. maja 1978. Sodeloval je tudi Trio Lorenz, ki je takrat gostoval v Braziliji. Na prireditvi so izvedli nekaj glasbenih del. Zasluge za uspeh prireditve sta imela predvsem brata Janez in Friderik Hlebanja²⁵⁷, gostje katerih so bili člani Tria Lorenz, pa tudi Franciška Brunček²⁵⁸ in Ciril Smrkolj. Na prireditvi je imel govor Janez Hlebanja ter je naprosil prisotne, naj se bolje organizirajo, saj bi lahko v prihodnje le tako razvijali družabno in kulturno življenje v novi domovini. Prisotne je v imenu Slovenske izseljenske matice pozdravil eden od bratov Lorenz.²⁵⁹

Svečano praznovanje Titovega rojstnega dne so leta 1978 organizirali tudi na Generalnem konzulatu SFRJ v São Paulu, izseljensko društvo *Društvo prijateljev Jugoslavije* ter slovensko izseljensko društvo *Beritoga*. K svečanosti je veliko doprinesel Trio Lorenz iz Ljubljane, ki je imel zelo

Bogdan B. Šalej, pridobljeno 5. 8. 2022, <https://sloglobal.net/slo-global/about-us/>; Janja Ulaga, »Slovenski izseljenci nismo ne tič ne miš«, 17. 5. 2021, Novice Svet 24, pridobljeno 5. 8. 2022, <https://novice.svet24.si/clanek/zanimivosti/60a255f53896e/slovenski-izseljenci-nismo-ne-tic-nemis>; »Dr. Štefan Bogdan Šalej, poslovnež in šentjurski rojak: Šentjur je referenca za vse dobre stvari«, Kozjansko.info, 10. 1. 2010, pridobljeno 5. 8. 2022, <https://kozjansko.info/2010/01/dr-stefan-bogdan-salej-poslovnež-in-sentjurski-rojak-sentjur-je-referenca-za-vse-dobre-stvari/>.

257 Glej strani 73, 86, 89, 93, 94, 96, 97, 99, 139, 140, 171.

258 Franciška Brunček se je rodila v Litiji. Leta 1938 se je s sestro Lojzko in bratom Avgustom pridružila očetu v Nemčiji, kjer je obiskovala vrtec. Leta 1949 se je družina preselila v Brazilijo v državo Minas Gerais. Oče je delal v belgijski tovarni, živeli so majhnem kraju Mont Levade, ki je bil pretežno naseljen z belgijskimi priseljenci. Leta 1954 so se preselili v São Paulo. Oče je zbolel in Franciška se je zato šolala ob delu asistentke pri zobozdravniku. Nato je delala kot tajnica pri različnih ameriških družbah v São Paulu. Leta 1991, ko je bila ustanovljena *Zveza Slovencev v Braziliji* je postala njena prva tajnica. Skušala je navezati stike s Slovenci po Braziliji, ki so živeli tudi v odmaknjenih krajih. Bila je tudi zvesta naročnica revije Rodna gruda. Arhiv Slovenske izseljenske matice, mape naročnikov publikacij SIM – Rodna gruda, Slovenija svet, Slovenski izseljenski koledar, Slovenija (Quarterly Magazine): mapa Franziska Brunček; Janez Rogelj, »Slovenska izseljenka Franciška Brunček iz Brazilije«, *Zgodbe slovenskih izseljencev v besedi in sliki* (Ljubljana: Združenje Slovenska izseljenska matica, 2023), str. 133–134.

259 AS 1241, t.e. 135, Slovenska izseljenska matica (SIM): Socialistična republika Slovenija Republiški komite za vzgojo in izobraževanje pošilja sporočilo GK SFRJ v São Paulu o gostovanju Tira Lorenz Lorenzu in v.v. SIM, Ljubljana, 24. 8. 1978, Gostovanje Tria Lorenza u Brazilu; Konzul Radoslav Runko, GK SFRJ v São Paulu, pošilja sporočilo SIM o praznovanju dneva mladosti, São Paulo, 9. 6. 1978, Titov rojendan proslavljen uz učešče Tria Lorenz; namestnik načelnika Branko Janković, Uprava za izseljenstvo in emigracijo, pošilja SIM poročilo GK SFRJ v São Paulu o proslavi 29. novembra, 16. 1. 1979; SRS RS za mednarodno sodelovanje Ljubljana pošilja SIM sporočilo o praznovanju dneva mladosti, Ljubljana, 15. 6. 1978.

uspešen koncert. Po koncertu je bila organizirana koktajl zabava za povabljenca. Pred koncertom tria je imel govor o Titovi osebnosti profesor Luis Ellmerich (glasbeni kritik).²⁶⁰

Na splošno je obisk Tria pustil pozitiven vtis in pripomogel k boljši prepoznavnosti slovenske in »jugoslovanske« glasbe v Braziliji.²⁶¹

Leta 1978 je bilo za praznovanje dneva republike organiziranih več prireditvev. Prvikrat se je tudi zgodilo, da je Generalni konzulat organiziral prireditve tudi izven São Paula. Tako so »jugoslovanski« izseljenci v São Paulu v Društvu prijateljev Jugoslavije skupaj s slovenskim društvom *Beritoga* organizirali proslavo za praznovanje Dneva republike 29. novembra. Svečanost se je začela z izvedbo tako brazilske kot tudi jugoslovanske himne. Govor sta imela predsednik SAIUG Francisco Surjan ter generalni konzul SFRJ v São Paulu Gojko Zdujić. Ta je pozdravil patriotizem, ki ga izseljenci izkazujejo s proslavami dneva republike in prispevek izseljencev k boljšim jugoslovansko-brazilskim odnosom. Prireditve se je udeležilo okoli 500 izseljencev ter njihovih prijateljev Brazilcev. Tako *Društvo prijateljev Jugoslavije* kot društvo *Beritoga* sta poslala ob tej priložnosti telegram Titu s čestitkami za dan republike.²⁶²

V okviru proslav dneva republike so v São Paulu od 23. novembra do 7. decembra 1978 organizirali razstavo slikarjev izseljencev iz SFRJ. Pokroviteljstvo nad razstavo so prevzeli Mestna skupščina São Paula, *Društvo prijateljev Jugoslavije* ter Generalni konzulat SFRJ v São Paulu. Prostore, kjer je potekala razstava, je zagotovila Mestna skupščina São Paula v svojih prostorih. Jugoslavijo je zastopalo sedem uveljavljenih umetnikov: Roman Bertoncel (rojen 1950 v São Paulu), Jorga Franulic (rojen 1932 v Santiagu), Mariana Jurca (rojena 1947 v Salzburgu), Carlos Kis (rojen 1932 v Montevideu), Silvo Platikos (Pletikos) (rojen 1924 v Puli), Pedro Seman (rojen 1930 v São Paulu), Klaudio Ursic (rojen 1924 na Rijeki). Glede na priimke jih je bilo med temi umetniki veliko slovenskega rodu. V imenu predsednika skupščine mesta São Paula Roberta Cardosa Alvesa je razstavo otvoril odbornik in narodni poslanec José Stropoli. Govor je imel tudi generalni konzul SFRJ v São Paulu Gojko Zdujić. Na

260 Prav tam.

261 Prav tam.

262 AS 1241, t.e. 135, Slovenska izseljenska matica (SIM): Generalni konzul Gojko Zdujić, GK SFRJ v São Paulu, pošilja sporočilo SIM o proslavi dneva republike, São Paulo, 4. 1. 1979, Proslava 29. novembra u São Paulo; GK SFRJ v São Paulu pošilja SIM sporočilo o razstavi izseljencev, São Paulo, 4. 1. 1979, Izložba naših iseljenika slikara posvečena danu Republike Jugoslavije; Namestnik načelnika Branko Jankovič, Uprava za izseljenstvo in emigracijo pošilja poročilo GK SFRJ v São Paulu z dne 30. 11. 1978 SIM, 16. 1. 1979, Proslava 29. novembra.

otvoritvi se je zbralo okoli 400 ljudi, izseljencev iz SFRJ, predstavnikov lokalnih oblasti, in novinarjev. Kot kaže je razstavo obiskalo veliko ljudi, odmevala pa je tudi v lokalnem tisku. Generalni konzulat SFRJ v São Paulu je v svojih prostorih 29. novembra 1978 ob dnevu republike priredil zabavo za različne brazilske osebnosti ter konzularni zbor. Udeležilo se je je okoli 200 povabljenec, med drugim tudi predsednik sveta Mestne skupščine mesta São Paula s skupino mestnih svetnikov.²⁶³

28. novembra pa je Generalni konzul SFRJ v São Paulu poskrbel, da so v Porto Alegri (glavnemu mestu države Rio Grande du Sul) prikazovali film v skupščini te države z naslovom »Uspravi se Delfina« v čast dnevu republike. Prisostvovali so lokalni funkcionarji, predsednik skupščine ter skupina izseljencev iz SFRJ. V isti zgradbi je Generalni konzulat priredil tudi zabavo za okoli 150 oseb. To je bilo prvikrat, da so nekaj takega priredili izven države São Paulo. 20. novembra 1978 je bila v eni najbolj prestižnih galerij v São Paulu odprta razstava jugoslovanskih naivcev, ki so jo izkoristili in vključili v proslavo dneva republike. Tako je tisk ob omembi te razstave poudarjal, da je posvečena dnevu republike.²⁶⁴

V glavnem mestu države Santa Catarina, Florianopolisu, so 6. novembra 1978 priredili dneve jugoslovanskega filma.²⁶⁵

Na univerzi Metropolitana v São Paulu pa je bilo 10. novembra 1978 predavanje o Jugoslaviji in pomenu 29. novembra. Predaval je sekretar ambasade SFRJ Danilo Vučetić.²⁶⁶

Junija leta 1979 je *Društvo prijateljev Jugoslavije* praznovalo 20-letnico svojega obstoja. Hkrati so takrat na sedežu društva zbirali prispevke za pomoč žrtvam potresa v črnogorskem primorju, potekale pa so tudi priprave na IV. Olimpijado priseljencev.²⁶⁷

V izseljenskem društvu SAIUG so tudi leta 1980 organizirali tradicionalno proslavo ob dnevu republike. Prisostvovalo naj bi več kot 500 oseb, izseljencev ter predstavnikov lokalnih oblasti. Ob dnevu republike pa je bil v galeriji »MIS« organiziran tudi vikend jugoslovanskih filmov.²⁶⁸

263 Prav tam.

264 Prav tam.

265 Prav tam.

266 Prav tam.

267 João Miklos, »Os 20 anos da SAYUG«, *Jornal do Imigrante*, junij 1979, letnik 2, št. 15, str. 8.

268 AS 1241, t.e. 118, Zvezni organi, Zvezni sekretariat za zunanje zadeve 1973–1985: Uprava za iseljenišтво i emigracijo pošilja SIM sporočilo o proslavi dneva republike, 5. 12. 1980, Informacija o proslavam Dana republike medju iseljeništvom i akcije neprijateljske emigracije.

V letu 1980 naj bi po poročilu Generalnega konzulata SFRJ narasla aktivnost in zanimanje izseljencev za domovino. To se je pokazalo z izdajanjem lista *Društva prijateljev Jugoslavije*, organizaciji zbora društva, nastajanju folklorne skupine ter že drugič organizaciji tečaja hrvaščine.²⁶⁹

Tudi leta 1981 so ugotavljali porast aktivnosti članov SAIUG. Društvo se je znašlo v obdobju, ko je začelo naraščati vključevanje druge ali celo tretje generacije izseljencev. Ker je preteklo stanje v društvu temeljilo na delovanju starejših izseljencev, se ni pojavila potreba po tečaju jezika domovine. Ko pa se je stanje spremenilo, se je pojavila taka potreba, saj večina med mlajšimi izseljenci ni znala materinščine. Zato so se v *Društvu prijateljev Jugoslavije* odločili ter so leta 1980 in 1981 organizirali tečaj hrvaščine v sodelovanju z izseljensko matico Hrvaške.²⁷⁰

Po poročilu Generalnega konzulata SFRJ v São Paulu se je najaktivnejši in najbolj patriotski del »jugoslovanskega« izseljenstva tradicionalno zbiral okoli *Društva prijateljev Jugoslavije* SAIUG. Največji del članstva so predstavljali stari izseljenci iz Dalmacije (predvsem iz Korčule). V zadnjih letih pa se je povečalo število članov in simpatizerjev ter hkrati pa so tudi intenzivirali različne oblike kulturno-društvenega dela.²⁷¹

Društvo je imelo tudi svoj dom (ki je bil zgrajen z osebnim fizičnim in finančnim doprinosom članov), ki je bil odprt vsak dan za različne aktivnosti članov; skoraj vsako nedeljo pa je bila tam kakšna prireditve. V veliki dvorani doma je bil na vidnem mestu grb Jugoslavije, slika predsednika Tita in brazilskega predsednika kot tudi obe (jugoslovanska in brazilska) zastavi. Na vseh prireditvah se je zbralo več sto izseljencev, še posebno številčno pa so bile obiskane prireditve v čast dnevu republike, dnevu mladosti, dalmatinski večeri ter folklorne prireditve.²⁷²

18. septembra 1981 je bil ob obisku predstavnikov Matice iseljenika Hrvatske (dalje MIH) organiziran svečan sprejem. Za začetek slovesnosti

269 AS 1241, t.e. 135, Slovenska izseljenska matica (SIM): pomočnik zveznega sekretarja Svetozar Krunić, Savezni sekretariat za informiranje, pošilja SIM sporočilo o podatkih GK SFRJ v São Paulu o izseljencih, Beograd, 20. 10. 1980.

270 AS 1241, t.e. 117, Republiški komite za mednarodno sodelovanje 1973–1983: RK za mednarodno sodelovanje pošilja SIM sporočilo o delovanju jugoslovanskih izseljencev na območju GK SFRJ v São Paulu, São Paulo, 5. 8. 1981, Informacija o delovanju jugoslovanskih izseljencev na območju GK SFRJ v São Paulu.

271 AS 1241, t.e. 135, Slovenska izseljenska matica (SIM): AS 1241, Slovenska izseljenska matica, t.e. 135: namestnik načelnika Branko Janković Zveznega sekretariata za zunanje zadeve, Uprava za izseljenstvo in emigracijo pošilja SIM poročilo GK SFRJ v Sao Paulu za leto 1981, Beograd, 10. 3. 1982, Poročilo GK SFRJ v São Paulu za leto 1981; Generalni konzul Pavle Živković GK SFRJ v São Paulu pošilja SIM letno poročilo GK SFRJ v São Paulu za leto 1981 glede dela z izseljenstvom, São Paulo, 15. 1. 1982.

272 Prav tam.

so izvajali himni Jugoslavije in Brazilije. Sledil je govor generalnega konzula SFRJ v São Paulu Pavla Živkovića, ki je tudi podelil svečane diplome MIH društvu ter najzaslužnejšim članom »jugoslovanske« skupnosti. Priznanja so dobili predvsem najstarejši »jugoslovanski« izseljenci, ki so pomagali ustvarili društvo. Ta posebna priznanja so dobili društvo *SAIUG*, ki ga je sprejel predsednik društva Francisco Šurjan Trofo, João Fac Filho (oziroma njegova družina), Josefina Kadunc, Luiz Bele (oba slovenska člana društva *Beritoga*), João Bacic (bivši predsednik društva *SAIUG*), Volga Seman, Djurdjica Crncic, družine Antonia Franulica, Franka Matulovica Smocila, Franka Stanica Milata in Rafaela Zuvela Kosce (družine vseh ustanoviteljev *SAIUG*), Franko Vlastic Bajtalo (predsednik sveta *SAIUG*), Tudor Dragojevic, Stevan Dudjak, Marko Galac Farac, Slovenec Janez Hlebanja, Aleksander Miletić, Amador Semana, Moema Seljan, André Kisil (pesnik in pisatelj, urednik lista *SAIUG*), Pedro Seman Culfat, Jorano do *SAIUG*, João Miklos ter Jornal do Imigrante. Društvo *SAIUG* se je pomlajevalo (ne kot slovensko društvo *Beritoga*, kjer je zaradi starosti ustanoviteljev društvo zamiralo). Pomlajevanje *SAIUG* se je odražalo predvsem v športni in folklorni sekciji.²⁷³

Od 7. do 18. oktobra 1981 je imel Slovenski oktet turnejo po Južni Ameriki, Argentini, Urugvaju in Braziliji. Tja so se odpravili na povabilo argentinskih Slovencev ob otvoritvi novega doma izseljenskega društva *Triglav*. Z njimi je potoval tudi Stane Kolman, takratni predsednik Slovenske izseljenske matice (dalje SIM). Potovanje okteta je financirala Kulturna skupnost SR Slovenije. Oktet je vodil novinar Bogdan Pogačnik. S seboj so imeli tudi snemalca Janeza Cimpermana, ki sta mu pot financirali TV Ljubljana in SIM.²⁷⁴

Predstavniki SIM so ob priliki gostovanja Slovenskega okteta v São Paulu društvu *SAIUG* izročili plaketo s priznanjem. Oktet je imel v Braziliji tri koncerte; koncert pod pokroviteljstvom Ministrstva za kulturo države São Paulo ter še dva posebna koncerta za »jugoslovanske« izseljence, enega v prostorih *SAIUG* ter drugega kot »slovenski večer« v neki restavraciji. Na koncertih so se zbrali vsi predstavniki »jugoslovanske« skupnosti v São Paulu ne glede na etnično poreklo. Glede organizacije sprejema in prenočišča se je posebno angažirala slovenska izseljenska skupnost. Del slovenske izseljenske skupnosti se je zbiralo okoli zavednih in

273 João Miklos, »Iugoslavos e Brasileiros recebem distinções da revista 'Matica'«, *Jornal do Imigrante*, letnik 4, št. 42, september 1981, str. 4.

274 AS 1996, t.e. 73, Informacija o obisku Staneta Kolmana (SIM) in Slovenskega okteta v Argentini, Urugvaju in Braziliji, 7.–18. 10. 1981, Slovenska izseljenska matica, 4. 11. 1981.

gmotno dobro stoječih slovenskih izseljencev v Braziliji, predvsem Janeza Hlebanje in Vladimirja Ovce. V času obiska sta organizirala srečanje s predstavniki SIM, ki se ga je udeležilo okoli 100 Slovencev (prej omenjeni »slovenski večer«).²⁷⁵

Tudi Društvo prijateljev Jugoslavije je organiziralo nastop Slovenskega okteta. Stane Kolman je imel ob tej priliki nagovor, prav tako pa je društvu izročil tudi diplomu za njegovo uspešno delovanje.²⁷⁶

Tako v Argentini, kot Braziliji in Urugvaju je bilo ob tem obisku opaziti željo po obiskih SIM in raznih narodno zabavnih ansamblov pogo-steje, na primer na dve leti. Izseljenci pa so izrazili tudi pripravljenost, da take obiske delno sami financirajo.²⁷⁷

Leta 1981 je bila vsakoletna organizirana tradicionalna proslava ob dnevu republike. Vendar je tega leta prvič do tedaj prišlo do tega, da so v dom društva SAIUG prišli številni predstavniki brazilske vlade in vrsta družbeno-politično uglednih oseb iz São Paula. Guverner je poslal tudi enoto garde, da bi tekom proslave izkazala čast.²⁷⁸

Generalni konzulat je v São Paulu organiziral več prireditev. V društvu prijateljev Jugoslavije pa priredili svečanost, na kateri so 20 najza-slужnejšim izseljencem izročili zahvale MIH. Prireditve se je udeležilo okoli 700 izseljencev ter predstavnikov vlade države São Paulo. Folklorna sekcija SAIUG je izvedla kratek program. Poleg te proslave so organizirali tudi dneve jugoslovanskega filma. Ker je bil interes publike zelo velik, so te dneve nameravali ponoviti. Istočasno so prikazovali projekcije starih risanih filmov v Salonu mednarodnega bienala.²⁷⁹

V mestu Campinas (okoli 100 km iz São Paula, univerzitetno mesto) so 8. maja 1982 v prisotnosti nekaj 100 »jugoslovanskih« izseljencev ter lokalnih predstavnikov oblasti svečano odkrili spomenik Titu, ki je bil postavljen na trgu, ki se je že od leta 1980 imenoval po Titu. Dogodek je spremljal svečan program, igrali so jugoslovansko in brazilsko himno. Odkritje spomenika sta izvršila župan Campinasa Francisco Amaral ter

275 Prav tam.

276 Prav tam.

277 Prav tam.

278 AS 1241, t.e. 135, Slovenska izseljenska matica (SIM): Generalni konzul Pavle Živković GK SFRJ v São Paulu pošilja SIM letno poročilo GK SFRJ v São Paulu za leto 1981 glede dela z izseljenstvom, São Paulo, 15. 1. 1982.

279 AS 1241, t.e. 118, Zvezni organi, Zvezni sekretariat za zunanje zadeve 1973–1985: P/O zveznega sekretarja ambasador Branko Karadžole, Savezni sekretariat za ino-strane poslove pošilja informacijo o proslavah dneva republike, Beograd, 8. 1. 1982, Informacija o proslavam dana republike medju iseljeništvom i akcije neprijateljske emigracije.

jugoslovanski generalni konzul Pavle Živković. Mlade članice folklorne sekcije *SAIUG* so v narodnih nošah tudi nastopale na svečanosti, ki je trajala več kot eno uro. Igral je tudi orkester vojaške policije lokalne garnizije, ki je poleg obeh himen izvedel tudi kratek program. Spomenik je zasnoval brazilski kipar in slikar Jorge Franulić, hrvaškega rodu, sicer rojen v Čilu.²⁸⁰

Govore o Titu in pomenu odkritja spomenika so imeli pesnik Andre Kissil, predsednik *SAIUG* Francisco Šurjan Trofo, predsednik izseljenskega odbora za postavitve spomenika Janez Hlebanja, generalni konzul Pavle Živković in župan Campinas Francisco Amaral.²⁸¹

Postavitev spomenika maršalu Titu je bila izvedena na pobudo »jugoslovanske« izseljenske skupnosti, zlasti Slovencev. Pri tem moramo omeniti pomembno vlogo družin Vladimirja Ovce in Janeza Hlebanja. Omembe vredno je tudi prizadevanje župana Campinas Francisco Amarala, na katerega pobudo je kmalu po Titovi smrti prišlo do poimenovanja novega trga v bližini univerze v Campinasu po Titu. Župan je na lastno željo obiskal Jugoslavijo ter Titov grob v Beogradu, ko je obiskal Evropo leta 1981. Posebnega pomena je dejstvo, da je bil to prvi spomenik te vrste postavljen v tujini po Titovi smrti. Projekt izgradnje tega spomenika je bila gotovo ena najopaznejših akcij »jugoslovanske« skupnosti v Braziliji. Projekt je bil drag in zato je bilo potrebno mnogo osebnega poguma ter materialnih žrtev. Del stroškov je padel na same izseljence, ki so organizirali veliko prostovoljsko akcijo za zbiranje materialnih sredstev, pri katerem se je izjemno angažiralo *Društvo prijateljev Jugoslavije*. Še posebno sta k uspešni realizaciji projekta z izjemno požrtvovalnim udejstvovanjem pripomogla predsednik odbora za postavitve spomenika Janez Hlebanja in avtor skulpture Jorge Franulić. Glavni del stroškov in organizacije je nosil organizacijski odbor za postavitve spomenika, ki ga je vodil slovenski industrialec v Braziliji Janez Hlebanja.²⁸²

Oba sta bila za to in za prizadevanja za ugled Jugoslavije v Braziliji predlagana za Red bratstva in enotnosti. Prav tako je bilo za to odlikovanje predlagano tudi društvo *SAIUG*. Župan mesta Campinas pa je bil predlagan za Red jugoslovanske zvezde.²⁸³

Veliko izseljencev iz São Paula je prišlo ali z najetimi avtobusi ali pa z lastnim prevozom. Spomenik je v sestavljen iz jedrnega dela, ki ga

280 Bogdan Pogačnik, »Brazilsko mesto Campinas postavilo spomenik Titu«, *Delo*, leto 24, št. 134, 11. 6. 1982, str. 14; AS 1241, t.e. 135, Slovenska izseljenska matica (SIM).

281 Prav tam.

282 Pogačnik, »Brazilsko mesto Campinas postavilo spomenik Titu«, str. 14.

283 Prav tam.

predstavlja kopija Auguštinčičevega portreta predsednika Tita. Nad njim pa se vzpenja kamniti lok zmage s podstavki za zastave, na obeh straneh se razprostirajo simbolna »krila« oziroma »roke«. Auguštinčičev kip so podarile izseljenske matice iz Jugoslavije. Ob vznožju spomenika je postavljen napis v portugalsščini, ki se glasi: »Maršalu Titu, tvorcu jugoslovanske enotnosti in utemeljitelju svetovnega sodelovanja – postavila »jugoslovanska« skupnost na pobudo Društva prijateljev Jugoslavije in mestne uprave v Campinasu, ko je bil župan Francisco Amaral.«²⁸⁴

Ob dnevu mladosti leta 1982 so predstavniki *Društva prijateljev Jugoslavije* položili venec ob vznožju Titovega spomenika v Campinasu. Tistega dne je bilo v prostorih društva SAIUG prikazanih nekaj dokumentarnih filmov o Titu in dnevu mladosti.²⁸⁵ Spomenik stoji še leta 2024.

Tudi leta 1982 so »jugoslovanski« izseljenci v Braziliji svečano obeležili dan republike. Organiziranih je bilo več svečanosti v ta namen. Tako je Generalni konzulat organiziral za »jugoslovanske« izseljence svečano srečanje, kjer se je zbralo več kot 300 ljudi. Generalni konzulat je skupaj z mestnimi oblastmi ter *Društvom prijateljev Jugoslavije* organiziral 6. novembra 1982 prireditev posvečeno Jugoslaviji. V programu je sodelovalo več kot 1200 učencev osnovnih šol. Izvedli so zelo uspešen folklorni program, prav tako pa so prikazovali tudi filme o Jugoslaviji. Od 24. do 29. novembra so bili organizirani dnevi jugoslovanskega filma.²⁸⁶

Za dan mladosti leta 1983 je *Društvo prijateljev Jugoslavije* skupaj z Generalnim konzulatom SFRJ v São Paulu v prostorih društva organiziralo razstavo fotografij iz Titovega življenja. Razstava je bila postavljena približno mesec dni in je vzbudila precejšen interes pri izseljencih in drugih prebivalcih Mocce (del São Paula, kjer je bil društveni dom).²⁸⁷

Ob 24. obletnici ustanovitve društva je bila svečana prireditev v veliki dvorani *Društva prijateljev Jugoslavije* 11. junija 1983. Udeležilo se je veliko število povabljenecv. Ob tej priložnosti so o pomenu obletnice, aktivnosti društva in »jugoslovanskih« izseljencev v celoti, govorili predsednik društva Francisco Šurjan, generalni konzul Pavle Živković ter pesnik André Kissil. Program je bil sestavljen iz nastopa folklorne skupine

284 Prav tam.

285 Prav tam.

286 AS 1241, t.e. 118, Zvezni organi, Zvezni sekretariat za zunanje zadeve 1973–1985: Savezni sekretariat za inostrane poslove, Uprava za islejeništvu i emigraciju, 30. 12. 1982, Informacija o proslavam Dana republike među nasljeništvom i akcijama neprijateljske emigracije.

287 AS 1241, t.e. 135, Slovenska izseljenska matica (SIM): GK SFRJ v São Paulu pošilja SIM sporočilo o aktivnostih izseljencev, São Paulo, 30. 6. 1983, Aktivnosti jugoslovanskih izseljencev v São Paulu tekom maja–junija leta 1983.

SAIUG v nošah »jugoslovanskih« narodov ter nastopa zbora starih izseljencev, ki pa je bil precej zmanjšan zaradi smrti nekaterih dolgoletnih članov.²⁸⁸

Leta 1983 je gostovala tudi jugoslovanska košarkarska reprezentanca v São Paulu in se srečala z izseljenci.²⁸⁹

Ob praznovanju dneva republike leta 1983 je bilo organiziranih nekaj prireditev. Glavni organizator je bilo društvo prijateljev Jugoslavije v sodelovanju z uradnimi jugoslovanskimi predstavniki v Braziliji. Od 9. do 14. novembra 1983 so potekali dnevi jugoslovanskega filma v umetniškem muzeju. Prikazali so sedem filmov s ponovitvami v Salonu mednarodnega bienala.²⁹⁰

26. novembra 1983 je bila v prostorih društva SAIUG svečana prireditev poimenovana *Jugoslovanski večer*. Nastopali so izseljenski zbori, folklorne skupine, prikazan je bil dokumentarni film o SFRJ. Prisostvoval je tudi veleposlanik SFRJ, ki je pozdravil udeležence, ter generalni konzul SFRJ v São Paulu.²⁹¹

29. novembra 1983 pa je bil na konzulatu SFRJ v São Paulu sprejem, ki se ga je udeležilo okoli 300 izseljencev. Tako sprejem kot proslava sta bila opažena v lokalnem tisku.²⁹²

V letu 1984 je bilo *Društvo prijateljev Jugoslavije* precej aktivno. Praznovali so 25. obletnico ustanovitve in začeli so z obnovo prostorov, da bi dodali knjižnico.²⁹³ Knjižnica naj bi imela tudi poseben slovenski oddelek s knjigami in publikacijami za slovenske izseljence. Knjižnica je bila dejansko odprta junija 1985.²⁹⁴

288 Prav tam.

289 Prav tam.

290 AS 1241, t.e. 118, Zvezni organi, Zvezni sekretariat za zunanje zadeve 1973–1985: Savezni sekretariat za inostrane poslove, Uprava za islejeništvu i emigracijo, 4. 1. 1984, Informacija o proslavama Dana republike medju nasljeništvom i akcijama ne-prijateljske emigracije.

291 Prav tam.

292 Prav tam.

293 AS 1241, t.e. 135, Slovenska izseljenska matica (SIM): GK SFRJ v São Paulu pošilja sporočilo Matici izseljenika Srbije, São Paulo, 25. 6. 1984; GK SFRJ v São Paulu pošilja sporočilo Matici izseljenika Hrvatske, São Paulo, 26. 6. 1984; GK SFRJ v São Paulu pošilja sporočilo RK za informiranje SRS, São Paulo, 26. 6. 1984; RK za mednarodno sodelovanje s strani SIM, tajnik Marko Pogačnik, Ljubljana, 27. 7. 1984.

294 AS 1241, t.e. 135, Slovenska izseljenska matica (SIM): GK SFRJ v São Paulu pošilja sporočilo Matici izseljenika Srbije, São Paulo, 25. 6. 1984; GK SFRJ v São Paulu pošilja sporočilo Matici izseljenika Hrvatske, São Paulo, 26. 6. 1984; GK SFRJ v São Paulu pošilja sporočilo Matici izseljenika Slovenije, São Paulo, 26. 6. 1984; GK SFRJ v São Paulu pošilja sporočilo RK za informiranje SRS, São Paulo, 26. 6. 1984; SIM pošilja sporočilo GK SFRJ v São Paulo, Ljubljana, 10. 10. 1984; SIM pošilja sporočilo GK

Tako kot vsako leto so obeležili dan republike s svečanostjo. Začeli so z akcijo za povečanje članstva, ker je v zadnjih dveh letih število članov upadlo. V okviru tega so nameravali ponovno začeti z izdajanjem svojega glasila. Poleg tega pa so začeli tudi z aktivnejšim vključevanjem Slovencev v društvo in so v ta namen organizirali tečaj slovenščine.²⁹⁵ 1. septembra 1984 se je začel tečaj slovenščine, tu pa se je pojavila potreba po učbenikih za učenje slovenščine za tujce. Tečaj je bil namenjen slovenskim izseljencem v Braziliji ter zlasti njihovim potomcem.²⁹⁶ Prav tako so nameravali začeti z redno organizacijo »slovenskih srečanj«. Septembra so ponovno nameravali začeti tudi s tečajem srbohrvaškega jezika. Folklorna sekcija SAIUG je zadnji dve leti pešala, zato so nameravali obnoviti njihovo dejavnost. Izseljenske matice Slovenije, Srbije ter Hrvaške so naprosili, naj se dogovorijo za možnost ugodnega nakupa desetih parov narodnih noš. Finančno breme so bili pripravljeni sprejeti nekateri industrialci »jugoslovanskega« porekla v Braziliji kot tudi društvo SAIUG, ki bi v ta namen organiziralo zbiranje sredstev.²⁹⁷

Društvo SAIUG je leta 1984 praznovalo 25. obletnico svojega obstoja. Predsedstvo SFRJ je društvo ob tej priložnosti odlikovalo z Redom jugoslovanske zvezde na ogrlici.²⁹⁸ Praznovali so 14. junija 1984. SIM jim je poslala pristrčno voščilo, ki so ga s »simpatijami sprejeli«.²⁹⁹

Generalni konzulat SFRJ v São Paulu je naprosil Slovensko izseljensko matico, naj priskrbi dvajset učbenikov za učenje slovenščine za tujce s kasetami. Učbeniki za učenje slovenščine za tujce so bili takrat na voljo le v angleško-slovenski verziji. Šlo je za Slovenščina – Slovene self-study Course, RTV Ljubljana. Učbenik je bil izdan spomladi leta 1984, takrat je bil najnovejši in najprimernejši za tovrstne potrebe. Pri pošiljanju teh

SFRJ v São Paulu, 22. 10. 1984, Ljubljana.

295 AS 1241, t.e. 135, Slovenska izseljenska matica (SIM): GK SFRJ v São Paulu pošilja sporočilo Matici izseljenika Srbije, São Paulo, 25. 6. 1984; GK SFRJ v São Paulu pošilja sporočilo Matici izseljenika Hrvatske, São Paulo, 26. 6. 1984; GK SFRJ v São Paulu pošilja sporočilo RK za informiranje SRS, São Paulo, 26. 6. 1984; RK za mednarodno sodelovanje s strani SIM, tajnik Marko Pogačnik, Ljubljana, 27. 7. 1984.

296 Prav tam.

297 AS 1241, t.e. 135, Slovenska izseljenska matica (SIM): GK SFRJ v São Paulu pošilja sporočilo Matici izseljenika Srbije, São Paulo, 25. 6. 1984; GK SFRJ v São Paulu pošilja sporočilo Matici izseljenika Hrvatske, São Paulo, 26. 6. 1984; GK SFRJ v São Paulu pošilja sporočilo RK za informiranje SRS, São Paulo, 26. 6. 1984; RK za mednarodno sodelovanje s strani SIM, tajnik Marko Pogačnik, Ljubljana, 27. 7. 1984.

298 AS 1241, t.e. 135, Slovenska izseljenska matica (SIM): GK SFRJ v São Paulu pošilja sporočilo Matici izseljenika Hrvatske, São Paulo, 26. 6. 1984.

299 AS 1241, t.e. 135, Slovenska izseljenska matica (SIM): Telegram SIM društvu SAIUG, 14. 6. 1984.

učbenikov je prišlo do zapletov, zato so jih deset poslali v Brazilijo šele 21. oktobra.³⁰⁰ Potem ko je društvo obnovilo prostore ter odprlo knjižnico, se je pojavila potreba po novi opremi ter novih knjigah. V ta namen je Generalni konzulat SFRJ v São Paulu naprosil izseljenske matice Srbije, Hrvaške in Slovenije za materialno pomoč.³⁰¹

Od Matice iseljenika Srbije so prejeli reprodukcije slik Narodnega muzeja v Beogradu ter jih na stroške Generalnega konzulata uokvirili. Nameravali so jih razstaviti v prostorih društva *SAIUG*. Poleg tega je Matica iseljenika Srbije izdala poezijo brazilskega pesnika »jugoslovanskega«³⁰² porekla Andrea Kissila (srbskega porekla). Za društvo so želeli deset izvodov te knjige, poleg tega pa so izseljenci matico iseljenika Srbije prosili tudi za druge knjige za knjižnico. Zanimivo je, da so prosili za knjige v latinici, s tematiko iz književnosti in zgodovine ter učbenike za vse razrede osnovne šole za tujce za učenje srbohrvaškega jezika, ker naj bi septembra 1984 pri *SAIUG* začeli tudi s tečajem tega jezika.³⁰²

V sredini leta 1984 je bila izbrana nova uprava *Društva prijateljev Jugoslavije*. Novi predsednik je postal Alexander Stanič Milat, sin izseljenec iz Korčule. Novo vodstvo je želelo razširiti delovanje društva, kar se je pokazalo tudi pri praznovanju dneva republike, ki je trajalo kar sedem dni. V tem času naj bi prostore društva *SAIUG* obiskalo več kot 3000 obiskovalcev.³⁰³

Program se je začel 26. novembra 1984 z razstavo v prostorih društva. Razstavljali so umetniki slovenskega in drugih porekel iz takratne Jugoslavije ter tudi brazilski umetniki. Skupaj petnajst avtorjev – Klaudio Ursic, Vito Salier, Pedro Seman, Jorge Franulic, Andre Andre Spiridonovic, Milan Horvat, Luiz Seman, Roman Bertoncel, Janez Janezic, Carlos Kis, Mariana Jurca, João Seman, Ruti Tarazanski, Dusan Peskir ter Zvonimir Leo Horvat. Kot je razvidno iz priimkov, so razstavljali umetniki, ki so bili po poreklu iz vrst vseh narodov SFRJ. 27. novembra 1984 je potekal v prostorih *SAIUG* večer jugoslovanskih filmov. Dvorana, ki je sprejela 500 ljudi, je bila polna. Odziv publike je bil tako velik, da so predvajali tudi filme, ki so bili sicer mišljeni kot rezerva.³⁰⁴

300 Prav tam.

301 AS 1241, t.e. 135, Slovenska izseljenska matica (SIM): João Mikloš naslavlja izseljenske matice, São Paulo, 21. 12. 1984, Sedam dana proslave dana republike u São Paulu – Brasil, tipkopis.

302 Prav tam.

303 Prav tam.

304 Prav tam.

28. novembra 1984 je v prostorih *Društva prijateljev Jugoslavije* nastopil na novo oblikovan zbor z 22 člani. Odpeli so jugoslovansko in brazilsko himno. Zborovodja je bila Aurora Hirai Fujisaka. Sledil je nastop 60 članov folklorne skupine društva SAIUG. Skupina je bila sestavljena iz predstavnikov različnih generacij, vključno z najmlajšimi. Vaje za nastop so trajale kar tri mesece. Folklorno skupino SAIUG je vodila Volga Seman.³⁰⁵

Dan republike so svečano praznovali 29. novembra 1984. Seveda so zapeli tudi jugoslovansko ter brazilsko himno. Generalni konzul Milorad Bosanac je organiziral v prostorih društva SAIUG svečan sprejem, ki se ga je udeležilo preko 600 povablencev. Ob tej priložnosti je v São Paulo pripotoval tudi veleposlanik SFRJ v Braziliji Vojislav Pekić. Podelil je visoka jugoslovanska odlikovanja društvu SAIUG za 25. letnico delovanja, zveznemu poslancu Brazilije Franciscu Amaralu; industrialcu, udeležencu NOB ter partizanskemu kurirju Janezu Hlebanji; in slikarju Jorgu Franuliću, avtorju spomenika Maršala Tita.³⁰⁶

Večer »jugoslovanske« in brazilске poezije so priredili 30. novembra 1984 v prostorih SAIUG. 12 nastopajočih je bralo stihe Njegoša, Prešerna, Desanke Maksimović in druge.³⁰⁷

Dogodke v čast praznovanju dneva republike, ki so trajali sedem dni so oglaševali po TV postaji mesta São Paulo. Na proslavo je bilo veliko odzivov s strani sosedov v okolici, ki so jo pozdravili ter čestital pisno ali ustno.³⁰⁸

8. junija 1985 so v prenovljenih prostorih doma društva SAIUG odprli knjižnico s fondom okoli 1200 knjig. Največji del teh knjig je poklonil generalni konzulat SFRJ v São Paulu ter lastnik založbe MRCA, Kosmo Zurele, sin izseljencev iz Korčule. Industrijalec Aleksander Miletić je poklonil vso opremo in ostalo za ureditev prostorov. Otvoritvi je prisostvovalo okoli 250 članov društva SAIUG, župan mesta São Paulo Mario Coras z ženo, veleposlanik SFRJ Vojislav Pekić ter generalni konzul SFRJ v São Paulu Milorad Bosanac z ženo Koviljko. Prisotni so bili tudi bivši poslanec v brazilskem zveznem parlamentu Cesar de Arruda Castahno ter drugi predstavniki lokalnih oblasti. Svečan govor ob otvoritvi je imel predsednik društva Aleksander Stanić Milat. Odprtje knjižnice je označil za eno od najpomembnejših kulturnih akcij v zgodovini SAIUG. Namenjena je bila vsem Brazilcem, ki bi jih zanimalo kar koli o Jugoslaviji. Prav tako so želeli, da bi knjižnica bila odprta za vse univerze in šole v Braziliji.

305 Prav tam.

306 Prav tam.

307 Prav tam.

308 Prav tam.

Po otvoritveni svečanosti je v prostorih *SAIUG* nastopal znani violinist iz Slovenije Miha Pogačnik, za njim pa še folklorna skupina *SAIUG* ter pevski zbor društva.³⁰⁹

14. in 15. junija 1985 je bila organizirana tudi svečanost v čast 26-letnice delovanja *Društva prijateljev Jugoslavije*. 14. junija je bil organiziran poseben program. Predvajali so tri filme o Jugoslaviji, ki so bili sicer v španskem jeziku. Prvi film je bil posvečen modernemu kmetovanju v Jugoslaviji, drugi folklornim pesmim in plesom, tretji film pa je prikazoval napredek v gradnji, viadukte, moderne ceste, športne dogodke in najzanimivejše točke za turiste v Beogradu. Prireditve se je udeležil tudi generalni konzul Milorad Bosanac z ženo Koviljko, pomembni meščani in drugi. 15. junija 1985 je bila organizirana svečanost v čast 26-letnici obstoja društva *SAIUG*. Svečano so podelili odlikovanja okoli 50 starim izseljencem, ki so se v Brazilijo priselili v letih 1924–1925 ter so omogočili ustanovitev društva. Ti člani so imeli takrat že potomce tretje ali četrte generacije. Posebej pa so omenili najstarejša še živeča člana društva. To sta bila Marija Dragojević Boško iz Korčule, ki je bila stara 101 leto in se je priselila v Brazilijo leta 1924, ter Jorge Kočur tudi iz Korčule, ki je bil star 95 let in se je priselil v Brazilijo leta 1925. On je še vedno priložnostno zahajal v dom društva s sinom in družino. Generalni konzul SFRJ v São Paulu Milorad Bosanac je imel tudi slavnosti govor na proslavi. Svečan nagovor je imel tudi predsednik društva Aleksander Stanić Milat. Udeležba je skorajda presejala kapacitete doma. Poleg izseljencev so bile prisotne tudi mnoge medijsko znane osebnosti, novinarji, pomembne osebnosti iz izseljenske skupnosti ter člani in simpatizerji drugih društev mesta.³¹⁰

Leta 1985 je bil organiziran tudi pouk srbohrvaškega jezika v domu društva, ki je potekal vsako soboto. Učil je univerzitetni profesor Aleksander Jovanović.³¹¹

Leta 1988, natančneje od 1. do 8. novembra, je gostoval v Braziliji Ribniški oktet iz Ljubljane. Gostovanje je potekalo v okviru turneje po Južni Ameriki, to je Urugvaju, Argentini in Braziliji. Pokrovitelj turneje je

309 AS 1241, t.e. 135, Slovenska izseljenska matica (SIM): João Mikloš, Vjesti iz São Paula – Brasil, Osnivanje biblioteke *SAIUG* u São Paulu – Brasil, São Paulo, junij 1985, tipkopis.

310 AS 1241, t.e. 135, Slovenska izseljenska matica (SIM): João Miklošu, Svečanost 26. gošinjice osnivanja *SAIUG* – Sociedade amigos da Iugoslavia – São Paulo – Brasil, junij 1985, tipkopis.

311 AS 1241, t.e. 135, Slovenska izseljenska matica (SIM): Predsednik Ivan Seničar, SRS RK za mednarodno sodelovanje, pošilja SIM teleks Sekretariata za zunanje zadeve o položaju jugoslovanskih izseljencev v Braziliji, Ljubljana, 15. 11. 1985.

bila Slovenska izseljenska matica, realizacijo programa v São Paulu pa je omogočilo *Društvo prijateljev Jugoslavije*.³¹²

Delegacijo so sestavljali člani okteta, predsednik Slovenske izseljenske matice Stane Kolman, podpredsednik SIM Rado Genorio ter novinar Jože Prešeren (skupno 11 oseb).³¹³

Janez Hlebanja in Vladimir Ovca³¹⁴, ki sta bila takrat člana sveta SAIUG, ter predsednik SAIUG Carlos Galizia, ki je bil tudi izseljenec iz Jugoslavije, so se zelo izkazali pri organizaciji gostovanja v Braziliji. Janez Hlebanja in Vladimir Ovca sta zagotovila prenočišče, hrano ter prevoze za člane delegacije.³¹⁵

Ribniški oktet je imel dva javna koncerta, en nastop na televiziji ter tri nastope na zasebnih srečanjih. Poleg tega so nepričakovano nastopali tudi na neki prireditvi, ki so se je udeležili kot obiskovalci.³¹⁶

Na svečanem koncertu 4. novembra 1988 je bilo več kot 300 gostov. Med njimi so bili tudi ugledni izseljenci iz SFRJ, vključno z velikim številom slovenskih izseljencev, visoki funkcionarji skupščine mesta São Paulo, javni kulturni delavci, podpredsednik SIM Rado Genorio ter veleposlanik SFRJ v Braziliji dr. Branko Trpenovski. 5. novembra je bil v domu društva SAIUG koncert, ki se ga je udeležilo nekaj 100 izseljencev ter njihovih potomcev. Program je bil prilagojen tej priložnosti glede na sestavo in strukturo obiskovalcev. Poleg tega je imel Ribniški oktet tudi polurni nastop na nacionalni TV mreži Brazilije. Nastopali pa so tudi na srečanjih, ki so jih na svojih domovih organizirali Janez ter Friderik Hlebanja in Vladimir Ovca. V gledališču Platforma je Ribniški oktet nastopil na koncertu popularnih iger in pesmi. Prvotno so bili člani Ribniškega okteta med gledalci, ko pa so organizatorji festivala ter ostali izvajalci izvedeli za to, so jih z aplavzom pozdravili in zahtevali njihov prihod na oder. Tako so nastopili z nekaj točkami iz repertoarja. Njihovo gostovanje je bilo vključeno v program praznovanja dneva izseljencev iz Jugoslavije. Tega je skupščina mesta São Paulo organizirala redno vsak november.³¹⁷

312 AS 1241, t.e. 135, Slovenska izseljenska matica (SIM): Konzul Milojko Miličević, GK SFRJ v São Paulu, pošilja SIM sporočilo o gostovanju Ribniškega okteta iz Ljubljane v Braziliji, São Paulo, 11. 11. 1988.

313 Prav tam.

314 Glej strani 78, 79, 86, 87, 89, 91, 92, 93, 97, 100, 114, 140, 141, 157, 158, 159.

315 AS 1241, t.e. 135, Slovenska izseljenska matica (SIM): Konzul Milojko Miličević, GK SFRJ v São Paulu, pošilja SIM sporočilo o gostovanju Ribniškega okteta iz Ljubljane v Braziliji, São Paulo, 11. 11. 1988.

316 Prav tam.

317 Prav tam.

Priprave za praznovanje 30. obletnice *Društva prijateljev Jugoslavije* junija 1989 so se začele že leto prej, vsaj kar se tiče prošelj Generalnega konzulata SFRJ v São Paulu v zvezi z organizacijo gostovanja kakršne koli skupine iz domovine. SIM takrat ni bila v stanju organizirati gostovanja, saj je v letih 1987 in 1988 organizirala tri velika gostovanja v Južni Ameriki. To je bila turneja narodno zabavnega ansambla Oktavija Brajka oktobra 1987, gostovanje lutkovne skupine Jože Pengov junija 1988 ter gostovanje Ribniškega okteta novembra 1988. Tako za leto 1989 niso načrtovali organizacije kakšnega gostovanja v Južni Ameriki in tako niso mogli sodelovati na 30. obletnici društva SAIUG v juniju 1989.³¹⁸

V juniju 1988 je v Braziliji gostovalo lutkovno gledališče Jože Pengov iz Ljubljane. Pri organizaciji gostovanja so sodelovali Generalni konzulat SFRJ v São Paulu, društvo SAIUG ter državna sekretarka za kulturo zvezne države São Paulo Bete Mendes.³¹⁹

Vodstvo SAIUG je načrtovalo, da bi priredili predstavo lutkovnega gledališča v prostorih društva 10. junija. 11. junija so pripravili večerjo v čast obletnice društva in člani gledališča so bili gostje. Sekretariat za kulturo zvezne države São Paulo je pokazal interes, da bi člani gledališča imeli predstavo za študente umetnosti, poleg tega pa še eno javno predstavo.³²⁰

Vse dejavnosti so predhodno usklajevali z veleposlaništvom SFRJ v Argentini ter z umetniki lutkovnega gledališča. Iz slovenščine v portugalsčino so prevedli ves material, ki ga je priskrbela SIM za promocijo gledališča v brazilskih medijih. Janez Hlebanja in Vladimir Ovca sta priskrbela za prenočišča, prevoz in hrano članom gledališča. Uprava društva SAIUG je z veseljem sprejela gostovanje lutkovnega gledališča Jože Pengov, prav tako pa so pokazali izjemen interes tudi za bodoča gostovanja umetnikov iz Slovenije.³²¹

V letu 1988 je bilo *Društvo prijateljev Jugoslavije* kar precej aktivno. Njihova folklorna in glasbena sekcija je s skupino okrog 100 izseljencev obiskala Jugoslavijo. Obisk je organizirala MIH. Sodelovali so na mednarodnem izseljenskem festivalu v Zagrebu ter nastopali tudi po mnogih

318 AS 1241, t.e. 135, Slovenska izseljenska matica (SIM): Pismo SIM RK za mednarodno sodelovanje, 28. 4. 1989, in Pismo RK za mednarodno sodelovanje SIM s prošnjo za sodelovanje ob 30-letnici SAIUG.

319 AS 1241, t.e. 135, Slovenska izseljenska matica (SIM): Konzul Milojko Miličević, GK SFRJ v São Paulu, pošilja SIM pismo glede organizacije obiska lutkovnega gledališča »Jože Pengov«, São Paulo, 1. 6. 1988.

320 AS 1241, t.e. 135, Slovenska izseljenska matica (SIM): Konzul Milojko Miličević, GK SFRJ v São Paulu, pošilja SIM pismo glede organizacije obiska lutkovnega gledališča »Jože Pengov«, São Paulo, 1. 6. 1988.

321 Prav tam.

drugih mestih v Jugoslaviji. Prav tako so prostorih društva organizirali tradicionalni sprejem v čast dnevu republike in »Dnevu jugoslovanskih izseljencev«.³²²

Poleg gostovanja zgoraj omenjenega lutkovnega gledališča je bil na obisku tudi član predsedstva MIH Zvonimir Šeparevič.³²³

Ženska sekcija društva SAIUG je v tem letu organizirala več dobrodelnih akcij za nepreskrbljene otroke. Zbirale so sredstva za dva dobrodelna društva (APISSE in APAYE) ter sredstva za otroke iz Centra »Josip Broz Tito« v Itu (mesto oddaljeno od São Paula okoli 100 km).³²⁴

Junija 1989 je *Društvo prijateljev Jugoslavije* praznovalo 30. obletnico ustanovitve. V istem letu so izbrali novo upravo, ki je za ta dogodek pripravljala poseben program. Marca 1989 so nameravali odpreti restavracijo v prostorih društva. Zelo dejavna je bila tudi folklorna in glasbena sekcija društva, ki je pripravljala razne nastope v društvu pa tudi širše po Braziliji.³²⁵

Junija 1989 so nameravali nastopiti na festivalu, ki je potekal v sklopu Olimpijade izseljencev v São Paulu. Prav tako je uprava društva imenovala komisijo, ki naj bi predlagala najbolj vidne in dejavne izseljence, da bi jih predlagali za podelitev jugoslovanskih odlikovanj.³²⁶

Oktobra 1990 je Generalni konzulat SFRJ v São Paulu skupaj z *Društvom prijateljev Jugoslavije* organiziral zbiranje pomoči za družine umrlih rudarjev v Tuzli, kjer je umrlo 180 ljudi.³²⁷ Poleg tega je SAIUG praznoval svojo 32-letnico ter organiziral razne kulturne aktivnosti. Poziv društva za zbiranje pomoči za družine rudarjev iz Tuzle je naletel na velik odziv pri velikem številu izseljencev, med katerimi so bili tudi tisti, ki niso bili člani društva, so bili člani drugih društev iz São Paula in drugih mest Brazilije. Zbrali so 3625 ameriških dolarjev (USD) pomoči ter jih dali Fondu za pomoč družinam umrlih rudarjev iz Tuzle.³²⁸

322 AS 1241, t.e. 135, Slovenska izseljenska matica (SIM): GK SFRJ v São Paulu pošilja SIM sporočilo o delovanju in aktivnostih jugoslovanskih društev in izseljencev v Braziliji, São Paulo, 20. 12. 1988.

323 Prav tam.

324 Prav tam.

325 Prav tam.

326 AS 1241, t.e. 135, Slovenska izseljenska matica (SIM): GK SFRJ v São Paulu pošilja SIM sporočilo o delovanju in aktivnostih jugoslovanskih društev in izseljencev v Braziliji, São Paulo, 20. 12. 1988.

327 AS 1241, t.e. 135, Slovenska izseljenska matica (SIM): Konzul Miloško Miličević, GK SFRJ v São Paulu, pošilja SIM sporočilo o dobrodelni akciji, São Paulo, 25. 10. 1990.

328 Prav tam.

Društvo SAIUG je po razpadu SFRJ prenehalo delovati oziroma se je preoblikovalo v *Društvo prijateljev Dalmacije*.³²⁹

3.3.12. ZVEZA SLOVENCEV V BRAZILIJ/ UNIÃO DOS ESLOVENOS DO BRAZIL

Slaba dva meseca pred osamosvojitvijo Slovenije je skupina Slovencev v São Paulu 3. maja 1991 v hiši Janeza Hlebanje ustanovila *Zvezo Slovencev v Braziliji* (por. *União dos Eslovenos do Brasil*). Med ustanovitelji so bili Vladimir Ovca, Janez Hlebanja, Frederik Hlebanja, Štefan Bogdan Šalej, Andrej Kranjc³³⁰ in Franciska Brunček.³³¹ Prisoten je bil tudi Ivan Cimerman, novinar iz Ljubljane in Carlos Gallizia. Za prvega predsednika je bil imenovan Vladimir Ovca, po izteku enoletnega mandata pa ga je nasledil Janez Hlebanja.³³² V prvem vodstvu so bili: Vladimir Ovca, predsednik; Janez Hlebanja, prvi podpredsednik; Rubens Ferreira, drugi podpredsednik; Peter Slavec, prvi tajnik; Martin Črnugelj, drugi tajnik; Frederico Hlebanja, prvi blagajnik; Mirko Hlebanja, drugi blagajnik; Franziska Brunček in Vera Pangos, prva in druga »*diretora social*«. Nato so bili predsedniki Janez Hlebanja, Peter Slavec in Matrin Črnugelj, vsi izvoljeni na skupnih sestankih.³³³

329 Nikica Talan, *Hrvatska/Brazil* (Zagreb: Zagreb Croatian Writer's Association, 1998), str. 98–100.

330 Andrej Kranjc je v Ljubljani obiskoval gimnazijo in diplomiral s področja metalurgije. V SFRJ je tudi služil vojaški rok, nato pa se je odpravil po svetu, najprej v Nemčijo in nato v Luxenburg, kjer je delal za družbo ARBED. Ta je sklenila pogodbo z jeklaro v državi Minas Gerais v Braziliji in tako se je z ženo Niko preselil tja. V Braziliji, Paragavju in Ekvadorju je sodeloval pri velikih metalurških projektih. Predaval je tudi na dveh zasebnih univerzah v São Paulo. Ima tri hčerke Alenko, Andrejo in Mirjano. Vnukom je posvetil portugalsko-slovenski slovar. Andrej Kranjc, *Portugalsko-slovenski slovar/ Dicionario portugues-esloveno* (São Paulo: Plêiade, 1995); Andrej Kranjc, *Slovensko-portugalski slovar/ Dicionario esloveno-portugues* (São Paulo: Plêiade, 1998); Janez Rogelj, »Prof. Andrej Kranjc iz Brazilije je svojim vnukom napisal slovensko-portugalski slovar«, *Zgodbe slovenskih izseljencev v besedi in sliki* (Ljubljana: Združenje Slovenska izseljenska matica, 2023), str. 134–135.

331 Valdeir R. Vidrik, *União dos Eslovenos do Brasil: Uma breve história*, (São Paulo: União dos Eslovenos do Brasil, 2020), str. 28; *Brasília Embassy*, pridobljeno 27. 4. 2022, <http://www.brasilia.embassy.si/index.php?id=4169>; *E-slovenia*, pridobljeno 27. 4. 2022, <https://eslovenia.org.br/historico/>; *Združenje SIM*, pridobljeno 11. 5. 2022, https://www.zdruzenjesim.si/seznam_drustev/33/2008111111302864/; *Sloenci*, pridobljeno 3. 6. 2022, <https://sloenci.si/drzave/brazilija/>.

332 Vidrik, *União dos Eslovenos do Brasil: Uma breve história*, str. 28.

333 Prav tam, str. 30.

Kot uraden datum ustanovitve pa je obveljal 25. november 1991, ko je bila oddana uradna vloga za registracijo društva. Trenutno naj bi imelo društvo okoli 120 članov, nekateri viri pa navajajo 150 članov. Hkrati zanimanje za slovensko kulturo in jezik med slovenskimi izseljenci v Braziliji in njihovimi potomci raste in tako se društvo obnavlja. Med aktivnostmi društva je tudi urejanje arhivskega gradiva o slovenski skupnosti v Braziliji in članih društva.³³⁴

V društvu so takoj po ustanovitvi oblikovali skupino, ki naj bi zbirala informacije o Slovencih in njihovih potomcih po vsej Braziliji. To nalogo so dobili člani: Vinko Mirt, Ludvik Ceglar, Franziska Brunček in Štefan Bogdan Šalej.³³⁵ Akcije za povečanje števila članstva so se začele že julija leta 1992. Njihova želja je bila, da bi popisali vse Slovence v Braziliji ter njihove potomce oziroma vsaj največje možno število. Zato so se obrnili na Slovensko izseljensko matico, da bi jim pomagala z objavami v medijih doseči ta cilj. Obrniti so se želeli na vse Slovence, ki imajo prijatelje ali sorodnike v Braziliji, naj stopijo v stik z *Zvezo Slovencev v Braziliji*. Poslali bi jim obrazce, ki bi jih interesenti izpolnili in vrnili *Zvezi Slovencev v Braziliji*. Tako bi lahko čim večje število Slovencev ter njihovih potomcev vključili v slovensko skupnost v Braziliji oziroma v društvo.³³⁶

Društvo *Zveza Slovencev v Braziliji* in njeni člani so podpirali tudi osamosvojitve Slovenije. Društvo so kmalu po nastanku uradno registrirali pri brazilskih oblasteh ter pošiljali dopise Slovincem v Braziliji, ki so jih poznali. Skušali so tudi pridobiti informacije o drugih Slovencih živečih v Braziliji. Med drugimi aktivnostmi, ki so jih izvajali, pa je bila pobuda o nastanku portugalsko-slovenskega slovarja, ki ga je napisal inženir Andrej Krajnc (sicer metalurg). Slovence v Braziliji in širšo javnost so nameravali doseči prek etničnega radia v São Paulu, prek katerega so se oglašale tudi druge etnične skupine (med njimi Italijani, Nemci in Angleži).³³⁷

Ob osamosvojitvi in vojni za Slovenijo je društvo *Zveza Slovencev v Braziliji* skušalo približati in predstaviti Slovenijo kot nastajajočo državo

334 *Brasilia Embassy*, pridobljeno 27. 4. 2022, <http://www.brasilia.embassy.si/index.php?id=4169>; *E-slovenia*, pridobljeno 27. 4. 2022, <https://eslovenia.org.br/historico/>; *Združenje SIM*, pridobljeno 11. 5. 2022, https://www.zdruzenjesim.si/seznam_drustev/33/200811111302864/; *Slovinci*, pridobljeno 3. 6. 2022, <https://slovinci.si/drzave/brazilija/>.

335 Vidrik, *União dos Eslovenos do Brasil: Uma breve história*, str. 28.

336 AS 1241, t.e. 135, Slovenska izseljenska matica (SIM): Andrej Kranjc v imenu Združenja Slovencev v Braziliji pošilja faks Janezu Roglju izvršnemu sekretarju SIM, São Paulo, 28. 7. 1992.

337 Ivan Cimerman, »Slovinci v Braziliji za novo Slovenijo«, *Rodna gruda: revija za Slovence po svetu*, leto 39, št. 7 (julij 1992), str. 40–41.

Braziliji in Brazilcem. V ta namen so obiskovali gospodarske in politične forume ter pisali o Sloveniji v brazilskih časopisih. Ustanovili so tudi tiskovno središče z namenom posredovati smiselne in preverjene informacije za novinarje časopisov v São Paulu pa tudi drugod po Braziliji. Informacije o vojni za Slovenijo so posredovali tudi televizijskim hišam in glavnim kanalom (na primer TV mreži Globo). Namen je bil, da predstavijo realno stanje in pridobijo javno mnenje na stran Slovenije in Slovencev kot napadenega naroda. Sicer so bili v Sloveniji v času vojne za osamosvojitve novinarji šestih brazilskih časopisnih hiš in novinarji štirih brazilskih televizijskih mrež. Po končani vojni za Slovenijo so voditelji društva poslali zahvalna pisma urednikom za objektivno poročanje. Njihova prizadevanja so prispevala k temu, da so v Braziliji Slovenijo prepoznali kot za Brazilijo pomembno samostojno državo in da so za Slovenijo določili kot pristojno brazilsko veleposlaništvo na Dunaju in ne tistega v Beogradu. Poleg tega sta Vladimir Ovca in Bogdan Šalej obiskala tudi brazilskega zunanjega ministra Joséja Francisca Rezeke, pri katerem sta imela avdienco kar dve uri.³³⁸ Tako so prispevali k temu, da je brazilska vlada med prvimi v Južni Ameriki priznala Republiko Slovenijo.³³⁹

Narodni obstoj Slovencev v Braziliji so glede na maloštevilnost, razpršenost po ogromnem teritoriju brazilske države, pomanjkanju lastnega tiska in drugih oblik organiziranja v primerjavi z Argentino, pripisali gospodarski uspešnosti kot tudi napolitičnosti in nestranskarstvu. Med vidnejšimi pozicijami, ki so jih Slovenci dosegali v brazilski družbi, je bilo tudi predsedovanje Rotary kluba v São Paulu, ki sta mu predsedovala Vladimir Ovca in Janez Hlebanja. Skupnost je bila povezana tudi s slovenskimi duhovniki v Braziliji, ki so si v tej državi pridobili državljanstvo in ugled, kot na primer z Ernestom Saksido, Alojzijem Zverom, Janezom Habjanom in Alojzijem Ilcem.³⁴⁰

27. junija 1992 je *Zveza Slovencev v Braziliji* organizirala praznovanje svoje prve obletnice in obletnice samostojnosti Slovenije. Družabna prireditve je potekala s kosilom in krajšim kulturnim programom. Zbralo se je več kot 125 slovenskih izseljencev in njihovih potomcev, ki so prišli iz vseh koncev Brazilije. Pogostitev je potekala s slovenskimi dobrotami, poskusili so pletersko slivovko, doma narejene kranjske klobase, kislo zelje, krompir v oblicah in kruhove cmoke. Za pogostitev je bila zadolžena Frančiška

338 Prav tam.

339 AS 1241, t.e. 135, Slovenska izseljenska matica (SIM): Vladimir Ovca, predsednik Zveze Slovencev v Braziliji pošilja uredniku Rodne grude Ivanu Cimermanu sporočilo o delovanju društva, São Paulo, 24. 3. 1993, Delovanje zveze Slovencev v Braziliji.

340 Cimerman, »Slovenci v Braziliji za novo Slovenijo«, str. 40–41.

Brunček. Pili so kraški merlot in pivo. Program je vodil Peter Slavec, med govorce pa sta bila Vladimir Ovca in Martin Črnugelj³⁴¹. Zapel je tudi slovenski pevski zbor. V tistem letu so si predvsem prizadevali za izdajo portugalsko-slovenskega slovarja in za organizacijo tečaja slovenskega jezika za začetnike za vse generacije.³⁴²

Velik dosežek tajnika *Zveze Slovencev v Braziliji* Andreja Kranjca je bil nastanek in izdaja tako Slovensko-portugalskega kot tudi Portugalsko-slovenskega slovarja. Pobude za izdajo Portugalsko-slovenskega slovarja so se začele že oktobra 1992. Kot kaže, se je DZS zanimala za izdajo portugalsko-slovenskega slovarja, ki naj bi izšel skupaj s švedskim in poljskim slovarjem. Oktobra je bil slovar že končan.³⁴³ Slovarja ni izdala DZS, izšel pa je šele 1995 in 1998, izdala ga je brazilska založba Editora Pleiade iz São Paula. Izšel pa je tako slovensko-portugalski kot tudi portugalsko-slovenski slovar. Avtor je bil Andrej Kranjc, metalurg in univerzitetni profesor.³⁴⁴

Marca 1993 je *Zveza Slovencev v Braziliji* apelirala na vse Slovence doma in v tujini, ki imajo sorodnike in znance v Braziliji, da to javijo na njihov naslov. Podatke so želeli za pridobivanje novega članstva. Obvestila so sprejemali na naslov Vladimirja Ovce ter Andreja Kranjca, oba iz São Paula. V letu 1993 so maja praznovali drugo obletnico ustanovitve. Pridobili so kar nekaj novih članov ter priredili nekaj družabnih srečanj.³⁴⁵ Na pobudo *Zveze Slovencev v Braziliji* je bila ustanovljena brazilsko-slovenska trgovska zbornica.³⁴⁶ Aprila 1993 so na pobudo Bogdana

341 Glej strani 89, 93, 94, 96, 98, 99, 137, 138.

342 Andrej Kranjc, »Zveza Slovencev proslavila prvo obletnico«, *Rodna gruda: revija za Slovence po svetu*, leto 39, št. 8–9, (avgust – september 1992), str. 39; AS 1241, t.e. 135, Slovenska izseljenska matica (SIM): Andrej Kranjc v imenu Združenja Slovencev v Braziliji pošilja faks Janezu Roglju izvršnemu sekretarju SIM, São Paulo, 28. 7. 1992.

343 AS 1241, t.e. 135, Slovenska izseljenska matica (SIM): Andrej Kranjc pošilja faks Janezu Roglju s prošnjo za pomoč pri izdaji slovarja, São Paulo, 9. 10. 1992; Andrej Kranjc pošilja faks Vladimirju Ovci, da je DZS pripravljen izdati slovar in naj posreduje na SIM, São Paulo, 14. 10. 1992; Janez Rogelj, tajnik SIM pošilja faks Ministrstvu za kulturo s priporočilom za podporo pri izdaji slovarja, Ljubljana, 20. 10. 1992; Janez Rogelj pošilja faks Andreju Kranjcu o oddanem priporočilo na MK, Ljubljana, 21. 10. 1992.

344 Andrej Kranjc, *Portugalsko-slovenski slovar/ Dicionario portugues-esloveno* (São Paulo: Plêiade, 1995); Andrej Kranjc, *Slovensko-portugalski slovar/ Dicionario esloveno-portugues* (São Paulo: Plêiade, 1998).

345 AS 1241, t.e. 135, Slovenska izseljenska matica (SIM): Vladimir Ovca, predsednik Zveze Slovencev v Braziliji pošilja uredniku Rodne grude Ivanu Cimermanu sporočilo o delovanju društva, São Paulo, 24. 3. 1993, Delovanje zveze Slovencev v Braziliji.

346 AS 1241, t.e. 135, Slovenska izseljenska matica (SIM): Andrej Kranjc v imenu Združenja Slovencev v Braziliji pošilja faks Janezu Roglju izvršnemu sekretarju SIM, São Paulo, 28. 7. 1992.

Šaleja ter Gospodarske zbornice Slovenije poslali v Slovenijo delegacijo iz mesta Belo Horizonte. Junija 1993 so organizirali deset dnevni potep po Sloveniji za Slovence in Brazilce. V navezi z Ministrstvom za zunanje zadeve Republike Slovenije (Oddelkom za konzularne zadeve) sta konzularna dela leta 1993 v Braziliji prevzela Bogdan Šalej (s sedežem v Belo Horizonteju) ter predsednik *Zveze Slovencev v Braziliji* Vladimir Ovca (s sedežem v São Paulu). Takrat na žalost nista imela uradnega konzularnega pooblastila, kar bi jima gotovo omogočilo, da bi bila bolj učinkovita pri brazilskih oblasteh.³⁴⁷

Srečanje 2. maja 1995 sta omogočila Janez in Friderik Hlebanja, Martin Črnugelj, Rubens Ferreira, Peter Slavec in Vladimir Ovca. Aktivnosti so se financirale iz prispevkov članov, pa tudi iz prispevka Vlade Republike Slovenije za tečaj slovenskega jezika.³⁴⁸

Leta 2001 so v društvu izvolili novo vodstvo, predsedstvo je Janez Hlebanja predal Petru Slavcu, podpredsednik je postal Friderico Hlebanja, prva tajnica Franziska Brunček, Drugi tajnik Martin Črnugelj, blagajnik Margarida Hlebanja in »*diretora social*« Vera Pangos. Nadaljevali so s slovenskim zborom. Peter Slavec je predlagal, da bi ustanovili slovensko knjižnico. Do leta 2003 se je izvajala tradicionalna maša v slovenskem jeziku, ki je potekala vsako tretjo nedeljo v mesecu v cerkvi Najsvetejšega zakramenta. Leta 2003 pa je bil pater Alojzij Ilc, ki je mašo izvajal, premeščen v 955 kilometrov oddaljen Anápolis in tako maše ni mogel več izvajati.³⁴⁹

Predstavniki *Zveze Slovencev v Braziliji* so leta 2007 dobili mesto v vladnem svetu slovenskih izseljencev, ki ga je ustanovil Janez Janša. Bili so med trinajstimi predstavniki Slovencev iz različnih držav (Brazilije, Argentine, ZDA, Avstralije, Kanade, Luksemburga, Hrvaške, Nemčije in Srbije). Prvi predstavnik je bil Martin Črnugelj, leta 2017 pa ga je nasledil Valdeir Rejandilo Vidrik, ki je bil izbran na občnem zboru.³⁵⁰

Čeravno društvo ni nikoli formalno prenehalo delovati, je prišlo v društvu do faze zmanjšanja aktivnosti. Tako se je, kot ob ustanovitvi *Zveze*, sedaj pojavila skupina, ki se je odločila sklicati generalno skupščino društva, ki je bila prva v zgodovini društva. Najbolj aktivna sta bila Martin Črnugelj in Friderik Hlebanja. Oktobra leta 2007 so se na domu Friderica Hlebanje zbrali člani, da bi odločali o prihodnosti društva. Izbrano je bilo

347 AS 1241, t.e. 135, Slovenska izseljenska matica (SIM): Vladimir Ovca predsednik *Zveze Slovencev v Braziliji* pošilja uredniku Rodne grude Ivanu Cimermanu sporočilo o delovanju društva, São Paulo, 24. 3. 1993, *Delovanje zveze Slovencev v Braziliji*.

348 Vidrik, *União dos Eslovenos do Brasil: Uma breve história*, str. 29–30.

349 Prav tam, str. 64–65.

350 Vidrik, *União dos Eslovenos do Brasil: Uma breve história*, str. 67.

ново vodstvo: Martin Črnugelj, prvi predsednik; Peter Slavec, prvi podpredsednik; Friderik Hlebanja, drugi podpredsednik; Franziska Brunček, prva tajnica; Margarida Hlebanja, prvi blagajnik; Helena Žužek, drugi blagajnik. Izbrano je bilo tudi posvetovalno telo: Marlene Majer, José Mestnik, Gregor Milharič, Hermine Črnugelj in Maria Francisca Grof. Prav tako so kot sedež Zveze določili domač naslov Martina Črnuglja. Formalna pot do ponovne aktivacije društva pa ni bila enostavna, tako so nekateri člani že mislili, da bi bilo bolje društvo ukiniti in ustanoviti novo. Vendar je predsednik to zavrnil; Želel je, da bi bili priznani ustanovitelji in da bi leto ustanovitve društva ostalo enako kot leto osamosvojitve Slovenije.³⁵¹

Nastopila pa je težava, saj se je spremenila brazilska zakonodaja, ki je predvidevala, da mora drštvo imeti podpise vseh prejšnjih vodji overjene pri notarju. To seveda ni bilo mogoče, saj so nekateri izmed ustanoviteljev takrat že umrli. Med letoma 2007 in 2018 so se v društvu trudili najti način, da bi ohranili kontinuiteto društva. Iskali način kako bi lahko ustregli brazilski zakonodaji. Zveza je bila uspešna predvsem po zaslugi vztrajnosti in več vloženih pritožbah na sodišče. Tako je bilo leta 2018 na sodišču odločeno, da je bil Martin Črnugelj imenovan za začasnega vodjo Zveze za dobo šestih mesecev, nove volitve za vodstvo pa so bile predvidene za 11. oktobra 2018. Za predsednika je bil izvoljen Martin Črnugelj, za podpredsednika Boris Kranjc, za administrativnega vodjo Fernando Paternost, za finančnega vodjo Paulo Celso Toyansk in za tajnico Angelica Paulovic Sabadini. Imenovan je bil tudi fiskalni svet in sicer v sestavi: Maximilan Bogomir Slivnik, Valdeir Rejanildo Vidrik in Lucas Vidrih. Novo vodstvo je posodobilo statut društva, prav tako pa so se lotili novih strategij za nadaljevanja obstoja društva s poudarkom na pomladitvi društva in pravni ureditvi statusa društva.³⁵²

Do leta 2022 je bil predsednik *Zveze Slovencev v Braziliji* Martin Črnugelj. Od leta 2022 društvo vodi dr. Boris Kranjc Alves.³⁵³

Sloenci v Braziliji se danes povezujejo tudi prek spleta. V živo se srečujejo na dogodkih nekajkrat letno in sicer na miklavževanju za najmlajše, ob dnevu državnosti in na martinovanju.³⁵⁴

351 Prav tam, str. 31–32.

352 Prav tam, str. 32–33.

353 UEB, <https://eslovenia.org.br/sobre/diretoria/>, pridobljeno 1. 12. 2024.

354 S *Sloenci v Braziliji*, <https://www.gov.si/novice/2023-10-28-drzavna-sekretarka-vena-humar-s-sloenci-v-braziliji/>, pridobljeno 1. 12. 2024.

3.3.12.1. DRUŠTVENI PROSTORI

Društvo je potrebovalo fizične prostore za delovanje. Od leta 1995 pa do zadnje omembe za praznovanje dneva neodvisnosti Slovenije 23. junija leta 2001 je društvo gostovalo v prostorih v *Avstrijsko-brazilskem klubu Babenberg* (por. *Club Austro Brasileiro Babenberg*). Drug prostor, ki ga je Zveza imela v najemu pa je bil *Katoliško-avstrijski klub Kolping* (por. *Club Católico Austríaco Kolping*). Po letu 2010 je društvo organiziralo tečaj slovenščine, ki je potekal tedensko. Za tečaj slovenščine in redna srečanja so imeli na voljo svojo sobo.³⁵⁵

Društvo je oktobra leta 2023 dobilo tudi nove društvene prostore, ki so jih poimenovali Slovenski dom Triglav Brazilija.³⁵⁶

3.3.12.2. AKTIVNOSTI

V okviru društva je občasno izhajalo glasilo *Lipov list* (oziroma *Novice pod lipo*), ustanovljen je bil mešani pevski zbor, potekal pa je tudi tečaj slovenskega jezika ter kulinarike.³⁵⁷

Aktivnosti so se financirale iz prispevkov članov, pa tudi iz prispevka Vlade Republike Slovenije za tečaj slovenskega jezika.³⁵⁸

Učitelji slovenskega jezika so bili: Tanja Podšivavšek, Mateja Kisovec, Helena Žužek, Simon Plesteniak, Marja Rosa Savelli Braga, Urša Obreze in Anja Mrak. Tečaji so potekali na različnih lokacijah (kjer je imelo društvo prostore), pa tudi na primer na domu Sandre Hlebanja in Tanje Podšivavšek, ki je organizirala tudi izobraževanja o slovenski kulturi in gastronomiji. Tečaja so se lahko udeleževali fizično le tisti brazilski Slovenci, ki so bili v mestu São Paulo. Slovenci v Bauru-ju, ki je od São Paula oddaljen 340 kilometrov, pa so se srečevali na domu Lucasa Vidriha. S pomočjo novih tehnologij pa so leta 2017 pričeli s tečaji slovenskega jezika na daljavo.³⁵⁹

355 Vidrik, *União dos Eslovenos do Brasil: Uma breve história*, str. 36–38.

356 *S Slovenci v Braziliji*, <https://www.gov.si/novice/2023-10-28-drzavna-sekretarka-ve-sna-humar-s-slovinci-v-braziliji/>, pridobljeno 1. 12. 2024.

357 *Brasília Embassy*, pridobljeno 27. 4. 2022, <http://www.brasilia.embassy.si/index.php?id=4169>; *E-slovenia*, pridobljeno 27. 4. 2022, <https://eslovenia.org.br/historico/>; *Združenje SIM*, pridobljeno 11. 5. 2022, https://www.zdruzenjesim.si/seznam_drustev/33/200811111302864/; *Slovinci*, pridobljeno 3. 6. 2022, <https://slovinci.si/drzave/brazilija/>.

358 Vidrik, *União dos Eslovenos do Brasil: Uma breve história*, str. 29–30.

359 Vidrik, *União dos Eslovenos do Brasil: Uma breve história*, str. 40–42.

Po ustanovitvi samostojnega društva Slovencev v Braziliji leta 1991, *Zveze Slovencev v Braziliji*, so začeli tudi z izdajanjem časopisa, ki se je imenoval *Novice pod Lipo*. Prvo številko so izdali leta 1995. Najbolj se je pri časopisu angažiral Peter Slavec.³⁶⁰ Danes to glasilo ne izhaja več.

V okviru *Zveze* je nastal tudi slovenski pevski zbor, njegovi člani pa niso bili le Slovenci v Braziliji in njihovi potomci, temveč tudi drugi. Zbor je bil ustanovljen aprila leta 2002 in od njegove ustanovitve ga je vodil Victor Selin, ki ga je na harmoniki spremljal Carlos Gallizia, ki je bil prav tako med ustanovnimi člani *Zveze*. Izvajali so tako slovenske narodne pesmi, kot tudi brazilske, sakralno glasbo in drugo glasbo. Med člani so bili na prvem CD-ju navedeni: Victor Selin, maestro; Carlos Gallizia, harmonika. Soprani so bili: Franziska Brunček, Francisca Maria, Helena Žužek, Ludmilla Udiloff, Maia Pilat, Rosa Maria, Veronika Kedor. Med alti so bili Hermína Črnugelj, Hilda Slavec, Kimi Nishimura, Mara Bronzati, Mariane Fuchs, Mary Hanashiro, Veronika Slavec. Tenore so zastopali Erich Fuchs, Geraldo Braga, Gregor Milharčič, Luiz Grof; basi pa so bili Friderico Hlebanja, Martin Črnugelj in Peter Slavec. Zbor sta dolga leta podpirala Friderico Hlebanja in njegova žena Margarida, ki je ostala podpornica zbora tudi po smrti Friderika. Zbor je nastopal na vseh dogodkih *Zveze*, slavnostnih kosilih in slovenskih mašah pa tudi na drugih dogodkih. Zbor je v največji meri prenehal delovati, ker se ni pomlajeval.³⁶¹

V 90. letih 20. stoletja so tradicionalno prirejali praznovanje za dan neodvisnosti Slovenije v juniji in praznovanje božiča.³⁶² Od leta 2017 pa so v društvu *Zveza Slovencev v Braziliji*, poleg drugih dogodkov, redno organizirali martinovanje, praznovanje ob dnevu državnosti v juniju in pa miklavževanje decembra. Miklavževanje so organizirali od ustanovitve *Zveze* dalje, v cerkvi Najsvetejšega zakramenta na Rua Tutoya. Po maši je v farni dvorani potekalo praznovanje. Ta običaj so Slovenci v Braziliji praznovali že od 60. let 20. stoletja, njegov pobudnik pa je bil Radko Malgaj.³⁶³

V društvu so gostili veliko nastopajočih iz Slovenije (Mariborski oktet 1995, Mladinsko gledališče 1996, goriški oktet Vrtnica 1997, Ribniški oktet 1999) ter praznovali pomembne dogodke v slovenski sredini v Braziliji (na primer zlati jubilej njegovega posvečenja v duhovnika Ludvika Ceglarja). Sodelovali so tudi pri večini aktivnosti, ki jih je v São Paulo organizirala

360 Žigon, »Slovenska kultura v Južni Ameriki po osamosvojitvi Slovenije«, str. 42; Šimenc, *Izseljevanje Slovencev v Brazilijo in njihova integracija a primeru slovenske skupnosti v São Paulu*, str. 82.

361 Vidrik, *União dos Eslovenos do Brasil: Uma breve história*, str. 49–51.

362 Prav tam, str. 64.

363 Vidrik, *União dos Eslovenos do Brasil: Uma breve história*, str. 53–54.

ambasada Republike Slovenije v Braziliji. Prvi častni konzul Slovenije v Braziliji je 7. oktobra 1995 postal Štefan Bogdan Šalej. Bil je zelo aktiven in je celo pomagal pri dvostranski odpravi turističnih viz. Člani so spodbujali tudi gospodarsko sodelovanje med obema državama. Gostili so tudi številne slovenske politične in diplomatske predstavnike.³⁶⁴

Društvo je bilo vseskozi aktivno in je gostilo tako kulturniške kot diplomatske predstavnike iz Slovenije. Vseskozi so organizirali redna srečanja ter kulinarične delavnice. Tako Friderik kot Janez Hlebanja sta 8. junija leta 2014 ob tradicionalnem praznovanju dneva državnosti, ki je bilo organizirano skupaj z veleposlanico Slovenije v Braziliji Mileno Šmit, posthumno prejela diplome od takratnega ministra za Slovence po svetu Gorazda Žmavca.³⁶⁵

3.3.13. GOSPODARSKA ZDRUŽENJA SLOVENSKIH IZSELJENCEV V BRAZILIJU - SLOVENIA TRADE IN SLOBRAZ

Slovenci v Braziliji so po osamosvojitvi Slovenije ustanovili tudi *Slovenia Trade*. To je bilo nekakšno združenje slovenskih podjetnikov v Braziliji in je bilo namenjeno pospeševanju poslovnih stikov s Slovenijo. *Slovenia Trade* pa naj bi delovala kot gospodarska organizacija.³⁶⁶

Slovenia Trade je bil holding s sedežem v São Paulu, ki ga je ustanovilo pet poslovnežev, slovenskih izseljencev v Braziliji – Janez Hlebanja (ki se je ukvarjal s proizvodnjo metalnih izdelkov in turistične opreme), Vladimir Ovca (ki se je ukvarjal z rezkalnimi orodji), Marko Lajovic (ki je deloval na področju elektronike), Bogdan Šalej (ki se bavil z izdelki elektro industrije) in g. Podboj (ki se je bavil z usnjenimi izdelki). Skupno so imeli ti poslovneži takrat več kot 100 milijonov dolarjev letnega prometa, kar je pomenilo, da so imeli precejšen vpliv v gospodarstvu pa tudi v politiki. Namen združenja je bila podpora gospodarskemu sodelovanju in pomoč pri novih in tehnološko naprednih projektih ter investicije v mlade nove firme v Sloveniji.³⁶⁷

364 Prav tam, str. 55–63.

365 Prav tam, str. 73–76.

366 AS 1241, t.e. 135, Slovenska izseljenska matica (SIM): Andrej Kranjc v imenu Združenja Slovencev v Braziliji pošilja faks Janezu Roglju izvršnemu sekretarju SIM, São Paulo, 28. 7. 1992.

367 Ivan Cimerman, »Slovenci v Braziliji za novo Slovenijo«, *Rodna gruda: revija za Slovence po svetu*, leto 39, št. 7 (julij 1992), str. 40–41.

V 90. letih 20. stoletja so Slovenci v Braziliji želeli ustanoviti tudi slovensko-brazilsko gospodarsko zbornico v sodelovanju z Gospodarsko zbornico Slovenije. Zbornica je bila uspešno ustanovljena marca 1993. Namen je bil izboljšati stike z domovino na vseh področjih (tudi na gospodarskem).³⁶⁸

Nato je bila v namen pospeševanja gospodarskega sodelovanja in trgovine med Slovenijo in Brazilijo 24. marca 2015 ustanovljena *Slovenska gospodarska zbornica Brazilija – SLOBRAZ*. Nastala je v São Paulu kot neodvisna, neprofitna organizacija. Pobudnik ustanovitve je bil Trgovinski urad Veleposlaništva Republike Slovenije v Braziliji.³⁶⁹

Zavzemajo se za večjo prepoznavnost slovenskih in brazilskih podjetij, predstavitev poslovnih priložnosti in jim s tem olajšajo sodelovanje. Povezujejo podjetja iz Slovenije in Brazilije. V upravnem odboru in med (častnimi) sodelavci so bili: Matjaž Cokan, predsednik; dr. Štefan Bogdan Barenboim Šalej, zaslužni predsednik; Tatjana Močenik, podpredsednica; Sandi Ravbar, tajnik; Rainer Michael Herbert de Souza, regionalni direktor za severovzhod; Rok Fabjan, regionalni direktor v Rio de Janeiro; Mirko Hlebanja; Octavio Tavares de Oliva Filho; Valdeir Vidrik; Martin Črnugelj in Aleksander Hlebanja.³⁷⁰

Do leta 2024 se je vodstvo menjavalo, tako, da so postali člani vodstva že znani člani. Novi predsednik postal Aleksander Hlebanja, Stefan Bogdan Barenboim Šalej je zaslužni predsednik, Matjaž Cokan je podpredsednik, Marcelo Devecz je tajnik in Nyna Hlebanja je direktorica odnosov z javnostmi. Sodelavci pa so še Sandi Ravbar, direktor borze; Uroš Kravos, dopisnik SloBraz iz Ljubljane; Rainer Michael Herbert de Souza, regionalni direktor za severovzhod; Ricardo Urbančič, regionalni direktor Santa Catarina; Wanda Krajnc Alves, regionalna direktorica Rio de Janeiro; Octávio Tavares de Oliva Filho, regionalni direktor São Paula in predstavnik SLOBRAZ-a pri Eurocâmar; Maria Flávia Cardoso Máximo, regionalna direktorica Minas Gerais; Oswaldo José de Carlos Pipino, regionalni direktor Paraná. Med drugi pa s SLOBRAZ sodelujejo tudi Maksimilijan Slivnik, Valdeir Vidrik, Antonio Julio Svetlic in Tatjana Mocenik.³⁷¹

368 SLOBRAZ, pridobljeno 16. 5. 2022, <https://slobraz.com.br/>; AS 1241, t.e. 135, Slovenska izseljenska matica (SIM): Faks Andreja Kranjca za Združenje Slovencev v Braziliji Janezu Roglju izvršnemu sekretarju SIM, São Paulo, 28. 7. 1992.

369 SLOBRAZ, pridobljeno 16. 5. 2022, <https://slobraz.com.br/>.

370 SLOBRAZ, pridobljeno 16. 5. 2022, <https://slobraz.com.br/>.

371 SLOBRAZ, pridobljeno, 26. 11. 2024, <https://slobraz.com.br/quem-somos/>.

3.3.14. SLOVENCİ V BRAZILIJI IZVEN SÃO PAULA

Priseljenci s slovenskega etničnega ozemlja so se večinoma naselili v državi São Paulo. To velja za vsa tri obdobja slovenskega naseljevanja v Braziliji. Polega tega obstaja še manjša skupnost v Rio de Janeiru in Belo Horizonteju. V celoti gledano, so se tako kot večina drugih priseljencev, naseljevali v južnem delu Brazilije.

Nekateri Slovenci in potomci Slovencev, ki so v Brazilijo prišli v prvem obdobju naseljevanja v Brazilijo od konca 80. let 19. stoletjem so se naselili na jugu Brazilije, v državah Santa Catarina in Rio Grande do Sul.³⁷²

Leta 1908 so s slovenskega etničnega ozemlja v Brazilijo v kraj Salles de Oliviera (sic) prišle družine: Janeza Gostiša-Dolenca in Naceta Šabca.³⁷³ Gre za kraj v državi Paraná. Tam so živeli tudi drugi Slovenci, in sicer: Franc Šircel, Jože Ambrož, Anton Gržina, Janez Požega, Anton Drnovšek, Stanko Drnovšek in Jože Nagy. V mestu Uberaba v državi Minas Gerais je živel Drnovškov sin, ki je imel tesarsko podjetje. Večinoma pa so se naselili v državi in mestu São Paulo.³⁷⁴

Večinoma so se izseljenci s slovenskega etničnega ozemlja v Brazilijo v obdobju med obema vojnama (gre predvsem za primorske Slovence iz Vipavske doline in Krasa) naselili predvsem v državi in mestu São Paulo. Nekaj se jih je naselilo v mestu Londrina, država Paraná. Kasneje so se nekateri odselili v mesto Porto Alegre v državi Rio Grande do Sul.³⁷⁵

Središča, kjer je živelo več Slovencev po drugi svetovni vojni, so bila São Paulo (São Paulo), Curitiba in Londrina (Paraná), Porto Alegre (Rio Grande do Sul), Rio de Janeiro (Rio de Janeiro) in Belo Horizonte (Minas Gerais).³⁷⁶ Več pa jih je živelo tudi v drugih krajih v državi São Paulo, v Santosu in Campinasu.³⁷⁷

Kje so slovenski izseljenci v Braziliji živeli nam lahko pokažejo tudi mape naročnikov publikacij Slovenske izseljenske matice za Brazilijo, kjer so imeli 54 naročnikov, podatki pa so razvrščeni po 52 osebnih mapah. Iz države São Paula je bilo naročnikov 36. In sicer v mestu São Paulo 25 (Eugenia Arčon, Fraziska Brunček, Maria Rosa Savelli Braga, Danilo Valter Bernik, Martin Črnugelj, Therezia Črnugelj, Janez Hlebanja, Frederik

372 S.P.B, »Brazilija, dobra zemlja ... Ob stoletnici prihoda prvih Slovencev v Brazilijo«, str. 185.

373 Prav tam, str. 192.

374 Prav tam.

375 Zupanc, »Nekaj podatkov o naših izseljencih v Braziliji«, str. 169.

376 Ogrin, »Naša kri v Braziliji«, str. 178.

377 I.L.C., »Iz življenja brazilskih Slovencev«, str. 210.

Hlebanja, Agata Jančar, Valentin Lučovnik, Ljuba Malgaj³⁷⁸, Stanislav Mirt, Vinko Mirt, Vladimir Ovca, Amalija Pangos³⁷⁹, Barbara Podshivavsek, Tanja Podshivavsek, Stojan Polich, Maria Candida Ponikvar Girard, Anica Rataj, Marjan Selan, Maks Simonic, Peter Slavec, Ivan Uršič in Paula Vihar), v državi São Paulo pa 11 (Maks Jan iz mesta Arraquara, Vladimir F. Jurca-Arrigler iz mesta Rudge Ramos, Ivanka Kogely iz mesta Santo André, Maria Kolar iz mesta Sorocaba, Leopold Magyar iz mesta Jundiaí, Martin Podshivavsek iz Santosa³⁸⁰, Roman Simonič iz mesta Guarulhos, Josef (Jože) Sobar iz mesta Americana, Karl Srabotnjak iz mesta Santo André, Zofija Vidrih iz mesta Marilia in Valdier Rejanildo Vidrik iz mesta Baru).

Od preostalih 18, jih je bilo 8 iz Rio de Janeira (iz mesta Rio de Janeiro in sicer Rosina Peternel, Mathias Oražem, Francesca Merkel, Maria Krstorič in Maria Krstovič in iz države Rio de Janeiro 3 in sicer »predmestja« Ria de Janeira Duque de Caxias Maria Dvoršak, Anita Tončič, ki je največ časa živela v bližini Mesta Rio de Janeiro v São Gonçalo in iz

378 Ljuba Malgaj je skupaj z možem 28. 6. 1950 prišla v Rio de Janeiro v Brazilijo. Po poklicu je bila otroška negovalka, šolanje je končala leta 1933. Po drugi svetovni vojni je bila napotena v Valdortro, od tam pa je 23. maja 1946 odšla v Italijo. Mož se ji je pridružil prek Avstrije, nato sta dve leti bivala v begunskem taborišču v Italiji, nato pa sta dve leti živela v Parizu. V Braziliji je sprva delala kot kuharica, nato pa kot otroška negovalka. Mož je dobil zaposlitev v svojem poklicu, bil je kovinostrugar. Leta 1974 je obiskala Slovenijo. Po moževi upokojitvi leta 1976 pa sta v Slovniiji preživela kar 6 mesecev. Leta 1996 je zadnjič obiskala domovino. Janez Rogelj, »Ljubljanka Ljuba Malgaj in njena potrpežljivost v São Paulu«, *Zgodbe slovenskih izseljencev v besedi in sliki* (Ljubljana: Združenje Slovenska izseljenska matica, 2023), str. 137–138.

379 Amalija Pangos je med naročniki Rodne grude navedena od leta 1990 do leta 1996. V pismu iz leta 1990 piše, da je v Braziliji šele dve leti in da je pred tem prejemale Rodno grudo prek generalnega konzulata SFRJ. Arhiv Slovenske izseljenske matice, mape naročnikov publikacij SIM – Rodna gruda, Slovenija svet, Slovenski izseljenski kalendar, Slovenija (Quarterly Magazine): mapa Amalije Pangos, pismo uredništvu Rodne grude, São Paulo, 10. 12. 1990.

380 Martin Podšivavšek se je rodil 1913 v Martiša vesi pri Desnici v hrvaškem Zagorju, umrl je avgusta leta 2004 v Braziliji. Starši so bili zavedni Slovenci, Martin je bil eden izmed sedmih otrok. Martin se je v Logatcu izučil za krojača in je leta 1939 na Igriški ulici v Ljubljani odprl lastno krojaško delavnico, ki jo je vodil do leta 1951. Delo je sicer bilo, vendar je le malokdo imel denar za novo blago, tako je obleke ukrojil iz starih. V Brazilijo se je preselil v želji po boljšem življenju. Tako je leta 1951 prek Trsta odšel v Brazilijo. Pred odhodom v Brazilijo je bil v Miljah v Trstu in zamikalo ga je, da bi tam ostal, saj je bilo denarja več pa tudi obleke so se delale iz novega blaga. Po prihodu v Brazilijo je nekaj časa živel v Rio de Janeiru, nato pa se je preselil São Paulo. Tam je odprl restavracijo Tivoli, kjer so se radi zbirali Slovenci v São Paulu. Leta 1955 pa se je ponovno posvetil svojemu poklicu in odprl svojo krojaško delavnico, ki jo je vodil do leta 1970. Njegova hčerka Vojka je odšla nazaj v Ljubljano, hčerka Tanja pa je ostala v São Paulu. Janez Rogelj, »Ljubljanski krojač Martin Podšivavšek v São Paulu«, *Zgodbe slovenskih izseljencev v besedi in sliki* (Ljubljana: Združenje Slovenska izseljenska matica, 2023), str. 145.

mesta Macaé v državi Rio de Janeiro Ludwig Pibernik), 1 iz države Minas Gerais (iz mesta Belo Horizonte Štefan Bogdan Šalej), 2 iz države Paraná (Marlene Böhm iz Curitiba in prof. Giovanni (Andrej) Božič iz Palmasa), 4 iz Rio Grande do Sul (Terezija Božiček iz Canoasa, ki je umrla leta 1974 in Erika Božiček iz São Leopolda ter iz mesta Porto Alegre Sonia Vacilotto in Kral Zalta), 1 iz Algoasa (iz mesta Maceió Anton Gregorič), 3 iz Santa Catarine (iz mesta Balneário Camboriú Marija Planinc, iz mesta Joinville Karel Janežič in Anton Planinc), 1 iz Espirito Santo (Jože Šimenc iz mesta Vitoria. Jože Šimenc je vsaj nekaj časa imel naslov tudi v mestu Nova Viçosa v državi Bahia).³⁸¹

Glede na to, da so bili ti naročniki naročeni na publikacije Slovenske izseljenske matice (predvsem Slovenski izseljenski koledar in Rodno grudo) od 70. let 20. stoletja pa do prvega desetletja 21. stoletja, sklepam, da gre pri teh predvsem za slovenske priseljence, ki so se v Brazilijo priselili s slovenskega etničnega ozemlja v obdobju med obema vojnama in v obdobju po drugi svetovni vojni. Deloma pa lahko gre tudi za potomce priseljencev s slovenskega etničnega ozemlja v Brazilijo iz obdobja pred prvo svetovno vojno.³⁸²

Sicer ni znano, da bi se slovenski priseljenci v Braziliji izven São Paula povezovali v obliki organizacij (društev, podpornih organizacij, etnične župnije in drugih). So pa po virih sodeč vsaj nekateri vedeli drug za drugega in se povezovali med seboj. O njihovih aktivnosti pa izvemo le posredno.

3.3.14.1. BELO HORIZONTE, MINAS GERAIS

Jugoslovanski diplomatski predstavniki v Braziliji prizadevali, da bi dosegli čim več izseljencev izmed etničnih skupin tedanje Jugoslavije, tudi izven São Paula. Tako je bil na primer maja leta 1971 v Belo Horizonte organiziran teden Jugoslavije. V sklopu tega tedna je bil na Univerzi Federal de Minas Gerais organiziran teden jugoslovanskih študij. Organizirana je bila razstava fresk in ikon, razstava fotografij del kiparja Meštrovića ter grafikov Križmana in Jovanovića. Izvedli so predavanje o jugoslovanskem

381 Arhiv Slovenske izseljenske matice, mape naročnikov publikacij SIM – Rodna gruda, Slovenija svet, Slovenski izseljenski koledar, Slovenija (Quarterly Magazine): 52 map naročnikov iz Brazilije.

382 Arhiv Slovenske izseljenske matice, mape naročnikov publikacij SIM – Rodna gruda, Slovenija svet, Slovenski izseljenski koledar, Slovenija (Quarterly Magazine): 52 map naročnikov iz Brazilije.

tisku, predvajali so jugoslovanske filme, rektorju so podarili knjige o Jugoslaviji za knjižnico. Organiziran pa je bil tudi koncert jugoslovanske glasbe. Prireditve so bile obiskovane, poleg tega pa so imele odmev tudi v lokalnem časopisju. Na otvoritvi, na kateri je bil jugoslovanski ambasador v Braziliji, Mirko Ostojić, so bili tudi državni predstavniki Minas Gerais. Velike zasluge za uspeh pa je imel tudi generalni konzul SFRJ v São Paulu Boro Miljovski. Aktivnosti ob tednu Jugoslavije v Belo Horizonte so bile uspešne. Z aktivnostmi so prikazali takratno Jugoslavijo in jo uspeli približati Brazilcem. Hkrati pa so aktivnosti ob tednu Jugoslavije uspele tudi bolj povezati izseljensko skupnosti iz SFRJ v Belo Horizonte. Na otvoritvi je bilo veliko izseljencev iz Jugoslavije, dan po otvoritvi pa so pripravili tudi sprejem na domu enega izmed izseljencev za ambasadorja Ostojića in generalnega konzula Miljovskega. Izseljenci so reklamirali dogodke, ki so se jih tudi v večjem številu udeleževali. V državi Minas Gerais naj bi živela skupnost nekaj sto izseljencev iz Jugoslavije, med njimi so bili tudi Slovenci. Teden Jugoslavije je med »jugoslovanskimi« izseljenci v Minas Geraisu ponovno zbudil zanimanje za državo izvora. Tako so zanje organizirali predvajanje filmov o Jugoslaviji. Tega dogodka se je udeležil tudi dr. oec. Jayme de Andrade Peconick (sic), ki je bil sin Pecovnika (sic), Slovenca iz Maribora. Prišel je kot predstavnik *Ecola Superior de Guerra*, ki je najvišja izobraževalna ustanova brazilske vojske. Med slovenskimi izseljenci v Minas Gerias je bil tudi Norbert Fonda, ki je v času tedna Jugoslavije priredil velik piknik za slovenske izseljence na svoji kmetiji. Tam je imel okoli 65 zaposlenih in je za zaposlene zgradil celo vas s šolo in cerkvijo. Po zaključku aktivnosti so izseljenci izrazili namero, da bodo naslednje leto sodelovali pri organizaciji razstave. Pater Alojzij Zver, ki je bil dekan Filozofske fakultete v mestu Sao João del Rey v bližini Belo Horizonte, pa naj bi že julija 1971 (isti mesec) priredil razstavo ikon in fresk.³⁸³

V Belo Horizonte sta živela tudi zakonca Avgust in Tereza Razbornik, ki sta v Brazilijo prišla leta 1949. Avgust Razbornik je delovno kariero preživel v nemški jeklarni Manneman. V njunem domu v Belo Horizonte je bilo središče slovenskih izseljencev v tem mestu in okolici. Po njegovi upokojitvi sta z ženo preživljala čas z drugimi Slovenci v Belo Horizonte in hodila z avtom na potovanja po Braziliji ter obiskovala druge Slovence

383 Arhiv Slovenske izseljenske matice, mape naročnikov publikacij SIM – Rodna gruda, Slovenija svet, Slovenski izseljenski koledar, Slovenija (Quarterly Magazine): mapa A Štefana Bogdana Šaleja, pismo Bogdana Šaleja uredništvu Rodne Grude s priložno tipkopis Bogdana Šaleja z naslovom Teden Jugoslavije v Braziliji, 19. 5. 1971, Belo Horizonte

po Braziliji. Leta 1971 sta se ponesrečila v avtomobilski nesreči, v avto se je zabil v avtobus. Avgust je umrl na kraju nesreče, Terezija pa čez nekaj ur v bolnišnici.³⁸⁴

Janez Ložar je bil eden izmed Slovencev, ki so živeli v Belo Horizonte. Rodil se je 11. 5. 1913 v Ljubljani. Njegovi starši so bili gostilničarji, imeli so gostilno Pri Kaplanu v centru Ljubljane. Končal je gimnazijo in nato elektrotehniko na univerzi v Ljubljani. Njegov brat Slavko Ložar je končal pravo in je bil častnik domobranske vojske. Maja 1945 je bil eden izmed domobrancev, ki so jih angleške oblasti predale oblastem Jugoslavije in je bil ubit. Janez je bil aktiven član katoliške mladine v Ljubljani. Maja leta 1945 je odšel na Koroško, kjer se je nastanil za nekaj časa v Celovcu. Nato je odšel v Brazilijo, kjer je v São Paulu delal kot vodja vzdrževanja v dveh strojnih tovarnah. Vlažna klima tega mesta mu ni ustrezala, zato je leta 1951 sprejel novo zaposlitev in se preselil. Priznali so mu diplomu iz Ljubljane in dobro je zaslužil. Tako je kupil veliko posestvo, kjer je gojil kmetijske pridelke. Veliko mu je bilo do izboljšav v Braziliji, zato je aktivno sporočal svoje mnenje in predloge za izboljšave pristojnim organom. Do svoje smrti je skrbel za nečake in podpiral slovenske ustanove in slovenski izseljenski tisk.³⁸⁵

3.3.14.2. RIO DE JANEIRO

Jugoslovanski veleposlanik v Braziliji Mirko Ostojić je v Rio de Janeiro ob praznovanju Dneva republike 29. novembra leta 1971 priredil večer namenjen izseljencem, iz vrst narodov takratne Jugoslavije. Med njimi pa so bili tudi slovenski izseljenci. Teh naj v Rio de Janeiru ne bi bilo veliko.³⁸⁶

Med slovenskimi priseljenci v Rio de Janeiru je bila tudi Anita (sic, gre za Ano oziroma Anico Tončič, rojeno Žorž), ki je bila naročnica *Rodne grude* med letoma 1968 do 1976 in nato še v letih 1996 in 1998. Anita Tončič je v Brazilijo prišla leta 1952 (leta 1972 piše, da dvajset let ni

384 Janez Rogelj, »Zakonca Razbornik iz Bela Horizonte umrla v prometni nesreči«, *Zgodbe slovenskih izseljencev v besedi in sliki* (Ljubljana: Združenje Slovenska izseljenska matica, 2023), str. 127.

385 Janez Rogelj, »V Bela Horizontu, Minas Gerais, je pred 32 leti umrl inž. Janez Ložar«, *Zgodbe slovenskih izseljencev v besedi in sliki* (Ljubljana: Združenje Slovenska izseljenska matica, 2023), str. 143-144.

386 Arhiv Slovenske izseljenske matice, mape naročnikov publikacij SIM – Rodna gruda, Slovenija svet, Slovenski izseljenski koledar, Slovenija (Quarterly Magazine): mapa A Štefana Bogdana Šaleja, tipkopis Bogdana Šaleja z naslovom Veselo praznovanje 29. novembra, 15.12.1971

govorila slovensko) ali 1951 (leta 1975 piše, da po 24 letih pride v domovino). Lahko pa tudi med obema vojnama, saj v pismu iz leta 1976 piše kako lepo so v Vipavi in okoliških vaseh govorili slovensko, kar je pogrešala pred »osvoboditvijo« izpod Italijanov. Njen mož, ki je bil doma iz Vrhopolja pri Vipavi, se je v Braziliji leta 1963 smrtno ponesrečil. Anita je ostala sama s tremi otroci. V Jugoslavijo se ni vrnila, saj ni mogla prodati imetja. Ekonomsko ji ni šlo slabo, vendar jo je mučilo hudo domotožje. Imela je tri otroke, dvojčka Maida in Janeza, rojena verjetno leta 1958 in sina Davida rojenega verjetno leta 1954. Hčerka je obiskovala gimnazijo in poučevala otroke, sinova pa sta študirala ob delu. Veliko jim je pripovedovala o Sloveniji. V njihovi okolici so živeli še nekateri priseljenci iz Jugoslavije, vendar se sama ni čutila blizu njihovim idejam, kar je krepilo njen občutek osamljenosti. Leta 1975 je po 24 letih obiskala Slovenijo. Leta 1978 je prejela Rodno grudi prek generalnega konzulata SFRJ v São Paulu. Njeno domotožje je po obisku v Sloveniji leta 1974 še naraslo, kmalu po odhodu nazaj v Brazilijo ji je umrla mama. Prosila pa je tudi, da bi v Rodni grudi kdaj objavili tudi stare narodne pesmi, kakršne je prepevala tudi sama na Vipavskem v obdobju fašizma.³⁸⁷ Anica Tončič je imela prijateljico, ki se je iz Vipavske doline po vojni (prvi svetovni vojni op. a.) izselila v Brazilijo, živela je okoli 70 kilometrov iz Ria de Janeira. Umrla je leta 1982.³⁸⁸

Franceska Merkel, rojena Francka Godnik, je bila izseljenka s slovenskega etničnega ozemlja, ki je živela v Rio de Janeiro. Rodila se je leta 1902, doma je bila iz Komna na Krasu. Leta 1929 pa se je izselila v Brazilijo. Njena prijateljica je bila Ana Tomčič (sic) iz Slapa pri Ajdovščini, gre za Anito (Ano) Tončič (op. a.). V 80. letih 20. stoletja v Rio ni bilo več veliko Slovencev, saj jih je veliko pomrlo.³⁸⁹ Tu gre predvsem za priseljence iz obdobja med obema vojnama, ki so se priselili večinoma iz Primorske. Med obema vojnama se je najverjetneje preselila v Brazilijo tudi Rosina

387 Arhiv Slovenske izseljenske matice, mape naročnikov publikacij SIM – Rodna gruda, Slovenija svet, Slovenski izseljenski koledar, Slovenija (Quarterly Magazine): mapa A Anita Tončič ter mapa 3855 Anita Tončič; mapa A Anita Tončič, pismo Slovenski izseljenski matici, Tribobo, 10. 7. 1972; pismo Anite Tončič Slovenski izseljenski matici, Niteroi, 9. 9. 1975, mapa A Anita Tončič, pismo Slovenski izseljenski matici pismo Anite Tončič Slovenski izseljenski matici, S. Gonçalo, 6. 4. 1976; mapa A Anita Tončič, pismo Anite Tončič uredništvu Rodne grude, Brasil, 7. 10. 1978.

388 Anica Tončič, »Hrepenenje po rodni grudi«, *Rodna gruda*, letnik 29, številka 6, 1982, str. 33.

389 Arhiv Slovenske izseljenske matice, mape naročnikov publikacij SIM – Rodna gruda, Slovenija svet, Slovenski izseljenski koledar, Slovenija (Quarterly Magazine): mapa Francesca Merkel, pismo Francesce Merkel uredništvu Rodne grude, Rio de Janeiro, 22. 11. 1985.

Peternel, ki je živila v Rio de Janeiru. Hčerka Alda, ki je sicer razumela slovensko, ni pa v slovenščini pisala, ji je poklonila naročnino na Rodno grudo in Slovenski izseljenski koledar leta 1976.³⁹⁰

Marija Krstorič je živila v Rio de Janeiru in je bila naročnica Rodne grude v letu 1971 in Slovenskega izseljenskega koledarja med letoma 1971 in 1976.³⁹¹ Maria Krstovič je bila naročnica Rodne grude med letoma 1990 in 1999. Prav tako je živila v Rio de Janeiru.³⁹² Glede na časovni okvir naročnin, ne gre za isto osebo, kaže pa, da so se v Rio de Janeiro priseljevali s slovenskega etničnega ozemlja tudi po drugi svetovni vojni. Ostaja pa odprto vprašanje v kolikšni meri so se slovenski izseljenci v Rio de Janeiru iz obdobja med obema vojnama in po drugi svetovni vojni povezovali med seboj.

Skupnost Slovencev v Rio de Janeiro obstaja še danes, povezujejo se tako s Slovenci v São Paulu kot med seboj. Tako ne primer je bilo 13. aprila leta 2014 organizirano že drugo srečanje Slovencev iz Rio de Janeira.³⁹³

3.3.14.3. PORTO ALEGRE, RIO GRANDE DO SUL

V mestu Porto Alegre, glavnem mestu brazilske države Rio Grande do Sul, najdemo med naročniki Rodne grude že od leta 1966 tudi Terezijo Božiček, poročeno z Ivanom Božičkom, ki je umrla 19. junija 1974. Naročnino je nadaljevala Erika Božiček, njena hčerka, vse do leta 1977. Skušali so stopiti v stik s slovenskim društvom ORNUS.³⁹⁴

390 Arhiv Slovenske izseljenske matice, mape naročnikov publikacij SIM – Rodna gruda, Slovenija svet, Slovenski izseljenski koledar, Slovenija (Quarterly Magazine): mapa Rosina Peternel, pismo Alde Peternel Rodni grudi, Rio de Janeiro 18. 10. 1976.

391 Arhiv Slovenske izseljenske matice, mape naročnikov publikacij SIM – Rodna gruda, Slovenija svet, Slovenski izseljenski koledar, slovenija (Quarterly Magazine): mapa Marija Krstorič.

392 Arhiv Slovenske izseljenske matice, mape naročnikov publikacij SIM – Rodna gruda, Slovenija svet, Slovenski izseljenski koledar, slovenija (Quarterly Magazine): mapa Marija Krstovič.

393 Vidrik, *União dos Eslovenos do Brasil: Uma breve história*, str. 75.

394 Arhiv Slovenske izseljenske matice, mape naročnikov publikacij SIM – Rodna gruda, Slovenija svet, Slovenski izseljenski koledar, Slovenija (Quarterly Magazine): mapa Terezije Božiček in Erike Božiček; pismo Erike Božiček in sporočilo o smrti njene mame, brez kraja, prejeto 21. 10. 1974; pismo Erike Božiček uredništvu Rodne grude s prošnjo za kontakte Slovencev v Braziliji in Argentini ter kontakt društva ORNUS, Porto Aegre, 6. 5. 1971.

3.4. NARODNI DOMOVI

Narodni domovi so bili zbirališča slovenskih izseljencev, tam so bili sestanki bratskih podpornih organizaciji, kulturne prireditve pa tudi politične manifestacije. V ZDA so izgradili preko 100 narodnih domov in v Argentini prek 30.³⁹⁵ V Braziliji sta glede na dosedanje raziskave bila ustanovljena dva narodna domova s slovensko udeležbo. V Argentini so v obdobju neposredno po drugi svetovni vojni začeli ustanavljati društva že takoj po priselitvi. Ustanavljanje društev in narodnih domov je potekalo v sodelovanju z duhovščino (tako slovenske kot argentinske). Na začetku so se zbirali, kjer so se lahko, v hišah prijateljev, ali pa jim je odstopila prostora duhovščina. Na pomoč jim je takoj po priselitvi priskočila tudi država in jim v Buenos Airesu dala na razpolago hotel. Prostore so rabili, da so lahko imele sedež številne organizacije in društva, ki so nastajala kmalu po priselitvi. Naselitev v tem valu je bila precej številčna do leta 1950 6000 ljudi. Pojavila se je potreba po prostorih za izvajanje slovenske šole, za izvajanje slovenskega bogoslužja, za različne kulturne dogodke (gledališke predstave, umetniške razstave in podobno) ter za športne aktivnosti in tudi gostinsko dejavnost. Prostore so kasneje, po ustalitvi, kupovala društva sama, člani pa so aktivno pomagali pri gradnji tudi s fizičnimi deli. Slovenska duhovščina je aktivno sodelovala v vseh fazah, od pomoči pri priselitvi, do pomoči pri izgradnji prvih prostorov, pravni ureditvi statusa prostorov ter pri prvi organizaciji poučevanja slovenščine za otroke. Kmalu je organizacijo tečajev prevzelo *Društvo Slovencev*, ki je kasneje tudi izdajalo šolske knjige za učenje slovenščine.³⁹⁶

V prvem valu priseljevanja s slovenskega etničnega ozemlja v virih v Braziliji ni zaznati gradnje narodnih domov. Prvi narodni dom je nastal leta 1942, slavnostna otvoritev pa je bila januarja leta 1943. Zgradili so ga člani društva *ORNUS*, takrat so se preimenovali v *Slovensko kulturno društvo Naš dom*, še istega leta pa v *Sociedade Slovena de Cultura »Nosso Lar«*. Drugi narodni dom pa je zgradilo po drugi svetovni vojni ustanovljeno društvo *Sociedad amigos da Iugoslavia – SAIUG*. Z gradnjo so začeli 1963, končali pa so ga 1969. Ta dom je bil le delno slovenski, saj je zgrajen za potrebe vseh izseljencev iz tedanje Jugoslavije.³⁹⁷

395 Klemenčič, »Slovenska izseljenska zgodovina kot del slovenske nacionalne zgodovine«, str. 180.

396 Jevnikar, »Slovenski domovi v Južni Ameriki«, str. 96–112.

397 Bajec, »Slovensko društveno življenje v Braziliji do druge svetovne vojne«, str. 226, Zupanc, »Nekaj podatkov o naših izseljencih v Braziliji«, str. 172, primerjaj: AS 1996,

3.4.1. POSKUSI VZPOSTAVITVE NARODNEGA DOMA DRUŠTVA SID PRIMORJE

Leta 1930 je bilo društvo *SID Primorje* v vzponu. Takrat se je v veliki meri povezovalo s češkim društvom *Slavia*. Nekatere prireditve, ki so jih organizirali so potekale v prostorih češkega društva *Slavia*. Skupaj pa so tudi najeli in preuredili dom za društvo in ga svečano otvorili 9. avgusta 1930.³⁹⁸

3.4.2. NARODNI DOM DRUŠTVA ORNUS

Vseskozi je bila aktualna potreba po lastni stavbi. Še posebno pa je prišla do izraza, ko so v društvenih prostorih organizirali tečaj slovenskega jezika in kulture. Zato so se odločili za gradnjo novega lastnega doma. Okrog leta 1940 je uspelo društvu kupiti primerno zemljišče. Ob tej priložnosti so se z javnim razglasom obrnili na vse slovenske priseljence v Braziliji ter jih zaprosili za denarne prispevke z utemeljitvijo, da gre za postavitev doma vseh Slovencev v Braziliji. Inženir Anton Kadunc (mož Josefine Kadunc) ter stavbni mojster Roman Uršič sta izdelala potrebne načrte ter tudi vodila vsa dela pri gradnji. Gradnja se je začela 8. junija 1941, zaključila pa 8. septembra 1942. 1. januarja 1943 je bila svečana otvoritev doma.³⁹⁹

Zbirka Inštituta za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, t.e. 73: Andrej Mozetič, Franc Mozetič, Ivan Uršič, Zgodovina društvenega dela ...; Andrej Mozetič, Franc Mozetič, Ivan Uršič, Drugo nekoliko izpopolnjeno ...; Andrej Mozetič, Franc Mozetič, Ivan Uršič, Cenjeno uredništvo Koledarja ...; in AS 1996, Zbirka Inštituta za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, t.e. 73: Andrej Mozetič, Franc Mozetič, Ivan Uršič, Zgodovina društvenega dela slovenskih priseljencev v S. Paulu – Brazilija, Drugo nekoliko izpopolnjeno v glavnih obrisih zgodovine S.K.D. ORNUS v San Paulu Brazilija, katero je bilo podano ob priliki proslave 40-letnice njegove ustanovitve, San Paulu junija 1968, tipkopis.

398 Bajec, »Slovensko društveno življenje v Braziliji do druge svetovne vojne«, str. 221–222.

399 Zupanc, »Nekaj podatkov o naših izseljencih v Braziliji«, str. 173–174, primerjaj: AS 1996, Zbirka Inštituta za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, t.e. 73: Andrej Mozetič, Franc Mozetič, Ivan Uršič, Zgodovina društvenega dela ...; Andrej Mozetič, Franc Mozetič, Ivan Uršič, Drugo nekoliko izpopolnjeno ...; Andrej Mozetič, Franc Mozetič, Ivan Uršič, Cenjeno uredništvo Koledarja

3.4.3. NARODNI DOM DRUŠTVA PRIJATELJEV JUGOSLAVIJE (SOCIEDAD AMIGOS DA IUGOSLAVIA – SAIUG)

Med ustanovitelji *Društva prijateljev Jugoslavije* je bil tudi Anton Kadunc, ki je izdelal načrte in vodil gradnjo društvenega doma društva ORNUS (*Naš dom, Beritoga*).⁴⁰⁰

Ideja o gradnji doma *Društva prijateljev Jugoslavije* se je rodila leta 1959. Z gradnjo so pričeli leta 1963, šest let pozneje (1969) pa je bil dom dograjen. Na proslavi 29. novembra obletnice zasedanja AVNOJa in ustanovitve FNRJ (t.i. dan republike) je bilo na svečanem sprejemu kar 2500 ljudi. Največ zaslug za dom so imeli Dalmatinci s Korčule, Vele Luke in Blata.⁴⁰¹

V domu so se dnevno zbirali izseljenci in so občasno organizirali prireditve. Tudi generalni konzulat SFRJ je koristil prostore društva in v sodelovanju z njim organiziral proslave ob dnevu mladosti ter dnevu republike (občasno tudi kakšne druge).

3.5. PODPORNA DRUŠTVA

Zaradi ohranitve identitete so se oblikovale organizacije izseljenških skupnosti. Povezovanje izseljencev se ni bistveno spreminjalo.⁴⁰² Organiziranost priseljencev v novi domovini je potekalo v obliki bratskih podpornih organizacij, društev, narodnih ali slovenskih domov in slovenskih katoliških župnij.⁴⁰³

Bratske podporne organizacije so bila društva, ki so delovala kot zavarovalniške družbe za nezgodno in zdravstveno zavarovanje, hkrati so s svojim kapitalom podpirale založniško, politično in rekreativno dejavnost. Takšna oblika organiziranosti se je uveljavila zlasti v ZDA in v Kanadi, deloma pa tudi v okviru južnoameriških držav, še posebej v Argentini.

400 AS 1241, t.e. 135, Slovenska izseljenska matica (SIM): Generalni konzul Milojko Mličević, GK SFRJ v São Paulu, pošilja Slovenski izseljenski matici informacijo o smrti Aleksandra Kadunca (sin Antona Kadunca), São Paulo, 12. 7. 1989.

401 Ogrin, »Naša kri v Braziliji«, str. 179.

402 Klemenčič, »Migrations in History«, str. 4.

403 Klemenčič, »Slovenska izseljenska zgodovina kot del slovenske nacionalne zgodovine«, str.178.

Prve so nastale v 80. letih 19. stoletja. V ZDA so nastajale do začetka prve svetovne vojne, v Kanadi do 30. let 20. stoletja, v Južni Ameriki pa še po drugi svetovni vojni. V Avstraliji in Evropi takih organizacij niso ustanavljali, saj jih zaradi organiziranega socialnega, zdravstvenega ter pokojninskega varstva niso potrebovali. Te organizacije so se spreminjale, združevale, vsaka od njih pa je imela tudi svojo politično usmeritev.⁴⁰⁴

3.5.1. PODPORNO DRUŠTVO V OBDOBJU PRED PRVO SVETOVNO VOJNO

V Koledarju Družbe sv. Mohorja med letnimi naročniki za leto 1901 za São Paulo zasledimo avstro-ogrsko podporno društvo *Ustanova cesarja Franca Jožefa*.⁴⁰⁵

3.5.2. JUGOSLOVANSKO PODPORNO DRUŠTVO/ JUGOSLOVANSKO POTPORNO UDRUŽENJE

Jugoslovensko potporno udruženje je bilo ustanovljeno 23. septembra 1931 v São Paulu. Izdalo je *Almanah Jugoslovenskega potpornega udruženja za godinu 1932*. Predsednik društva je bil Franc Paternost, prvo podpisani je bil Steve Kovač, drugo podpisani Bogdan Stojkov, tajnik je bil Milan Wellner, blagajnik je bil Jakob Schurr, gospodar (ekonom) pa Osorio Glažar. V odboru sta bila le dva Slovence in sicer Franc Paternost, predsednik, in Osorio Glažar, ekonom.⁴⁰⁶

V Almanahu za leto 1932 so objavili pravila in namen društva kar na 18 straneh. Namen društva je bil, da bi organizirali vse »jugoslovanske« izseljence na območju Brazilije in jih narodno in moralno podpirali v različnih situacijah. Prav tako naj bi uredili bolniško podporno blagajno ter zavarovanje proti nesrečam in smrti. Poleg tega naj bi pripravljali kulturno zbliževanje med »jugoslovanskim« in brazilskim narodom, gojili dramo, petje, glasbo in šport. Hkrati so nameravali zbirati tudi sredstva za izgradnjo lastnega doma ter organizirati tudi neke vrste delavsko posredovalnico za iskanje in oglaševanje delovnih mest. Društvo si je zadalo velike cilje. V Almanahu je bilo objavljeno število članov, ki jih je bilo 211,

404 Prav tam, 179.

405 Prav tam.

406 S.P.B., »Brazilija, dobra zemlja ... Ob stoletnici prihoda prvih Slovencev v Brazilijo«, str. 196.

med njimi 52 Slovencev (četrtnina). Ostale člane so predstavljali Hrvati, banatski Madžari, nekaj banatskih Židov in Nemcev ter nekaj Srbov in Dalmatincev. Ostala slovenska skupnost ni sodelovala v tem društvu, temveč je bilo njihovo članstvo v društvih razporejeno med društvom ORNUS in *SID Primorje*.⁴⁰⁷

3.5.3. II. JUGOSLOVANSKO PODPORNO ZDRUŽENJE/ II. JUGOSLOVANSKO POTPORNO UDRUŽENJE

Franc Paternost si je prizadeval za ustanovitev *II. Jugoslovanskega podpornega udruženja*, ne glede na slabe izkušnje s prvim. Pri tem pa je nameraval k ustanovitvi pritegniti samo dobre in poštene ljudi in izključiti odgovorne za propad prvega podpornega društva. Pater Zakrajšek je bil o tej nameri obveščen in je 29. januarja 1937 pisal Paternostu, da je prejel sporočilo o nameri ustanovitve *II. Jugoslovanskega podpornega udruženja*. Hkrati je bil mnenja, da bi bilo bolje, da bi Slovenci v São Paulu ustanovili svoje društvo, Hrvati in Srbi pa svojega, saj so tako pokazale tudi izkušnje slovenskega izseljenstva drugod. Ne glede na vse je posredno podprl ustanovitev *II. JPU* s pridržkom, da pravega bratskega sodelovanja ne bo za pričakovati.⁴⁰⁸

Tako je bilo ustanovljeno *II. Jugoslovansko podporno udruženje*. Njegov predsednik je bil Franjo Paternost. Društvo ni dolgo obstajalo, razlogi za njegov razpust so bili razvidni iz zapisnika 8. junija 1938. Najprej naj bi bilo število članov premajhno, nato so stopili v veljavo novi brazilski predpisi o izseljenskih društvih, ne nazadnje pa je bilo društvo dolžno Paternostu 1 000 000 reisov, ki jih je plačal za najem prostorov na Rua Direita 36 od januarja 1937 do junija 1938.⁴⁰⁹

Ustanovni občni zbor je bil 3. januarja 1937. V odbor so bili izvoljeni poleg predsednika Franja Paternosta tudi podpredsednik Antun Šeparović, tajnik Bogdan Stojkov, blagajnik Petar Andrijić ter kot revizorja Marin Noblio in Marin Bačić. Nameravali so organizirati vse »jugoslovanske« izseljence v Braziliji, ustanoviti bolniško podporno društvo, uvesti zavarovanje za primer smrti, pospeševati kulturno zблиžanje med »jugoslovanskimi« narodi in brazilskim narodom, gostiti kulturo jugoslovanskih etničnih skupnosti ter zbirati sredstva za ustanovitev doma in šol

407 S.P.B., »Brazilija, dobra zemlja ... Ob stoletnici prihoda prvih Slovencev v Brazilijo«, str. 196.

408 Prav tam, str. 198.

409 Prav tam, str. 198.

jugoslovanskih etničnih skupnosti. Žal pa ni znano, kaj od naštetega se je uresničilo in koliko časa je društvo obstajalo. Znan je le dopis Franja Cotiča v *Slovenskem listu* (3. aprila 1937), da Slovenci z novim združenjem nimajo nič.⁴¹⁰

410 Bajec, »Slovensko društveno življenje v Braziliji do druge svetovne vojne«, str. 224.

4. AKTIVNOSTI IZSELJENCEV S SLOVENSKEGA ETNIČNEGA OZEMLJA V BRAZILIJU

4.1. UVOD

Organiziranost slovenskih izseljencev v Braziliji v okviru društev, narodnih domov in etnične župnije je omogočala aktivnosti slovenskih izseljencev kot skupnosti v Braziliji na družbenem, kulturnem, ekonomskem, verskem in političnem področju. Področja aktivnosti so bila med seboj prepletena.

Slovenska izseljenska skupnost v Braziliji je bila družbeno aktivna v vseh obdobjih priselitve v Brazilijo. V obdobju priseljevanja do prve svetovne vojne so se slovenski izseljenci priključevali različnim društvom in verskim obredom dominantnih etničnih skupin držav, iz katerih so prihajali. Največ aktivnosti je potekalo v okviru društva in narodnega doma, ki sta bili organizaciji slovenske priseljenske skupnosti, ki se je v Brazilijo priselila v času med obema svetovnima vojnama. Izseljenci iz obdobja po drugi svetovni vojni so aktivnosti izvajali v okviru jugoslovanskega društva in narodnega doma jugoslovanskega društva *SAIUG*. Poleg tega pa tudi v krogu slovenskih izseljencev, ki so se zbirali pri slovenski maši in kasneje v okviru slovenske etnične župnije. Po osamosvojitvi Slovenije aktivnosti slovenske izseljenske skupnosti potekajo v okviru samostojnega slovenskega društva.

Med seboj so se slovenski izseljenci v São Paulu družili tudi ob praznovanjih osebnih praznikov (poroka, god, rojstni dan, srebrna poroka ...), ki so jih pripravili na domu slavljenca.

Sicer je obstajala tudi skupina slovenskih izseljencev v Riu de Janeiru, ki pa ni imela tesnejših stikov s slovenskimi izseljenci v São Paulu.⁴¹¹

Kulturno in literarno delovanje Slovencev v Braziliji je bilo glede na razmere relativno bogato, kulturno ustvarjanje pa je tudi pomembno sooblikovalo značaj slovenske skupnosti v Braziliji. Slovenski izseljenci v Braziliji samostojnega časopisa niso imeli vse do osamosvojitve Slovenije, ko so nastale *Novice pod lipo*. Velikokrat so bili naročeni na in so

411 Mesarič, »Slovenci v Brazilu«, str. 458–460.

objavljali razne prispevke in komentarje v časopisju slovenskih izseljencev v Argentini, ki so bili bolj strnjeno naseljeni in še danes predstavljajo najštevilčnejšo slovensko skupnost v Južni Ameriki; zato so imeli več možnosti vzdrževanja svojih društev ter tudi časopisja. Tako so prevzeli vlogo jedra slovenske kulture na južnoameriški celini.⁴¹²

Na literarnem področju je bil najbolj aktiven katoliški duhovnik Ludvik Ceglar, ki je prišel v Brazilijo leta 1955. Po letu 1960 je bil kurat v bolnišnici São Roque, med letoma 1972 in 1978 pa je vodil slovensko župnijo v nadškofiji São Paulo. V času svojega delovanja v Braziliji se je začel oglašati v slovenskem izseljenskem in koroškem slovenskem časopisju s pesmimi in razpravami. Njegova pesniška zbirka z naslovom *Mati, domovina, Bog*⁴¹³ je izšla leta 1976 pri Goriški Mohorjevi družbi. Pri Celovski Mohorjevi družbi pa je izšla njegova povest *Slemeniški župnik*⁴¹⁴ v dveh delih (1985, 1986).⁴¹⁵

Tudi o drugih slovenskih izseljencih v Braziliji se je pisalo, na primer Ivan Cimerman, urednik *Rodne grude* (ki jo izdaja *Slovenska izseljenska matica*), je napisal biografijo o izseljencu Vladimirju Ovci.⁴¹⁶ Inženir metalurgije Andrej Kranjc je napisal Portugalsko-slovenski slovar in Slovensko-portugalski slovar, ki ga je posvetil vnukom.⁴¹⁷

Med likovnimi ustvarjalci velja omeniti slikarja Franca Pavloviča oziroma Francisca Pavlovica, ki se je v Brazilijo priselil v obdobju med obema vojnama.⁴¹⁸

Izseljenci so spodbujali tudi gospodarsko in kulturno sodelovanje med Jugoslavijo oziroma Slovenijo in Brazilijo. Slovenci v Braziliji so spodbujali obiske predvsem slovenskih kulturnikov v Braziliji, prav tako pa so spodbujali gospodarsko sodelovanje z Jugoslavijo in kasneje Republiko Slovenijo. Po osamosvojitvi Slovenije je bila ustanovljena tudi

412 Irene Mislej, »Literarno delo južnoameriških Slovencev pred drugo svetovno vojno«, *Slovenska izseljenska književnost 3 (Južna Amerika)*, Janja Žitnik in Helga Glušič, ur. (Ljubljana: Založba ZRC in Založba Rokus, 1999), str. 29–30.

413 Ludvik Ceglar, *Mati, domovina, Bog*, (Gorica: Goriška Mohorjeva družba, 1976).

414 Ludvik Ceglar, *Slemeniški župnik*, (Celovec: Celovška Mohorjeva družba, 1985) in Ludvik Ceglar, *Slemeniški župnik*, (Celovec: Celovška Mohorjeva družba, 1986).

415 Martin Jevnikar, »Povojna slovenska književnost v Južni Ameriki«, »Ludvik Ceglar«, *Slovenska izseljenska književnost 3 (Južna Amerika)* Janja Žitnik in Helga Glušič, ur. (Ljubljana: Založba ZRC in Založba Rokus, 1999), str. 111–112.

416 Glej več v: Ivan Cimerman, *Južni povratnik: slovenski poslovnež med Mlinščico in Amazonko*, (Trzin: Devana, 1998).

417 Glej več v: Andrej Kranjc, *Portugalsko-slovenski slovar*, (Sao Paulo: Plêiade, 1995) in Andrej Kranjc, *Slovensko-portugalski slovar*, (São Paulo: Plêiade, 1998).

418 Adalberto Lovato in Angélica Zoqui Paulovic Sabadini, Frnacisco Pulovic, Vida e Obra, pridobljeno: 19. 7. 2022, <http://paulovic.zoqui.com/>.

Slovenia trade, zveza slovenskih podjetnikov v Braziliji. Leta 1993 je nastala *Slovensko-brazilska gospodarska zbornica*. V namen pospeševanja gospodarskega sodelovanja in trgovine med Slovenijo in Brazilijo je bila 24. marca 2015 ustanovljena *Slovenska gospodarska zbornica Brazilije – SLOBRAZ*.⁴¹⁹ Štefan Bogdan Barenboim Šalej je vodja projekta *Slovenska poslovna globalna povezava (Slovenian global business network)*, ki sodeluje s slovensko brazilsko gospodarsko zbornico SLOBRAZ. Platforma *Sloglobal* pa je namenjena spodbujanju poslovnega sodelovanja med Slovenci po svetu na sploh.⁴²⁰

Verske aktivnosti slovenskih izseljencev v Braziliji so najprej potekale v okviru rednih slovenskih maš od leta 1957, nato v slovenski kaplaniji v São Paulu od leta 1967, kasneje pa v okviru slovenske etnične župnije v Braziliji, ki je nastala leta 1972.

Slovenski izseljenci v Braziliji so bili dejavni tudi na političnem področju. Slovenski izseljenci so med drugo svetovno vojno organizirali prireditve (v sodelovanju z drugimi društvi) za pomoč Jugoslaviji. Aktivni so bili tudi pri stikih z novo Jugoslavijo. Takratni predsednik Jugoslavije Josip Broz Tito je obiskal Južno Ameriko in tudi Brazilijo leta 1963.⁴²¹ Leta 1982 so v Braziliji tudi na pobudo projugoslovenarskih izseljencev postavili kip Josipa Broza Tita⁴²², kar je bilo gotovo tudi posledica političnega udejstvovanja jugoslovansko usmerjenih izseljencev, med katerimi so bili tudi Slovenci.

Med slovenskimi izseljenci v Braziliji je prihajalo tudi do sporov. Vzroki za spore, ki so se dogajali v slovenski izseljenski skupnosti v Braziliji med obema vojnama, so mnogoplastni, viri pa so pretežno subjektivne narave in največkrat prihajajo iz druge roke, vendar lahko trdimo, da so imeli podlago v različnih političnih mnenjih med izseljenci samimi (na eni strani jugoslovenarji, na drugi strani pa predvsem slovenska primorska izseljenska skupnost, katere glavni cilj je bila vrnitev Primorja matični domovini⁴²³) in tudi v razlikah v družbenem (in izobrazbenem) položaju

419 SLOBRAZ, pridobljeno 16. 5. 2022, <https://slobraz.com.br/>.

420 Slovenian global business network, pridobljeno 3. 8. 2022, <https://sloglobal.net/slo-global/about-us/>.

421 Juan de Onis, »Tito starts visit to Brazil capital«, *The New York Times*, vol. 113, no. 38.589, 19. 9. 1963, str. 11; B. Pahor, »Obisk, važen za nove odnose«, *Delo*, št. 258, leto 5, 20. 9. 1963, str. 1 in 10; »Razgovori v palači Planalte«, *Delo*, št. 258, leto 5, 20. 9. 1963, str. 1 in 10.

422 Pogačnik, »Brazilsko mesto Campinas postavilo spomenik Titu«, str. 14.

423 Irene Mislej, »Kulturna zgodovina Slovencev v Južni Ameriki«, *Kulturno ustvarjanje Slovencev v Južni Ameriki*, (Ljubljana: ZIFF, 1995), Irene Mislej, ur., str. 17.

izseljencev⁴²⁴ Na odnose v slovenski izseljenski skupnosti je vplivala tudi gospodarska kriza in Vargasov prevzem oblasti. Ta je vodil politiko t. i. brazilizacije, potiskanja nebrasilskih elementov iz družbenega življenja (iz delovanja v javnem življenju) in postopnega omejevanja priseljevanja. Poleg tega so ob naraščajoči brezposelnosti, ki jo je povzročila gospodarska kriza, postali priseljenci lahka tarča negativnih občutji⁴²⁵ Primer socialnih neenakosti priseljencev, ki so vodile do trenj med njimi, nam nudi tudi Franjo Paternost. Že v Ljubljani je bil dobro stoječ podjetnik, v Braziliji pa je imel že socialno mrežo, saj je tam živela njegova sestra, ki je bila poročena z lastnikom velikih posesti v Braziliji. Paternost se je v São Paulu usmeril v gradbeništvo in postal zelo uspešen. Na drugi strani so bili izseljenci iz Julijske krajine večinoma zidarji. Delo so iskali prek drugih Slovencev in gotovo so sklepali posle tudi s Paternostom. V tej vlogi je postal predsednik društva Primorje in nato *Jugoslovanskega podpornega združenja* (ki je opravljalo tudi konzularne posle za Jugoslavijo). V društvih so se poznale socialne razlike in zato je prihajalo do sporov. Člani društva so Paternosta obtožili intrigantstva in trgovanja s povratniki, on pa jih je obtožil proti jugoslovanstvu in povezovanja s hrvaškim separatizmom.⁴²⁶ Pri teh sporih so lahko igrala vlogo tudi osebna rivalstva. Slovenski izseljenci v Braziliji so bili v obdobju med obema vojnama med drugim tudi znani gradbeniki. V São Paulu so do leta 1940 sodelovali pri nastanku 24 pomembnih stavb. Zelo se je uveljavil inženir Anton Kadunc, ki je bil zaslužen za za prvi in najvišji nebotičnik v Južni Ameriki. Predio Martinelli je bil v tistem času najvišji nebotičnik v Južni Ameriki. Imel je 26 nadstropji, v višino pa je meril kar 82 metrov. Vodja gradnje, ki je trajala tri leta, je bil prav ing. Anton Kadunc.⁴²⁷ Kot graditelj se je uveljavil tudi Franjo Paternost in je sodeloval pri nastanku predmestja na jugu São Paula v slovenskih virih poimenovanega »Villa Moinko Velko« (gre za predel São Paula, imenovan Vila Moinho Velho, med drugimi najdemo v tem predelu mesta ulice poimenovane Drava in Sava). Paternost je bil solastnik zemljišč, kjer je to nastalo, ter ustanovitelj in pobudnik gradnje omenjenega predmestja. Predmestje je pripomoglo k splošnemu napredku São Paula, saj so tako mnogi dobili svoj lastni dom. Za svoje zasluge je

424 Zobec, »Prva Jugoslavija in 'njena' diaspora v Braziliji ...«, str. 114.

425 Lesser, *Immigration, Ethnicity, and National Identity in Brazil*, str. 136–138.

426 Zobec, »Prva Jugoslavija in 'njena' diaspora v Braziliji ...«, str. 114.

427 »Prvi in največji nebotičnik v Južni Ameriki je zgradil slovenski inženjer g. Kadunc«, *Slovenec*, letnik 62, številka 291a, 23. 12. 1934, str. 10.

dobil tudi pohvale pristojnih oblasti.⁴²⁸ Gradnja se je pričela leta 1932. V šestih letih je nastalo s pomočjo Paternosta 500 do 600 hiš.⁴²⁹

Vsekakor so tudi politične spremembe v domovini vplivale na slovenske izseljence po svetu in tudi v Braziliji. Slovenski izseljenci so lahko prek tujega in tudi slovenskega izseljenskega tiska spremljali različne informacije, pri tem pa so bile te selektivno izbrane. Tako so bili bolj dovzetni za propagando različnih strani. Tako je najverjetneje do spora v slovenskem društvu *ORNUS* prišlo zaradi uvedbe šestojanuarske diktature leta 1929 v tedanji Jugoslaviji, ki je v tujem tisku požela kritike.⁴³⁰ Šestojanuarska diktatura je med izseljenci (pa tudi sicer) sprožila še večje poudarjanje jugoslovanstva.

O sporu lahko preberemo tudi v zapisih v slovenskem izseljenškem časopisu v Argentini, Kanadi in Braziliji. Očitki so večinoma leteli na politizacijo društva *ORNUS* (petje Internacionale) in premajhno poudarjanje slovenstva (petje pesmi, ki so vsebovale besedo Slovenec, naj bi bile preveč politične).⁴³¹ V kolikšni meri je bilo društvo *ORNUS* komunistično, usmerjeno ostaja vprašljivo, saj je bila Pepca Kadunc (žena inženirja Antona Kadunca, vseskozi aktivna članica *ORNUS*) organizatorica slovensnosti ob praznovanju nove maše kar dveh slovenskih novomašnikov v Braziliji 14. decembra 1941 (salezijanca Alojzija Zvera in Alojzija Frasa).⁴³² Društvo je bilo vsekakor jugoslovansko usmerjeno, saj so že med drugo svetovno vojno sodelovali z *Jugoslovanskim odborom za pomoč vojnim žrtvam* in tudi po drugi svetovni vojni so redno organizirali praznovanje za dan republike (in dan mladosti)⁴³³, vendar to lahko pripišemo večinoma primorskemu članstvu, katerega cilj je bil med vojno priključitev Primorske domovini, po vojni pa je bil ta cilj delno dosežen in so tudi zato do nove socialistične države gojili pozitiven odnos. Vsekakor je imelo društvo slovenski značaj, saj bila Pepca Kadunc tudi organizatorica tečaja

428 »Delo naših državljanov v Braziliji«, *Slovenec*, letnik 68, številka 152a, 6. 7. 1940, str. 8.

429 Irene Mislej, »Odmevi iz drugih dežel južne Amerike«, str. 126.

430 Glej več v: Jure Gašparič, »Uvedba diktature kralja Aleksandra«, *Prispevki za novejšo zgodovino*, letnik 46, št. 1, 2006, str. 241–254.

431 S.P.B., »Brazilija, dobra zemlja ... Ob stoletnici prihoda prvih Slovencev v Brazilijo«, str. 194–195.

432 S.P.B., »Brazilija, dobra zemlja ... Ob stoletnici prihoda prvih Slovencev v Brazilijo«, str. 193–194.

433 AS 1996, Zbirka Inštituta za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, t.e. 73: Andrej Mozetič, Franc Mozetič, Ivan Uršič, *Zgodovina društvenega dela ...*; Andrej Mozetič, Franc Mozetič, Ivan Uršič, *Drugo nekoliko izpopolnjeno ...*; Andrej Mozetič, Franc Mozetič, Ivan Uršič, *Cenjeno uredništvo Koledarja ...*

slovenščine, ki ga je organiziralo društvo ORNUS.⁴³⁴ Tudi sicer je društvo ohranilo slovenski značaj do konca delovanja društva leta 1978.⁴³⁵

V okviru skupnosti, ki se je naselila po drugi svetovni vojni, do takih večjih razkolov ni prihajalo. Med njimi so bili tisti, ki so v prvi vrsti zbirali okrog katoliških duhovnikov in tiste, ki so bili bolj projugoslovansko usmerjeni in niso kritizirali režima ter so se zbirali okrog društva SAIUG. Poznamo pa tudi take, ki so bili aktivni v obeh sredinah. Slovenska medvojna skupnost in povojna skupnost se nista pretirano zblížali, ker so imeli drugačne poglede glede režima socialistične Jugoslavije.⁴³⁶ Povojno slovensko izseljensko skupnost so tako delila predvsem verska vprašanja in odnos do stare domovine.

Tudi slovenska povojna skupnost v Braziliji ni bila enotna. Na eni strani so bili politični begunci, na drugi pa izseljenci, ki so iskali boljše poslovne priložnosti. Slednji so se povezovali z jugoslovansko skupnostjo in predstavniki SFRJ v Braziliji pa tudi v domovini.

Duhovniki, ki so se v Brazilijo priselili po drugi svetovni vojni, načeloma niso bili naklonjeni jugoslovanskim oblastem, o čemer nam pričajo zapisi Ludvika Ceglarja. Zapisi, ki so se nanašali na jugoslovanskega konzula oziroma predstavnike jugoslovanskih oblasti, so bili večinoma negativni.⁴³⁷

Ludvik Ceglar si je prizadeval internacionalizirati t. i. koroško vprašanje na pobudo Narodnega sveta koroških Slovencev⁴³⁸. Njegova priza-

434 S.P.B., »Brazilija, dobra zemlja ... Ob stoletnici prihoda prvih Slovencev v Brazilijo«, str. 194–195; Zupanc, »Nekaj podatkov o naših izseljencih v Braziliji«, str. 174.

435 Bogdan Šalej, »Srečanje s Slovenci v São Paulu«, *Rodna gruda: revija za Slovence po svetu*, letnik 19, št. 1 (1972), str. 34

436 Prav tam.

437 NŠAL 553, Zapuščine duhovnikov in drugih: Ludvik Ceglar, škatla 2, osebne beležke Ludvika Ceglarja o slovenskih izseljencih v Braziliji.

438 Pri tem je šlo za internacionalizacijo koroškega vprašanja, to je vprašanja (ne)izpolnjevanja sedmega člena avstrijske državne pogodbe, ki je zagotavljal manjšinske pravice koroškim Slovencem na področjih dvojezičnega šolstva, jezika v uradih in na sodiščih ter dvojezične napise na celotnem dvojezičnem ozemlju, kot ga je definiral zakon o dvojezičnem šolstvu iz leta 1946. Narodni svet koroških Slovencev, takrat ena od dveh osrednjih organizacij koroških Slovencev, je pri internacionalizaciji koroškega vprašanja zaprosil za pomoč slovenske izseljence, med drugim tudi duhovnike ter visoke politike slovenskega porekla v ZDA in Avstraliji, kot na primer senatorja Lauscheta. Glej več: Matjaž Klemenčič in Vladimir Klemenčič, *Prizadevanja koroških Slovencev za narodnostni obstoj po drugi svetovni vojni* (Celovec, Ljubljana: Dunaj: Mohorjeva založba, 2006); Danijel Grafenauer, »Trije primeri poskusov internacionalizacije »koroškega vprašanja« po drugi svetovni vojni«, *Raznolikost v raziskovanju etničnosti: izbrani pogledi*, Danijel Grafenauer in Katalin Munda Hirnök, ur., (Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja, 2016); Danijel Grafenauer, »Carinthian Slovenes' clubs and the contacts between Carinthian Slovenes and Slovene-American politicians«,

devanja so obrodila sadove in novica o Slovencih v Avstriji je segla celo do takratnega predsednika ZDA Jimmyja Carterja.⁴³⁹ Ob njegovem obisku v Braziliji (29. in 31. marcem 1978⁴⁴⁰) je Ceglar prosil kardinala Pavla Evarista Arnsa, da bi pri predsedniku Carterju govoril o problemih koroških Slovencev. Arns je na Ceglarjevo pobudo to storil in brazilski časopis *O Estado* je o tem obširno poročal. V članku je izrecno imenoval Slovence v Avstriji. Arnsa sta po tem obiskala tudi avstrijska predstavnika, ki sta zagovarjala stališče avstrijske vlade glede zakona o narodnostnih skupnostih in preštevanju manjšine iz leta 1976. Kardinal Arns je prosil Ludvika Ceglarja, da naj napiše kratek odgovor avstrijskima predstavnikoma. 20. junija 1978 je Ludvik Ceglar izročil kardinalu odgovor za veleposlanika na šestih tiskanih straneh in brošuro *Volksgruppengesetz – eine Lösung?*⁴⁴¹ ter deset fotokopij člankov v portugalsščini in nemščini.⁴⁴²

Sredi januarja 1979 je prišel v São Paulo na obisk k bratu avstralski senator Milivoj Emil »Misha« Lajovic. Prišel je v župnijo Najsvetejšega zakramenta in se pogovarjal z župnikom Alojzijem Ilcem in Ludvikom Ceglarjem. Pripovedoval je, kako je prišlo do njegovega govora v senatu o Slovencih, ki je objavljen v *Svobodni Sloveniji* v Buenos Airesu.⁴⁴³

European Migrants, Diasporas and Indigenous Ethnic Minorities, Matjaž Klemenčič in Mary N. Harris, ur., (Pisa: Edizioni Plus, 2009).

439 Jimmy Carter (1924–2024), 39. ameriški predsednik, od 1977 do 1981. Na začetku kariere je služil v mornarici na več podmornicah. Leta 1953, po smrti očeta, je prevzel družinsko podjetje, ki se je ukvarjalo z gojenjem arašidov. Nasprotoval je rasni segregaciji in podpiral gibanje za državljske pravice. Bil je član demokratske stranke. Med leti 1963 in 1969 je bil zvezni senator, leta 1970 pa je postal guverner zvezne države Georgije. To funkcijo je opravljal do leta 1975. Čas njegovega predsedovanja je zaznamovala naftna kriza 1979 in iranska kriza leta 1979 (zavzetje ameriške ambasade v Teheranu in zadrževanje ameriških talcev), znan pa je tudi po t. i. Carterjevi doktrini, to je uporabi vojaške sile z namenom braniti interese ZDA v Perzijskem zalivu (predvsem proti Sovjetski zvezi). Volitve za drugi mandat je izgubil proti Ronaldu Reaganu. Po mandatu je leta 1982 ustanovil Carterjev center, ki se ukvarja s področjem človekovih pravic ter piše knjige. Leta 2002 je prejel Nobelovo nagrado za mir. Glej več v: Kai Bird, *The Outlier: The Unfinished Presidency of Jimmy Carter* (First hardcover ed.) (New York: Crown, 2021); Harold Jackson, »Jimmy Carter obituary«, *The Guardian*, 29. 12. 2024, pridobljeno: 30. 12. 2024, <https://www.theguardian.com/us-news/2024/dec/29/jimmy-carter-obituary>.

440 »President Carter's Trips as President«, pridobljeno: 2. 6. 2022, https://www.jimmycarterlibrary.gov/about_us/trips_as_president.

441 Franc Katting, *Das Volksgruppengesetz - eine Lösung?* (Klagenfurt: Norea-Repro, 1977).

442 NŠAL 553, Zapuščine duhovnikov in drugih: Ludvik Ceglar, škatla 2, osebne beležke Ludvika Ceglarja o slovenskih izseljencih v Braziliji.

443 Prav tam.

4.2. VIDNEJŠE GOSPODARSKE AKTIVNOSTI IN NJIHOVI AKTERJI MED SLOVENSKIMI IZSELJENCI V BRAZILIJU

Položaj in gospodarske aktivnosti posameznih slovenskih izseljencev so se razlikovali od obdobja do obdobja. V vseh obdobjih se pojavljajo uspešni slovenski gospodarstveniki v Braziliji. Najuspešnejši so bili v obdobju po drugi svetovni vojni. Nikakor pa ni uspeh slovenskih izseljencev v Braziliji zanemarljiv v drugih dveh obdobjih priseljevanja v Brazilijo s slovenskega etničnega ozemlja.

4.2.1. VIDNEJŠE GOSPODARSKE AKTIVNOSTI IN NJIHOVI AKTERJI MED SLOVENSKIMI IZSELJENCI V BRAZILIJU DO PRVE SVETOVNE VOJNE

V sodobnem časopisju, predvsem v Slovincu, lahko v prvem obdobju izseljevanja s slovenskega etničnega ozemlja v Brazilijo od 90. let 19. stoletja pa do prve svetovne vojne preberemo veliko tragičnih zgodb slovenskih izseljencev v Braziliji. Niso pa bile vse zgodbe žalostne, tako lahko v članku v Zborniku Svobodne Slovenije, ki je nastal na podlagi pričevanj slovenskih izseljencev v Braziliji, preberemo tudi zanimive zgodbe o uspehu Slovencev v Braziliji pred prvo svetovno vojno. Glede na pričevanja drugih slovenskih priseljencev v Braziliji naj bi prvi izseljenci s slovenskega etničnega območja v Brazilijo prišli v sklopu priseljskega vala nemških in avstrijskih priseljencev. Njihovi potomci so živeli na jugu, v državah Santa Catarina in Rio Grande do Sul in naj bi po pričevanjih celo še v tretji generaciji znali govoriti slovensko.⁴⁴⁴ V tem obdobju lahko družbene aktivnosti slovenskih izseljencev v Braziliji najbolje ponazorimo v okviru njihovih poklicnih aktivnosti.

V prvem obdobju izseljevanja s slovenskega etničnega ozemlja v Brazilijo do prve svetovne vojne lahko poklicni strukturi slovenskih izseljencev sledimo na podlagi podatkov koledarjev Mohorjeve družbe, ki jih je za svoje člane (naročnike Koledarja in knjig, ki jih je izdajala) objavljala Družba Sv. Mohorja med leti 1891 do 1916. V primerjavi z argentinskimi

⁴⁴⁴ S.P.B., »Brazilija, dobra zemlja ... Ob stoletnici prihoda prvih Slovencev v Brazilijo«, str. 185.

člani Družbe Sv. Mohorja v primerljivem obdobju so imeli brazilski bolj raznolik nabor poklicev. Med brazilskimi člani Družbe najdemo med poklici največ kolonistov, pa tudi med poklicno neopredeljenimi so najverjetneje večinoma s kmetijstvom povezani poklici. Med temi je bilo še 6 posestnikov, 2 vrtnarja in en kmet. Poleg tega so obstajale tudi kombinacije posestnika in trgovca ali obrtnika. Med obrtnimi poklici je bilo 16 tesarjev, 12 mizarjev, 11 kovačev, 6 zidarskih mojstrov (zidarjev), 4 kolarji, 3 krojači, 2 čevljarja, mesar, sedlar, sodar, žagar, fasader in ključavničar.⁴⁴⁵

Fran Turk, ki je bil visoki uradnik avstrijskega konzulata v São Paulu, je pošiljal sezname članov Družbe Sv. Mohorja v Braziliji vodstvu Družbe v Celovec. Leta 1905 je postal začasni vodja avstro-ogrskega konzulata v Porto Alegri. Tu je bil eno leto član Družbe Sv. Mohorja tudi Karel (Dragotin) Štrucelj⁴⁴⁶ (Strucelj), ki se je kasneje sicer vrnil v domovino. Nekaj časa je bil tudi založnik in urednik glasila avstrijskih priseljencev v Braziliji *Viribus Unitis*.⁴⁴⁷ V Slovincu preberemo, da je G. J. Strucelj, ki je bil nekdanji odgovorni urednik *Soče* in je živel že dlje časa v Porto Alegri, naznanjal v posebni okrožnici v španskem jeziku in tudi v nemškem časopisu *Viribus unitis* (izhajal je v Porto Alegri), da je odprl tiskarno. Ta nemški avstrijski časopis so tiskali v Štruceljevi tiskarni.⁴⁴⁸ Štrucelj je že v Gorici izdajal in urejal časopisa *Soča* in *Primorec* od konca oktobra 1896 do sredine maja 1897. Po preselitvi v brazilski Porto Alegre je sodeloval kot urednik in založnik pri časopisu *Viribus Unitis*, ki je bil glasilo, ki so ga izdajali priseljenci iz Avstro-Ogrske. Časopis je izhajal med leti 1900 in

445 Andrej Vovko, »Udje Družbe sv. Mohorja v Južni Ameriki do leta 1918«, *Zgodovinski časopis*, letnik 53, številka 2, (Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 1999), str. 223.

446 Dragotin Štrucelj je bil rojen 24. oktobra 1871 v Ljubljani. Njegov oče je bil mestni stražnik po imenu Matija, ki je umrl leta 1881. Mama je bila Uršula Pibernik (dekliski priimek; 1836–1904). Drugi podatki o njemu (šolanje in prve zaposlitve) niso raziskani. Njegova žena je bila Amalija Lockner (1875–1945). Poročila pa sta se v Sarajevu 21. februarja 1895. Zgodovinski arhiv Ljubljana: domovinski oddelek 233, Citirano po: Branko Marušič, »Prispevka o slovenskem izseljevanju v Južno Ameriko«, *Kulturno ustvarjanje Slovencev v Južni Ameriki*, Irene Mislej, ur., (Ljubljana: ZIFF, 1995), str. 63. Štrucelj se je iz Porto Alegre preselil v Sao Paulo, kjer je živel pred prvo svetovno vojno. Pet otrok se mu je rodilo v Porto Alegri, v Sao Paulu pa še dva. Po vrnitvi v Ljubljano (ni znano kdaj), se je zaposlil kot carinski posrednik (prokurist »Balkana») in postal tudi častni konzul Portugalske. Leta 1930 je tudi sodeloval pri sklenitvi trgovinskega sporazuma med Jugoslavijo in Portugalsko. Umrl je 27. decembra 1942 v Ljubljani zaradi hude bolezni. Marušič, »Prispevka o slovenskem izseljevanju v Južno Ameriko«, str. 65.

447 Vovko, »Udje Družbe sv. Mohorja v Južni Ameriki do leta 1918«, str. 223.

448 »Dnevne novice, Slovenska tiskarna v Braziliji«, *Slovenec*, letnik 29, številka 245, 24. 10. 1901, str. 3.

1903, Štrucelj pa je iskal naročnike zanj tudi v domovini.⁴⁴⁹ Med njimi je bil tudi Henrik Tuma⁴⁵⁰. Ohranili sta se dve Štruceljevi pismi Tumi in dve Tumovi pismi Štrucelju. Štrucelj je Tumo povabil k naročnini na *Viribus Unitis* (ni ohranjeno), kar je razvidno iz Tumovega odgovora Štrucelju 9. avgusta 1900. Na list se je naročil, upal pa je tudi, da bi poznavanje s Štruceljem odprlo pot izvozu. Zato je navedel glavne slovenske proizvodne artikle in ga prosil za informacije o možnosti izvoza tega blaga ter kontaktne informacije, kam bi se lahko obrnil, kakšno blago bi na Goriškem lahko proizvajali in bi bilo zanimivo za izvoz, cena takih izdelkov na brazilske tržišču ter stroški prevoza. Štrucelj mu je pisal še 15. septembra 1900, vendar pismo ni ohranjeno. Nato pa še 20. novembra 1902, ko je spomnil Tumo, da ni plačal naročnine. Tuma mu je odgovoril 8. marca 1903 in zanimal, da bi se naročil na list. Komentiral je časopis, ki se mu je zdel izboren in vreden vse podpore, vendar bi morala za to poskrbeti vlada Avsto-Ogrske. Zanimale so ga trgovske vsebine, časopis mu je bil interesanten tudi, ker ga je urejal Slovenec. Navsezadnje je izkazal pripravljenost na plačilo naročnine. Štrucelj mu je odgovoril šele 30. januarja 1905 in mu poslal pismo, s katerim je list naročil. Odgovoril je tudi na Tumova prizadevanja za razvoj trgovine med Brazilijo in slovenskimi deželami (Tuma mu je že takrat poslal kataloge z izdelki). Predvsem je bil kritičen do avstrijske zunanjetrgovinske politike. Štrucelj je povedal, da je poleg drugih razlogov pomembno tudi to, da Avstrijci niso bili dobro zastopani v tujini v nobenem oziru. Izvozna trgovina v Brazilijo je potekala iz večjih

449 Marušič, »Prispevka o slovenskem izseljevanju v Južno Ameriko«, str. 63.

450 Henrik Tuma (1858–1935) je bil slovenski politik, advokat in publicist. Po končani gimnaziji je obiskoval učiteljske (saj mature ni mogel opravljati zaradi spora z učiteljem) in bil sprva učitelj v Postojni, nato pa v Trstu. Po opravljeni maturi 1881 je študiral pravo na Dunaju. Kasneje je delal na sodišču v Trstu (kjer je uradoval v slovenskem jeziku), nato pa še v Tolminu. Leta 1901 je v Gorici odprl odvetniško pisarno. Leta 1895 je bil izvoljen za deželnega poslanca goriškega deželnega zbora. Leta 1900 je ustanovil narodno napredno stranko na Goriškem. V državni zbor leta 1901 ni bil izvoljen, je pa bil pa leta 1902 izvoljen ponovno za deželnega poslanca. To funkcijo je opravljal do leta 1907. Leta 1908 je prestopil v socialdemokratsko stranko. Po italijanski zasedbi slovenskega Primorja je na Primorskem prirejal zborovanja, leta 1924 pa je odšel v Ljubljano in deloval kot nestrankarski politik, odprl pa je tudi odvetniško pisarno. Leta 1924 mu Italija ni odobrila državljanstva s katerim bi mu omogočila povrnitev vojne škode, saj je imel veliko uničenega premoženja v Gorici. V Ljubljani je deloval do svoje smrti leta 1935. Dušan Kermavner, »Tuma, Henrik (1858–1935)«, *Slovenska biografija*, (Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, 2013), pridobljeno 4. 8. 2022, <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi732812/#slovenskibiografski-leksikon>; Dr. Henrik Tuma, pridobljeno 4. 8. 2022, <http://www.tuma.si/Strani/HenrikTuma.html>.

evropskih pristanišč (Hamburga, francoskih pristanišč, Genove) in je bil izvoz označen glede na izhodno pristanišče in ne kot avstrijski. Zato tudi ni bilo možno uvesti avstrijskega blaga v trgovino z Brazilijo kot takega (avstrijskega). Poleg tega avstrijski Lloyd, čeprav je bil financiran tudi iz državne blagajne, ni deloval optimalno ali za interese avstroogrske države. Parnik avstrijskega Lloydja je prihajal v Santos ali Rio de Janeiro le enkrat mesečno. Pri tem ni niti pripeljal, niti odpeljal veliko blaga. Največkrat je odpeljal kavo in bombaž, včasih pa tudi kavčuk. Kot primer je navajal tudi, da je neka avstrijska organizacija v Braziliji posredovala pri vladi države Paraná in skupaj z avstrijskim konzulom v Braziliji so se dogovorili, da naj bi v Avstriji naročili cement. Pripeljala naj bi ga avstrijska družba, a ga avstrijski Lloyd ni hotel peljati, saj naj ne bi vozili cementa. To so storili zato, ker se jim prevoz cementa ne bi splačal. Pove, da je še nekatere podobne primere opisal v časopisu *Viribus Unitis*. Prav tako ni bil zadovoljen z avstrijskimi inštitucijami, ki so se po njegovem mnenju branile napredka. Kot pripadnik manjšinskega naroda v Avstro-Ogrski je pisal, da tudi v izseljenstvu občutijo to, da so zadnji; predvsem iz razloga, ker avstrijska vlada zatira vse manjše narode, predvsem slovanske, in poveljuje katoliško cerkev.⁴⁵¹

Nekateri slovenski izseljenci v Braziliji v obdobju do prve svetovne vojne so bili zelo uspešni in so si uspeli v Braziliji ustvariti dober družben in gospodarski položaj. Slovenski izseljenec v Braziliji je živel tudi Matija Ponikvar⁴⁵², ki se je rodil 20. aprila 1875 v Cerknici na Notranjskem in se je izšolal za mizarja. 27. aprila 1896 se je iz Genove skupaj z dvema bratoma odpravil v Brazilijo. 28. maja 1896 so se izkrcali v Santosu v Braziliji, nato pa se takoj odpravili proti mestu Assis v državi São Paulo, kjer so naleteli na Slovence, ki so tja prišli okoli deset let prej. Ti Slovenci so bili po pričevanju Ponikvarja zelo bogati in so jih imenovali »baroni«, kakor so na splošno imenovali takrat lastnike fazend. Odpravil se je v naselje Ourinhos, kjer je kupil tudi zemljišče in začel izdelovati kolesa. S tem delom je veliko zaslužil. Nemirnost ga je odpeljala v kraj São João do Rio Parda. Tudi tam so živeli slovenski kolonisti. Nato se je preselili v mesto Americano, kjer se je ukvarjal z mizarstvom. Po selitvi v mesto v državi

451 Zapuščina dr. Henrika Tume v raziskovalni enoti Zgodovinskega inštituta ZRC SAZU v Novi Gorici, Citirano po: Marušič, »Prispevka o slovenskem izseljevanju v Južno Ameriko«, str. 63–65.

452 Med naročniki Slovenske izseljenske matice najdemo v letu 1992 tudi Mario Candido Ponikvar Girard iz São Paula. Arhiv Slovenske izseljenske matice, mape naročnikov publikacij SIM – Rodna gruda, Slovenija svet, Slovenski izseljenski koledar, Slovenija (Quaterly Magazine): mapa Maria Candida Ponikvar Girard.

São Paulo Campinas se je poročil z Marijo Ogrizek, ki je bila doma iz vasi Orehek. V Campinasu je začel delati tudi na železnici. Po njegovem pričevanju je bilo v Campinasu veliko Slovencev, ki so opravljali različne poklice. Tako je naletel na šefa tehničnega osebja v podjetju »Força e Luz«, na policista in druge Slovence. Po njegovem pričevanju se jih je veliko vrnilo v domovino ali pa so odšli v Severno Ameriko. Njegova brata sta se, ko sta dovolj zaslužila, vrnila domov. Z ženo sta imela štiri otroke, dva sinova in dve hčerki. Eden od sinov je postal državni uradnik, drugi zdravnik, pa tudi obe hčerki sta bili zdravnici.⁴⁵³

Ferdinand Baron in njegov brat Roman sta bila slovenska izseljenca v Braziliji, ki sta prav tako živela v Campinasu. O njiju so govorili njuni vnuki, ki so zatrjevali, da sta prišla v Brazilijo pred sto leti (kar bi pomenilo okoli 1860, ker je bil članek izdan 1960; najverjetneje pa sta prišla okoli 1880). Po njihovem prepričanju sta bila Slovenca in nista marala Italijanov.⁴⁵⁴ Verjetno sta prihajala iz Primorske in tako nista marala Italijanov.

V mestu São Paulo je živel tudi Franc Žagar, ki je bil vsaj v enem časovnem obdobju do druge svetovne vojne tamkajšnji častni jugoslovanski konzul.⁴⁵⁵

Skupina Slovencev, v kateri je bil tudi Lovrenc Podboj, je prišla v Brazilijo 12. decembra 1895. Skupaj je bilo okoli 20 družin, kar je nanese okoli 100 oseb. Podbojeva družina je prihajala iz vasi Studeno v občini Postojna, sestavljali so jo oče, mati, sinovi Franc, Jakob, Lovrenc in Janez ter hčerki Mici in Lucija. V Santosu jih je čakal agent, Slovenec, ki je vsaj leto prej hodil po vaseh in novačil ljudi za izselitev v Brazilijo. Med ljudmi so izbirali veleposestniki ali pa njihovi pooblašenci in jih pošiljali na plantaže v notranjosti države. Družino Podboj so poslali na fazendo Joseja Brabe v okraju São Carlos. Vendar dolgo niso ostali in so zbežali v mesto São Carlos. Delo so dobili v strojarni v nemški lasti. V mestu pa so naleteli tudi na Slovence. Predvsem so bili obrtniki, ki so prihajali iz različnih krajev (iz Logatca pa tudi Koroške po spominu Lovrenca Podboja). Lovrenc in njegov brat sta se izučila za strojarstvo in usnjarstvo in začela z lastnimi podjetji. V 60. letih 20. stoletja je še obstajala firma Podboi, ki je bila delniška družba in je imela v mestu Lome strojarno, v São Paulu pa trgovino

453 S.P.B., »Brazilija, dobra zemlja ... Ob stoletnici prihoda prvih Slovencev v Brazilijo«, str. 186–187.

454 Prav tam, str. 187.

455 Prav tam.

na veliko s kožami in različnimi vrstami usnja. Oče in mati ter sin Jakob so se po petih letih bivanja v Braziliji vrnili v domovino.⁴⁵⁶

Usnjarsko podjetje Podboj je bilo zelo uspešno in je ob priliki svoje 50-letnice obstoja izdalo posebno brošuro s podatki o podjetju. Takrat je bil njen direktor Lovrenc Podboj, ki je bil takrat star osemdeset let. V Brazilijo je prišel leta 1897 (v nekaterih virih pa 1895) z dvema bratoma, ki sta bila takrat že pokojna. Podjetje je bilo večkrat nagrajeno. Vodenje podjetja so prevzeli sinovi Lovrenca in uspešno razširili podjetje. Imeli so tovarno usnja v mestu Leme v državi São Paulo in tudi v mestu Pelotas v državi Rio Grande do Sul. Poleg tega pa so imeli razširjeno trgovsko mrežo s trgovinami in tudi veleposestvo za gojenje živali. V letu 1960 so v podjetju izdelali 70 000 kilogramov usnja za podplate.⁴⁵⁷ Podjetje se je obdržalo tudi v obdobju po osamosvojitvi Slovenije, saj je bil g. Podboj s svojim usnjarskim podjetjem eden izmed ustanoviteljev *Slovenia tradea*.^{458 459}

Tudi nekateri drugi slovenski izseljenci v Braziliji, ki so tja prišli pred prvo svetovno vojno, so se ukvarjali z usnjarstvom. Tovarne usnja so imeli v tudi v Assisu v državi São Paulu, kjer je imel tovarno Albert Fedel. Prav tako je imel usnjarsko tovarno Petrovčič iz Vrhnike, in sicer v Jaboticabal v São Paulu. V državi Minas Gerais v São Sebastianu de Parais sta imela tovarno usnja Manzek iz Šimhela pri novem Mestu in Karel Unič. Bratje Furlan iz Postojne pa v Guachapi. Zadnji dve podjetji so vodili že potomci ustanoviteljev.⁴⁶⁰

Janez Ogrin je bil slovenki izseljenec v Braziliji, ki je bil trgovec z železnino in gospodarskimi potrebščinami v Jaboticabalu. Po prvi svetovni vojni se je vrnil v domovino. Imel je tudi usnjarno skupaj z rojakom Železnikarjem, ki jo je kasneje prodal Petrovčiču.⁴⁶¹ Janeza (Ivana) Ogrina najdemo tudi med člani Družbe Sv. Mohorja v S. Carolos do Pinhal leta v Jaboticabalu kot poverjenika v letih 1896, 1898–1899, 1901 in 1906–1909. Kot naročnika pa v letih 1897 in 1900. Kot poklic je imel navedeno trgovec in posestnik.⁴⁶² V Slovencu preberemo, da se je na Stari Vrhniki pri g. Janezu Ogrinu st. vedno dobila sveža in pristna kava, ki jo je naročal od

456 S.P.B., »Brazilija, dobra zemlja ... Ob stoletnici prihoda prvih Slovencev v Brazilijo«, str. 187–188.

457 I.L.C., »Iz življenja brazilskih Slovencev«, str. 211.

458 Glej strani 97, 115, 125, 141.

459 Cimerman, »Slovenci v Braziliji za novo Slovenijo«, str. 40–41.

460 I.L.C., »Iz življenja brazilskih Slovencev«, str. 211.

461 S.P.B., »Brazilija, dobra zemlja ... Ob stoletnici prihoda prvih Slovencev v Brazilijo«, str. 188.

462 Vovko, »Udje Družbe sv. Mohorja v Južni Ameriki do leta 1918«, str. 217.

svojega brata naravnost iz Brazilije.⁴⁶³ V Št. Ilju pri Velenju je kupil Ogrin veleposestvo vredno 80 000 K od Ivana Kranjca in s tem preprečil, da bi posest prišla v nemške roke. Ogrin je bil rojen Vrhničan, ki se je vrnil iz Brazilije, kjer je pridobil precejšnje premoženje in je imel tovarno za predelavo kož.⁴⁶⁴ V Slovincu izvemo, da je Josip Turk, ki je bil član upravnega sveta »Glavne posojilnice«, prodal svojo graščino Ivanu Ogrinu, ki je bil sorodnik istoimenskega stavbenega mojstra v Ljubljani, in se je po večletnem bivanju v Braziliji vrnil v domovino.⁴⁶⁵

Franc Turk je bil po pričanju Lovrenca Podboja iz Studenega zelo izobražen ter je govoril več jezikov. Bil je tudi častni avstrijski konzul in je zbiral podatke o slovenskih izseljencih. Umrli je v Braziliji še pred prvo svetovno vojno.⁴⁶⁶ Med člani Družbe Sv. Mohorja ga najdemo kot poverjenika v mestu São Paulo v letih 1898 do 1901. Bil je visok uradnik na avstrijskem konzulatu. Vsaj nekaj časa je pošiljal sezname članov Družbe Sv. Mohorja v Braziliji vodstvu Družbe v Celovec. Leta 1905 je bil tudi začasni vodja avstro-ogrskega konzulata v Portu Alegri.⁴⁶⁷ Tudi že omenjeni slovenski izseljenec v Braziliji Dragutin Štrucelj iz Porta Alegre leta 1905 omenja v dopisu v časopis Primorec, da je Slovenec Franc Turk iz São Paula postal začasni vodja avstro-ogrskega konzulata v Portu Alegri.⁴⁶⁸

Med zgodbe o slovenskih izseljencih v Braziliji lahko uvrstimo vsaj zaključek zgodbe o zvonarni Samassa. Družina je prišla v 18. stoletju iz Furlanije v Ljubljano in postavila zvonarno, ki je postala znana po celi Kranjski in širše. Po prvi svetovni vojni je družina izgubila veliko premoženje, vendar so nadaljevali s poslom v Wiener Neustadtu, kjer je s poslom zvonarn nadaljeval sin Albert. Oče je živel na gradu v Višnji Gori, poročen je bil z baronico Codelli. V času velike gospodarske krize so zvonarno prodali, leta 1935 se je odločil za emigracijo v Brazilijo. Še v času, ko je še živel Dunaju je kupil posestvo v brazilski državi Paraná. Ob prihodu v Brazilijo pa je naletel na slabo posestvo s slabo hišo. Nekaj časa se je trudil, vendar je navsezadnje vse prodal in odšel v Blumenau v Santa Catarini. Ustanovil je delniško družbo in tovarno zvonov. Na neki točki so imeli

463 »Dnevne novice, Vrhniške novice«, *Slovenec*, letnik 32, številka 53, 5. 3. 1904, str. 6.

464 »Štajerske novice, Prememba posesti ob slovenski meji«, *Slovenec*, letnik 38, št. 216, 23. 9. 1910, str. 4.

465 »Ljubljanske novice, O nakupu Turkove graščine«, *Slovenec*, letnik 40, št. 191, 22. 8. 1912, str. 4.

466 S.P.B., »Brazilija, dobra zemlja ... Ob stoletnici prihoda prvih Slovencev v Brazilijo«, str. 188.

467 Vovko, »Udje Družbe sv. Mohorja v Južni Ameriki do leta 1918«, str. 218 in 223.

468 Marušič, »Prispevka o slovenskem izseljevanju v Južno Ameriko«, str. 65.

celo 230 delavcev. Leta 1949 je zaradi krize prišlo do zmanjšanja naročil in tako je Samassa dokončno opustil tovarno leta 1951.⁴⁶⁹

Zanimiva je tudi zgodba Jožeta Jurce, ki je prišel v Brazilijo leta 1889, ko je bil star štiri leta. Decembra leta 1888 so odšli na pot oče Jakob, žena Amalija, dva sinova in ena hčerka. Po 33 dneh na morju so pristali v Braziliji. Oče Jakob je bil rojen leta 1849 in je bil doma iz Postojne. Izhajal je iz družine, ki je imela veletrgovino z lesom in žago. Jakob Jurca je bil poročen z Marijo Marinšek, s katero je imel tri otroke, sinova Jožeta in Jakoba ter hči Marijo – Mimi. Žena mu je umrla, in nato se je poročil z Amalijo Bajda, ki je izhajala iz Štajerske. Jakob je umrl leta 1937 (star 88 let) in njegova žena leta 1933 (stara 72 let). Avtor članka navaja pričevanje po spominu Jožeta Jurce, ki je bil takrat star 77 let. Ob prihodu v Brazilijo so jih poslali na delo na kavno plantažo, vendar je oče to delo zavrnil. Nato ga je lastnik plantaže poslal na delo v gozd, da izdela čoln. Zanimivo je tudi to, da je oče takrat zavrnil brazilsko hrano. Nadaljeval je s tesarjenjem in si postavil hišo iz lesa brez žebeljev. Zato je bilo potrebno veliko obrtniškega znanja. Na zemlji, ki jo je izsekal oče, niso imeli uspeha, zato so se odločili, da bodo iz fazende pobegnili. Oče in hči sta odšla v eno smer, mati in sinova pa v drugo smer na železniško postajo. Oskrbnik fazende je mati in sinova skoraj ujel, vendar so lahko prišli na vlak naslednji dan, saj se je mati skrila. Ponovno so se srečali na železniški postaji v São Paulu. Tu je oče delal na žagi, mati pa je delala kot kuharica. Sestra je šla v uk, brat pa se je učil za mizarja, tako je bil najmlajši sin cel dan doma zaprt. Enkrat ga je ugriznila kača, ki pa ni bila strupena. Iz mesta São Paulo so kmalu odšli in se preselili v kraj Cravinhos, kjer je oče podiral drevesa na fazendah, nato pa delal na »svojo roko«. Dobil je na primer delo z gradnjo ograj ob železnici. Jože je odrastel in odšel z očetom v domovino, da bi si poiskal nevesto. Poročil se je s Heleno Biščak iz Košane. Imela sta pet otrok, dve hčerki in tri sinove. Vsi so se poročili in živeli v São Paulu.⁴⁷⁰ Jože Jurca se je poročil leta 1912 in se nato vrnil v Brazilijo. S seboj je pripeljal rojaka Jožeta Kovačiča iz Postojne in Alberta Fedlna (Fedel) iz Rakurka. Albert Fedel se je poročil z Marijo Železnikar, ki je bila rojena v Braziliji. Bila je hči Frana (Franca) Železnikarja. Fedel je imel v mestu Assis veliko strojarno in usnjarno, kjer so izdelovali podplatno usnje in

469 S.P.B., »Brazilija, dobra zemlja ... Ob stoletnici prihoda prvih Slovencev v Brazilijo«, str. 188–189.

470 S.P.B., »Brazilija, dobra zemlja ... Ob stoletnici prihoda prvih Slovencev v Brazilijo«, str. 189–190.

trgovali v São Paulu ter v Parani.⁴⁷¹ Med naročniki publikacij Slovenske izseljenske matice najdemo priimek Jurca še med letoma 1981 in 1984.⁴⁷²

Družina Bizjak je prišla v Brazilijo leta 1897, prihajali so iz vsi Grobišč, pošta Prestranska vas, župnija Slavina. V Brazilijo so se odpravili oče, mati, dve hčerki in sin. Ena hčerka naj bi že na poti umrla. Hčerka Marjeta Bizjak se je poročila s Francem Železnikarjem iz Jagnič pri Kamniku. Imela sta devet otrok, pet fantov in štiri dekleta. Sinovi so bili vsi strojarji. Bili so poročeni in so živeli s svojimi družinami v Limeiri in São Joaquimu de Barri. Leta 1908 je oče Železnikar ustanovil strojarstvo v kraju Batatais in nato še v São Joaquimu. Strojarstva se je naučil pri Janezu Ogrimu (mišljen verjetno Ogrin) v Jaboticabalu.⁴⁷³

Druga Bizjakova hčerka Johana se je poročila z Janezom Ambrožem, ki je bil iz Matejne vasi pri Prestranku. V Brazilijo je prišel leta 1886. Imela sta trinajst otrok, devet fantov in štiri dekleta. En je postal katoliški duhovnik in kasneje kanonik, ostali pa so bili večinoma lastniki fazend in poljedelci. Živeli so v državi São Paulo in Paraná, njihovi otroci niso več govorili slovensko. Njihova mati pa je doživela častitljivo starost in je umrla leta 1959, stara 89 let.⁴⁷⁴

Kanonik Janez Ambrož je pripovedoval po spominih matere, da je družina Bizjak ob prihodu v Brazilijo na fazendo v državi Rio de Janeiro prišla še v času cesarstva. Prišli so v skupini slovenskih družin in s seboj prinesli ajdo, ki so jo posadili in je neverjetno dobro obrodila (saj so jo lahko želi kar trikrat na leto). Sadili so tudi sadje, slive, hruške in jabolka. Nato so se preselili v okraj Ribeirão Preto. Ljudje so si pomagali sami in drug drugemu, niso pa dolgo ostajali v istem kraju, čeprav so si uredili vse za življenje.⁴⁷⁵

Leta 1886 je prišlo v Brazilijo kar nekaj družin, ki so bile bolj ali manj uspešne. En je imel na primer tudi tovarno pohištva. Prihajali so tudi leta 1914, med njimi tudi Gregor Smerdelj – Volkov, ki je bil tesar in je veliko delal na »svojo roko«, kar je takrat pomenilo, da je dobro zaslužil.⁴⁷⁶ V tem obdobju so se v Brazilijo priseljevale predvsem družine, saj je Brazilija

471 Prav tam, str. 190.

472 Arhiv Slovenske izseljenske matice, mape naročnikov publikacij SIM – Rodna gruda, Slovenija svet, Slovenski izseljenski koledar, Slovenija (Quarterly Magazine): mapa Vladimir F. Jurca-Arrigler.

473 S.P.B., »Brazilija, dobra zemlja ... Ob stoletnici prihoda prvih Slovencev v Brazilijo«, str. 191.

474 Prav tam.

475 S.P.B., »Brazilija, dobra zemlja ... Ob stoletnici prihoda prvih Slovencev v Brazilijo«, str. 191–192.

476 Prav tam.

takrat subvencionirala stroške vozovnic le družinam in ne samskim osebam.⁴⁷⁷ Tako so leta 1908 s slovenskega entičnega ozemlja v Brazilijo v kraj Salles de Oliviera (sic) prišli še Janez Gostiša-Dolenc in Nace Šabec z družinama.⁴⁷⁸

V obdobju pred prvo svetovno vojno se je v Brazilijo izselil tudi Franc Košuta, ki je imel svojo restavracijo v São Paulu, kjer bilo tudi zbirališče slovenskih izseljencev. In tudi sicer je bil dejaven v slovenski izseljenski skupnosti.⁴⁷⁹ Izseljenci so si med seboj pomagali, vendar vsi med njimi niso imeli dobrih namenov. Tako na primer iz časopisa *Slovenec* izvemo zgodbo, kako je Franc Hladnik (poleg drugih) prevaral Franca Košuto, ki je bil del in je tudi podpiral slovensko izseljensko skupnost v Braziliji. Franc Hladnik iz Logatca je bil zasebni uradnik, ki je dobro živel. Verjetno ga je lahkomišno življenje pripeljalo do tega, da je bil zaradi goljufije obsojen na 15 mesecev ječe. Po prestani kazni se ni lotil poštenega dela, temveč je po želji za hitrim zaslužkom v Trstu postal izseljeniški agent. Kmalu so ga tudi iz te službe odslovili, prav zaradi njegove nepoštenosti. Odpotoval je v Ameriko, a se je leta 1913 vrnil v Trst. Ženo je prepričal, da je prodala pohoštvo in mu izročila denar. Hladnik je denar vzel, a za ženo se ni več brigal. Odšel je v Brazilijo, kjer je dobil v São Paulu pri Košuti dobro zaposlitev. Po izbruhu prve svetovne vojne je Hladnik prepričal Košuto z lažnim pismom, da je Hladnikov svak padel na bojišču in da je Hladnik podejdoval premoženje in zato mora nujno odpotovati v Logatec. Kot dokazila je Košuti pokazal razna pisma, ki naj bi jih pisala njegova žena, da naj se zaradi dediščine hitro vrne domov. Pisma je v resnici pisal sam. Košuta je Hladniku posodil 1900 K, 2000 K pa mu je dal za otroke (za njihovega vzgojitelja v Ljubljani). Hladnik denarja ni izročil otrokom in je denar porabil sam. Zagovarjal se je, da je denar porabil za plačilo prevoznine v Evropo nekemu Otonu Klemenčiču, a to ni bilo res, saj je imel Klemenčič 700 K svojega denarja, pa tudi njegova mati je bila premožna in ni potreboval Hladnikovega posojila. Med prvo svetovno vojno na poti v Evropo so francoske ladje zajele Hladnika in Klemenčiča. Odpeljali so ju v Toulon. Klemenčič je ostal v ujetništvu, Hladnik pa

477 Kalc, »Nekateri vidiki primorskega izseljevanja v Južno Ameriko do prve svetovne vojne«, str. 36.

478 S.P.B., »Brazilija, dobra zemlja ... Ob stoletnici prihoda prvih Slovencev v Brazilijo«, str. 192.

479 Prav tam, str. 188 in Jože Bajec, »Slovensko društveno življenje v Braziliji do druge svetovne vojne, *Slovenski izseljenski koledar 1969*, leto 16, str. 221 in Branko Marušič, »Prispevka o slovenskem izseljevanju v Južno Ameriko«, str. 65 in Zupanc, »Nekaj podatkov o naših izseljencih v Braziliji«, str. 170.

je uspel priti na prostost s ponarejenimi listinami, da ni avstro-ogrski državlján. Hladnik je Košuto osleparil torej za 3900 K, izjemno sodišče pa mu je prisodilo 2 leti ječe.⁴⁸⁰

4.2.2. VIDNEJŠE GOSPODARSKE AKTIVNOSTI IN NJIHOVI AKTERJI MED SLOVENSKIMI IZSELJENCI V BRAZILIJ V OBDOBJU MED OBEMA SVETOVNIMA VOJNAMA

Pred prvo svetovno vojno težko govorimo o gospodarskem sodelovanju slovenskih izseljencev z matično domovino, saj v Avstro-Ogrski ni bilo večjega interesa za to. Podobno velja tudi za obdobje med obema svetovnima vojnama. Italiji je izselitev slovenskih Primorcev ustrezala. Z izselitvami je napredovala italijanizacija od Italijanov zaseden Primorske in na ta način tudi romanizacija njenega ozemlja, saj se je na ta način slabil slovenski element. Prva Jugoslavija pa tudi ni kazala posebnega interesa, saj so jo tozadevno bolj zanimale bogatejše ZDA. So se pa za denar izseljencev zanimale banke in hranilnice. Tako je na primer uprava Poštne hranilnice, ko je izvajala poštno hranilno službo v kraljevini Jugoslaviji, posvetila veliko pozornosti vlogam izseljencev. Imeli so sklenjene povezave z vsemi državami sveta, tako da so lahko izseljenci pošiljali denar Poštni hranilnici po hitri poti in lažjem postopku ter z minimalnimi stroški. Zagotovljen so imeli ugoden tečaj in obrestne mere, za vloge pa jim je jamčila tudi država. Poleg tega je uprava Poštne hranilnice v vseh državah, kjer so živeli jugoslovanski izseljenci, razvila mrežo obveščanja, tako so izseljenci bili obveščeni o možnosti vlaganja prihrankov v Poštno hranilnico kraljevine Jugoslavije. Pri tem ji je bil v pomoč izseljenski tisk, poslanštva, konzulati in izseljenska zastopstva. Zaupanje v vlaganje v domače hranilnice in banke se je vračalo po gospodarski krizi, v kateri je prišlo do zloma nekaterih bank. Tako so imeli vlagatelje v jugoslovanske banke iz vrst priseljencev v Franciji, Belgiji, Združenih državah Amerike, Kanadi, Braziliji, Argentini, Urugvaju in Čilu.⁴⁸¹

Slovenski izseljenci v Braziliji iz prvega obdobja so bili po večini kmetje pa tudi obrtniki. Slovenski izseljenci v Braziliji iz obdobja med

480 »Izpred izjemnega sodišča«, »Od stopnje do stopnje«, *Slovenec*, letnik 44, številka 117, 22. 5. 1916, str. 5.

481 »100.000 vlagateljev pri Poštni hranilnici«, »Prestolonaslednik Peter prvi vlagatelj«, »Izseljeniške vloge«, *Slovenec*, letnik 58, številka 143, 25. 6. 1930, str. 3.

obema vojnama, ki so povečini prihajali s slovenskega Primorja, pa so bili največkrat zidarji in gradbeniki.⁴⁸²

Veliko potomcev slovenskih izseljencev iz obdobja med obema svetovnjima vojnama, ki so večinoma prihajali iz goriških in primorskih krajev v Brazilijo, je doseglo srednjo ali visoko oziroma univerzitetno izobrazbo. Med njimi so bili zdravniki, inženirji, arhitekti in drugo.⁴⁸³

V obdobju po prvi svetovni vojni sta se v Brazilijo, v São Paulo, izselila brata, dvojčka Ivan Klasing, ki sta bila inženirja gradbeništva. V Brazilijo so na njuno povabilo prišli še drugi slovenski izseljenci iz Renč na Goriškem in nato še nekateri drugi. Skupno naj bi jih bilo prek 100, večinoma mladih moških, ki so delali v gradbeništvu. Delali so kot predelavci pa tudi izvajalci načrtov, sprejemali so večja naročila in odgovorna dela, kot na primer gradnjo visokih zgradb, kinodvorane, cerkva, bolnišnic in vojašnic pa tudi preproste stanovanjske hiše in bloke.⁴⁸⁴

V obdobju med obema svetovnjima vojnama se je zanimanje za Brazilijo povečalo tudi v domovini. Tako je inženir Gvido Grubič dvakrat predaval o Braziliji v mariborski kinodvorani. Inženir Grubič je predaval leta 1928, v Brazilijo se je izselil že pred prvo svetovno vojno, leta 1913.⁴⁸⁵

V obdobju med obema vojnama je izseljevanje s slovenskega etničnega ozemlja v Južno Ameriko in Brazilijo naraščalo, saj so ZDA začele omejevati priseljevanje. Število pripadnikov slovenske izseljenske skupnosti v Južni Ameriki, predvsem v Argentini in Braziliji pa se je povečevalo in skupnosti so lepo uspevale.⁴⁸⁶

Izseljenci so se v Južni Ameriki med seboj povezovali in že v obdobju med obema, prav tako so obstajali poskusi navezovanja trgovskih vezi. To lahko sklepam iz adresarja z osebnimi podatki jugoslovanskih in tudi slovenskih izseljencev v Južni Ameriki, ki ga je sestavil novinar Josip Subašič, ki je stalno bival v Buenos Airesu. Zbral je kar 5000 naslovov izseljencev iz Jugoslavije, ki so stalno bivali v Argentini, Braziliji, Čilu, Urugvaju, Peruju in Boliviji, ki jih je uredil po abecednem vrstnem redu. Namen adresarja je bil pregled nad jugoslovanskim in tudi slovenskim izseljenstvom v Južni Ameriki ter pregled poklicne strukture, ki je pokazala, da so se nekateri jugoslovanski in tudi slovenski izseljenci povzpeli na visoke položaje.

482 S.P.B., »Brazilija, dobra zemlja ... Ob stoletnici prihoda prvih Slovencev v Brazilijo«, str. 199.

483 M.M., »Slovenci v Sao Paulu«, *Zbornik svobodne Slovenije* (1972), letnik 23, str. 319.

484 I.L.C., »Iz življenja brazilskih Slovencev«, str. 211.

485 »Maribor«, »Brazilija«, *Slovenec*, letnik 56, številka 251, 1. 11. 1928, str. 6.

486 »Mala kronika«, »Slovenci v Južni Ameriki, v Braziliji in Argentini, lepo napredujejo«, *Slovenec*, letnik 58, številka 52, 4. 3. 1930, str. 4.

Poleg tega je bil namen tudi prekomorsko gospodarsko povezovanje. Pa tudi za navezovanje stikov med sorodniki. Adresar je bilo možno naročiti v Učiteljski knjigarni v Ljubljani in tudi v Jugoslovanski knjigarni v Ljubljani.⁴⁸⁷ Podoben adresar je Ivan Mladineo izdal za ZDA.⁴⁸⁸

Veliko gospodarsko krizo v začetku 30. let 20. stoletja so občutili tudi slovenski izseljenci. Države so vedno bolj zapirale svoje meje, brezposelnost je skoraj povsod naraščala. To je sprožalo negativna čustva domačinov do priseljencev iz drugih držav. Začelo se je odpuščanje in drugo šikaniranje priseljencev iz Jugoslavije, ki pa jih Kraljevina Jugoslavija ni ustrezno zaščitila.

Tudi v Južni Ameriki se je odražala gospodarska in politična kriza. Tudi časopis *Slovenec* je poročal o sporih med posameznimi društvi v Južni Ameriki, predvsem v Braziliji, od koder so prihajala poročila o sporih in medsebojnih obtožbah slovenskih izseljenskih društev iz tega obdobja. V Argentino je v obdobju med obema vojnama prišel izseljenski duhovnik Josip Kastelic, ki je bil pred tem izseljenski duhovnik v Franciji. V Argentino so prišle v tem obdobju tudi slovenske šolske sestre, ki so od argentinskih sponzorjev dobile več posestev, kmetij in hiš za naselitev. Namen je bil, da prevzamejo človekoljubno delo, gospodinjске šole in pouk revnih deklic med Argentinci. Nato naj bi v slovenskih in hrvaških naselbinah začele skrbeti za versko in narodno vzgojo. Na podlagi tega so dobile tudi dovoljenje argentinske vlade za naselitev. Med slovenskimi in tudi hrvaškimi naseljenci so bili tudi taki, ki so nasprotovali prihodu izseljenskega duhovnika kot tudi prihodu šolskih sester. Njihova negativna propaganda je upočasnila prihod šolskih sester in vizo so dobile šele s posredovanjem jugoslovanskega veleposlaništva v Buenos Airesu in jugoslovanskega Ministrstva za socialno politiko in narodno zdravje.⁴⁸⁹ Do Brazilije ni prišel niti slovenki duhovnik pa tudi ne slovenske šolske sestre.

Do podobnih sporov med slovenskimi izseljenci kot v Argentini je prihajalo tudi v Braziliji v slovenski izseljenski naselbini v São Paulu. Slovensko društvo ORNUS, ki je nastalo med obema vojnama, je bilo politično bolj komunistično usmerjeno. Tudi zato sta Franjo Cotič in Franjo Paternost leta 1929 ustanovila *Slovensko pevsko (tudi izobraževano)*

487 »Adresar«, *Slovenec*, letnik 61, številka 56, 8. 3. 1933, str. 5 in »Ostale vesti«, »Adresar sa biografskim podatcima o našem narodu v južnoj Americi« *Slovenec*, letnik 61, številka 129, 8. 6. 1933, str. 5.

488 Glej več v: Ivan Mladineo ur., *Narodni Adresar Hrvata-Slovenaca-Srba. The National Directory of Corate-Slovene-Serb nationa organizations institutions, business, professional and social leaders in the United States and Canada*, (New York: Ivan Mladineo, 1937).

489 »Naši izseljenci«, *Slovenec*, letnik 61, številka 276, 3. 12. 1933, str. 1.

društvo Primorje. Med ustanoviteljema in voditeljema je prišlo do spora. Nesoglasja med njima so tlela sicer že nekaj let prej. Zato je Paternost zapustil društvo in ustanovil Jugoslovansko podporno društvo. V časopisu *Slovenec* so navajali, da naj bi bilo v slovenskih izseljenskih organizacijah v obdobju med obema vojnama največ do 600 članov, kar pa naj bi bilo absolutno prenizko in v nesorazmerju s številom slovenskih izseljencev v Braziliji.⁴⁹⁰ Franc Cotič, v virih tudi Franjo, se je rodil 1. avgusta 1904 v Renčah v Vipavski dolini. Starši so bili kmetje, med prvo svetovno vojno je družina prebegnila v Semič v Belo krajino. Po vojni so se vrnili v Renče, Franc se je izučil za zidarja. Bil je soorganizator slovenske krščanske prosvete na Primorskem in je tesno sodeloval s Filipom Trčeljem. Z inženirjem Andrejem Mozetičem sta ustanovila kulturno prosvetno društvo *Iskra* v Renčah. V društvu je sodeloval kot kot režiser, odbornik in tudi predsednik. Fašisti so ga skušali pridobiti na svojo stran, a se je skupaj še z nekaterimi Renčani odselil v São Paulo v Brazilijo. V Braziliji je začel kot zidarski mojster, kmalu pa je zaslovel kot gradbeni podjetnik in je dobival naročila tudi za večje gradnje. Med drugim je zgradil zvonik pri cerkvi Najsvetejšega zakramenta. Po odcepitvi od društva *ORNUS* je skupaj s Franjem Paternostom ustanovil pevski zbor in nato društvo *Primorje*, kjer je bil društveni tajnik v letih 1929 do 1933. Režiral je igre in organiziral pevske nastope. Veliko je pisal, saj je s publicistično dejavnostjo začel že na Goriškem. V času svojega bivanja v Braziliji je nadaljeval z objavami v Braziliji, Argentini, Kanadi, ZDA in v Jugoslaviji (v *Duhovno življenje*, *Prosveto*, *Kanadski glas*, *Ave Marijo*, *Iskro* (Zagreb), *Jugosloven* (S. Paulo, Brazilija)). Pisal je tudi v brazilskem časopisu *Folha da Manhã* (nedeljska priloga). Pošiljal pa je tudi dopise v časopise v domovini. Podpisoval se je F-ič ali A. A. Novačan. Prizadeval si je tudi za duhovno oskrbo in cerkveno organiziranost slovenskih izseljencev v Braziliji. Umrli je 10. decembra 1977 v Braziliji.⁴⁹¹

V Južni Ameriki in Braziliji, še posebno v São Paulu so v obdobju med obema vojnama, bili posamezni člani slovenske izseljenske naselbine dobro znani in uveljavljeni. Tako je bil na primer inženir Anton Kadunc zaslužen za posebno zgradbo, in sicer za prvi in za najvišji nebotičnik v Južni Ameriki. Predio Martinelli je bil v tistem času najvišji nebotičnik v

490 »Slovenci v Argentini«, »Kakšna društva imajo«, *Slovenec*, letnik 62, številka 178a, 8. 8. 1934, str. 3.

491 Rudolf Klinec, »Cotič, Franc (1904–1977)«, *Primorski slovenski biografski leksikon: 3. snopič Bor - Čopič, 1. knjiga*. (Gorica: Goriška Mohorjeva družba, 1976), str. 201 in NŠAL 553, Zapuščine duhovnikov in drugih: Ludvik Ceglar, škatla 2, osebne beležke Ludvika Ceglarja o slovenskih izseljencih v Braziliji.

Južni Ameriki. Imel je 26 nadstropji, v višino pa je meril kar 82 metrov. Vodja gradnje, ki je trajala tri leta pa je bil ing. Anton Kadunc.⁴⁹²

V obdobju med obema vojnama so slovenski izseljenci v Braziliji začeli s tečajem slovenščine, vendar jim je primanjkovalo učbenikov. Posebno dejavni sta bili gospa Kadunc in gospa Cotič.⁴⁹³

V časopisu *Slovenec* so leta 1939 ocenjevali, da je v Braziliji živelo 50 000 slovenskih izseljencev, ki so živeli večinoma v São Paulu in tudi v Rio de Janeiru. Ne glede na veliko število slovenskih izseljencev v Braziliji pa tam niso imeli niti duhovnika niti konzula. Predvsem so si sami želeli duhovne oskrbe in tako je Družba Sv. Rafaela na njihove prošnje več let iskala duhovnika za to slovensko skupnost, a ga ni našla. Kasneje pa so te prošnje potihnile. Sicer so bili organizirani v različna društva, a so bila med seboj v sporih. Tudi država je poskrbela za svojo organizacijo in tako je v Brazilijo prišel izseljenski komisar in nekoliko kasneje je Brazilija dobila tudi jugoslovansko konzularno predstavništvo. Ne glede na slabo versko in državno podporo ter medsebojno sprtnost pa so se slovenski izseljenci v Brazilijo v obdobju med obema svetovnima vojnama trudili, da bi ohranili svojo narodno zavest/pripadnost.⁴⁹⁴

Slovenski izseljenci v Braziliji v obdobju med obema vojnama so bili (med drugim) znani gradbeniki. V São Paulu so do leta 1940 sodelovali pri nastanku 24 pomembnih stavb. Poleg omenjenega inženirja Kadunca, se je kot graditelj uveljavil tudi Franjo Paternost. G. Olavo Tavares Paes je bil lastnik, Franjo Paternost pa je sodeloval pri nastanku predmestja na jugu São Paula, v virih imenovanega »Villa Moinko Velko« (gre za predel São Paula, imenovan Vila Moinho Velho, med drugimi tam najdemo ulice poimenovane po Dravi in Savi). Paternost je bil solastnik zemljišč kjer je nastalo naselje, hkrati pa je bil ustanovitelj in pobudnik gradnje omenjenega predmestja. Predmestje je pripomoglo k splošnemu napredku São Paula, saj so tako mnogi dobili svoj lastni dom. Na njegovo pobudo in prizadevanje so po njegovem zgledu tudi ostali lastniki zemljišč ob glavni prometni cesti proti Santosu darovali državi 10 metrov zemljišča na vsaki strani avenije. To je Braziliji prihranilo mnogo denarja, pa tudi omogočilo boljši razvoj São Paula. Za svoje zasluge je dobil tudi pohvale pristojnih

492 »Prvi in največji nebotičnik v Južni Ameriki je zgradil slovenski inženjer g. Kadunc«, *Slovenec*, letnik 62, številka 291a, 23. 12. 1934, str. 10.

493 Janez Hladnik, »Pismo iz Južne Amerike«, *Slovenec*, letnik 65, številka 235a, 13. 10. 1937, str. 3.

494 »Po naši deseti banovini«, »Brazilija«, *Slovenec*, letnik 67, številka 277, 3. 12. 1939, str. 4.

oblasti.⁴⁹⁵ Gradnja se je pričela leta 1932. Naselje je na stalo ob glavni cesti iz São Paula v Santos. V šestih letih je bilo s pomočjo Paternosta zgrajenih 500 do 600 hiš.⁴⁹⁶

Med aktivnimi slovenskimi izseljenci v Braziliji se v obdobju med obema vojnama pojavlja tudi Ivo Budkovič. V največji pivovarni v Rio de Janeiru je v nekaj letih iz pozicije nižjega uradnika prišel do visoke funkcije, ki mu je omogočala tudi polete do São Paula na stroške podjetja.⁴⁹⁷

4.2.3. VIDNEJŠE GOSPODARSKE AKTIVNOSTI IN NJIHOVI AKTERJI MED SLOVENSKIMI IZSELJENCI V BRAZILIJ PO DRUGI SVETOVNI VOJNI

O tesnejšem in bolj načrtnem gospodarskem povezovanju slovenskih izseljencev z matično domovino lahko govorimo šele po drugi svetovni vojni; še zlasti pa po osamosvojitvi Slovenije.

V obdobju po drugi svetovni vojni so si posamezni izseljenci prizadevali stkati tesnejše vezi z novo Jugoslavijo, Janez Hlebanja je prejel jugoslovansko odlikovanje. Gospodarsko sodelovanje med državama ni dosegalo večjih razsežnosti. Leta 1981 je na brazilskem tržišču delovalo mešano podjetje INTYBRA (Centroprom, Hempo, Rudnap) s središčem v Rio de Janeiru z enim predstavnikom, ter Rudnap, Ljubljanska banka in Jugolinija s po enim predstavnikom. Obstajalo je tudi Skupno gospodarsko predstavništvo s sedežem v São Paulu, vendar je bilo mesto direktorja vsaj med letoma 1979 in 1981 prazno. Jugoslovanska podjetja niso nameravala širiti mreže predstavništev v Braziliji, Rudnap pa je celo nameraval umakniti svojega predstavnika (če ne bi sklenil kakšnega večjega izvoznega posla).⁴⁹⁸

Slovenski izseljenci v Braziliji so po drugi svetovni vojni imeli najrazličnejše poklice. Prihajali so iz vseh pokrajin, največ pa iz Ljubljane. Slovenski izseljenci v Brazilijo so se tja priseljevali po letu 1948, večinoma so se izkrcali v Rio de Janeiru in se nato naselili v São Paulu.⁴⁹⁹

495 »Delo naših državljanov v Braziliji«, *Slovenec*, letnik 68, številka 152a, 6. 7. 1940, str. 8.

496 Mislej, »Odmevi iz drugih dežel južne Amerike«, str. 126.

497 Prav tam.

498 AS 1241, Slovenska izseljenska matica, t.e. 135: predsednik SRS RS za mednarodno sodelovanje Jernej Jan pošilja predsedniku SIM Stanetu Kolmanu informacije o Federativni republiki Braziliji, Ljubljana: 19. 5. 1981, Informacija o Federativni republiki Braziliji, ob obisku novoimenovanega konzula SFRJ tovariša Pavle Živkovića.

499 Mesarič, »Slovenci v Brazilu«, str. 458–460.

Slovenski izseljenci v Braziliji so v času druge svetovne vojne pošiljali v domovino pomoč. Tisti, ki so se v Brazilijo priselili po drugi svetovni vojni, pa so bili deležni pomoči le v manjši meri. Društveno življenje starih slovenskih priseljencev v Brazilijo, predvsem tistih iz Primorske, ki so se v Brazilijo priselili v obdobju med obema svetovnima vojnama, je že na začetku 60. let 20. stoletja zamiralo. V društvenem domu naj bi bile le redke prireditve, ker so se ustanovitelji doma starali (približno desetletje kasneje pa se v virih pojavijo novice o umiranju članov društva⁵⁰⁰). Njihovi potomci so bili rojeni v Braziliji, prevzeli so brazilsko mentaliteto, saj so živeli v brazilskem okolju. Prireditve so tako potekale le še ob praznovanju pusta in novega leta. Novi priseljenci so bili velikokrat drugače politično usmerjeni kot stari naseljenci iz obdobja pred prvo svetovno vojno in obdobja med obema svetovnima vojnama; predvsem tisti, ki so se iz domovine izselili zaradi nestrinjanja s komunistično oblastjo. Tako so bili stari priseljenci do njih rezervirani, vendar ne sovražni; saj so starejši priseljenci pobegnili pred fašizmom. Sčasoma je slovenska skupnost začela sprejemati tudi novo naseljence. Veliko slovenskih izseljencev v Brazilijo, ki so tja prišli po drugi svetovni vojni, se je poročalo z Brazilkami in Brazilci.⁵⁰¹

V obdobju po drugi svetovni vojni so prihajali v Brazilijo slovenski izseljenci različnih poklicev. V Braziliji v São Paulu, kjer je bilo veliko industrije, so bili posebno zaželeni inženirji, mehaniki ter drugi strokovnjaki podobnih poklicev. Med slovenskimi priseljenci v Brazilijo po drugi svetovni vojni so bili ljudje z zelo različnimi poklici od pisarniških delavcev, gradbenikov, krojačev, pekov, industrialcev s svojimi podjetji, 9 inženirjev, 3 zdravniki, 4 profesorji na univerzi in 4 profesorji na gimnazijah, 5 mehanikov, 5 duhovnikov, tiskarji in drugi. Veliko jih je bilo zaposlenih v tovarnah, nekateri inženirji, mehaniki in drugi posamezniki s specifičnimi tehničnimi poklici pa so imeli lastne delavnice, kjer so imeli svoje zaposlene.⁵⁰²

Med slovenskimi izseljenci v Brazilijo iz obdobja po drugi svetovni vojni se jih je veliko uveljavilo v brazilski družbi tako na družbenem, gospodarskem kot tudi drugih področjih. Zaposlovali so se v večjih, mednarodnih podjetjih (Philips, Siemens). Inženir Herbert Slivnik (v nekaterih virih Hubert) je dosegel visok položaj v podjetju Siemens in je nadzoroval

500 Ivan Pregelj, »Naša nasebina v Sao Paulu se manjša«, *Rodna gruda: revija za Slovence po svetu* (1974), letnik 21, št. 4, str. 28–29.

501 S.P.B., »Brazilija, dobra zemlja ... Ob stoletnici prihoda prvih Slovencev v Brazilijo, str. 198–199.

502 I.L.C., »Iz življenja brazilskih Slovencev«, str. 211.

delo 800 zaposlenih. Prav tako je bil pri Siemensu zaposlen inženir Tine (Martin op. a.) Črnugelj, ki je projektiral razsvetljavo stadionov in stolpnih. Med drugim je projektiral razsvetljavo za največji nogometni stadion Maracana v Rio de Janeiru. Inženir Andrej Kranjc, ki je bil iz Ljubljane je bil med vodilnimi v podjetju Belgo-Miniera v Belo Horizonte (Minas Gerais). Pri podjetju CENIG, ki je bilo odgovorno za preskrbo z elektriko za vso državo Minas Geras, je imel vodilno mesto inženir Janez Ložar. Prihajal je iz Ljubljane, živel pa je v Belo Horizonte. Iz Maribora je prihajal Stojan Polič⁵⁰³, ki je bil med vodilnimi v podjetju Firestone. Njegov rojak Franček Robič se je uveljavil med vodilnimi v podjetju SAMBRA. V nizozemskem podjetju Royal Interocean do Brasil navegação je imel vodilno mesto Janez Krošelj, ki je bil sin že pokojnega Jožka Krošlja iz Ljubljane. Iz Opčin pri Trstu so prihajali starši inženirja Ferdija Daneva, ki je bil zaposlen pri podjetju Honeywell. Vodja hidroelektrarne, ki je bila oddaljena od São Paula 120 kilometrov in je bila v lasti podjetja Alumínio do Brasil, je bil Ivan Kovač iz Jesenic. Sicer je bil tast planinca in smučarja Dinka Bertonclja. Alberto Bele, diplomirani inženir gradbeništva, je bil nadzornik gradnje pomembnega odseka podzemne železnice v São Paulu.⁵⁰⁴

Med slovenskimi izseljenci, ki so se v Brazilijo priselili v obdobju po drugi svetovni vojni, je bilo veliko zelo uspešnih tudi na akademskem področju. Dolgo časa je bil profesor arhitekture Franc Jožef Štefan Košuta, ki je postal tudi dekan fakultete za arhitekturo na univerzi Mackenzie v São Paulu. Univerzitetni profesor Alojzij Enij Fonda iz Lokve pri Divači je poučeval grščino in latinščino na katoliški univerzi, poučeval je tudi na dveh drugih fakultetah, med drugim na državni fakulteti v Assisu. Diplomiran inženir Andrej Kranjc je bil znan metalurg in je predaval na univerzi v São Paulu pa tudi drugod po Braziliji. Zdravnica dr. Milena Uršič je predavala na medicinski fakulteti v São Paulu. Med duhovniki sta se kot predavatelja uveljavila dr. Janez (Andrej) Božič, ki je predaval v mestu Londrina v zvezni državi Paraná in dr. Niko Žužek, ki je predaval na dveh univerzah v São Paulu. Salezijanec Alojzij Zver je bil prodekan in je poučeval latinščino in filozofijo na fakulteti Don Bosco v Minasu.

503 Stojan Polič/ Polich je bil vseskozi v stiku z domovino; bil je zvest naročnik Rodne grude od leta 1975 pa do prenehanja izhajanja revije leta 2006. Arhiv Slovenske izseljenske matice, mape naročnikov publikacij SIM – Rodna gruda, Slovenija svet, Slovenski izseljenski koledar, Slovenija (Quarterly Magazine): mapa Polich Stojan, naročnik različnih glasbenih kaset s slovensko glasbov letih 1976, 1977, 1978, 1980 in 1981 ter revije Rodna gruda in Slovenskega koledarja med leti 1975 in 2006; pismo Tajke Martinec (SIM) Stojanu Polichu, 1.6.2006, Ljubljana

504 Mesarič, »Slovenci v Brazilu«, str. 458–460 in Bogdan Šalej, »Kdo je brazilski »Yanes««, *Rodna gruda: revija za Slovence po svetu* (1972), letnik 19, št.1, str. 34.

Milena Slivnik⁵⁰⁵, hčerka inženirja Slivnika, je bila profesorica francoščine in portugalsčine na dveh srednjih šolah. Potomka slovenskega izseljenca v Braziliji Adolfa Jančarja, Sonja Jančar, je bila biologinja in je delala na državnem inštitutu Butan, kjer se je ukvarjala s proizvodnjo kačjih serumov. Inženir Martin Črnugelj, ki je begunsko gimnazijo obiskoval v Spittalu na Koroškem in je zaključil študij na državni univerzi v São Paulu in postal profesor ter dekan te šole. Leta 1961 pa je postal profesor na fakulteti Macenzie (sic) v São Paulu.⁵⁰⁶

Med slovenskimi izseljenci, ki so se v Brazilijo izselili po drugi svetovni vojni najdemo tudi številne zdravnike. Med njimi je omembe vreden zdravnik dr. Mitja Polak, ki je prihajal iz Krškega ob Savi in je bil specialist za gastroenterologijo. Zaposlen je bil državni bolnišnici in je delal v skupini sedmih zdravnikov, ki so skrbeli za zdravje visokih državnih uradnikov v São Paulu. Dr. Vladimir Bernik – Stamenković je bil specialist psihologije in je izdal tudi strokovno knjigo.⁵⁰⁷ Priimek Bernik se pojavi tudi med naročniki Rodne grude iz São Paula v letih 1991, 1998 in 2000.⁵⁰⁸ Dr. Marjeta Mazovec Tuma je prihajala iz Ljubljane in je delala kot zdravnica v mestu Barra Mansa v zvezni državi Rio de Janeiro.⁵⁰⁹

Veliko jih je delalo v trgovini in industriji, imeli so tudi svoja podjetja. Inženir Marko Lajovic, po rodu iz Ljubljane, je vodil tovarno ELNABRA S.A., ki je izdelovala tranzistorje in specialne dele za televizijske aparate in je v svojem elektrotehničnem podjetju zaposloval kar 100 delavcev. Del vodstva podjetja pa je bil tudi Radko Malgaj iz Št. Jurija pri Celju.⁵¹⁰

505 Milena Slivnik je bila med aktivnimi slovenskimi priseljenci v Braziliji, leta 1994 je ob 25 – letnici gimnazije v kateri je poučevala s pomočjo Ljube Mlagaj in 4 brazilskih dijakov (2 fantov in 2 deklet), ki so se bili pripravljeni naučiti slovensko polko, pripravila plesni nastop Židana Marela. Nastop je požel veliko zanimanja za Slovenijo med udeleženci proslave. Arhiv Slovenske izseljenske matice, mape naročnikov publikacij SIM – Rodna gruda, Slovenija svet, Slovenski izseljenski koledar, Slovenija (Quarterly Magazine): mapa Ljuba Malgaj, pismo Ljube Malgaj uredništvu Rodne grude, g. Jože Prešernu, 22. 12. 1994, São Paulo

506 S.P.B., »Brazilija, dobra zemlja ... Ob stoletnici prihoda prvih Slovencev v Brazilijo«, str. 199 in Mesarič, »Slovenci v Brazilu«, str. 458– 460 in Šalej, »Kdo je brazilski »Yanes««, str. 34 in I.L.C., »Iz življenja brazilskih Slovencev«, str. 211.

507 S.P.B., »Brazilija, dobra zemlja ... Ob stoletnici prihoda prvih Slovencev v Brazilijo«, str. 199 in Mesarič, »Slovenci v Brazilu«, Zbornik Svobodne Slovenije, str. 458–460.

508 Arhiv Slovenske izseljenske matice, mape naročnikov publikacij SIM – Rodna gruda, Slovenija svet, Slovenski izseljenski koledar, Slovenija (Quarterly Magazine): mapa Danilo Valter Bernik.

509 S.P.B., »Brazilija, dobra zemlja ... Ob stoletnici prihoda prvih Slovencev v Brazilijo«, str. 199 in Mesarič, »Slovenci v Brazilu«, Zbornik Svobodne Slovenije, str. 458–460.

510 Mesarič, »Slovenci v Brazilu«, str. 458–460.

Vilko Forstnerič je imel v Curitibi tovarno za izdelovanje strojev za mline (PORPLA S.A.). Bratje Viktor, Milan in Stanko Pregelj so imeli tovarno za izdelovanje moškega perila z razširjeno trgovsko mrežo. Doma so bili iz Vipave v Vipavski dolini. Rado Paternost je imel pletilnico imenovano TRICO INFANTIL S.A. Pletilnico volnenih izdelkov je imel tudi Jože Mestnik, katerega tovarna je izdelovala otroške pletenine. Prihajal je iz Stične na Dolenjskem. Vinko Mirt⁵¹¹ in Stanko Mirt⁵¹² ter Adolf Jančar, po rodu Ljubljčan, so imeli tovarno za izdelavo finih usnjenih izdelkov. Obrat Adolfa Jančarja je proizvajal izdelke iz krokodilje kože. Vinko in Stanko Mirt, brata iz Ljubljane sta imela podjetje usnjenih izdelkov. Janez Hlebanja je imel sprva mehanično delavnico za fino mehaniko in je izdeloval tudi specialne stroje. Nato pa je vzpostavil metalurško tovarno, ki je proizvajala kamping opremo in plinske grelce za širše področje Južne Amerike. Skupaj z bratom Friderikom sta zaposlovala 800 delavcev.⁵¹³

Janez Hlebanja je bil eden najvidnejših članov slovenske izseljenske skupnosti v Braziliji po drugi svetovni vojni. Uveljavil se je na gospodarskem področju, sodeloval je pri praktično vseh kulturnih dogodkih, ki jih je pripravila slovenska brazilska izseljenska skupnost v São Paulu. Gostil je številne kulturne skupine iz Slovenije, ki so gostovale v Južni Ameriki,

511 Vinko Mirt je bil rojen decembra 1920 v Ljubljani, leta 1945 pa se je izselil v Brazilijo. Bil je aktiven v slovenski skupnosti v São Paulo. Aprila leta 1994 ga je zadela možganska kap po kateri je bil nekaj časa hospitaliziran, nato pa je bil v domači oskrbi. O njegovi smrti sta Slovensko izseljensko matico obvestila njegov brat Stanko Mirt in njegova žena Sylvia Myrt. Vinko Mirt je bil naročnik Rodne grude in Slovenskega izseljenskega koledarja med letoma 1988 in 1995, pisal pa je tudi prispevke za Rodno grudo in bil ustanovitelj Slovensko-brazilskega heraldičnega društva v Braziliji. Arhiv Slovenske izseljenske matice, mape naročnikov publikacij SIM – Rodna gruda, Slovenija svet, Slovenski izseljenski koledar, Slovenija (Quarterly Magazine): mapa Vinko Mirt, pismo uredniku Rodne grude Jožetu Prešernu, São Paulo, 13. 6. 1990; Vinko Mirt, »Slovensko heraldično društvo v Braziliji«, *Rodna gruda: revija za Slovence po svetu*, letnik 38, št. 7, 1991, str. 35; Janez Rogelj, »Vinko Mirt je imel veliko ljubezen – heraldiko«, *Zgodbe slovenskih izseljencev v besedi in sliki* (Ljubljana: Združenje Slovenska izseljenska matica, 2023), str. 131.

512 Stanislav Mirt je bil naročnik Rodne grude v letih 1996, 1997, 1999, 2001 in 2003. Leta 1996 je prek Ljube Malgaj poravnal članarino za Rodno grudo. V pismu SIM pa je sporočil, da mu je 13. aprila 1996 umrla žena Sylvia Myrt, ki se je rodila v Braziliji in se od staršev naučila slovenščino. Starši so bili slovenski izseljenci, ki so v Brazilijo prišli po prvi svetovni vojni. Arhiv Slovenske izseljenske matice, mape naročnikov publikacij SIM – Rodna gruda, Slovenija svet, Slovenski izseljenski koledar, Slovenija (Quarterly Magazine): mapa Stanislav Mirt, pismo Stanislava Mirta Slovenski izseljenski matici, 7. 5. 1996, São Paulo.

513 S.P.B., »Brazilija, dobra zemlja ... Ob stoletnici prihoda prvih Slovencev v Brazilijo«, str. 199 in Mesarič, »Slovenci v Brazilu«, str. 458–460 in Šalej, »Kdo je brazilski »Yanes««, str. 34.

pa tudi številne jugoslovanske diplomate, gospodarstvenike in kulturnike. Za svoje delovanje na področju gospodarskega povezovanja Brazilije in Jugoslavije je dobil visoko državno odlikovanje. Po drugi svetovni vojni, v kateri je bil udeležen kot partizan, je odšel leta 1951 v Avstrijo. Od tam je na pobudo predstavnikov Brazilije, ki so v Avstriji iskali usposobljene delavce, odšel v São Paulo. Sprva je delal v ameriški farmacevtski tovarni, nato pa v brazilski tovarni strojev. Kmalu sta se z Vladimirjem Ovco, tudi slovenskim izseljencem v Braziliji, odločila za ustanovitev skupnega podjetja. Janez je leta 1959 ustanovil svoje podjetje, Vladimir Ovca se je specializiral za izdelovanje rezil za stružnice in druge orodne stroje. Sprva je Janez Hlebanja začel z izdelovanjem različnih polizdelkov in strojnih komponent za avtomobilsko industrijo, ki je v Braziliji naglo rasla. Po dveh letih je njegovo podjetje Metal Yanes zaposlovalo že okoli 100 delavcev in je bilo znano po vsej Južni Ameriki. Nato so začeli tudi z izdelovanjem gasilnih aparatov in izdelkov za taborjenje. Skupno je bilo v podjetju in njegovih obratih zaposleno okoli 1500 delavcev. Po gospodarski krizi je obdržal le tovarno gasilnih aparatov. Na samostojno podjetniško pot se je podal tudi njegov brat Friderik Hlebanja, ki je ustanovil podjetje Drava (umrl je v Braziliji v nesreči s traktorjem leta 2010). Janez Hlebanja je ustanovil industrijsko šolo v mestu Estreme. Ukvarjal se je tudi z živinorejo, saj je imel veliko farmo v okolici São Paula. Ustanovil je tudi kovinarsko podjetje Nasha. Po smrti Vladimirja Ovce je prevzel tudi vodenje Zveze Slovencev v Braziliji. Umrl je v domačem kraju na Srednjem Vrhu nad Gozdom Martuljkom leta 2003.⁵¹⁴ Friderik Hlebanja je iz osebne izkušnje vedel, da imajo otroci s posebnimi potrebami v Braziliji slabo oskrbo. Zato so skupaj z ženo in pomočjo brata Janeza leta 1990 zgradili dom za otroke s težjimi razvojnimi težavami.⁵¹⁵

Slovenski izseljenec Fonda, po rodu iz Braslovč, je živel v mestu Belu Horizonte, kjer je imel svojo restavracijo.⁵¹⁶ Verjetno gre za Norberta Fondo, ki je tam živel.⁵¹⁷

Valentin Mayer, ki je prihajal iz Apač na severnem delu Štajerske, je imel tiskarno (ne moremo zagotovo trditi, da gre za etnično slovenskega

514 Jože Prešeren, »Janez Hlebanja (Brazilija): Od industrialca do farmarja«, *Izseljenec, življenjske zgodbe Slovencev po svetu* (Ljubljana: Muzej novejšje zgodovine, 2001), str. 61–62.

515 Janez Rogelj, Friderik Hlebanja je zgradil dom za prizadete otroke v Sao Paulu, Brazilija, pridobljeno 4. 8. 2022, <https://kovcek.rogelj.net/2018/03/30/friderik-hlebanja-je-zgradil-dom-za-prizadete-otroke-v-sao-paulu-brazilija/>.

516 Mesarič, »Slovenci v Brazilu«, str. 458–460.

517 NŠAL 553, Zapuščine duhovnikov in drugih: Ludvik Ceglar, škatla 2, osebne beležke Ludvika Ceglarja o slovenskih izseljencih v Braziliji.

izseljenca, saj so bile Apače etnično glede na popise prebivalstva leta 1910 po občevalnem jeziku 80% nemške). Jože Mestnik se je ukvarjal s tekstilno industrijo, in sicer otroškimi pleteninami, prihajal pa je iz Stične na Dolenjskem. Zelo znani so bili bratje Pregelj, Viktor, Milan in Stanko, ki so bili doma iz Vipave v Vipavski dolini. Imeli so modno trgovino in lastno proizvodnjo.⁵¹⁸

Nekateri Slovenci so se ukvarjali tudi s proizvodnjo kave na fazendah, med njimi Milko Pirih, ki se je udeleževal v brazilskem političnem življenju. Prav tako je svojo fazendo vodil inženir Janez Ložar v državi Minas Gerais.⁵¹⁹

Dulce Salles Cunha, ki je bila po materini strani Slovenka, se je uveljavila širše v brazilski družbi, tako na akademskem kot tudi na političnem področju pa tudi v medijskem prostoru. Njena mama je bila sestra Franca Paternosta in je bila poročena z brazilskim polkovnikom Felicianom Salles Cunho. Dulce Salles Cunha je poučevala na več visokih šolah v São Paulu, bila pa je tudi pisateljica. Objavila je tudi *Pregled brazilske književnosti*. Poleg tega je bila tudi koncertna pevka. Na televiziji v São Paulu je imela svoj program iz področja pedagogike in literature. Na občinskih volitvah je bila izvoljena za občinsko svetovalko. Zanj je glasovala večina Slovencev tako iz obdobja priselitve med obema vojnama kot tudi iz obdobja priselitve po drugi svetovni vojni. Poleg tega, da je bila družbeno priznana, je uživala tudi ugled političnih oblasti, predvsem na občini v São Paulu, saj je govorila kar 8 jezikov in je bila splošno zelo razgledana.⁵²⁰

Po osamosvojitvi Slovenije so Slovenci v Braziliji ustanovili tudi *Slovenia Trade*, ki je bilo združenje slovenskih podjetnikov v Braziliji in je bilo namenjeno pospeševanju poslovnih stikov s Slovenijo. *Slovenia Trade* je bil podjetje s sedežem v São Paulu. Ustanovilo ga je pet slovenskih izseljencev v Braziliji, ki so bili uspešni na gospodarskem področju. To so bili Janez Hlebanja, Vladimir Ovca, Marko Lajovic, Bogdan Šalej in predstavnik družine in podjetja Podboj. Takrat so s svojimi podjetji imeli skupno več kot 100 milijonov dolarjev letnega prometa, kar je pomenilo precejšen gospodarski in tudi politični vpliv. Namen združenja je bil gospodarsko sodelovanje in pomoč pri novih in tehnološko naprednih projektih

518 Mesarič, »Slovenci v Brazilu«, str. 458–460.

519 S.P.B., »Brazilija, dobra zemlja ... Ob stoletnici prihoda prvih Slovencev v Brazilijo«, str. 199.

520 S.P.B., »Brazilija, dobra zemlja ... Ob stoletnici prihoda prvih Slovencev v Brazilijo«, str. 199.

ter investicije v mlade, nove firme. Med sodelujočimi je bil tudi Andrej Kranjc.⁵²¹

V 21. stoletju se prizadevanja po gospodarskem povezovanju s strani slovenskih izseljencev Braziliji nadaljujejo. 24. marca 2015 je bila ustanovljena *Slovenska gospodarska zbornica Brazilija – SLOBRAZ*. Njen namen je pospeševanje gospodarskega sodelovanja in trgovine med Slovenijo in Brazilijo. Nastala je v São Paulu kot neodvisna in neprofitna organizacija v sodelovanju s slovenskimi državnimi oblastmi, saj je bil pobudnik ustanovitve Trgovinski urad Veleposlaništva Republike Slovenije v Braziliji.⁵²²

4.3. KULTURNE AKTIVNOSTI SLOVENSKE PRISELJENSKE SKUPNOSTI V BRAZILIJU

4.3.1. UVOD

Za slovensko izseljenstvo v Južni Ameriki do druge svetovne vojne je značilno »graditeljstvo«, saj je bilo potrebno v novem svetu (poleg izgradnje upravnega in ekonomskega sistema v fazi kolonizacije) zgraditi tudi urbano strukturo. Tako je na primer še pater Janez Madon ustanovil in načrtoval mesto Itambacurí v Braziliji. Prav tako je slovenski duhovnik v Braziliji, salezijanec Ernest Saksida, ustanovil mesto za revne otroke v Braziliji. Med znanimi graditelji v Braziliji so bili tudi drugi slovenski izseljenci, kot na primer inženir gradbeništva Badavž, ki je dolga leta delal kot statik za slovitega brazilskega arhitekta Oscarja Niemayerja.⁵²³ Pomembna sta tudi že omenjena Franjo Paternost, ki je bil graditelj stanovanjske četrti v São Paulu⁵²⁴, in tudi inženir Kadunc, ki je bil zaslužen za izgradnjo prve in najvišje stolpnice v São Paulu in Južni Ameriki nasploh.⁵²⁵

521 Cimerman, »Slovenci v Braziliji za novo Slovenijo«, str. 40–41 in AS 1241, Slovenska izseljenska matica (SIM), t.e. 135: Faks Andreja Kranjca za Združenje Slovencev v Braziliji izvršnemu sekretarju SIM Janezu Roglju, São Paulo, 28. 7. 1992.

522 SLOBRAZ, pridobljeno 16. 5. 2022, <https://slobraz.com.br/>.

523 Mislej, »Kulturna zgodovina Slovencev v Južni Ameriki«, str. 18–19.

524 »Delo naših državljanov v Braziliji«, *Slovenec*, letnik 68, številka 152a, 6. 7. 1940, str. 8 in Mislej, »Odmevi iz drugih dežel južne Amerike«, str. 126.

525 »Prvi in največji nebotičnik v Južni Ameriki je zgradil slovenski inženjer g. Kadunc«, *Slovenec*, letnik 62, številka 291a, 23. 12. 1934, str. 10.

Osamosvojitve Slovenije je zaznamovala kulturno udejstvovanje slovenskih izseljencev v Južni Ameriki. Na eni strani je spodbudila okrepljeno kulturno dejavnost, ki so jo izvajala predvsem izseljenska društva, ali pa je celo spodbudila nastanek novih društev (kot se je to zgodilo v Braziliji), na drugi strani pa je spodbudila sodelovanje z matično domovino. Osamosvojitve Slovenije je pri izseljencih iz obdobja pred drugo svetovno vojno in njihovih potomcev spodbudila oživljanje etnične identitete, ki so se prej načeloma identificirali s težko določljivim konceptom jugoslovanstva, ki je izhajalo iz njim nerazumljive politično-geografske ureditve bivše skupne države. Pri izseljencih iz obdobja po drugi svetovni vojni, pri katerih je šlo v večji meri za izselitev iz političnih razlogov, je osamosvojitve Slovenije spodbudila večje sodelovanje in povezovanje z matično domovino, saj je bila ta skupnost v obdobju po drugi svetovni vojni največkrat politično in tudi kulturno prikrajšana za stike z matično domovino. Bivša skupna država jo je v veliki meri ignorirala, na drugi strani pa so tudi ti izseljenci sami do nje gojili nezaupanje.⁵²⁶

Značilno za izseljence iz obdobja med obema vojnama v Južni Ameriki in tudi Braziliji je, da je šlo predvsem za primorsko skupnost, ki je bil močno protifašistično usmerjena. Izseljenci iz obdobja po drugi svetovni vojni so imeli v Južni Ameriki, predvsem v Argentini, močno in razvejano organizacijo, predvsem so bili angažirani na kulturnem in verskem področju.⁵²⁷

Kulturne aktivnosti slovenskih izseljencev v južni Ameriki in tudi Braziliji so se odvijale v okviru časopisja in prispevkov v slovenske izseljenske časopise in revije, zlasti v Argentini; pevskih zborov, dramskih krožkov, radijskih oddaj in udejstvovanja na kulturnih prireditvah, namenjenih izseljencem v državi priselitve. Poleg omenjenih so pomembni tudi drugi člani izseljenske skupnosti, ki so se izkazali na področju graditeljstva in poslikavah cerkva.⁵²⁸

Kulturno so se slovenski izseljenci udeleževali tudi na drugih področjih. Med obema vojnama je društvo *ORNUS* organiziralo tečaj slovenskega jezika in kulture, ki ga je vodila Josefina (Pepca) Kadunc.⁵²⁹

526 Zvone Žigon, »Slovenska kultura v Južni Ameriki po osamosvojitvi Slovenije«, *Dve domovini* (2001), št. 14, str. 37.

527 Žigon, »Slovenska kultura v Južni Ameriki po osamosvojitvi Slovenije«, str. 38.

528 Mislej, »Kulturna zgodovina Slovencev v Južni Ameriki«, str. 19–20 in Žigon, »Slovenska kultura v Južni Ameriki po osamosvojitvi Slovenije«, str. 40–43.

529 S.P.B., »Brazilija, dobra zemlja ... Ob stoletnici prihoda prvih Slovencev v Brazilijo«, str. 195 in Zupanc, »Nekaj podatkov o naših izseljencih v Braziliji«, str. 172 in Bajec, »Slovensko društveno življenje v Braziliji do druge svetovne vojne«, str. 224–225.

Prav tako je v obdobju med obema vojnama Jugoslovansko podporno udruženje zbiralo sredstva za lastno šolo v Braziliji in je v ta namen izdalo 100 000 dodatkov k »poštnim znamkam« trikotne oblike.⁵³⁰

4.3.2. ČASOPISJE SLOVENSKIH IZSELJENCEV V BRAZILIJ

Slovensko izseljensko časopisje je lahko zelo bogat vir za raziskovanje izseljenstva, marsikdaj pa predstavlja celo edini vir o določeni izseljenski skupnosti.⁵³¹

Izseljenska glasila in časopisje so bili namenjeni lokalnim potrebam izseljenske skupnosti in svojim članom. Nedvomno so odražali življenje neke izseljenske etnične skupnosti. Predpogoja za izdajanje izseljenskega časopisja sta bila na eni strani tehnične narave (imenovanje urednika in prisotnost piscev, tiskanje in distribucijski sistem), na drugi strani pa skupnost, ki je generirala dogodke, o katerih se je pisalo.⁵³²

V obdobju do druge svetovne vojne je izseljensko časopisje začelo izhajati desetletje po priselitvi v novo državo, saj je bil potreben čas, da so bili izpolnjeni omenjeni predpogoji. V obdobju po drugi svetovni vojni je izseljensko časopisje začelo izhajati hitreje, saj je bila večja potreba po tisku, poleg tega pa je izobrazbena raven izseljencev iz obdobja po drugi svetovni vojni načeloma višja, večje pa so bile tudi tehnične zmogljivosti.⁵³³

Slovensko izseljensko časopisje, ki je izhajalo v Južni Ameriki do druge svetovne vojne, ni izhajalo dlje časa. Poleg tega pa so skorajda vsi slovenski časopisi v Južni Ameriki izhajali v Argentini.⁵³⁴

V Južni Ameriki je do začetka druge svetovne vojne v Buenos Airesu v Argentini izšlo deset slovenskih časopisov, trije v Braziliji in eden v Montevideu v Urugvaju. V obdobju med obema vojnama so bili uredniki teh časopisov v Južni Ameriki skoraj vedno Primorci.⁵³⁵

Po drugi svetovni vojni so v Južno Ameriko prišli mnogi politični begunci, ki so pričeli izdajati svojo literaturo in časopisje. Večinoma je šlo za kritiko razmer v stari domovini. Za razliko od tiskov v preteklem

530 S.P.B., »Brazilija, dobra zemlja ... Ob stoletnici prihoda prvih Slovencev v Brazilijo«, str. 197.

531 Matjaž Klemenčič in Darko Friš, »Viri in ohranjanje slovenskega izseljenskega časopisja«, *Znanstvena revija* (1991), letnik 3, št. 2, str. 341.

532 Matjaž Klemenčič, »Slovenski izseljenski tisk«, *Znanstvena revija* (1991), letnik 3, št. 2, str. 299–300.

533 Klemenčič, »Slovenski izseljenski tisk«, str. 299–300.

534 Klemenčič in Friš, »Viri in ohranjanje slovenskega izseljenskega časopisja«, str. 344.

535 Klemenčič, »Slovenski izseljenski tisk«, str. 306–308.

obdobju so časopisi iz obdobja po drugi svetovni vojni začeli izhajati hitreje. Hkrati pa je izseljenski tisk iz obdobja po drugi svetovni vojni dosegel širšo ciljno publiko (distribucijo tudi v druge države) in je zato ta tisk postal bolj svetovljanski.⁵³⁶

Poleg tega je izhajal tudi cerkveni tisk slovenskih izseljencev. Namenjen je bil predvsem ohranjanju vere in etnične pripadnosti. Včasih je služil tudi kot oblika pastoralnega dela, med deli izseljenskih skupnosti pa je igral povezovalno vlogo. Kot drugo časopisje je predstavljal vez z osrednjo narodno skupnostjo, pa tudi z izseljenskimi skupinami v drugih državah. V okviru prepričanja izdajateljev cerkvenega izseljenskega tiska, da je narodnost vrednota, ki je krščanstvo sprejema in ceni, je bilo poslanstvo tiska verskih skupnosti tudi ohranjanje narodne zavesti in pripadnost slovenski narodni skupnosti.⁵³⁷

4.3.2.1. PRVE OBJAVE SLOVENSKIH IZSELJENCEV V BRAZILIJ V OBDOBJU DO DRUGE SVETOVNE VOJNE

Podobno kot pri društvih so se slovenski priseljenci pri periodičnem tisku povezovali z drugimi etničnimi skupinami priseljencev v Braziliji v okviru državnih struktur izvornih domovin v posameznem obdobju. Svoj prvi samostojni časopis, ki je izhajal vsaj določeno časovno obdobje, so dobili šele po osamosvojitvi Slovenije leta 1991.

V obdobju do prve svetovne vojne je pri urejanju in založništvu glasila priseljencev iz Avstro-Ogrske v Braziliji sodeloval Dragotin Štrucelj, slovenski izseljenec v Braziliji. V domovini je v Gorici izdajal in urejal časopisa *Soča* in *Primorec* od konca oktobra 1896 do sredine maja 1897. Po preselitvi v brazilski Porto Alegre je sodeloval kot urednik in založnik pri časopisu *Viribus Unitis*, glasilu avstrijskih priseljencev v Braziliji. Bil je tudi lastnik tiskarne, kjer so ta časopis tiskali. Časopis je izhajal med letoma 1900 in 1903, Štrucelj pa je iskal naročnike zanj tudi v domovini.⁵³⁸

536 Prav tam.

537 Bogdan Kolar, »Periodični tisk slovenskih cerkvenih skupnosti v severni in južni Ameriki ter Avstraliji s poudarkom na listu Ave Marija«, *Znanstvena revija* (1991), letnik 3, št. 2, str. 393–394.

538 Vovko, »Udje Družbe sv. Mohorja v Južni Ameriki do leta 1918«, str. 223 in Marušič, »Prispevka o slovenskem izseljevanju v Južno Ameriko«, str. 63 in »Dnevne novice, Slovenska tiskarna v Braziliji«, *Slovenec*, letnik 29, številka 245, 24. 10. 1901, str. 3; Zapuščina dr. Henrika Tume v raziskovalni enoti Zgodovinskega inštituta ZRC SAZU v Novi Gorici, Citirano po: Marušič, »Prispevka o slovenskem izseljevanju v Južno Ameriko«, str. 64–65.

V obdobju med obema vojnama je prišlo v slovenski in širši jugoslovanski skupnosti do razkola, kar se je odražalo v povečanem številu časopisov, ki pa so izhajali le kratek čas, nekateri celo samo enkrat. Pomembno vlogo je odigral Venceslav Paeta, dalmatinski trgovec, ki je bil sprva predstavnik avstro-ogrskih oblasti v São Paulu, nato pa častni jugoslovanski konzul v São Paulu v letih 1928 in 1929 ter od jeseni 1930 do spomladi 1931. Avgusta ali septembra 1928 je skupaj s še nekaterimi, jugoslovansko usmerjenimi južnoslovanskimi izseljenci v São Paulu ustanovil *Zadrugo Jugoslovena v Braziliji*. To društvo je izdajalo svoj tednik *Jugosloven u Brazilu* (pozneje *Jugosloven u Braziliji*). Njegovi začetki segajo v leto 1928, ko je tednik ustanovil Dušan Tvrđorek v São Paulu, urednik je bil Ivan Vranjac. Društvo in njegov tednik sta zastopala jugoslovanska nacionalistična načela. To je bil prvi znani jugoslovanski list, v katerem so sodelovali Slovenci. V njem so imeli svojo stran od 20. aprila 1929 dalje. Urejala sta jo dva Slovence, eden s Primorske pod psevdonimom Sočanin, drugi pa z Gorenjske pod psevdonimom Gorenjc. Društvo je konec leta 1930 dejansko prenehalo delovati, formlno pa leta 1932, ko se je pridružilo *Jugoslovanskem podpornemu udruženju*; tednik pa v letu 1931 tudi ni več izšel.⁵³⁹ V letih 1929 do 1930 je bil častni jugoslovanski konzul v São Paulu Nastas Ilić, njegov tajnik pa hrvaški izseljenec Milan Wolner. Slednji je skupaj s hrvaškimi društvi začel izdajati časopis *Hrvatski list*, v katerem je nastopal proti *Jugoslovenu u Braziliji*. *Jugosloven* je prenehal izhajati z letom 1931, istočasno pa tudi *Hrvatski list*.⁵⁴⁰ Tu je šlo predvsem za odgovor na jugoslovanski unitarizem (t.i. jugoslovenarstvo) časopisa *Jugoslovena u Brazilu*.

Iz slovenskega časopisja na podlagi poročila, ki ga je poslal nepodpisan dopisnik iz Brazilije v *Slovenskem tedniku* 10. avgusta 1929, izvemo, da so nameravali trije slovenski izseljenci iz Ljubljane v Braziliji ustanoviti skupno društvo Slovencev, Hrvatov in Srbov. Izdajali bi tudi svoj časopis *Izseljenec* v slovenskem in srbo-hrvaškem jeziku. Druga dva jugoslovanska lista, ki sta takrat še obstajala, *Jugosloven u Braziliji* ter *Hrvatski list*, sta zašla v preveč politične vode. Kot pobudnike omenja inženirja Antona Kadunca, Ivo Budkovića in Franja Paternosta.⁵⁴¹ Tako je 25. novembra

539 Jože Bajec, »Razvoj slovenskega izseljenskega časnikarstva v Evropi, Južni Ameriki in Kanadi«, *Slovenski izseljenski koledar* (1969), leto 16, str. 321; Bajec, »Slovensko društveno življenje v Braziliji do druge svetovne vojne«, str. 221–222 in Zupanc, »Nekaj podatkov o naših izseljencih v Braziliji«, str. 172. in Miha Zobec, »Prva Jugoslavija in »njena« diaspora v Braziliji ...«, str. 111.

540 Zupanc, »Nekaj podatkov o naših izseljencih v Braziliji«, str. 172.

541 Bajec, »Razvoj slovenskega izseljenskega časnikarstva v Evropi, Južni Ameriki in Kanadi«, str. 321.

1930 izšlo glasilo brazilskih Slovencev *Izseljenec*. Izdal ga je Ivo Budkovič, vendar je izšla ena sama številka. Za začetek so ga nameravali izdajati vsakih štirinajst dni, kasneje pa enkrat na teden. Namenjen naj bi bil slovenskim izseljencem, upali pa so tudi na sodelovanje drugih (jugo)slovanskih izseljencev. Za 10. decembra 1930 je bila napovedana tudi druga številka z imenom *Brazilsky Slovan*, ki pa nikoli ni izšla.⁵⁴²

V naslednji številki je urednik *Slovenskega tednika* Peter Čebokli objavil opravičilo naslovljeno na *Jugoslovena u Braziliji*. Ker je bil na tritedenskem potovanju po Argentini, je njegov namestnik objavil prispevek o novem jugoslovanskem listu. Opravičilo je utemeljil s tem, da njegov namestnik ni poznal razmer jugoslovanskega izseljenstva v Južni Ameriki.⁵⁴³

Slovinci v Braziliji so pisali v slovenščini tudi v največji dnevnik v São Paulu, brazilski časopis *Folha de Manhã* (Jutranji list).⁵⁴⁴ Ta jim je ob sobotah oziroma nedeljah dajal na voljo dva stolpca.⁵⁴⁵

Objave južnoslovanskih, med njimi tudi slovenskih izseljencev v Braziliji, v *Folha de Manhã* so se začele 1. septembra 1929, zaključile pa z dopisom 13. aprila 1930.⁵⁴⁶ Vendar so se tudi tu pojavili problemi. Člani društva ORNUS so ugotovili, da njihovi prispevki niso objavljeni v taki obliki kot so bili oddani. Prosili so urednika za pojasnilo. Ta jim je povedal, da je na uredništvo prišel jugoslovanski konzul v spremstvu urednika *Jugoslovena v Braziliji*. Pri tem je šlo za to, da naj bi jugoslovanski konzul bdel in urejal vse jugoslovanske dopise v tem listu ter tudi pri listu obtožil člane SKD ORNUSA, da so prevratniki. Zato so predstavniki društva ORNUS listu *Folha da Manhã* podali pojasnilo, da uradno jugoslovanskega konzula ni in da obstaja le častni konzul, ki pa ga večina jugoslovanskih izseljencev ne priznava. Pa tudi, da omenjeni jugoslovanski časopis ne

542 AS 1996, Zbirka Inštituta za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, t.e. 73: Andrej Mozetič, Franc Mozetič, Ivan Uršič, Cenjenemu uredništvu Koledarja S.I.M. v Ljubljani, Sao Paulo, marca 1969 in Bajec, »Razvoj slovenskega izseljenskega časnikarstva v Evropi, Južni Ameriki in Kanadi«, str. 321.

543 Bajec, »Razvoj slovenskega izseljenskega časnikarstva v Evropi, Južni Ameriki in Kanadi«, str. 321.

544 Bajec, »Razvoj slovenskega izseljenskega časnikarstva v Evropi, Južni Ameriki in Kanadi«, str. 321.

545 AS 1996, Zbirka Inštituta za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, t.e. 73: Andrej Mozetič, Franc Mozetič, Ivan Uršič, Cenjenemu uredništvu Koledarja S.I.M. v Ljubljani, São Paulo marca 1969 in Bajec, »Razvoj slovenskega izseljenskega časnikarstva v Evropi, Južni Ameriki in Kanadi«, str. 321.

546 AS 1996, Zbirka Inštituta za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, t.e. 73: Andrej Mozetič, Franc Mozetič, Ivan Uršič, Cenjenemu uredništvu Koledarja S.I.M. v Ljubljani, Sao Paulo, marca 1969, tipkopis.

izhaja več. Odločili so se, da cenzuriranih besedil na bodo več objavljali, prosili pa so le za zadnji dopis brez cenzure. Ob naslednjem izidu časopisa so tako v svojem dopisu skušali pojasniti vzrok prekinitve sodelovanja ter pojasnilo, da bodo odslej objavljali le okrožnice o važnejših društvenih dogodkih in sklepih odbora.⁵⁴⁷

Zgodil se je še en incident in to ob Vargasovem prevratu leta 1930, ko je bilo v *Foha de Manhã* objavljeno (s strani pristašev *Jugoslovena u Braziliji*), da bo društvo *ORNUS* likvidirano. S koncem revolucije je bilo konec tudi tega dopisovanja.⁵⁴⁸ Šlo je za podajanje lažnih informacij članov slovenske izseljenske skupnosti v Braziliji, večinoma anonimno, ki so širili neresnice drug o drugem in se medsebojno obtoževali. V tem poročilu in dopisih lahko spremljamo razkol med slovenskimi izseljenci v Braziliji, ki se je zgodil konec 20. let 20. stoletja v senci svetovne gospodarske krize. Društvo *ORNUS*, ki je nastalo sredi leta 1928 naj bi bilo za nekatere člane preveč komunistično usmerjeno. Zato sta Franjo Cotič in Franjo Paternost ustanovila pevski zbor in kasneje društvo (*SID*) *Primorje*. Vendar se je Paternost tudi od tega odcepil in okoli leta 1931 ustanovil *Jugoslovansko potporno društvo* (ki je bilo, kot nakazuje že ime, jugoslovansko usmerjeno).⁵⁴⁹

Leta 1932 je *Jugoslovansko potporno udruženje* izdalo *Almanah*. Prispevki so bili napisani delno v slovenščini in delno v hrvaščini. Vsebinsko so prispevali člani društva. Kot je razvidno iz imena društva, je bila vsebina predvsem jugoslovansko obarvana. Ivo Budkovič je opisoval prvo »jugoslovansko« naseljevanje v Braziliji. Rado Paternost, ki je bil še dijak, je prispeval splošen političen in geografski opis Brazilije ter opis njenega rastlinskega in živalskega sveta. Objavljen je bil tudi članek s statističnimi podatki priseljevanja v Brazilijo med leti 1908 in 1929. Poimensko pa so bili navedeni tudi člani društva, med katerimi so bili tudi Slovenci v São Paulu. Objavljeni so bili tudi drugi splošni članki: »O 200 letnici sajenja kave v Braziliji«, »Iz belgrajskega življenja«, »Tri braziljske basni« in »Trije zanimivi kriminalni slučajji«. Publikacija je izšla na 82 straneh v 5000 izvodih, urednik pa je bil Milan Wellner (Wollner). Izvode so poslali na jugoslovanska predstavništva in tudi v Jugoslavijo na različne naslove; med drugim tudi Izseljenski upravi banske uprave v Ljubljani in Rafaelovi

547 Prav tam.

548 Prav tam.

549 »Slovenci v Argentini«, »Kakšna društva imajo«, *Slovenec*, letnik 62, številka 178a, 8. 8. 1934, str. 3.

družbi. Jugoslovanski predstavniki niso pokazali interesa za prevzem izvodov *Almanaha*.⁵⁵⁰

Po tem so poskusi slovenskih izseljenskih listov v Braziliji za nekaj časa zamrli. V *Slovenecu* leta 1932 najdemo članek o jugoslovanskem izseljenskem tisku. V ZDA, kjer je po podatkih novinarjev *Slovenca* takrat živelo 664 000 jugoslovanskih in tudi slovenskih izseljencev, natiskali pa so 56 slovenskih, hrvaških in deloma tudi srbskih listov. V Kanadi, kjer je takrat živelo 11 000 jugoslovanskih, med njimi tudi slovenskih izseljencev, je izhajal 1 jugoslovanski list. V Argentini, kjer je živelo 50 000 jugoslovanskih izseljencev, med katerimi so bili tudi Slovenci, je izhajalo 5 jugoslovanskih listov. V Braziliji, kjer je živelo 40 000 jugoslovanskih izseljencev, med katerimi je bilo nezanemarljivo število slovenskih izseljencev, in v Čilu, kjer jih je živelo 10 000, ni izhajal noben jugoslovanski časopis. Razlog naj bi bil naseljenost izseljencev v različnih krajih (prevelika raztresenost po ozemlju države) in pa slabši gmotni položaj.⁵⁵¹ Vsaj za Brazilijo to ne drži, saj je bila želja po izdajanju časopisa, poleg tega pa so bili (vsaj nekateri) slovenski izseljenci v Braziliji tudi ekonomsko dobro preskrbljeni. V Braziliji je bilo več razlogov za to, da takrat ni izhajal noben slovenski časopis, med seboj pa so se prepletali. Predvsem je v Braziliji v tistem obdobju, kot že omenjeno, prišlo do razkola v slovenski izseljenski skupnosti in deloma tudi do razkola s preostalo jugoslovansko skupnostjo. Glasilo *Iseljeniški glasnik*, ki je izhajalo v Zagrebu, je bilo namenjeno zastopanju interesov slovenskih, hrvaških in srbskih izseljencev po celem svetu.⁵⁵² Izdajal ga je Komisariat za izseljence Kraljevine Jugoslavije.

4.3.2.2. JORNAL DO SAIUG

Društvo prijateljev Jugoslavije (Sociedad Amigos da Iugoslavia – SAIUG), med njegovimi člani so bili tudi slovenski izseljenci v Braziliji, je začelo jeseni leta 1980 izdajati svoje glasilo *Jornal do SAIUG*. Glasilo je izhajalo v portugalsčini. V prvi številki je bil nagovor jugoslovanskega generalnega konzula v São Paulu Gojka Zdujića. Objavljeni so bili tudi prispevki o delu društva na kulturnem in športnem področju, poročila o prireditvah, intervju z izseljencem João Farčičem ter posamezne novice iz Jugoslavije. Objavljen je bil tudi daljši prispevek o poimenovanju ulice

550 S.P.B., »Brazilija, dobra zemlja ... Ob stoletnici prihoda prvih Slovencev v Brazilijo«, str. 196–197.

551 »Časopisje v Jugoslaviji«, *Slovenec*, letnik 60, številka 121, 29. 5. 1932, str. 8.

552 »Časopisje v Jugoslaviji«, *Slovenec*, letnik 60, številka 121, 29. 5. 1932, str. 8.

v São Paulu po Titu, kot je bilo določeno z občinskim odlokom 27. junija 1980.⁵⁵³ Ime Rua Tito še vedno najdemo na zemljevidu São Paula.

Glasilo je izšlo ob 21-letnici ustanovitve društva, izhajalo pa naj bi na vsake dva meseca. Ob izidu je bil organiziran literarni večer in pogostitev. Čeprav je bilo glasilo v portugalsščini so imeli namen, da bi v prihodnosti tiskali eno ali dve strani v jezikih narodov in narodnosti Jugoslavije.⁵⁵⁴

V letu 1981 je društvo SAIUG nadaljevalo z izdajanjem svojega lista. Urednik je bil takrat odvetnik in pesnik André Kisil, ki je to delo opravljal povsem prostovoljno. Časopis je finančno preživel z objavo oglasov. Oglasni prostor so večinoma zakupili izseljenci sami kot tudi izseljenske organizacije in podjetja. Izhajal je v 2000 izvodih, ki so bili na voljo brezplačno. Med aktivnejšimi pisci je bil João Mikloš, ki je za časopis pisal brezplačno. Sodeloval je tudi pri *Jornal do Imigrante*. Tekom leta 1981 je objavil niz zapisov o Jugoslaviji in življenju jugoslovanske kolonije v São Paulu.⁵⁵⁵

Publikacija SAIUG je prenehala izhajati sredi leta 1982, saj je bila zadnja številka natisnjena junija tega leta. So se pa v letu 1984 začele akcije po ponovni oživitvi lista. Predvsem zato, ker je upadlo število članov društva in so tudi z izdajanjem lista želeli pridobiti nove člane. Tako je osma številka *Jornal do SAIUG* izšla konec leta 1984. Čeprav so ga nameravala izdajati pogosteje, žal za to ni bilo ugodne možnosti in tako je glasilo takrat izhajalo na tri mesece.⁵⁵⁶ Kot kaže je glasilo okoli leta 1989 ponovno prenehalo izhajati. Vendar pa so se tega leta začele ponovne akcije za njegovo obuditev.⁵⁵⁷

553 AS 1996, Zbirka Inštituta za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, t.e. 73: »Nedeljski, 5.10.1980, II, 27333, 17 (sic)«.

554 Arhiv Slovenske izseljenske matice, mape naročnikov publikacij SIM – Rodna gruda, Slovenija svet, Slovenski izseljenski koledar, Slovenija (Quarterly Magazine): mapa Consulado general da RSF da Jugoslavia, pismo GK SFRJ, vice-konzula Jerneja Kosmača, Slovenski izseljenski matici (uredništvu Rodne grude), 30. 10. 1980, São Paulo.

555 AS 1241, Slovenska izseljenska matica, t.e. 135: namestnik načelnika Branko Janković Zveznega sekretariata za zunanje zadeve, Uprava za izseljenstvo in emigracijo pošilja SIM poročilo GK SFRJ v São Paulu za leto 1981, Beograd, 10. 3. 1982, Poročilo GK SFRJ v São Paulu za leto 1981.

556 AS 1241, Slovenska izseljenska matica, t.e. 135: Konzul Milorad Bosanac GK SFRJ v São Paulu pošilja SIM izvod časopisa *Jornal do SAIUG* s spremnim dopisom, São Paulo, 31. 12. 1984, Dopis ob dostavi izvoda *Jornal do SAIUG*.

557 AS 1241, Slovenska izseljenska matica, t.e. 135: Generalni konzul M. Miličević GK SFRJ v São Paulu pošilja SIM obvestilo o časopisu *Jornal do SAIUG* Slovenski izseljenski matici, São Paulo, 20. 12. 1988.

Po razpadu Jugoslavije je društvo prenehalo delovati oziroma se je preobrazilo v *Društvo prijateljev Dalmacije*, saj je bila večina članov hrvaškega oziroma dalmatinskega porekla.⁵⁵⁸

4.3.2.3. JORNAL DO IMIGRANTE

Jornal do Imigrante je bil brazilski časopis, ki je bil namenjen vsem izseljenskim skupnostim v Braziliji, predvsem pa v São Paulu. Konzularna predstavništva oziroma izseljenci posameznih skupnosti v sodelovanju s svojimi konzularnimi predstavništvi naj bi pripravljali prispevke. Izhajal naj bi enkrat mesečno v 50 000 izvodih, ki bi bili na voljo brezplačno. Aprila 1978 je izšla prva številka lista,⁵⁵⁹ julija 1978 je izšla druga številka časopisa *Jornal do Imigrante*.⁵⁶⁰

Med sodelujočimi pisci jugoslovanske skupnosti je bil João Mikloš, ki je kasneje pisal tudi za *Jornal do SAIUG*.⁵⁶¹

Od slovenske izseljenske skupnosti pa je pri pisanju člankov za *Jornal do Imigrante* sodeloval slovenski izseljenski duhovnik Andrej (Giovanni) Božič. Materialno pomoč je nudil tudi slovenski industrialec Janez Hlebanja.⁵⁶²

558 Nikica Talan, *Hrvatska/Brazil*, (Zagreb: Zagreb Croatian Writer's Association, 1998), str. 98–100.

559 AS 1241, Slovenska izseljenska matica, t.e. 135: Konzul Radoslav Runko GK SFRJ v São Paulu dostavlja izvod *Jornal do Imigrante* SIM, Sao Paulo, 20. 4. 1978, SIM, Predmet: *Jornal do Imigrante*, dostavlja se, konzul Radoslav Runko.

560 AS 1241, Slovenska izseljenska matica, t.e. 135: SRS RS za mednarodno sodelovanje, republiški sekretar Marjan Osolnik pošilja SIM obvestilo GK SFRJ v Sao Paulu o izidu druge številke *Jornal do Imigrante*, Ljubljana: 14. 7. 1978.

561 AS 1241, Slovenska izseljenska matica, t.e. 135: namestnik načelnika Branko Janković Zveznega sekretariata za zunanje zadeve, Uprava za izseljenstvo in emigracijo pošilja SIM poročilo GK SFRJ v Sao Paulu za leto 1981, Beograd, 10. 3. 1982, Poročilo GK SFRJ v São Paulu za leto 1981; AS 1241, Slovenska izseljenska matica, t.e. 135: SRS RS za mednarodno sodelovanje, republiški sekretar Marjan Osolnik pošilja SIM obvestilo GK SFRJ v Sao Paulu o izidu druge številke *Jornal do Imigrante*, Ljubljana: 14. 7. 1978.

562 AS 1241, Slovenska izseljenska matica, t.e. 135: SRS RS za mednarodno sodelovanje, republiški sekretar Marjan Osolnik pošilja SIM obvestilo GK SFRJ v Sao Paulu o izidu druge številke *Jornal do Imigrante*, Ljubljana: 14. 7. 1978.

4.3.2.4. NOVICE POD LIPO

Prvo številko glasila *Novice pod lipo* so izdali leta 1995, prvi urednik pa je bil Peter Slavec⁵⁶³. Sprva je glasilo izhajalo dvakrat na leto, nato pa enkrat. Namen je bil pridobiti informacije o slovenskih izseljencih v Braziliji in jih združiti. Članki so vsebinsko zajemali predstavitev dejavnosti društva; pisalo pa so tudi o članih društva in o dogodkih v Sloveniji.⁵⁶⁴ Pri izdajanju glasila *Zveze Slovencev v Braziliji*, *Novice pod lipo* je sodeloval tudi duhovnik Ludvik Ceglar.⁵⁶⁵

Časopis je izhajal dvakrat na leto med letoma 1995 in 2000. Odgovorni urednik je bil Peter Slavec, sodelovali pa sta tudi Gabriela de Brito Slavec in Marlene Majer. Objavljali so tekste v slovenščini in portugalski in z novicami o skupnosti v Braziliji in krajev po Sloveniji. Ludvik Ceglar je od druge številke dalje pa do svoje smrti 1998 prispeval tekste v slovenščini. Zadnji izvod je izšel januarja leta 2000. Obstajata še dve popolni zbirki časopisa, ena je v osebni arhivu Petra Slavca in druga na *Zvezi Slovencev v Braziliji*.⁵⁶⁶

563 Peter Slavec je bil iz Maribora. Leta 1956 je prišel v Brazilijo star 16 let. V Braziliji je živel v São Paulu in je 26. junija 1958 ustanovil s še dvema soustanoviteljema *Clube Alpino Paulista*, ki deluje še danes. Ob delu je končal študij strojništva. Bil je naročnik *Rodne grude* leta 1994, 1995, 1996, 1997 in 2000, 2003. Arhiv Slovenske izseljenske matice, mape naročnikov publikacij SIM – Rodna gruda, Slovenija svet, Slovenski izseljenski koledar, Slovenija (Quarterly Magazine): mapa Peter Slavec; Janez Rogelj, »Mariborčan, ustanovitelj prvega alpinističnega kluba v Braziliji«, *Zgodbe slovenskih izseljencev v besedi in sliki* (Ljubljana: Združenje Slovenska izseljenska matica, 2023), str. 128.

564 Šimenc, *Izseljevanje Slovencev v Brazilijo in njihova integracija a primeru slovenske skupnosti v São Paulu*, str. 82.

565 Bogdan Kolar, »Ludvik Ceglar (1917–1998)«, *Slovenska biografija* (Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni center SAZU, 2013), pridobljeno 27. 4. 2022, <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi1021780/#novi-slovenski-biografski-leksikon>. Glej več o tem: »Umrli je Ludvik Ceglar«, *Rodna gruda: revija za Slovence po svetu*, leto 45, št. 4 (april 1998), str. 38; Martin Jevnikar, »Duhovnik in pisatelj Ludvik Ceglar«, *Koledar Goriške Mohorjeve družbe*, 1999, str. 206; Martin Jevnikar, »Ludvik Ceglar«, *Slovenska izseljenska književnost: Južna Amerika*, ur. Janja Žitnik in Helga Glušič (Ljubljana, 1999), str. 111–113 in str. 327.; NŠAL 553, Zapuščine duhovnikov in drugih: Ludvik Ceglar, škatla 2, osebne beležke Ludvika Ceglarja o slovenskih izseljencih v Braziliji; »Ustanovitev slovenske župnije v Braziliji«, str. 5.

566 Vidrik, *União dos Eslovenos do Brasil: Uma breve história*, str. 45–48.

4.3.3. LITERARNO UDEJSTVOVANJE SLOVENSКИH IZSELJENCEV V BRAZILIJИ

Izseljenska književnost je pomemben vir za preučevanje izseljenske zgodovine, čeravno je nastajala v večinoma težkih okoliščinah priseljen-
cev in so prispevke pisali pretežno amaterji. Večina prispevkov ni imela
večje umetniške vrednosti. Njena tematika pa je bila bolj ali manj enotna
in se je ukvarjala predvsem s težavami prilagajanja priseljenцев v novem
svetu.⁵⁶⁷

Preko slovenske izseljenske književnosti so slovenski izseljenci ohran-
jali slovenski jezik in kulturo v novem okolju, po drugi strani pa ta tudi
povezuje domovino s svetom, predvsem kadar govorimo o slovenski izse-
ljenski književnosti v jeziku države priselitve.⁵⁶⁸

Izseljenske zgodbe, sploh tiste, ki so prihajale iz prve roke in so bile
objavljene v sodobnem časopisju, ki je bilo dostopno širšemu bralstvu, so
pomembne z vsemi podrobnostmi. Na podlagi dejstev, ki so izhajala iz teh
pripovedi, so se potencialni priseljenci odločali za priselitev v določeno
državo, na primer v Brazilijo.

Med zgodbami slovenskih izseljencev najdemo tudi zgodbo izseljenke
Helene Turk. V desetih nadaljevanjih je bila objavljena v *Amerikanskem
Slovcu* njena zgodba o izselitvi v Brazilijo, Egipt, Nemčijo in Združene
države Amerike. Podlistek z naslovom »Moja pot po svetu« je bila prvič
objavljena 2. septembra 1925. Zgodba se začne leta 1896, ko se je izselila
v Brazilijo. Na pot se je podala s še drugimi slovenskimi izseljenci iz iste
vasi na Notranjskem. V Braziliji je ostala pet let. Sprva je delala na plantaži
kave, a le nekaj dni. Nato se je zaposlila kot služkinja pri bogatih vele-
posestnikih. Zaradi želje, da ne bi živela več v samotnem in oddaljenem
kraju, je odšla v večje mesto. Tam je naletela na druge slovenske izseljence
in začela delati v restavraciji, kjer sta delali še dve slovenski dekletki kot
sobarici. V restavraciji ni delala dolgo časa, saj je menila, da to za mlado
dekle ni primerno delovno okolje. V Braziliji je naletela na številne rojake
oziroma predvsem rojakinje, ki so si med seboj pomagale. Naučila se je
tudi portugalščine, čeprav so njeni delodajalci govorili še druge evrop-
ske jezike, predvsem italijansko. Zapisala je tudi, da so jo dobro plačali. V
Braziliji se je tudi zaljubila in fant jo je zasnubil, a se je po nasvetu matere

567 Jerneja Petrič, Priseljenska književnost kot zgodovinsko gradivo, *Slovenski izseljenski
koledar* (1981), leto 28, str. 221–222.

568 Helga Glušič, »Slovenska izseljenska književnost: Sklepna misel«, *Slovenska izseljen-
ska književnost 3: Južna Amerika*, Janja Žitnik Serafin, Helga Glušič, ur., (Ljubljana:
Založba ZRC in Rokus, 1999), str. 357–359.

vrnila domov. Po dveh letih doma je ponovno odšla na pot, tokrat v Egipt. Iz Egipta je odšla nazaj domov na prošnjo tete, ki je bila bolna. Po vrnitvi se je poročila z rudarjem. Skupaj z njim sta odšla v Nemčijo, kjer so rudarji dobro zaslužili. Po nekaj letih v Nemčiji sta se odselila v ZDA.⁵⁶⁹

Zgodba o slovenskemu izseljencu v Brazilijo ja zapisana tudi v avtobiografskem delu primorskega Slovenca Franca Želeta. Njegova vnukinja Flory Banovac je v samozaložbi leta 2011 uredila in izdala na podlagi virov (osebnih zapiskov in drugih dokumentov) njegovo zgodbo. Franc Žele se je rodil 22. maja 1896 v vasi Hrastje pri Pivki. Obiskoval je gimnazijo v Postojni in že takrat se je odločil, da vstopi v avstro-ogrsko vojsko. Končal je podčastniško izobraževanje in je v času prve svetovne vojne sodeloval v bojih na Jadranu. Takrat je preživel tudi brodolom ladje Szent Istvan. Po vojni je bil zaprt in interniran v Italiji, saj je sodeloval pri organizaciji demonstracij proti italijanski okupaciji Primorske. Zaradi fašističnega pritiska se je kot mnogi drugi Primorci izselil v Južno Ameriko (Brazilijo). Navsezadnje je uspel kot kitolovec in se je vrnil domov in obnovil svojo medvojno podjetniško dejavnost (gostinsko in trgovsko podjetje). Pripoved se konča pred drugo svetovno vojno, ki jo je preživel kot uspešen samostojni podjetnik. Umrli je leta 1971 v Portorožu. V knjigi je opisano služenje v avstro-ogrski mornarici, začetki prve svetovne vojne ter brodolom ladje Szent Istvan. Sledi poglavje o obdobju med obema vojnama v domovini, ko se je sprva uspešno preizkusil kot podjetnik. V tem poglavju oriše še borbo za vsakdanji kruh zaradi italijanskih pritiskov, ki je pripeljala do izselitve v Južno Ameriko. Sprva je prišel v Brazilijo leta 1924, kjer je imel sorodnika v Birigviju. Po prihodu v Santos se je s skupino sopotnikov na ladji odpravil na pot do bratranca. Ta je zapustil domovino leta 1896 in ga ni poznal, pa tudi domov je redko pisal. Za pot iz Santosa so porabili ves denar. Vozili so se en dan oziroma 12 postaj. Opisuje pot in ljudi, ki so jih srečali na vlaku. Ti so po večini zgledali zdravi in kot veleposestniki ali bogataši, kar je bilo v nasprotju z ljudmi, ki so jih videli delati na poti ob progi. Ravno takrat je bratrancu umrla hčerka in bratranca ni bilo doma. Sprejela jih je njegova mlajša hčerka in je po telefonu poklicala svojega očeta. Sam se je s svojo mrzlo sestrčno odpravil na pogreb. Ostali pa so počakali. Pogovarjala sta se nemško, saj je bratranec, ker je bil v Braziliji samo med Nemci in Brazilci, pozabil govoriti slovensko (čeprav je vse razumel). Hčerka mu je umrla ob porodu skupaj z novorojenim otrokom. Nato opisuje opažanja o svojem bivanju pri bratrancu,

⁵⁶⁹ Mirijam Milharčič Hladnik, »Helena Turk: ženska delovna migracija v časopisnem podlistku«, *Doba velikih migracij na Slovenskem*, A. Kalc, M. Milharčič Hladnik, J. Žitnik Serafin, ur., (Ljubljana: Založba ZRC, 2020), str. 370.

o navadah, pokrajini, vročini in obisku cerkve in mesta. Primanjkovalo je obrtnikov, pa tudi izobražencev ni bilo. Odšli so na delo v gozd, sam je bil zadolžen za nakladanje lesa na postaji na vagone. Slikovito je opisal gozd in spoznavanje dela z lesom pa tudi srečanje s naseljenci v gozdu, kjer so si izkrčili del gozda. Opisuje, kako jih je pričakalo orodje za delo v gozdu in račun, ki je bil izdan na njegovo ime. Skupina je bila nato napotena na delo v gozdu. Ker so bili brez denarja, so bili primorani sprejeti ponudbo za delo v gozdu, plačana je bila obdelava lesa v gozdu in natovarjanje na voz. Stanovanje so imeli na voljo pri bratrancu, hrano in pijačo ter drugo pa so si morali priskrbeti sami. Slikovito opisuje prvi dan pri podiranju dreves. Delo je bilo naporno in po plačilu hrane ter drugega jim ni ostalo veliko. Dekleva, ki je prišel z družino, je tudi izgubil upanje na vrnitev v domovino. Pri delu v gozdu je nanje prežalo veliko nevarnosti, od raznih žuželk, kač do opic. Doživeli pa so tudi pohod mravelj na mesto. Obiskali so obdelovalce kavnihih grmov. Navsezadnje je delo v gozdu v Braziliji zapustil, saj se je okužil s črvički. Sredi septembra se je s preostalo skupino odpravil nazaj do Santosa, le Dekleva je z ženo in triletnim otrokom ostal pri gospodarju. Šli so tudi na konzulat, a jim je bilo pojasnjeno, da ne morejo oditi iz Brazilije v drugo državo, razen v domovino. Drugam bi smeli oditi smeli šele po petletnem bivanju v Braziliji. Našli so si delo v neki tovarni. Opisuje vzdušje ob prihajajočih volitvah. Oktobra so se odločili oditi in se odpravili v Urugvaj in opisuje ilegalen prestop meje. Nadaljnja pot ga je vodila v Argentino. Ponovno je postal mornar in kitolovec ter se nato vrnil v domač kraj.⁵⁷⁰

Katoliški duhovnik Ludvik Ceglar je v Brazilijo prišel v obdobju po drugi svetovni vojni in je v času svojega življenja v Braziliji pošiljal prispevke v izseljensko pa tudi koroško slovensko časopisje. Izdal je tudi več knjig, med njimi tudi leposlovne. V *Rodni grudi* je leta 1985 objavil tri pesmi, posvečene slovenskemu jeziku in domovini, in sicer *Slovenski jezik*, *Naše dragotine* in *Naš biser*.⁵⁷¹ Leta 1976 je pri Mohorjevi družbi v Celovcu izšla njegova pesniška zbirka *Mati, domovina, Bog*.⁵⁷² Leta 1982 je Mohorjeva družba v Gorici izdala njegovo delo *Janez Madon – oče Serafin Goriški*.⁵⁷³ Mohorjeva družba v Celovcu je izdala njegovo povest v dveh

570 Franc Žele, *Mornar – pustolovec – kitolovec*, (Izola: samozaložba, 2011).

571 Ludvik Ceglar, »Slovenski jezik«, »Naše dragotine«, »Naš biser«, *Rodna gruda: revija za Slovence po svetu* (1985), letnik 32, št. 5, str. 40.

572 Ludvik Ceglar, *Mati, domovina, Bog* (Celovec: Družba sv. Mohorja, 1976).

573 Ludvik Ceglar, *Apostolski misijonar oče Serafin Goriški* (Gorica: Goriška Mohorjeva družba, Katoliško tiskovno društvo, 1982)

delih z naslovom *Slemeniški župnik*⁵⁷⁴, prvi del leta 1985 in drugi del leta 1986. Zgodba je dnevnik slovenskega begunskega duhovnika Simona, ki je postal župnik na Slemenici/Slemenitzen na avstrijskem Koroškem. Kraj je bil slovenski, a je bil po pripovedi ponemčen in ljudje so bili zagrizeni nemčurji. Maše v večini niso obiskovali, vendar s potrpežljivostjo in tako rekoč misijonarstvom delo novega župnika obrodi velike uspehe.⁵⁷⁵

Biografska knjiga o Janezu Madonu je nastala na podlagi virov in dokumentov o delu slovenskega misijonarja, kapucina, Janeza Madona, imenovanega tudi pater Serafin Goriški. V Braziliji je delal predvsem med Indijanci, za katere je veliko žrtvoval. Ustanovil je tudi indijansko mesto Itambacuri. Bil je tudi v smrtni nevarnosti, saj so ga skoraj na smrt ranili Indijanci s puščico, ki je bila izstreljena na pobudo sovražnikov patra Serafina Goriškega.⁵⁷⁶ Knjiga opisuje zgodnje življenje in šolanje Janeza Madona ter njegovo pot v redovništvo. Po sprejemu zaobljuba pa tudi njegovo zgodnje delo in zorenje odločitve za odhod med misijonarje v Brazilijo. V knjigi najdemo tudi nekaj korespondence z njegovim bratom. Dobil je nalogo ustanoviti misijon za Indijance v brazilskem pragozdu. Nalogo je vestno opravljal. O tej poti pa v knjigi lahko preberemo, kako se je spopadal tako z naravnimi ovirami (izkrčenje pragozda), z brazilskimi oblastmi glede finančne pomoči misijonu in prizadevanju za pomilostitev Indijancev v misijonu, ki so jih brazilске oblasti obsodile za različne zločine, o delu z Indijanci, pa tudi o različnih političnih dogodkih; med njimi o obisku patra Serafina pri škofu iz Olinde, ki se je boril proti prostozidarjem in je zato prišel v spor s cesarjem ter o odpravi suženjstva. Poleg tega piše o razvoju misijona in različnih tegobah ter napadih sovražnih Indijancev. Prizadevanja patra Serafina so obrodila sadove in praznoval je 50-letnico maševanja, v okviru njegovega misijonskega dela pa je bila ustanovljena tudi župnija. Ne glede na tegobe, ki jih je doživel je dočkal veliko starost (skoraj 90 let). Le zadnja dva meseca pred smrtjo je bil priklenjen na posteljo. Ob njegovem pogrebu se je zbrala velika množica ljudi. V Braziliji ga cenijo še danes.⁵⁷⁷

574 Ludvik Ceglar, *Slemeniški župnik: roman* (Celovec: Mohorjeva založba, 1985) in Ludvik Ceglar, *Slemeniški župnik II: povest. D. 2*, (Celovec: Mohorjeva založba, 1986)

575 Jevnikar, »Povojna slovenska književnost v Južni Ameriki«, »Ludvik Ceglar«, str. 111–112.

576 Prav tam.

577 Ceglar, Piščanc, *Apostol brazilskih Indijancev: misijonar Janez Madon – oče Serafin Goriški*.

Glej več v: Ludvik Ceglar, *Apostolski misijonar oče Serafin Goriški* (Gorica: Goriška Mohorjeva družba, Katoliško tiskovno društvo, 1982).

Ravno tako pripoveduje zgodbo o slovenskem izseljencu v Braziliji v obdobju po drugi svetovni vojni Ivan Cimerman (sodelavec *Slovenske izseljenske matice*) v biografskem romanu *Južni povratnik: slovenski poslovnež med Mlinščico in Amazonko*, ki govori o življenju brazilskega Slovence Vladimirja Ovce.⁵⁷⁸

Knjiga je razdeljena v dvanajst poglavij in del s fotografskim gradivom. Knjiga je tudi rezultat avtorjevih osebnih pogovorov z Vladimirjem Ovco in pričevanj njegovih bližnjih. V prvem poglavju »Južni povratnik« opisuje zakaj se je odločil napisati knjigo in pomen njenega naslova. V drugem poglavju »Moj bratec Vladimir« je zapisal pričevanje Vladimirjev sestre Valerije o rojstvu in otroštvu Vladimirja. Vladimir se je rodil 21. januarja 1929 na Rodici pri Domžalah. Starša sta bila gluhonema, oče je bil mlinarski pomočnik, sicer je bil izučen za tesarja. Mati je imela iz prejšnjega zakona že štiri otroke. Vladimir je obiskoval osnovno šolo v Domžalah in bil odličen učenec, v šolanje pa je posegel začetek druge svetovne vojne. Med vojno je bil Vladimir partizanski kurir. Domžalski belogardisti so ujeli tri brate Stanislava, Miroslava in Vladimirja. Miroslava so do smrti pretepli. Vladimirja so izpustili in preostanek vojne je preživel pri stricu v Domžalah. Po vojni se je šolal za finomehanika v Iskri v Kranju in je končal šolanje junija 1947. Vmes je spoznal ženo in dobil hčerko Katjo. Moral je na služenje vojaškega roka. Oče mu je umrl v nesreči leta 1952, poleg tega pa je tudi lastništvo njihove domačije prišlo v tuje roke. Zato se je izselil najprej v Avstrijo in nato v Brazilijo leta 1953. Kmalu je dobil zaposlitev v neki brazilske livarni, kjer je delal v orodjarni kot strugar. Kmalu je dobil drugo, boljše plačno delo. Nato je ob rednem delu skupaj z avstrijskim partnerjem ustanovil še svojo orodjarno. V tem obdobju je spoznal tudi svojo novo ženo Kristo. Avstrijski partner se je iz posla umaknil in po enem letu se mu je pridružil Janez Hlebanja, ki je kasneje ustanovil svojo tovarno, Vladimir pa se je specializiral za rezalna orodja. Leta 1964 je oblast v Braziliji prevzela vojska, kar je imelo posledice tudi za Vladimirja. Imel je veliko pogodb z državo, ki pa takrat ni mogla več plačati svojih obveznosti in tako je ostal brez vsega, zaprl so mu tri tovarne. Ponovno je začel tako rekoč iz nič, vendar je ponovno ustvaril novo tovarno in si opomogel. Rodila se mu je tudi hčerka Dagme. Tako je lahko leta 1980 v predelu São Paula, imenovanem Interlagos, ki je bil predel za bogate, zgradil vilo z bazenom in steklenjakom za orhideje, s katerimi se je ukvarjal v jeseni svojega življenja. Knjiga pripoveduje tudi del zgodbe iz perspektive Vladimirjeve prve hčerke Katje Ovca, ki je

578 Gej več v: Cimerman, *Južni povratnik: slovenski poslovnež med Mlinščico in Amazonko*.

nekaj časa skupaj z možem Cirilom Smrkoljem živel in delal v tovarni pri očetu v Braziliji. Opisuje tudi življenje hčerke Dagme in poslovno pot Vladimirja Ovce.⁵⁷⁹ Vladimir Ovca je umrl v Braziliji.

O slovenskih izseljencih v Braziliji pa so pisali tudi sicer v domovini. Tako je pri Mladinski založbi v Ljubljani je leta 1941 na 180 straneh izšla Čitanka o slovenskih izseljencih. Urednik je bil Jože Premrov, namenjena pa je bila mlademu slovenskemu rodu, da bi lahko spoznali slovensko izseljenstvo po svetu. Veliko zanimivih podatkov je prispeval izseljenski duhovnik v Argentini Jože Kastelic, ki je pred izidom knjige umrl v prometni nesreči. Čitanka je bila sestavljena iz različnih člankov o slovenskih izseljencih tako v Evropi kot v Severni in Južni Ameriki in njihovem društvenem, kulturnem ter verskem življenju, odlomkov znanih literarnih del, izseljenskih pesmi, predstavitev vidnejših članov izseljenskih skupnosti ter literarnimi prispevki izseljencev in prispevki domačih pisateljev; med drugim je čitanka vsebovala tudi opis Brazilije in slovenskih izseljencev.⁵⁸⁰

Med aktivnejšimi pišočimi člani slovenske izseljenske skupnosti v Braziliji je bil tudi Franjo Cotič. Leta 1940 je v reviji slovenskih izseljencev v Argentini *Duhovno življenje* objavil tudi prozo *Moj božič*⁵⁸¹. Tudi sicer je v revijo pošiljal različne prispevke.⁵⁸²

Po drugi svetovni vojni se je v Campinasu v Braziliji naselil Valerijan Regali, ki je bil novinar in se tudi umetniško udeleževal. Bil je član društva slikarjev v Campinasu in je pisal za tamkajšnji časopis. Prevajal je krajša literarna slovenska dela v brazilsko portugalsščino in jih predstavljal Brazilcem.⁵⁸³

4.3.4. LIKOVNO USTVARJANJE SLOVENSKIH IZSELJENCEV V BRAZILIJU

Med likovnimi umetniki slovenskega rodu je omembe vreden Franc Pavlovič oziroma Francisco Pavlovic ali Paulovic, ki se je rodil 29. oktobra 1892 v Palčju pri Pivki očetu Gašperju (Casparus) in materi Mariji

579 Cimerman, *Južni povratnik: slovenski poslovnež med Mlinščico in Amazonko*.

580 »Izseljenska čitanka«, *Slovenec*, letnik 69, številka 109a, 9. 5. 1941, str. 4; Glej več v: Jože Premrov, *Izseljenska čitanka*, (Ljubljana: Mladinska založba, 1941).

581 Franjo Cotič, »Moj božič«, *Duhovno življenje*, leto 8, št. 144, januar 1940, str. 10–11.

582 Mislej, »Odmevi iz drugih dežel južne Amerike«, str. 126.

583 S.P.B., »Brazilija, dobra zemlja ... Ob stoletnici prihoda prvih Slovencev v Brazilijo«, str. 187.

Smerdel kot 11 izmed 12 otrok. Sprva se je šolal v Polhovem Gradcu, nato pa na Dunaju študiral slikarstvo in kiparstvo na Visoki šoli za uporabno umetnost. V prvi svetovni vojni se je boril kot avstrijski vojak in bil tudi ruski ujetnik. Dve leti ruskega ujetništva je preživel tako, da je slikal za ruske vojake. Po tem, ko je prišel iz ruskega ujetništva, je nekaj časa živel na Dunaju ter deloval tudi na območju Italije. V Brazilijo se je izselil leta 1923 in se naselil v Pirajuíju, mestu v notranjosti države São Paula, kjer je že živel njegov brat Alojz (Luiz) Pavlovic. Kmalu po prihodu v Brazilijo se je 1. novembra 1923 poročil z Antonijo (Antonio) Penko, tudi slovensko izseljenko. Prvi sin jima je umrl star komaj 11 mesecev leta 1924. Z ženo sta se preselila v mesto Cafelândia, tudi v državi São Paulo, kjer se jima je rodil drugi sin leta 1926. Tretjega otroka sta dobila leta 1929. Bil je specialist za sakralno umetnost in je med leti 1923 in 1966 poslikal številne cerkve in kapele v zvezni državi São Paulo in eno v zvezni državi Paraná. Skupno je poslikal 13 cerkva. Poslikav v cerkvah ni podpisoval, pa tudi sicer je bil znan po svoji skromnosti.

Poslikava cerkve v mestu Pirajuíju je trajala dve leti. Pavlovič je v Cafelândii naredil načrt za škofijsko katedralo in izdelal 3-metrške kipe 12 apostolov na pročelju cerkve ter poslikal stolnico. Njegov izdelek je tudi glavni oltar. Dela so trajala tri leta. V znanem romarskem središču v Aparecidi je restavriral nekaj slik. Poslikal je tudi cerkve v mestih San Manuel, Birigul, Dourado, Presedente Alves, Guarantao, Avare, Orinhos, Desoalvado, Arakas, Agua da Rosa, Mata on Piraolnuga. Med njegovimi deli je tudi poslikava kinodvorane v mestu Aracatuba. Poslikal je tudi več manjših kapel. Imel je številne razstave. Cenjen je bil zlasti v Braziliji in ob njegovi 80-letnici leta 1972 je bilo v brazilskih časopisih o njem veliko zelo pohvalnih člankov. Slikal pa je tudi olja na platnu z verskimi motivi, kot na primer *Sveta družina*, *Sveta večerja*, *Presveto srce Jezusovo*, *Adam in Eva*. V svojem drugem ustvarjalnem obdobju od leta 1966 se je popolnoma posvetil slikanju olj na platnu in olj na lesu. V tem obdobju je uporabljal največ motivov iz narave in pokrajinskih motivov. Za njegov slog je značilna uporaba živih barv, predvsem modre in rumene. Leta 1978 mu je umrla žena v 83. letu starosti v mestu Cafelândia, kjer sta živela. Nato je Pavlovič zadnja leta svojega življenja preživel v Orienteju, v državi São Paulo. 21. septembra 1981 je umrl v visoki starosti 89 let. Pokopan je v Cafelândii.⁵⁸⁴

584 Adalberto Lovato in Angélica Zoqui Paulovic Sabadini, Frnacisco Pulovic, Vida e Obra, na: <http://paulovic.zoqui.com/>, pridobljeno: 19. 8. 2022 in Peter Slavec, »Odkrit doslej neznan slovenski slikar – Franciscus Paulovič«, *Rodna gruda: revija za Slovence po svetu* (februar 1998), letnik 45, št. 2, str. 6 in Lidija Božac. PAVLOVIČ, Franc.

4.4. DEJAVNOSTI SLOVENSKE IZSELJENSKE KATOLIŠKE SKUPNOSTI V BRAZILIJU IN PASTORALNE AKTIVNOSTI SLOVENSkih DUHOVNIKOV V BRAZILIJU

V tem poglavju bom obravnavala pastoralne aktivnosti slovenskih duhovnikov v Braziliji. V vseh treh obravnavanih obdobjih najdemo med slovenskimi izseljenci tudi duhovnike. Deloma so slovenski duhovniki delovali kot misijonarji za brazilske Indijance, deloma pa tudi kot dušni pastirji za splošno brazilsko populacijo. Njihove življenjepise obravnavam v petem poglavju. Vse do obdobja po drugi svetovni vojni ni bilo duhovnika, ki bi bila zadolžen za slovensko skupnost. V Brazilijo se je priselilo večje število slovenskih duhovnikov, ki pa vse do konca 50. let 20. stoletja niso izvajali pastoralne dejavnosti za slovenske izseljence v Braziliji. Prvi med njimi je bil že omenjeni Serafin Goriški, ki se je v Brazilijo priselil že v 70. letih 19. stoletja in je nekajkrat tudi maševal med Slovenci in Nemci v Rio de Janeiru. Med obema vojnama so brezuspešno potekale različne pobude za prihod duhovnika, ki bi skrbel za duhovno oskrbo Slovencev v Braziliji. Po letu 1957 so v cerkvi sv. Generoze potekale dokaj redno slovenske maše. Od leta 1964 je slovenska maša potekala v cerkvi sv. Filomene, v istoimenski župniji, ki se je kasneje preimenovala v župnijo Najsvetejšega zakramenta z istoimensko cerkvijo. Leta 1967 je bila ustavljena kaplanija za Slovence, nato pa je leta 1971 cerkev Najsvetejšega zakramenta postala tudi sedež slovenske etnične župnije v São Paulu.

V vseh teh obdobjih pa so duhovniki slovenskega rodu odigrali pomembno vlogo tudi kot voditelji katoliške cerkve saj med njimi najdemo veliko monsinjorjev pa tudi nekaj škofijskih kanclerjev. Slovensko župnijo so ustanovili v São Paulu relativno pozno, šele leta 1971. Ustanovitev je bila rezultat dekreta iz Rima, kar se je zgodilo na pobudo tamkajšnjih slovenskih cerkvenih dostojanstvenikov.

(1892–1981). *Obrazi slovenskih pokrajin*. Mestna knjižnica Kranj, 2020, pridobljeno 19. 7. 2022, na: <https://www.obrazislovenskipokrajin.si/oseba/pavlovic-pavlovic-paulovic-franc-francisco-franciscus/> in V. Brgoč, »Franc Pavlovič – slovenski slikar in kipar v Braziliji«, *Srebrne brazde 6: literarni zbornik upokoјencev Slovenske Istre*, (Koper: Uredniški odbor literarnega zbornika upokoјencev slovenske Istre, 2011), str. 154–159.

4.4.1. PASTORALNE AKTIVNOSTI SLOVENSКИH DUHOVNIKOV V BRAZILIJИ S POSEBNIM OZIROM NA DEJAVNOSTI MED SLOVENSКИMИ IZSELJENCI DO PRVE SVETOVNE VOJNE

O organiziranih pastoralnih dejavnostih med slovenskimi izseljenci v Braziliji pred prvo svetovno vojno ne moremo govoriti. V virih so omenjeni prvi poskusi slovenskega bogoslužja misijonarja Serafina Goriškega (pater Janez Madon), ki je maševal med Slovenci in Nemci ob prihodu v Brazilijo leta 1872 Rio de Janeiru.⁵⁸⁵ O maši v slovenščini v São Paulu, ki naj bi se dogajala že pred prvo svetovno vojno, je poročal tudi Franjo Cotič.⁵⁸⁶ Franjo Cotič se je sicer v Brazilijo preselil v obdobju med obema vojnama in njegove trditve temeljijo na pričevanjih iz druge roke.

Sicer so v obdobju pred prvo svetovno vojno (po tudi iz obdobja med obema svetovnima vojnama) prihajale iz Brazilije le novice o pomanjkanju (oziroma o neobstoju) duhovne oskrbe slovenskih izseljencev.⁵⁸⁷

Pred prvo svetovno vojno je v Braziliji pastoralno dejavnost izvajalo kar nekaj slovenskih misijonarjev, zlasti med tamkajšnjimi Indijanci. Med njimi naj omenim Janeza Madona (Serafina Goriškega). Nekaj časa pa je v Braziliji pred prvo svetovno vojno kot misijonar deloval pater Ciril Seigerschidt (Ciril Metod Seigerschmied), ki je bil rojen v Idriji in je umrl v Madridu 5. decembra 1918 (v virih tudi 28. decembra 1918). Posvečen je bil leta 1902 in je najprej deloval v Braziliji, v državi Paraná, nato pa v Afriki, v portugalski koloniji Mozambik.⁵⁸⁸

4.4.2. PASTORALNE AKTIVNOSTI SLOVENSКИH DUHOVNIKOV V BRAZILIJИ S POSEBNIM OZIROM NA DEJAVNOSTI MED SLOVENSКИMИ IZSELJENCI V OBDOBJU MED OBEMA VOJNAMA

Misijonska dejavnost slovenskih redovnikov in redovnic v Braziliji je potekala tudi med obema vojnama. Leta 1926 je tako na primer Alojzija Hutter odšla misijonarit v Brazilijo. Rojena je bila v Ajdovščini in je umrla

585 Jože Markuža, geslo: Madon, Janez, o. Serafin Goriški, *Primorski slovenski biografski leksikon*, 9. snopič: Križinič – Martelanc (Gorica, Goriška Mohorjeva družba, 1983), str. 331 in Ceglar, Piščanc, *Apostol brazilskih Indijancev, Misijonar Janez Madon, oče Serafin Goriški*, str. 16.

586 Bajec, »Slovensko društveno življenje v Braziliji do druge svetovne vojne«, str. 221.

587 Dr. J. Ev. Krek, »Vestfalska pisma«, *Slovenec*, letnik 27, številka 118, 25. 5. 1899, str. 2.

588 »Goriški misijonarji nekdanj in zdaj«, *Slovenec*, letnik 69, številka 277a, 26. 11. 1941, str. 6; »Dnevne novice«, *Slovenec*, letnik 47, številka 30, 6. 2. 1919, str. 3.

kot misijonarka v Tietic v Braziliji leta 1940. Med obema vojnama pa je bil misijonar v Braziliji Patricij Kodermac.⁵⁸⁹

O potrebah po vsaj enem slovenskem izseljenskem duhovniku v Braziliji pa se je govorilo tudi v obdobju med obema vojnama. Nadškof iz Bara (Črna Gora) Nikola Dobrečić se je leta 1934 udeležil evharističnega kongresa v Braziliji. Obiskal je tudi »jugoslovanske« katoliške izseljence. O vtisih, ki jih je dobil o teh izseljencih in o razmerah, v katerih so živeli v Južni Ameriki, je poročal tudi ministrstvu pristojnemu za socialo. V tem poročilu je posebno poudaril, da bi bil za São Paulo v Braziliji nujno potreben izseljenski duhovnik, ki bi tam deloval, ker je tam živelo zelo veliko »jugoslovanskih« in še zlasti slovenskih izseljencev. Po njegovem mnenju bi za to službo najbolj primeren duhovnik Slovenec, po možnosti Primorec, ki bi poznal tudi hrvaško prebivalstvo, da bi se lažje razumel s hrvaškimi izseljenci. Ministrstvo je obvestilo o tem

Družbo sv. Rafaela, hkrati pa so jih prosili, da bi čim prej našli takšnega duhovnika, ki bi hotel oditi v São Paulo. Družba sv. Rafaela je te razmere poznala in je že pred leti javno pozivala, da bi šel kak slovenski duhovnik v Brazilijo. Ob priporočilu nadškofa Bara v Črni Gori in prošnji ministrstva pa je svoj poziv ponovila,⁵⁹⁰ vendar Slovenci v Braziliji med obema vojnama niso dobili svojega dušnega pastirja.

Nekateri viri omenjajo, da je Alojzij Fras v času, ko je bil kaplan v župniji Srce Jezusovega v São Paulu, uvedel slovensko mašo. To je bilo obdobje prvega leta po njegovi posvetitvi v duhovnika leta 1941.⁵⁹¹

4.4.3. PASTORALNE AKTIVNOSTI SLOVENSКИH DUHOVNIKOV V BRAZILIJИ S POSEBNIM OZIROM NA DEJAVNOSTI MED SLOVENSКИMI IZSELJENCI V OBDOBJU PO DRUGI SVETOVNI VOJNI

Versko obarvane aktivnosti slovenske priseljenske skupnosti v Braziliji oziroma vsaj njenega dela so po drugi svetovni vojni potekale v

589 »Goriški misijonarji nekdanj in zdaj«, *Slovenec*, letnik 69, številka 277a, 26. 11. 1941, str. 6.

590 »Brazilija kliče na pomoč«, *Slovenec*, letnik 62, številka 288a, 20. 12. 1934, str. 3.

591 NŠAL 553, Zapuščine duhovnikov in drugih: Ludvik Ceglar, škatla 2, osebne beležke Ludvika Ceglarja o slovenskih izseljencih v Braziliji in S.P.B., »Brazilija, dobra zemlja ... Ob stoletnici prihoda prvih Slovencev v Brazilijo«, str. 193–194 in Irene Mislej, »Odmevi iz drugih dežel Južne Amerike«, str. 125; Irene Mislej, »Slovenski izseljenci v Južni Ameriki«, *Slovensko izseljenstvo, Zbornik ob 50-letnici Slovenske izseljenske matice 1951–2001* (Ljubljana: SIM, 2001), str. 244.

okviru cerkvene organiziranosti v Braziliji. Prve slovenske maše oziroma maše v slovenščini so potekale na pobudo posameznih duhovnikov in vsaj v začetku niso bile redno organizirane.

Do sredine 50. let 20. stoletja v Braziliji ni bilo duhovnikov, ki bi lahko izvajali redno duhovno oskrbo v slovenščini za slovensko priseljsko skupnost v Braziliji. V virih najdemo podatek, da je poleg Alojzija Ilca v slovenščini v São Paulu maševal tudi Viktor Pristov⁵⁹². Glede na podatke, ki sem jih našla v nadškofjskem arhivu v Ljubljani, naj bi se vršila prva maša v slovenščini v Braziliji 13. oktobra 1957 v cerkvi Sv. Duha (Espírito Santo) v São Paulu. Maševal je najverjetneje Alojzij Ilc, ki je bil takrat pomočnik v istoimenski župniji. Leta 1957 je prišel v São Paulo slovenski duhovnik (iz osebnih beležk Ludvika Ceglarja izvemo, da je bil to Alojzij Ilc, v slovenščini pa je v São Paulu maševal tudi Viktor Pristov) in Slovenci v Braziliji so ga prosili, da bi vsaj enkrat mesečno maševal v slovenščini. Prvič so se zbrali oktobra 1957 v cerkvi Svetega Duha v São Paulu. Prišlo je med 30 in 60 ljudi. Slovenski izseljenci so se zbirali pri maši vsako drugo nedeljo v mesecu ob petih popoldne. Izvedenih je bilo tudi nekaj krstov otrok. Igranje na orgle je prevzela učiteljica glasbe Angela Copic (v Brazilijo je prišla po prvi svetovni vojni kot enoletna deklica). Slovenska maša je potekala redno, z izjemo zastoja konec leta 1957. Alojzij Ilc je namreč odpotoval v Evropo, zato nekajkrat ni bilo slovenske maše. Naslednjo slovensko mašo je imel Ludvik Ceglar januarja 1958, ki je bil takrat sicer kaplan v Jardinópolisu. Morda so bile prekinitve redne slovenske maše tudi nekaj mesecev v letu 1958. V cerkvi so imeli tudi dvorano, kamor so ljudje zahajali po maši. Obiskovalci so bili tako stari kot novi slovenski priseljenci in se načeloma niso politično opredeljevali.⁵⁹³

Maša v slovenščini je bila vedno vsako drugo nedeljo v mesecu, od začetka leta 1960 je Ludvik Ceglar maševal le izjemoma, saj je bil kaplan v São Roque, ki je bil oddaljen od São Paula približno 70 kilometrov. Občasno je maševal v slovenščini tudi Viktor Pristov, sicer profesor v semenišču v São Roque. Sprva je slovenska maša v São Paulu potekala v cerkvi Svetega Duha. Od maja 1961 do oktobra 1964 je bila maša v cerkvi Santa Generosa (Sv. Generoza), ki je bila pozneje podrta. Tam je bila lepa in prostorna farna dvorana. Od novembra 1964 je bila slovenska maša v stari cerkvi De Santa Filomena (Sv. Filomene) v istoimenski župniji, ki se je kasneje preimenovala v župnijo Santissimo Sacramento (župnija

592 Prav tam.

593 NŠAL 553, Zapuščine duhovnikov in drugih: Ludvik Ceglar, škatla 2, osebne beležke Ludvika Ceglarja o slovenskih izseljencih v Braziliji in I.L.C., »Iz življenja brazilskih Slovencev«, str. 210.

Najsvetejšega zakramenta), ko je tam nastala cerkev Najsvetejšega zakramenta, kjer je nato redno potekala slovenska maša vsako drugo nedeljo v mesecu. Slovensko mašo je v cerkvi Najsvetejšega zakramenta v tem obdobju vodil duhovnik Ludvik Ceglar. Gonilna sila pri pobudi za gradnjo cerkve Najsvetejšega zakramenta v São Paulu je bil slovenski duhovnik Alojzij Ilc, posvečena pa je bila decembra 1970.⁵⁹⁴

Slovenski izseljenci v Braziliji, ki so se družili ob slovenskih mašah, so s pomočjo slovenskih duhovnikov organizirali tudi različne dogodke. Redno so obeleževali praznik Sv. Nikolaja, t. i. miklavževanje in materinski dan v mesecu maju. Leta 1958 so organizirali praznovanje sv. Miklavža (miklavževanje). Nato je organizacijo dogodkov prevzel Enij Alojzij Fonda. Leta 1960 se je na miklavževanju zbralo okoli 120 slovenskih izseljencev. Leta 1960 pa so se nekateri otroci naučili slovenskih pesmi in so jih po maši deklamirali ali zapeli.⁵⁹⁵ V maju 1960 (ali maju 1961 – viri si niso enotni) so v cerkvi Sv. Generoze priredili proslavo za materinski dan. Prišlo je okoli 120 ljudi. Program je sestavljalo več kot 20 deklamacij, pesmi, igranje harmonike in govor.⁵⁹⁶

4.4.4. DEJAVNOSTI SLOVENSKE KATOLIŠKE IZSELJENSKE SKUPNOSTI V BRAZILIJ

Do ustanovitve etnične župnije za Slovence v São Paulu je prišlo oktobra leta 1971, ustoličenje duhovnika slovenske etnične skupnosti pa je potekalo marca 1972. To je spodbudilo aktivnosti slovenske izseljenske skupnosti, predvsem v São Paulu in povezovanje med skupnostmi slovenskih izseljencev v Braziliji iz obdobja med obema svetovnima vojnama in skupnostjo slovenskih izseljencev iz obdobja po drugi svetovni vojni. Tako je bil prvi večji dogodek v novi župniji, ki je zbližal tudi slovenski skupnosti, poroka Daniele Batistič in Karla Goldmana 11. junija 1972. Na željo neveste je pri poroki pel farni zbor pod vodstvom inženirja Slivnika. Po poroki je bil zbor svatov v župnijski dvorani. Veliko primorskih Slovencev, ki so se v Brazilijo izselili med obema vojnama, je bilo prvič v slovenski

594 NŠAL 553, Zapuščine duhovnikov in drugih: Ludvik Ceglar, škatla 2, osebne beležke Ludvika Ceglarja o slovenskih izseljencih v Braziliji in I.L.C., »Iz življenja brazilskih Slovencev«, str. 211 in Mesarič, »Slovinci v Brazilu«, str. 458–460; »Ustanovitev slovenske župnije v Braziliji«, str. 5.

595 I.L.C., »Iz življenja brazilskih Slovencev«, str. 210–211.

596 I.L.C., »Iz življenja brazilskih Slovencev«, str. 211.

župniji, na druženju pa so se lahko »stari« in »novi« izseljenci spoznavali med seboj.⁵⁹⁷

V letu razglasitve slovenske župnije v São Paulu 1972 so tam potekale tudi tri srebrne poroke. Med drugim sta srebrno poroko praznovala tudi inženir Herbert Slivnik in njegova žena Milka, ki sta imela hči Mileno in sina Maksa.⁵⁹⁸ Herbert (v viru tudi Hubert) Slivnik je bil aktiven član slovenske župnije v Braziliji, še prej pa slovenske katoliške skupnosti v Braziliji. Od prve maše v slovenskem jeziku leta 1957 je bil vodja cerkvenega petja. Rodil se je 1918 v Gradcu, klasično gimnazijo je končal v Ljubljani, kjer je obiskoval tudi tehnično fakulteto na Univerzi v Ljubljani. Diplomiral je leta 1942 kot elektroinženir. Po enoletni asistenturi na univerzi v Ljubljani, se je zaposlil v podjetju Siemens v Milanu. Poročen je bil z Milko Hrobat iz Sežane. Imela sta hči Mileno in sina Maksa. Leta 1951 se je preselil v Brazilijo v São Paulo, kjer je prav tako delal v podjetju Siemens.⁵⁹⁹

Leta 1972 sta bili organizirani dve romanji za slovenske izseljence v Braziliji v romarsko središče v Aparecidi, organiziral ju je župnik Ludvik Ceglar. Romanja so bila tri. a je bilo prvo neuradno. Prvo romanje se je zgodilo 24. maja leta 1964. Udeležilo se ga je 30 ljudi, potovali pa so v avtomobilih. Ludvik Ceglar je maševal v novi baziliki, litanije pa sta imela Alojzij Ilc in Herbert Slivnik. Zapise o naslednjih romanjih najdemo leta 1972, ko so odšli kar na dve romanji. Najprej 1. avgusta 1972, ko so potovali kar z dvema avtobusoma in še z dodatnimi avtomobili. Takrat so somaševali Ludvik Ceglar, Alojzij Ilc, pater Mansuet Božič, Alojzij Zver in Boris Zakrajšek. Tega romanja se je udeležilo 110 ljudi (nekateri viri navajao do 140 ljudi, od tega 22 v narodnih nošah). Pridigal je Alojzij Zver, litanije pa je imel pater Mansuet Božič. Potovali so z dvema avtobusoma in v osebnih avtomobilih. Slovensko petje je naredilo velik vtis na prisotne domačine. Ceglar je ponovno organiziral romanje 23. septembra 1972. Takrat se je romanja udeležilo 74 ljudi, ki so potovali s tremi avtobusi. Ob tej priložnosti so somaševali Ludvik Ceglar, Alojzij Ilc, Mansuet Božič in Alojzij Zver, ki je imel tudi pridigo. Litanije so imeli v stari cerkvi, pela pa sta Ludvik Ceglar in Mansuet Božič.⁶⁰⁰

597 M.M., »Slovenci v Sao Paulu«, str. 319; NŠAL 553, Zapuščine duhovnikov in drugih: Ludvik Ceglar, škatla 2, osebne beležke Ludvika Ceglarja o slovenskih izseljencih v Braziliji.

598 M.M., »Slovenci v Sao Paulu«, 320.

599 Mesarič, »Slovenci v Brazilu«, str. 458–460.

600 NŠAL 553, Zapuščine duhovnikov in drugih: Ludvik Ceglar, škatla 2, osebne beležke Ludvika Ceglarja o slovenskih izseljencih v Braziliji; Mesarič, »Slovenci v Brazilu«, str. 458–460; M.M., »Slovenci v São Paulo«, str. 320.

Slovinci so bili zastopani tudi na vse brazilskem in mednarodnem kongresu katoliških filozofov, ki sta potekala istočasno v São Paulu od 16. do 23. julija 1972. Za tajnika brazilskega kongresa je bil namreč izvoljen kapucin Janez Mansuet Božič, ki je imel na obeh kongresih tudi predavanje.⁶⁰¹

Ludvik Ceglar je tudi organiziral ali pomagal organizirati različne dogodke slovenske katoliške izseljenske skupnosti v Braziliji. Redno so se srečevali za materinski dan in na praznik sv. Nikolaja, ko so praznovali miklavževanje. Srečevali pa so se tudi za božič ter očetovski dan. Na podlagi vsega tega lahko sklepam, da je bila slovenska izseljenska skupnost v Braziliji živa in je ohranjala kolikor je bilo mogoče slovenski jezik in kulturo ter ju tudi predstavljala širši brazilski javnosti. Slovenski izseljenci v Braziliji po drugi svetovni vojni so sodelovali tudi pri številnih aktivnostih, ki jih je organizirala brazilska katoliška cerkev in mesto São Paulo. Tako so sodelovali pri izseljenskemu dnevu in veliki noči bratstva.⁶⁰²

Kardinal Agnelo Rossi⁶⁰³ je leta 1968 uvedel veliko noč bratstva (imenovano tudi dan pobratenja), praznovanje namenjeno obeleževanju velike noči. Praznovanje je potekalo pred in v katedrali v São Paulu, udeleževale pa so se je tudi civilne (guverner z ženo) in vojaške oblasti. Pred katedralo je bil postavljen oltar, mimo katerega so se vrstili pripadniki različnih etničnih skupnosti v narodnih nošah. Slovenska izseljenska skupnost se je dogodka udeležila trikrat, prvič leta 1969. Takrat so slovenska dekleta izročila kardinalu šopek rož. Leta 1969 je bil glavni na dogodku kardinal Agnelo Rossi, nato pa v letih 1970 in 1971 novi nadškof São Paula Evarist Arns. Slovenska dekleta so tako Rossiju kot Arnsu darovala »žegen«. Leta 1971 pa je Jožica Mestnik izročila guvernerjevi ženi slovenski šopek.⁶⁰⁴

601 M.M., »Slovinci v São Paulu«, str. 317.

602 I.L.C., »Iz življenja brazilskih Slovencev«, str. 211; NŠAL 553, Zapuščine duhovnikov in drugih: Ludvik Ceglar, škatla 2, osebne beležke Ludvika Ceglarja o slovenskih izseljencih v Braziliji in M.M., »Slovinci v São Paulu«, str. 316.

603 Agnelo Rossi (maj 1913–maj 1995). Se je rodil v Braziliji v mestu Joauim Egidio. Na semenišču v Campinasu je študiral filozofijo in teologijo. Leta 1933 je odšel v Rim kjer je študiral na Pio Brasileiro. Posvečen v duhovnika je bil leta 1937. Sprva je bil tajnik škofa v Campinasu in profesor na semenišču in na univerzi v Sao Paulu. Leta 1956 je postal škof Barre do Pirai v nadškofiji Rio de Janeiro. Leta 1962 je postal nadškof Riberão Preto, leta 1964 pa je postal nadškof v São Paulu do leta 1970. Kardinal je postal leta 1965. Sodeloval je na dveh konklavah avgusta in oktobra 1978. Umrli je leta 1995 v Campinasu. »Agnelo Rossi, 82, Brazilian Cardinal«, *The New York Times*, 23. 5. 1995, vol. 144, no. 50070, str. 28, Agnelo Cardinal Rossi, pridobljeno 3. 8. 2022, <http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/brossia.html>; Rossi, Agnelo, pridobljeno 4. 8. 2022, <https://web.archive.org/web/20200115213149/http://webdept.fiu.edu/~mirandas/bios1965.htm>.

604 M.M., »Slovinci v Sao Paulu«, str. 316 in Mesarič, »Slovinci v Brazilu«, str. 458–460.

Vsako leto je zadnje dni novembra ali prve dni decembra potekala tudi izseljenska nedelja oziroma imigrantski dan v organizaciji brazilske cerkve. Izseljensko nedeljo je leta 1968 vpeljal kardinal Agnelo Rossi. Slovenci so se je prvič udeležili leta 1969, ko je potekala v cerkvi Kraljice miru. Tako je bilo tudi leta 1970. Nato pa je leta 1971 bila, na pobudo nadškofa mesta São Paulo Pavla Evarista Arnsa, za središče izvajanja izseljenske nedelje izbrana cerkev Presvetega rešnjega telesa oziroma Sanctissimo Sancto, kjer je bil župnik Alojzij Ilc. Leta 1974 je izseljenska nedelja potekala že sedmič in že četrtič v cerkvi Najsvetejšega zakramenta. Med nastopajočimi so bile različne etnične skupine: Ukrajinci in Rusi, Portugalci, Poljaki (z zborom), Litvanci, Korejci, Japonci (z otroškim zborom), Italijani (z zborom), Madžari in Slovenci. Med Slovenci je nastopalo 7 parov s folklornim plesom Židana marela. Folklorno skupino, ki je obsegala 22 narodnih noš, je ustanovila Ljuba Malgaj⁶⁰⁵. Organizirala je vezenje avb, zavijačk, pletenje nogavic in priskrbela »marele«. Skupno je bilo Slovencev malo, sicer se je prireditve udeležilo okoli 500 ljudi. Po opažanjih Ludvika Ceglarja je bil njihov nastop uspešen, sploh glede na to, da se niso veliko pripravljali. Parada na dogodku se je začela ob 18. uri, avtomobil na paradi je vozil Mertnik. Prireditve sama se je zaključila ob 19.30. Po dogodku je sledila pogostitev s pijačo in prigrizki. Od desetih skupin so bili po Ceglarjevi oceni najboljši Rusi, drugi pa so se nekoliko predolgo zadrževali na odru. Naslednji izseljenski dan je potekal 30. novembra 1975. Prvič so na izseljenskem dnevu nastopili Španci (na zastavi so imeli črn trak, ker je tistega leta umrl generalísimo Francisco Franco). Med nastopajočimi skupinami pa so bili Rusi, Poljaki, Hrvati, Slovenci in Portugalci. Dogodka se je udeležil tudi kardinal Arns, ki je bil zelo zadovoljen. Italijani so imeli pevsko točko, ljudi pa je bilo manj kot na dogodku prejšnje leto. Imigrantski dan oziroma Dio do Migrante je bil ponovno organiziran 28. novembra 1976. Udeležilo se ga je malo ljudi. Program pa so pripravili japonski otroci, Slovenci, Litvanci ter še nekateri drugi. Program je trajal slabo uro. Tudi 27. novembra 1977 je bil organiziran imigrantski dan. Tisto leto se ga kardinal ni udeležil, dogodek pa je bil kratek. Slovenski otroci so peli in malo plesali, oblečeni so bili v narodnih nošah.⁶⁰⁶

605 Ljuba Malgaj se je rodila leta 1914. Doma je bila iz slovenske Štajerske (Celje oziroma Št. Jurija pri Celju). Bila je dolgoletna naročnica Rodne grude, naročnino pa je odpovedala leta 2002, ko je bila stara 88 let. Arhiv Slovenske izseljenske matice, mape naročnikov publikacij SIM – Rodna gruda, Slovenija svet, Slovenski izseljenski koledar, Slovenija (Quarterly Magazine): mapa Ljuba Malgaj, pismo odpoved naročnine na Rodno grudo, 4. 1. 2002, São Paulo.

606 NŠAL 553, Zapuščine duhovnikov in drugih: Ludvik Ceglar, škatla 2, osebne beležke Ludvika Ceglarja o slovenskih izseljencih v Braziliji; Mesarič, »Slovenci v Brazilu«,

Tudi pravznavanje Sv. Nikolaja oziroma t. i. miklavževanje je bil tudi eden izmed dogodkov, ki so se ga slovenski, predvsem katoliški, izseljenci redno udeleževali. Ob tej priložnosti se je vedno zbralo največ Slovencev v Braziliji, do okoli 150. Prvič je bilo miklavževanje organizirano že leta 1957, leta 1971 pa ga ni bilo. Leta 1958 so tudi organizirali miklavževanje, pri organizaciji pa je sodeloval tudi Enij Alojzij Fonda. Leta 1960 se je na miklavževanju zbralo okoli 120 slovenskih izseljencev. Nekateri otroci so se naučili slovenskih pesmi in so jih po maši deklamirali ali zapeli. Tudi 8. decembra 1974 so priredili miklavževanje, bilo je veliko otrok, dogodek pa je bil dolg. 14. decembra 1975 je na miklavževanje prišlo več kot 100 ljudi, Miklavž pa je bil prvič Alojzij Ilc. Prišli so tudi Slovenci iz bolj oddaljenih krajev, iz Niteroia, oddaljenega 530 kilometrov je prišel en, iz Rio de Janeira, oddaljenega 500 kilometrov sta prišla 2, iz Resendea, oddaljenega 300 kilometrov sta prišla 2 in iz Santosa, oddaljenega 80 kilometrov, je prišel en. Tudi naslednje leto, ko je bilo miklavževanje organizirano 12. decembra 1976 je bil Miklavž zopet Ilc. Leta 1977 je bilo miklavževanje organizirano 11. decembra, Miklavž pa je bil Radko Malgaj. Dogodek je lepo potekal, prvič sta manjkala Jančar in Mertnik zaradi dogodka ob večerji. Gre za večerjo slovenskih izseljencev, na kateri je prvič prisostvoval jugoslovanski konzul in zato družini, ki se s takratnim jugoslovanskim režimom nista strinjali, nista prisostvovali. Prav tako pa tudi ne zaradi spora okoli volitev za Miklavža, ki so potekale 13. novembra istega leta.⁶⁰⁷

Ljuba Malgaj poroča, da so še 18. decembra 1994 praznovali tradicionalno miklavževanje po slovenski maši.⁶⁰⁸

Vsako leto je bilo 25. januarja organizirano tudi praznovanje ustanovitve mesta São Paulo. Po navadi je slovesno mašo imel kardinal s pomočjo priseljenskih duhovnikov. Prisotna sta bila guverner in župan. Slovenci so se dogodka udeležili s folklorno skupino. Po maši je slovenska deklica v narodni noši izročila guvernerjevi ženi slovenski šopek.⁶⁰⁹ Proslave ob 418-letnici ustanovitve mesta São Paulo 25. januarja 1972 se je udeležila tudi slovenska skupnost. Slovesno mašo je daroval nadškof

str. 458–460 in M.M., »Slovenci v Sao Paulu«, str. 316.

607 NŠAL 553, Zapuščine duhovnikov in drugih: Ludvik Ceglar, škatla 2, osebne beležke Ludvika Ceglarja o slovenskih izseljencih v Braziliji in Kati Mesarič, Slovenci v Brazilu, Zbornik Svobodne Slovenije, (1975, Svobodna Slovenija: Buenos Aires), letnik 24, str. 458–460 in I.L.C., »Iz življenja brazilskih Slovencev«, str. 210–211.

608 Arhiv Slovenske izseljenske matice, mape naročnikov publikacij SIM – Rodna gruda, Slovenija svet, Slovenski izseljenski koledar, Slovenija (Quarterly Magazine): mapa Ljuba Malgaj, pismo Ljube Malgaj uredništvu Rodne grude, g. Jože Prešernu, 22. 12. 1994, São Paulo.

609 Mesarič, »Slovenci v Brazilu«. 458–460.

São Paula Pavel Evarist Arns, sodelovalo pa je 8 priseljenskih duhovnikov, med njimi tudi župnik slovenske etnične fare. Dogodka se je udeležilo veliko ljudi, med njimi tudi guverner São Paula s soprogo, župan mesta s soprogo, vrhovni poveljnik vojske in častni gostje. Ti so bili župan mesta Chicago, župan mesta Milano, župan mesta Leningrad. Jožica in Tonček Mestnik sta v narodnih nošah nesla kot darilo kruh in vino. Rosana Hlebanja, ki je bila takrat stara 6 let, je po končani maši izročila guvernerjevi ženi šopek. Guvernerjeva žena je bila navdušena. Nadškof je izkazal še posebno naklonjenost zbranim Slovincem. Prav tako pa se je želel slikati s slovensko in hrvaško skupino, za sliko pa je prosil Mestnika.⁶¹⁰

Slovenski katoliški izseljenci v Brazilijo so praznovali tudi materinski dan. Prvo praznovanje slovenske skupnosti se omenja že v maju 1960 (ali v maju 1961 – viri si niso enotni), ko so slovenski izseljenci v Braziliji v cerkvi Sv. Generoze priredili proslavo za materinski dan. Praznovanja se je udeležilo okoli 120 ljudi. Program je sestavljalo več kot 20 deklamacij, pesmi, igranje harmonike in govor. Naslednji materinski dan, ki je omenjen v virih, je bil organiziran 11. maja 1975. Organizirali so ga v kratkem roku, saj sta imeli dve družini, ki sta imeli skupaj pet otrok, napovedano potovanje. Imeli so kratko pevsko in plesno točko, razdelili pa so tudi prvo številko glasila *Slovenska župnija* z 2 pesmicama in seznamom pokopanih Slovencev v Braziliji pod črko A. Dogodka se je udeležilo večje število ljudi.⁶¹¹

10. avgusta 1975 so organizirali tudi praznovanje očetovskega dneva, ki so ga prvič proslavili. Pripravili so proslavo, ples otrok in prigrizek.⁶¹²

V virih je omenjen tudi nastop Slovencev v Braziliji za božične praznike, Slovenci so bili povabljeni 15. decembra 1975 ob 16.30. Predvideno je bilo, da naj bi ponovili ples, ki so ga imeli za dan imigrantov 1. decembra 1975, vendar je prišla le ena družina od šestih predvidenih za nastop na dnevu imigrantov. Ta družina je imela tri otroke, drugih pet družin, ki so imele vsaka po dva otroke, pa ni prišlo. Zato so pele le ženske, Frančiška Brunček pa je brala o slovenskih božičnih šegah. Dogodka se ni udeležilo veliko ljudi.⁶¹³

610 M.M., »Slovenci v Sao Paulu«, str. 316–317.

611 NŠAL 553, Zapuščine duhovnikov in drugih: Ludvik Ceglar, škatla 2, osebne beležke Ludvika Ceglarja o slovenskih izseljencih v Braziliji in I.L.C., »Iz življenja brazilskih Slovencev«, str. 211.

612 NŠAL 553, Zapuščine duhovnikov in drugih: Ludvik Ceglar, škatla 2, osebne beležke Ludvika Ceglarja o slovenskih izseljencih v Braziliji.

613 Prav tam.

Ceglar je pisal tudi o različnih dogodkih slovenske izseljenske skupnosti in njeni interakciji z brazilsko skupnostjo. Tako je na primer leta 1975 Jožko Matavž v mestu Brasílii vprašal predsednika Geisela, ali se splača biti predsednik. Geisel naj bi stisnil ustnice in odločno odkimal. Poskusil je tudi z zbližanjem s slovensko skupnostjo v Riu de Janeiru, tja je na obisk prišel 1. maja 1975 pater Anton Legiša iz Trsta. Ludvik Ceglar je Slovence v Riu de Janeiru in v Belo Horizontu obiskal od 3. julija 1975 do 11. julija 1975.

Maja, junija in avgusta 1975 so izšle prve tri številke *Slovenske župnije* predvsem s podatki o umrlih Slovencih v Braziliji. Slovenski izseljenci so se zbirali tudi na druženjih po domovih. Tako se je 9. avgusta 1975 zbralo 20 Slovencev na domu Franca Cotiča ob njegovi 71-letnici, prišla sta tudi Ludvik Ceglar in Alojzij Ilc. Zanimivo pa je, da najverjetneje iz političnih razlogov, nista prišla na srečanje 24. junija 1975, ko so se nekateri slovenski izseljenci zbrali na praznovanju Janeza Hlebanje ob njegovem godu.

Slovenski izseljenci v Braziliji pa so se zbirali tudi ob praznovanju obletnice razglasitve slovenske župnije v São Paulo. Ob četrti obletnici razglasitve slovenske župnije 14. marca 1976 je bila slavnostna maša, na kateri so somaševali Andrej Božič, Alojzij Ilc, Boris Zakrajšek, Alojzij Zver in Ludvik Ceglar. Po enem letu so imeli tudi dva organista. Zver je imel lepo pridigo in razpoloženje je bilo dobro. Ob peti obletnici razglasitve slovenske župnije 13. marca 1977 so imeli slavnostno mašo, na kateri so somaševali Ludvik Ceglar, Alojzij Ilc in Stanislav Cikanek.

Ob priložnosti preobleke (zaobljuba v verski red karmeličank) Marjete Ilc 4. julija 1976 v Santosu pri karmeličankah je bilo poleg Alojzija Ilca navzočih kakih 10 Slovencev.

Kardinal Arns je prvič maševal 25. januarja 1977 v ogrodju cerkve (za novo) v mestu Pate de Colegio. Navzoča sta bila tudi guverner in župan. Ob tej priložnosti je somaševal tudi Ludvik Ceglar.

Ob peti obletnici razglasitve slovenske župnije 13. marca 1977 so imeli slavnostno mašo, na kateri so somaševali Ludvik Ceglar, Alojzij Ilc in Stanislav Cikanek. Po mnenju Ludvika Ceglarja se je Cikanek zelo slabo odzval, ko je zavrnil povabilo na dogodek 25. maja 1977 z razlogom, da ne gre, ker bo na sprejemu navzoč jugoslovanski konzul. 27. maja 1977 so organizirali slovensko večerjo v nekem baru. Udeležilo se jo je 80 ljudi. Glavna organizatorja sta bila Janez Hlebanja in Francka Brunček. Dogodek je bil organiziran v čast gospe Malgaj, vendar je bil po mnenju Ceglarja bolj namenjen praznovanju dneva mladosti (praznovanju Titovega rojstnega dne 25. maja). Slovenski izseljenci so baje nameravali izobesiti Titovo sliko in jugoslovansko zastavo, a je navsezadnje niso. Jugoslovanski konzul, ki je

bil povabljen, je slabe volje odšel. Dogodka se niso udeležili duhovniki in domobranski družini Jančar in Mertnik ter Vinko in Stanko Mirt pa tudi Fonda.

Andrej Kranjc, sin inženirja in univerzitetnega profesorja, je avgusta 1977 postal v kategoriji 9–12 let drugi v vsej Braziliji, njegova sestra Alenka pa v kategoriji 13–14 let peta. Oba sta bila iz Belo Horizonta.

Ceglar si je zapisal svoja opažanja, da je Ljuba Malgaj pisala pod psevdonimom Kati Mesarič in da so to vsi vedeli, vendar sama tega ni priznala. Članek Kati Mesarič o slovenskih izseljencih v Braziliji najdemo tudi v zborniku *Svobodna Slovenija*.

10. decembra 1977 je umrl Franc Cotič. Pogreba se ni udeležilo veliko ljudi. V petek 11. novembra 1977 je bila druga slovenska večerja v katoliški dvorani Kolping v navzočnosti jugoslovanskega konzula. Prišlo je 95 ljudi, zopet niso prišli duhovniki, družina Jančar in Mertnik, Slivnik in še nekateri. Prišel je Fonda in Janez ter Friderik Hlebanja. Ceglar je komentiral, da organizatorji slovenskih večerji, na kateri je bil povabljen tudi jugoslovanski konzul, niso uspeli, da bi privabili veliko ljudi.⁶¹⁴

10. decembra 1977 je umrl Franc Cotič. Pogreba se ni udeležilo veliko ljudi.⁶¹⁵

Ljuba Malgaj poroča, da so voditelji slovenske skupnosti v São Paulu 17. decembra 1994 organizirali slovensko kosilo, ki se ga je udeležilo okrog 120 ljudi.⁶¹⁶

614 NŠAL 553, Zapuščine duhovnikov in drugih: Ludvik Ceglar, škatla 2, osebne beležke Ludvika Ceglarja o slovenskih izseljencih v Braziliji.

615 Prav tam.

616 Arhiv Slovenske izseljenske matice, mape naročnikov publikacij SIM – Rodna gruda, Slovenija svet, Slovenski izseljenski koledar, Slovenija (Quarterly Magazine): mapa Ljuba Malgaj, pismo Ljube Malgaj uredništvu Rodne grude, g. Jože Prešernu, 22. 12. 1994, São Paulo.

4.5. POLITIČNE AKTIVNOSTI SLOVENSKE SKUPNOSTI V BRAZILIJU

V tem poglavju se bom osredotočila na odziv slovenske izseljenske skupnosti v Braziliji na prelomne dogodke v matični domovini (prva in druga svetovna vojna ter osamosvojitve Slovenije). Pri tem je potrebno upoštevati, da je bilo v vseh treh obdobjih izseljevanja s slovenskega etničnega ozemlja v Brazilijo, le to razdeljeno med različne državne tvorbe, kar je vplivalo tudi politične aktivnosti slovenskih izseljencev. Tudi odnos in politika države izselitve do izseljevanja pa tudi do priseljskih skupnosti sta imela pomemben vpliv na oblikovanje izseljskih organizacij in njihove politične aktivnosti.

Politično delovanje slovenskih izseljencev v Južni Ameriki in tudi Braziliji je v času pred prvo svetovno vojno zaznamovala težnja jugoslovanskih narodov po skupni državi in odpor do avstro-ogrske monarhije, ki je bila neprijazna do t.i. nedržavotvornih narodov, to je do vseh razen nemških Avstrijcev in Madžarov. V želji po samostojnosti so se ti izseljenci združili v okviru organizacije *Jugoslovanska narodna odbrana* (v nadaljevanju *JNO*), ki je delovala na širšem področju Južne Amerike in je podprla tako politično kot finančno Jugoslovanski odbor v Londonu.⁶¹⁷ V Braziliji so se slovenski izseljenci povezovali še s češkim društvom *Slavija*, osnovano je bilo tudi društvo *Jugoslovanski sokol*, po prvi svetovni vojni pa so ideje skupne samostojne jugoslovanske države združili v društvu *Jugoslovanska narodna zajednica*. Med prvo svetovno vojno so se povezali v okviru *JNO*. Med njenimi člani je bil tudi slovenski izseljenec v Braziliji, trgovec in gostilničar Franc Košuta.⁶¹⁸

Politično delovanje slovenskih izseljencev v Južni Ameriki in tudi Braziliji med obema vojnama zaznamuje predvsem izrazita protifašistična usmeritev ter želja po priključitvi slovenskega ozemlja, ki je po prvi svetovni vojni pripadlo Italiji.⁶¹⁹ Na drugi strani pa tudi podpora prvi Jugoslaviji in poudarjanje jugoslovanstva.

Leta 1928 je bilo v restavraciji Franca Košute ustanovljeno društvo *ORNUS*, ki se je želelo ograditi od avstrijakanskih priseljencev prejšnjih generacij. Od njega se je kmalu odcepilo društvo *Primorje*, ki je bilo bolj jugoslovansko unitaristično usmerjeno. Sodelovali so tudi z oblastmi Dravske banovine in v zameno dobivali knjige in časopis. Šestojanuarska

617 Mislej, »Kulturna zgodovina Slovencev v Južni Ameriki«, str. 16–17.

618 Zobec, »Prva Jugoslavija in »njena« diaspora v Braziliji ...«, str. 112–113.

619 Mislej, »Kulturna zgodovina Slovencev v Južni Ameriki«, str. 17.

diktatura je med temi izseljenci (pa tudi sicer) sprožila še večje poudarjanje jugoslovanstva. Leta 1934 se je društvo še z nekaterimi drugimi društvi izseljencev v Braziliji, ki so podpirala jugoslovanstvo, združilo v *Jugoslovansko potporno udruženje* in je vsaj nekaj časa opravljalo tudi konzularne posle za Jugoslavijo, ki takrat ni imela predstavništva v Braziliji. Skrbelo je tudi za repatriacijo, saj je bil velik interes zanjo zaradi gospodarske krize, ki je zajela svet. Po sporu med člani je društvo razpadlo, nasledilo ga je društvo *II. Jugoslovansko potporno udruženje*. Predsednik teh društev je bil Franc (Franjo) Paternost.⁶²⁰

Spori v slovenski izseljenski skupnosti v Braziliji med obema vojnama so imeli poleg političnih razlik (pa tudi drugih) podlago tudi v družbenem (in izobrazbenem) položaju izseljencev. Primer nam nudi Franjo Paternost, ki je bil že v Ljubljani podjetnik. V Brazilijo se je izselil z družino, vendar je imel tam že sestro, ki je bila poročena s polkovnikom in gospodarstvenikom, ki je bil zelo uspešen. Bil je lastnik več tisoč kilometrov brazilskih cest. V São Paulu se je usmeril v gradbeništvo in postal zelo uspešen. Na drugi strani pa so bili izseljenci iz Julijske krajine večinoma zidarji. Delo so iskali prek drugih Slovencev in gotovo so sklepali posle tudi s Paternostom. V tej vlogi je postal predsednik društva *Primorje* in nato *JPU*. Poleg tega pa je sodeloval tudi z Jugoslavijo. Gospodarska kriza je prizadela tudi Brazilijo in mnogi so ostali brez dela. Izseljenci so bili pod pritiski Vargasove vladavine vedno bolj izrinjeni iz političnega delovanja v javnem življenju in tudi siceršnjega javnega delovanja ter omejeni na delovanje v društvih, kjer so se poznale socialne razlike in je zato prihajalo do sporov. Člani društva so Paternosta obtožili intrigantstva in trgovanja s povratniki (saj je *JPU* deloval tudi v vlogi konzularnega predstavništva Jugoslavije), Paternost pa jih je obtožil protijugoslovanstva in povezovanja s hrvaškim separatizmom.⁶²¹

V Braziliji niso vsi jugoslovanski izseljenci in njihova društva iz obdobja med obema vojnama sledili jugoslovanski politiki. Društvo *ORNUS* je delovalo tudi po razkolu, zgradili so društven dom in se januarja 1943 preimenovali v društvo *Naš dom*. Povezovali so se predvsem s hrvaškimi društvi, ki so se zavzemala za avtonomijo. Med drugo svetovno vojno so sodelovali še z nekaterimi hrvaškimi društvi v Braziliji v okviru Jugoslovanskega odbora za pomoč vojnim žrtvam.⁶²²

620 Zobec, »Prva Jugoslavija in »njena« diaspora v Braziliji ...«, str. 113–114.

621 Prav tam, str. 114.

622 Zupanc, »Nekaj podatkov o naših izseljencih v Braziliji«, str. 173–174, primerjaj: AS 1996, Zbirka Inštituta za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, t.e. 73: Andrej Mozetič, Franc Mozetič, Ivan Uršič, Zgodovina društvenega dela ...; Andrej Mozetič, Franc

Jugoslovanski odbor za pomoč vojnim žrtvam je nastal na pobudo odbora Rdečega križa Sovjetske zveze v Braziliji leta 1942. Deloval je v prostorih društva *Naš dom*. Predsednica *Jugoslovanskega odbora za pomoč* je bila Josefina Kadunc (njen mož je bil ing. Anton Kadunc). V času druge svetovne vojne so organizirali več prireditev za zbiranje denarja, ki so ga poslali za pomoč brazilskih Slovencev domovini.⁶²³

Avgusta leta 1944 je bila organizirana (tudi s pomočjo *Našega doma*) rusko-jugoslovanska prireditev. Obisk je bil velik, viri omenjajo tudi preko 10 000 ljudi. Dobiček so razdelili na dva dela, za jugoslovanske in za ruske vojne žrtve. Za kulturni program so poskrbeli člani moškega pevskega zbora *Naš dom*, judovski pevski zbor in z več točkami tudi Rusi. Z izkupičkom so nabavili 5 zabojev zdravil in drugih zdravstvenih potrebščin v vrednosti približno 10 000 USD ter jih poslali preko Londona v Jugoslavijo za vojne žrtve.⁶²⁴

Jugoslovanski odbor za pomoč vojnim žrtvam je deloval še nekaj časa po vojni in je v domovino pošiljal materialno pomoč (obleke, obutev, zdravila in denar). Do konca leta 1949 sta društvo *Naš dom* in *Jugoslovanski odbor za pomoč* uspešno sodelovala in organizirala nekaj skupnih prireditev.⁶²⁵

V Argentini je v prvih povojnih letih aktivno deloval *Odbor za Jugoslovansko Primorje*. Društvo *Naš dom* je z njim dlje časa aktivno sodelovalo. Podpirali so prizadevanja za priključitev Primorja k Sloveniji in Jugoslaviji. Mirovni konferenci v Parizu je vodstvo društva leta 1946 poslalo telegram. Zahtevali so, da se Trst in Gorica z vsem zaledjem priključita novi Jugoslaviji.⁶²⁶

Diplomatske odnose sta Brazilija in Jugoslavija vzpostavili kmalu po drugi svetovni vojni, že leta 1946, a med njima ni bilo pomembnejšega

Mozetič, Ivan Uršič, Drugo nekoliko izpopolnjeno ...; Andrej Mozetič, Franc Mozetič, Ivan Uršič, Cenjeno uredništvo Koledarja ...; Zobec, »Prva Jugoslavija in »njena« diaspora v Braziliji ...«, str. 115.

623 Zupanc, »Nekaj podatkov o naših izseljencih v Braziliji«, str. 175, primerjaj AS 1996, Zbirka Inštituta za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, t.e. 73: Andrej Mozetič, Franc Mozetič, Ivan Uršič, Zgodovina društvenega dela ...; Andrej Mozetič, Franc Mozetič, Ivan Uršič, Drugo nekoliko izpopolnjeno ...; Andrej Mozetič, Franc Mozetič, Ivan Uršič, Cenjeno uredništvo Koledarja ...; S.P.B., »Brazilija, dobra zemlja ... Ob stoletnici prihoda prvih Slovencev v Brazilijo«, str. 198.

624 AS 1241, t.e. 135, Slovenska izseljenska matica (SIM): Pismo Ivana Preglja za društvo S.B.R. Beritoga, Slovenski izseljenski matici v Ljubljani, Sao Paulo, 3. 6. 1973 in Zupanc, Nekaj podatkov o naših izseljencih v Braziliji, str. 175.

625 S.P.B., »Brazilija, dobra zemlja ... Ob stoletnici prihoda prvih Slovencev v Brazilijo«, str. 198. in Zupanc, »Nekaj podatkov o naših izseljencih v Braziliji«, str. 175.

626 Zobec, »Prva Jugoslavija in »njena« diaspora v Braziliji ...«, str. 115; Zupanc, »Nekaj podatkov o naših izseljencih v Braziliji«, str.175.

sodelovanja. SFRJ je odprla veleposlaništvo v na novo zgrajenem glavnem mestu Brasílii že leta 1952, imela pa je tudi dva generalna konzulata, in sicer v Rio de Janeiru ter v São Paulu, kjer je živel večina izseljencev iz Jugoslavije. Državi sta gojili prijateljske odnose, Tito je tudi obiskal Brazilijo leta 1963. Nista pa razvili globljega gospodarskega, kulturnega ali znanstvenega sodelovanja.⁶²⁷

Osamosvojitve Slovenije je pri izseljencih iz obdobja pred drugo svetovno vojno in njihovih potomcih spodbudila oživljanje etnične identitete. Nekateri so se pred tem identificirali s konceptom jugoslovanstva. Pri izseljencih iz obdobja po drugi svetovni vojni, pri katerih je šlo v večji meri za izselitev iz političnih razlogov, osamosvojitve Slovenije je spodbudila večje sodelovanje in povezovanje z matično domovino, saj jih je Jugoslavija v obdobju po drugi svetovni vojni največkrat ignorirala ali pa celo politično pa tudi sicer odrezala od matične domovine.⁶²⁸

Po drugi svetovni vojni so v Južno Ameriko, predvsem pa Argentino in pa tudi Brazilijo, prišli politični begunci, ki so bili izrazito protikomunistično usmerjeni. Med njimi so bili v veliki meri tudi duhovniki in ostali izobraženci. S skupnostjo, ki je prišla v Južno Ameriko in Brazilijo v času med obema vojnama, so politično stali na nasprotnih bregovih. Izseljenci iz obdobja pred drugo svetovno vojno so se opredelili za novo socialistično Jugoslavijo, ker je v veliki meri dosegla njihov politični cilj, to je priključitev Primorske.⁶²⁹

Društvo *Zveza Slovencev v Braziliji*, ki je nastalo ob osamosvojitvi Slovenije, in njeni člani, slovenski izseljenci v Braziliji, so si prizadevali, da bi ozaveščali Brazilijo in Brazilce glede osamosvojitve, z njo povezane vojne in jim približali tudi Slovenijo kot novonastalo državo. Aktivnosti v ta namen so potekale tako, da so obiskovali gospodarske in politične forume ter pisali o Sloveniji v brazilskih časopisih. Brazilskim časopisom so skušali posredovati smiselne in preverjene informacije ter predstaviti realno stanje v Sloveniji ter pridobiti brazilsko javno mnenje na stran Slovenije in Slovencev kot napadenega naroda. Sicer so bili v Sloveniji v

627 AS 1241, Slovenska izseljenska matica, t.e. 135: predsednik SRS RS za mednarodno sodelovanje Jernej Jan pošilja predsedniku SIM Stanetu Kolmanu informacije o Federativni republiki Braziliji, Ljubljana: 19. 5. 1981, Informacija o Federativni republiki Braziliji, ob obisku novoimenovanega konzula SFRJ tovariša Pavle Živkovića; Juan de Onis, »Tito starts visit to Brazil capital«, *The New York Times*, vol. 113, no. 38.589, 19. 9. 1963, str. 11; B. Pahor, »Obisk, važen za nove odnose«, *Delo*, št. 258, leto 5, 20. 9. 1963, str. 1 in 10; »Razgovori v palači Planalte«, *Delo*, št. 258, leto 5, 20. 9. 1963, str. 1 in 10.

628 Žigon, »Slovenska kultura v Južni Ameriki po osamosvojitvi Slovenije«, str. 37.

629 Mislej, »Kulturna zgodovina Slovencev v Južni Ameriki«, str. 17.

času vojne za osamosvojitve predstavniki šestih brazilskih časopisnih hiš in predstavniki štirih brazilskih televizijskih mrež. Po končani vojni za Slovenijo so člani Zveze Slovencev v Braziliji poslali tudi zahvalna pisma urednikom za objektivno poročanje. Vladimir Ovca in Bogdan Šalej pa sta obiskala tudi brazilskega zunanjega ministra prof. José Francisca Rezeka, pri katerem sta bila kar dve uri.⁶³⁰

4.5.1. POLITIČNO DELOVANJE LUDVIKA CEGLARJA

Zapisi Ludvika Ceglarja, ki so se nanašali na jugoslovanskega konzula oziroma predstavnike jugoslovanskih oblasti, so bili večinoma negativni. Iz zapisov izvemo, da je imel jugoslovanski konzul sestanek pri kardinalu Arnsu leta 1977 in da je bil pri Arnsu pred tem že trikrat. To Ludviku Ceglarju ni bilo všeč, saj iz njegovih zapiskov razberemo, da si je to razlagal kot tožarjenje in rovarjenje proti vsemu in ob vseh priložnostih s strani jugoslovanskega konzula.⁶³¹ Več o njegovem odnosu z jugoslovanskimi oblastmi iz njegovih zapiskov direktno ne izvemo, posredno pa lahko iz njih sklepam, da Ceglar jugoslovanskim oblastem in projugoslovanskim izseljencem ni bil naklonjen.

Ludvik Ceglar si je prizadeval, da bi na pobudo Narodnega sveta koroških Slovencev internacionalizirali koroško vprašanje, to je vprašanje izpolnjevanja manjšinskih pravic koroških Slovencev, ki so zapisane v sedmem členu Avstrijske državne pogodbe⁶³². V svojih prizadevanjih je bil tako zelo uspešen, da je novica o kršenju manjšinskih pravic koroških Slovencev v Avstriji segla celo do takratnega predsednika ZDA Jimmyja Carterja.⁶³³ 20. marca 1978 je Ceglar prosil kardinala, da bi pri predsedniku

630 Cimerman, »Slovenci v Braziliji za novo Slovenijo«, str. 40–41 in AS 1241, Slovenska izseljenska matica (SIM), t.e. 135: Faks predsednika Vladimirja Ovce Zveze Slovencev v Braziliji uredniku Rodne grude Ivanu Cimermanu, São Paulo, 24. 3. 1993, Delovanje zveze Slovencev v Braziliji.

631 NŠAL 553, Zapuščine duhovnikov in drugih: Ludvik Ceglar, škatla 2, osebne beležke Ludvika Ceglarja o slovenskih izseljencih v Braziliji.

632 Glej več o tem: Matjaž Klemenčič in Vladimir Klemenčič, *Prizadevanja koroških Slovencev za narodnostni obstoj po drugi svetovni vojni* (Celovec, Ljubljana, Dunaj: Mohorjeva založba, 2006).

633 Jimmy Carter (1924–2024), 39. ameriški predsednik, od 1977 do 1981. Na začetku kariere je služil v mornarici na več podmornicah. Leta 1953, po smrti očeta, je prevzel družinsko podjetje, ki se je ukvarjalo z gojenjem arašidov. Nasprotoval je rasni segregaciji in podpiral gibanje za državljanske pravice. Bil je član demokratske stranke. Med letoma 1963 in 1969 je bil zvezni senator, leta 1970 pa je postal guverner zvezne države Georgije. To funkcijo je opravljal do leta 1976. Čas njegovega predsedovanja je

Carterju govoril o primeru koroških Slovencev. Takratni predsednik ZDA Carter je bil na obisku v Braziliji med 29. in 31. marcem 1978⁶³⁴. Arns je o tem najprej govoril 30. marca 1978 z ameriškim državnim sekretarjem Cyrusom Vancem⁶³⁵ ter nato tudi z ameriškim predsednikom Carterjem in nato ponovno še enkrat s Carterjem v avtomobilu na poti do letališča. Brazilski časopis *O Estado* je o tem obširno poročal takoj naslednji dan (1. aprila 1978). V članku je izrecno imenoval Slovence v Avstriji. Dogodek je bil, kot kaže, odmeven, saj je bil 27. maja 1978 Ludvik Ceglar pri kardinalu Arnsu na avdienci. Kardinal je Ceglarju povedal, da sta bila pri njemu avstrijski poslanik Magrutsek iz Brasilie in avstrijski konzul iz São Paula. Izročila sta mu pismo, dolgo dobre tri strani in uradno avstrijsko (vladno) brošuro v treh jezikih (nemščini, francoščini in angleščini) o zakonu o narodnostnih skupnostih iz leta 1976. Avstrijski poslanik je brezkompromisno zagovarjal stališče avstrijske vlade glede manjšinskega zakona. Vendar ga je Arns vprašal, ali se tudi izpolnjuje 7. člen avstrijske državne pogodbe. Avstrijski konzul je priznal, da je težko zaradi jezika. Arns jima je odgovoril, da je naprošen za posrednika in da bo v skladu s tem poiškal dodatne informacije. Kardinal Arns je prosil Ludvika Ceglarja, da naj napiše kratek odgovor avstrijskima poslancema, zlasti na pismo in da naj ostane v tajništvu. Arns je avstrijskima poslancema pojasnil, da je potomec Nemcev, da je njegov stric trpel zaradi uporabe svojega (materinega) nemškega jezika (menda je postal hrom) in da je prav zato omenil Avstrijo

zaznamovala naftna kriza 1979 in iranska kriza leta 1979 (zavzetje ameriške ambasade v Teheranu in zadrževanje ameriških talcev), znan pa je tudi po t. i. Carterjevi doktrini, to je uporabi vojaške sile z namenom braniti interese ZDA v Perzijskem zalivu (predvsem proti Sovjetski zvezi). Volitve za drugi mandat je izgubil proti Ronaldu Reaganu. Po koncu predsedniškega mandata je leta 1982 ustanovil Carterjev center, ki se ukvarja s področjem človekovih pravic ter piše knjige. Leta 2002 je prejel Nobelovo nagrado za mir. Glej več v: Kai Bird, *The Outlier: The Unfinished Presidency of Jimmy Carter* (First hardcover ed.) (New York: Crown, 2021); Harold Jackson, »Jimmy Carter obituary«, *The Guardian*, 29. 12. 2024, pridobljeno: 30. 12. 2024, <https://www.theguardian.com/us-news/2024/dec/29/jimmy-carter-obituary>.

634 »President Carter's Trips as President« - About Us - The Jimmy Carter Presidential Library and Museum, pridobljeno: 2. 6. 2022, https://www.jimmycarterlibrary.gov/about_us/trips_as_president.

635 Cyrus Roberts Vance (1917–2002), je bil državni sekretar ZDA za časa predsedovanja Jimmy Carterja od leta 1977 do odstopa leta 1980, ko je odstopil, ker je nasprotoval vojaškemu posredovanju pri reševanju ameriških talcev Iranu. Končal je pravo na Univerzi Yale leta 1942 in služil v mornarici do leta 1946. Nato je imel zasebno prakso, nato pa vstopil v politiko. Kot državni sekretar je bil zagovornik pogajanj in ne vojaških posredovanj. Po izstopu iz politike je ponovno delal kot odvetnik in diplomatski odposlanec ZDA ob več priložnostih. Office of the Historian, »Biographies of the Secretaries of State: Cyrus Roberts Vance (1917–2002)«, pridobljeno 2. 6. 2022, <https://history.state.gov/departmenthistory/people/vance-cyrus-roberts>.

(v pogovoru s Carterjem), ker je demokratična in ni spoštovala zakonov. Ceglarju je omenil, da ga avstrijski poslanik ni nikoli prej obiskal in naštel številne druge, ki so ga že obiskali (med njimi jugoslovanski poslanik že večkrat). Arns je obljubil, da bo ameriškega predsednika Carterja spomnil na njun pogovor in mu tudi poslal brošuro (odgovor na avstrijsko vladno brošuro). Arns je septembra 1978 planiral obisk v Avstriji in je pričakoval, da ga bo avstrijska vlada vprašala glede njegove izjave pred Carterjem. Iz same vsebine pisma, ki sta ga avstrijska poslanika izročila Arnsu, je bilo razvidno, da je bilo sestavljeno na Dunaju (s strani avstrijskih oblasti). Pismo je navajalo, da je bilo zgrajenih 85 ljudskih šol in 24 šol druge stopnje za Slovence, kjer se poučuje slovensko in nemško. 20. junija 1978 je Ludvik Ceglar izročil kardinalu odgovor za poslanika na šestih tiskanih straneh ter nemško in angleško brošuro *Volksgruppengesetz – eine Lösung*?⁶³⁶, in deset fotokopij člankov v portugalsčini in nemščini.⁶³⁷ Pri tem je šlo za internacionalizacijo koroškega vprašanja; to je vprašanja (ne)izpolnjevanja sedmega člena avstrijske državne pogodbe, ki je zagotavljal manjšinske pravice koroškim Slovencem na področjih dvojezičnega šolstva, jezika v uradih in na sodiščih ter dvojezične napise na celotnem dvojezičnem ozemlju, kot ga je definiral zakon o dvojezičnem šolstvu iz leta 1946. Narodni svet koroških Slovencev, takrat ena od dveh osrednjih organizacij koroških Slovencev, je pri internacionalizaciji koroškega vprašanja zaprosil za pomoč slovenske izseljence, med drugim tudi duhovnike ter visoke politike slovenskega porekla v ZDA in Avstraliji (kot na primer senatorja Lauscheta).⁶³⁸

Sredi januarja 1979 je prišel v São Paulo na obisk k bratu avstralski senator Milivoj Emil »Misha« Lajovic. Prišel je v župnijo Najsvetejšega zakramenta in se pogovarjal z župnikom Alojzijem Ilcem in Ludvikom Ceglarjem. Pripovedoval je, kako je prišlo do njegovega govora v

636 Franc Katting, *Das Volksgruppengesetz – eine Lösung?* (Klagenfurt: Norea-Repro, 1977).

637 NŠAL 553, Zapuščine duhovnikov in drugih: Ludvik Ceglar, škatla 2, osebne beležke Ludvika Ceglarja o slovenskih izseljencih v Braziliji.

638 Glej več: Matjaž Klemenčič in Vladimir Klemenčič, *Prizadevanja koroških Slovencev za narodnostni obstoj po drugi svetovni vojni* (Celovec, Ljubljana, Dunaj: Mohorjeva založba, 2006); Grafenauer, »Trije primeri poskusov internacionalizacije »koroškega vprašanja« po drugi svetovni vojni«; Danijel Grafenauer, »Carinthian Slovenes' clubs and the contacts between Carinthian Slovenes and Slovene-American politicians«, *European migrants, diasporas and indigenous ethnic minorities*, ur. Matjaž Klemenčič in Mary N. Harris (Pisa: Edizioni Plus, 2009).

avstralskem senatu o Slovencih, ki je objavljen v *Svobodni Sloveniji* v Buenos Airesu.⁶³⁹

Ludvik Ceglar je vodil tudi korespondenco z bratom Karlom, ki je bil župnik slovenske župnije v Hamiltonu v Kanadi. V pismu, datiranem 12. oktobra 1991, Ludvik piše bratu Karlu, da se veseli padca komunizma. Za Ilca pove, da naj gre domov, da bo lahko še komu solil pamet in da ni bilo več upanja, da bi dobil škofovski položaj v Braziliji. Prek Trsta v Stično je poslal dva kontejnerja gradiva. Septembra je nameraval domov za 2 meseca, a je pot odložil do božiča.⁶⁴⁰ 8. decembra 1997 jima je umrla sestra Antonija.⁶⁴¹ Prav tako v nekem drugem pismu omenja Ilca, da je imel na skrbi škofa v Rondoliji.⁶⁴² Umrl je 4. februarja 1998 v mestu São Roque v državi São Paulo v Braziliji.⁶⁴³

4.6. PRIREDITVE NAMENJENE PRISELJENCEM V BRAZILIJ (SÃO PAULO)

4.6.1. DAN JUGOSLOVANSKIH PRISELJENCEV

Projugoslovensarsko usmerjeni jugoslovanski izseljenci v São Paulo so se v glavnem zbirali v *Društvu prijateljev Jugoslavije (SAIUG)*. Kot že nakazuje ime, so bili zelo projugoslovansko usmerjeni in v temu smislu tudi aktivni od ustanovitve dalje. Med NOB so nudili materialno in moralno podporo, po vojni pa je okoli 150 članov prišlo v domovino pomagat pri obnovi. Tako ali drugače so se vedno odzvali pri raznih situacijah v namen zbiranja pomoči na tako ali drugače prizadetih območjih

639 NŠAL 553, Zapuščine duhovnikov in drugih: Ludvik Ceglar, škatla 2, osebne beležke Ludvika Ceglarja o slovenskih izseljencih v Braziliji.

640 NŠAL 553, Zapuščine duhovnikov in drugih: Ludvik Ceglar, škatla 1, pismo Ludvika Ceglarja bratu Karlu, 12. 10. 1991.

641 NŠAL 553, Zapuščine duhovnikov in drugih: Ludvik Ceglar, škatla 1, telegram Karla Ceglarja bratu Ludviku, 8. 12. 1997.

642 NŠAL 553, Zapuščine duhovnikov in drugih: Ludvik Ceglar, škatla 1, pismo Ludvika Ceglarja bratu Karlu, 8. 3. 1998.

643 Bogdan Kolar, »Ludvik Ceglar (1917–1998)«, Slovenska biografija (Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni center SAZU, 2013), pridobljeno 27. 4. 2022, <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi1021780/#novi-slovenski-biografski-leksikon>. Glej več o tem: »Umrl je Ludvik Ceglar«, *Rodna gruda: revija za Slovence po svetu*, leto 45, št. 4 (april 1998), str. 38; Jevnikar, »Duhovnik in pisatelj Ludvik Ceglar«, str. 206; Jevnikar, »Ludvik Ceglar«, str. 111–113 in str. 327.

(na primer za družine umrlih rudarjev v Tuzli, za žrtve potresa v Skopju in podobno). Jugoslovanska skupnost v São Paulu je veliko prispevala k temu, da so poimenovali eno od avenij v São Paulu po Titu, prav tako so organizirali akcijo za postavitve spomenika Titu v Campinasu⁶⁴⁴. Tudi v drugih pogledih so prispevali k sodelovanju Brazilije in SFRJ. Društvo je odprlo lastno knjižnico, ki je bila na voljo vsem šolam, kulturnim in znanstvenim ustanovam. Zbrali so pomembno zgodovinsko gradivo o jugoslovanskih izseljencih z namenom, da bi pudarili pomen te skupnosti pri razvoju Brazilije. Zelo dejavni so bili tudi na kulturno-umetniškem področju. Oblikovali so folklorno skupino, poleg tega tudi zbor, tamburaški orkester ter dramski odsek. Izdajali so lastno publikacijo *Jornal do SAIUG*. Redno so se udeleževali športnih prireditev v São Paulu, kjer so osvojili nekaj nagrad. Med drugim so redno sodelovali tudi na kulturno-športni olimpijadi priseljencev. Velikokrat so se vključevali tudi v razne humanitarne akcije.

Zaradi takih akcij in plodnega delovanja društva *SAIUG* je mestna skupščina São Paulo leta 1985 proglasila 29. november (Dan republike v SFRJ) za Dan jugoslovanske skupnosti v Braziliji.

Poleg vseh naštetih že uresničenih akcij je društvo *SAIUG* v sodelovanju z Generalnim konzulatom SFRJ v São Paulu delovalo za pobratenje São Paula ter Zagreba. Pismo je bil tudi formuliran predlog poslancev, da naj bi en trg v São Paulu bi poimenovali Trg jugoslovanske skupnosti. Prav tako so bile v teku priprave, da poimenujejo eno od šol Jugoslavija, kot tudi priprave, da bi mestna skupščina São Paula odlikovala najvidnejše jugoslovanske izseljence z medaljo Ancieta.⁶⁴⁵

644 Pogačnik, »Brazilsko mesto Campinas postavilo spomenik Titu«, str. 14; AS 1241, t.e. 135, Slovenska izseljenska matica (SIM).

645 AS 1241, Slovenska izseljenska matica, t.e. 135: Joao Mikloš, Vijesti iz São Paula, osnivanje bibiloteka SAIUG-a u São Paulu – Brasil, São Paulo, junij 1985, tipkopis in AS 1241, Slovenska izseljenska matica, t.e. 135: Predsednik Republiškega komiteja za mednarodno sodelovanje SRS Ivan Seničar pošilja SIM poročilo o izseljencih, Ljubljana: 13.11.1985, teleks Sekretariata za zunanje zadeve o položaju jugoslovanskih izseljencev v Braziliji; »Brazilija«, *Rodna gruda: revija za Slovence po svetu* (1981), letnik 28, št. 5, str. 3

4.6.2. OLIMPIJADA PRISELJENCEV (OLIMPIADA DOS IMIGRANTES)

Prvo olimpijado (športne igre) priseljencev v São Paulu je organiziral Sekretariat za šport leta 1976. Poziv za udeležbo je bil poslan vsem priseljskim skupnostim preko konzulatov, ki so v São Paulu predstavljali dežele njihovega porekla.⁶⁴⁶

Športne igre so potekale od 3. do 12. septembra 1976. Sodelovale so športne ekipe iz poseameznih priseljskih skupnosti iz 30 držav. Jugoslovanska skupnost je sodelovala v petih disciplinah. V nogometu, tenisu, namiznem tenisu, plavanju ter šahu. Društvo prijateljev Jugoslavije je bilo glavni organizator ekip jugoslovanske skupnosti, ki so se te olimpijade udeležile.⁶⁴⁷

Prireditve so svečano otvorili z mimohodi športnikov vsake priseljske skupnosti, ki so nosili po dve zastavi, eno dežele izvora ter brazilsko zastavo. Jugoslovansko zastavo so nosila dekleta v narodnih nošah. Vodje konzularnih predstavništev držav udeleženk so slovesno dvignili zastave na jambore. Prireditve je bila zelo odmevna, saj so jo neposredno predvajali po televiziji. Športne igre so potekale na različnih lokacijah po mestu. Po končanih tekmovanjih je bil svečan zaključek iger ter ugašanje olimpijskega ognja. Ponovno so ga nameravali prižgati čez dve leti, ko bi znova organizirali igre. Vendar so igre organizirali že takoj naslednje leto in so jih tudi v nadaljnje nameravali organizirati vsako leto.⁶⁴⁸

Vzporedno s športnimi prireditvami je bila v muzeju umetnosti São Paula organizirana razstava z nazivom *Priseljenci v likovni umetnosti São Paula*. Sodelovalo je 22 etničnih skupnosti, med katere je takrat spadala tudi jugoslovanska. Zastopali so jo štirje slikarji – Carlos Kiš, Klaudio Uršič, Pavel Kudiš, Sepp Baendereck.⁶⁴⁹

Leta 1977 je od 13. do 22. avgusta v São Paulu potekala druga olimpijada priseljencev (*por.* Olimpiada dos Imigrantes). Kot prvo olimpijado priseljencev je tudi to organiziral Sekretariat za šport mesta São Paulo, v sodelovanju z konzularnimi predstavništvi dežel, katerih izseljske skupnosti so udeležile dogodka.⁶⁵⁰

646 AS 1241, Slovenska izseljska matica, t.e. 135: konzul Radoslav Runko GK SFRJ v Sao Paulu poila SIM informacijo o olimpijadi priseljencev, São Paulo, 12. 10. 1976, Prva olimpijada doseljenika.

647 Prav tam.

648 Prav tam.

649 Prav tam.

650 AS 1241, Slovenska izseljska matica, t.e. 135: GK Gojko Zdujić pošilja Saveznemu sekretariatu za inostrane poslove, Uprava za iseljenišтво i emigracijo sporočilo o drugi

Skupno je sodelovalo okoli 30 priseljskih skupnosti, med njimi tudi jugoslovanska. Udeležbo jugoslovanske skupnosti sta organizirala Generalni konzulat SFRJ v São Paulu ter *Društvo prijateljev Jugoslavije*. Tudi na tej prireditvi je jugoslovanska ekipa sodelovala v petih disciplinah: nogometu, namiznem tenisu, tenisu, plavanju ter šahu. Ob otvoritvi iger je tudi to leto potekala posebna svečanost na velikem mestnem stadionu. V slovesnem sprevodu so se predstavile vse športne ekipe in na čelu vsake so dekleta v narodnih nošah nosile dve zastavi od tega eno dežele, ki jo je posamezna ekipa predstavljala in brazilsko zastavo. Vodje konzularnih predstavništev so ponovno dvignili eno od zastav dežele izvora ekip na jambore. Hkrati s športnimi dogodki so potekale še druge prireditve. Na izboru za kraljico olimpijade sta jugoslovansko skupnost zastopali Ivete Bacic – Kravosac ter Suzana Seman. Za nastop sta bili oblečeni v narodni noši. Potekala je tudi razstava slik, kjer so jugoslovanske priseljence na njeni stojnici v prostorih Bienala predstavljali v Braziliji dobro znani slikarji, med njimi so bili tudi Slovenci. To so bili Mariana Jurca, Pedro Seman, Klaudio Uršič, Pavel Kudiš in Roman Bertoncel. Skupaj je bilo razstavljenih 30 njihovih del. Za obiskovalce razstave slik je bilo organizirano tudi predvajanje filmov. Prikazali so tri jugoslovanske filme: Jugoslavija, Gubecziana, Jugoslavija za mlade, U susret suncu ter Jugoslavija danes.⁶⁵¹

Leta 1978 je bila od 12. do 20. avgusta pod pokroviteljstvom prefektore mesta São Paula izvedena tretja olimpijada priseljencev. Tudi na tej so sodelovali jugoslovanski izseljenci. Na kulturnih prireditvah, ki so tradicionalno spremljale športne dogodke, je sodelovalo devet slikarjev jugoslovanskega porekla. Razstava je doživela velik uspeh. Razstavo so nameravali organizirati v prostorih mestne skupščine São Paula, pokroviteljstvo pa je potrdil predsednik mestne skupščine. Na otvoritveni svečanosti iger so pred skupino izseljencev, ki so zastopali Jugoslavijo, nosili napis Jugoslavija ter nosili jugoslovansko zastavo.⁶⁵² Društvo SAIUG se je

olimpijadi priseljencev, São Paulo, 20. 10. 1977, II olimpijada iseljenika.

651 Prav tam.

652 AS 1241, Slovenska izseljenska matica, t.e. 135: republiški sekretar Marjan Osolnik SRS Republiškega sekretariata za mednarodno sodelovanje pošilja Slovenski izseljenski matici, sporočilo GK SFRJ v Sao Paulu, Ljubljana: 20. 9. 1978, AS 1241, Slovenska izseljenska matica, t.e. 135: republiški sekretar Marjan Osolnik SRS Republiškega sekretariata za mednarodno sodelovanje pošilja sporočilo Republiški konferenci SZDL Slovenije, Komisiji za manjšinska in izseljenska vprašanja ter narodnosti in v vednost SIM, Ljubljana: 8. 5. 1978, Sporočilo o napovedi razstave, republiški sekretar Marjan Osolnik; »Brazilija« »Razstava izseljencev-slikarjev«, *Rodna gruda: revija za Slovence po svetu* (1979), letnik 26, št. 6, str. 35.

tudi leta 1979 pripravljalo na udeležbo četrte olimpijade priseljencev.⁶⁵³ Verjetno je tudi leta 1980 potekala ta olimpijada, saj je bila 1983 organizirana že sedma po vrsti.

Tudi v letu 1981 je jugoslovanska skupnost sodelovala na tradicionalnih športnih prireditvah in kulturni razstavi priseljencev. Na športnih tekmovanjih so mladinci osvojili eno srebrno medaljo. V kulturnem delu je sodelovalo več znanih slikarjev (Franulić, Šeman, Horvat), ki so imeli razstavo. Poleg njih je sodelovala še folklorna skupina *SAIUG* v narodnih nošah iz vseh delov Jugoslavije ter zbor starih jugoslovanskih izseljencev.⁶⁵⁴

Društvo prijateljev Jugoslavije je tudi leta 1983 sodelovalo na tradicionalni športni in kulturni olimpijadi priseljencev. Prireditelj je bila organizirana že sedmo leto zapored, pri njeni organizaciji pa je sodeloval tudi list *Jornal do imigrante*. V športnem delu so predstavniki jugoslovanske skupnosti osvojili osem medalj, kar je bil njihov največji uspeh do takrat. V okviru kulturnega dela olimpijade, ki je potekal v dvorani Bienale, so jugoslovanski izseljenci uredili stojnico, kjer so pod grboma Jugoslavije in Brazilije razstavljali predmete narodnega pomena, turistične panoje z naravnimi lepotami in kulturnimi znamenitostmi Jugoslavije ter slike slikarjev priseljencev. Folklorni ansambel društva je v narodnih nošah nastopil 28. junija 1983 z dvema točkama, skupaj s priseljenci iz Kolumbije, Grčije in Palestine. Dva jugoslovanska predstavnika v narodnih nošah sta sodelovala v svečanem sprevodu 24. junija, ki je bil organiziran zaradi izbora za najlepšega udeleženca olimpijade priseljencev.⁶⁵⁵ Tudi v letu 1985 se je društvo *SAIUG* udeležilo olimpijade priseljencev.⁶⁵⁶

Junija 1989 je nameravala folklorna ter glasbena skupina društva *SAIUG* nastopiti na festivalu, ki je potekal v sklopu olimpijade izseljencev v São Paulu.⁶⁵⁷

653 João Miklos, »Os 20 anos da SAYUG«, *Jornal do Imigrante*, letnik 2, št. 15, junij 1979, str. 8.

654 AS 1241, Slovenska izseljenska matica, t.e. 135: GK SFRJ V São Paulu pošilja poročilo Zveznemu sekretariatu za zunanje zadeve, Upravi za iseljenišтво i emigracijo, namestniku in tudi SIM, São Paulo, 10. 3. 1982, Letno poročilo GK SFRJ v São Paulu za leto 1981.

655 AS 1241, Slovenska izseljenska matica, t.e. 135: generalni konzul Pavle Živković GK SFRJ v São Paulu pošilja poročilo aktivnosti izseljencev SIM, São Paulo, 30. 6. 1983, Poročilo GK SFRJ v São Paulu, Aktivnosti jugoslovanskih iseljenika u São Paulu tokom maja juna 1983.

656 AS 1241, Slovenska izseljenska matica, t.e. 135: predsednik Ivan Seničar SRS RK za mednarodno sodelovanje pošilja SIM poročilo o položaju jugoslovanskih izseljencev, Ljubljana: 13. 11. 1985, Položaj jugoslovanskih izseljencev v Braziliji.

657 AS 1241, Slovenska izseljenska matica, t.e. 135: generalni konzul M. Milicević Poročilo GK SFRJ v São Paulu pošilja SIM poročilo o delovanju in aktivnostih jugoslovanskega

4.6.3. DOBRODELNI SEJEM V SÃO PAULO (FERIA DA BONDADE)

Med 1. in 5. majem 1974 je v São Paulo potekal že deveti dobrodelni sejem. Izkupiček prodaje izdelkov na sejmu je bil namenjen za oskrbo otrok s posebnimi potrebami. Udeležba sodelujočih je bila raznovrstna, saj so sodelovale različne države, tako tuje kot brazilske, pa tudi različna podjetja. SFRJ je na sejmu leta 1974 sodelovala že tretje leto. Prodajali so se različni izdelki značilni za takratno Jugoslavijo, kot so na primer vezene bluže, tepihi ter drugi izdelki domače obrti. Prodajali pa so tudi različno hrano in pijačo značilno za takratno Jugoslavijo. Jugoslovansko stojnico je v času trajanja sejma obiskalo veliko število ljudi.⁶⁵⁸

Od 12. do 16. maja 1976 je potekal že tradicionalni dobrodelni sejem v São Paulo. Bil je enajsti zapored. Organiziralo ga je društvo, ki se je udeleževalo pri pomoči otrokom, zaostalim v razvoju. Udeležilo se ga je veliko število domačih firm, raznih ustanov, zveznih brazilskih držav ter konzularnih predstavništev udeležencev. Tudi Generalni konzulat SFRJ v São Paulo je organiziral »jugoslovansko« stojnico. Tu so prodajali tepihe, bluže in druge proizvode firme »Narodna radinost« iz Beograda ter »Bosnafolklor« iz Sarajeva. Poleg tega so prodajali tudi alkoholne pijače proizvajalca »Istra vino« iz Rijeke ter »Maraska« iz Zadarja.⁶⁵⁹

Zaslужek je bil namenjen vzdrževanju ustanov za otroke s posebnimi potrebami, zato je bilo delo na sejmu prostovoljno. Delo na »jugoslovanski« stojnici je tako opravilo kar osebje generalnega konzulata in njihove družine, poleg njih pa so pomagali še predstavniki Gospodarske zbornice Jugoslavije in predstavniki Iskra – Commerca iz Ljubljane. Celotni sejem, preko tega tudi »jugoslovansko« stojnico, je v času petih dni, kolikor je trajal sejem, obiskalo več kot 134 000 ljudi. Interes za »jugoslovansko« stojnico in tu ponujene proizvode je bil zelo velik, saj so se sejma udeležili že petič zapored. Poleg tega so obiskovalcem delili informativne turistične

društva in izseljencev v Braziliji, São Paulo, 20. 12. 1988.

658 Arhiv Slovenske izseljenske matice, mape naročnikov publikacij SIM – Rodna gruda, Slovenija svet, Slovenski izseljenski koledar, Slovenija (Quarterly Magazine): mapa Consulado general da RSF da Iugoslavia, pismo GK SFRJ, generalnega konzula Radoslava Runka, Slovenski izseljenski matici, predmet: Rodna gruda – članak, 23. 5. 1974, São Paulo.

659 AS 1241, Slovenska izseljenska matica, t.e. 135: Soročilo konzula GK SFRJ v Sao Paulo Radoslava Runka Slovenski izseljenski matici, Sao Paulo, 25. 5. 1976, Članek za časopis, Dobrotvorni sajam u São Paulo; AS 1241, Slovenska izseljenska matica, t.e. 135: Sporočilo konzula GK SFRJ v Sao Paulo Radoslava Runka o narodnih nošah, São Paulo, 25. 5. 1976.

publikacije ter podatke o obstoječih potovanjih iz São Paula v Jugoslavijo, ki jih je organizirala agencija »Adria – Turismo« São Paulo.⁶⁶⁰

Obisk »jugoslovanske« stojnice je bila tako še ena priložnost za medsebojna srečanja izseljencev iz SFRJ, ki so lahko tudi od osebja na stojnici slišali veliko stvari o svoji stari domovini.⁶⁶¹

V namen reklame za sodelovanje Jugoslavije na tem sejmu je bil sneman krajši reklamni film, ki so ga vrtele vse televizijske postaje v São Paulu in to dest dni po večkrat na dan. Predstavljal je dekline v slovenski narodni noši, ki jo je izdelala brazilska Slovenka Ljuba Malgaj.⁶⁶²

4.6.4. MEDNARODNI SEJEM KNJIG

Organizatorji Mednarodnega sejma knjig so prek Generalnega konzulata SFRJ v São Paulu posredovali Jugoslaviji poziv za udeležitev raznih jugoslovanskih knjižnih založb na sejmu knjig. Potekal naj bi od 16. in 26. avgusta 1984.⁶⁶³

Rok za vpis za udeležitev na sejmu je bil 15. maj 1984, do takrat pa je bilo potrebno plačati tudi najemnino za najem stojnice. Cene so bile od 1200 USD za najmanjšo stojnico, ki je obsegala 15 kvadratnih metrov, pa tja do 7200 USD za 90 kvadratnih metrov velik razstaveni prostor. Ček za najemnino je bilo treba izstaviti na ime *Camara Brasileira do Livro* (Brazilska knjižna zbornica). V najemnino niso bili všteti stroški za razsvetljavo in dekoracijo ter jih je bilo potrebno plačati posebej. Prav tako so bili poseben strošek tudi zaposleni na stojnici. To naj bi bila oseba, ki bi dajala osnovne informacije o založniški dejavnosti v SFRJ in istočasno prodajala knjige. Jugoslavija na tem knjižnem sejmu dolga leta ni sodelovala, kljub temu da so predstavniki Generalnega konzulata SFRJ v São Paulu močno priporočali tako sodelovanje, ki bi bilo koristno tudi v smislu povezovanja jugoslovanskih in brazilskih založniških hiš.⁶⁶⁴

660 Prav tam.

661 Prav tam.

662 Prav tam.

663 AS 1241, Slovenska izseljenska matica, t.e. 135: sporočilo konzula GK SFRJ v São Paulu Milorada Bosanaca Zveznemu zavodu za kulturo, mednarodno načno, prosvetno, kulturno i tehničko saradnju glede udeležbe na sejmu, São Paulo, 26. 3. 1984, Ucesce SFRJ na sajmu knjiga u São Paulu.

664 Prav tam.

5. DELOVANJE SLOVENSКИH DUHOVNIKOV V BRAZILIJИ

Med izseljenci s slovenskega etničnega ozemlja v Braziliji najdemo tudi duhovnike. Ne glede na to, da so se v sodobnem časopisju pojavljale novice o pomanjkanju duhovne oskrbe med slovenskimi izseljenci v Braziliji, teh duhovnikov le ni bilo tako malo, bili so aktivni in dosegali visoke položaje v cerkveni hierarhiji ter na področju izobraževanja. Nekateri med njimi so širše znani in tudi priznani ter cenjeni v brazilski družbi. Takšen je bil na primer Janez Madon (pater Serafin Goriški)⁶⁶⁵, ki je v Brazilijo prišel 1872. Pred tem je dosegal visoke položaje med dunajskimi uradniki Habsburškega cesarstva. Glede na vire, naj bi bil sam cesar Franc Jožef II. razočaran nad njegovo odločitvijo, da odide v misijone. V Braziliji je opravljal misijonsko dejavnost med Indijanci v Braziliji in je zaslužen za gradnjo mesta Itambacuri. V Braziliji so mu postavili spomenik in po njem poimenovali nekatere ulice.⁶⁶⁶

⁶⁶⁵ Janez Madon se je rodil 29. maja 1829 v Spodnjih Madonih v župniji Bate (Banjška planota), njegov oče je bil kmet Anton, mama pa Ana Gomišček. Srednjo šolo je opravljal v Bergamu in nato maturo v Gorici leta 1851. Od redovnih zaobljubah leta 1858 je dobil ime Serafin Maria Goriški. Med letoma 1858 in 1867 je živel v Milanu kot redovnik. Leta 1867 je bil v Soveru pri Bergamu posvečen v duhovnika. Kot duhovnik je služboval najprej tri tedne v Trstu (1867), nato v Gorici, Šempasu in Celju, kasneje pa v Milanu, Brescii in Bergamu. Leta 1871 se je odločil za misijonsko pot in odšel v Rim, da se pripravi na misijonsko delovanje v Južni Ameriki. Leta 1872 je odpotoval v misijone v Brazilijo skupaj z duhovnikom Angelom de Sassoferato, s katerim sta sodelovala nadaljnjih 46 let. Madon je prišel v Brazilijo v Rio de Janeiro leta 1872. Glede na poročanja Ludvika Ceglarja je Madon tam maševal med Slovenci in Nemci. Že leta 1872 je misijonaril v pokrajini Minas, ob porečju reke Itambacuri. Tam je ustanovil mesto z istim imenom. Misijonaril je predvsem med indijanskimi plemeni. V Rio de Janeiru je bil tudi vrhovni predstojnik kapucinskega reda. V mestu Itambacuri je ustanovil za dekleta Zavod sv. Klare, za fante pa splošno in kmetijsko šolo. Umrli je v Braziliji v Itambacuriju 3. decembra 1918. V Braziliji je zelo znan in so po njemu poimenovali kraj Frei Serafin v bližini Itambacurija. Postavili so mu tudi spomenik in po njem poimenovali nekatere ulice. Jože Markuža, »Janez Madon, o. Serafin Goriški«, *Primorski slovenski biografski leksikon*, 9. snopič, *Križinič–Martelanc* (Gorica: Goriška Mohorjeva družba, 1983), str. 331; Ludvik Ceglar, Zora Piščanc, *Apostol brazilskih Indijancev, Misijonar Janez Madon, oče Serafin Goriški* (Koper: Ognjišče, 2020), str. 16.

⁶⁶⁶ Jože Markuža, »Janez Madon, o. Serafin Goriški«, *Primorski slovenski biografski leksikon*, 9. snopič, *Križinič–Martelanc* (Gorica: Goriška Mohorjeva družba, 1983), str. 331; Ludvik Ceglar, Zora Piščanc, *Apostol brazilskih Indijancev, Misijonar Janez Madon, oče Serafin Goriški* (Koper: Ognjišče, 2020), str. 16; »Ivan Madon – veliki slovenski misijonar«, »Slovenec je ustanovil mesto v brazilskem pragozdu«, *Slovenec*, letnik 69, številka 281a, 30. 11. 1941, str. 3.

Salezijanec Ernest Saksida⁶⁶⁷ je v Brazilijo prišel leta 1935 in je najrevnejšem delu Corumbæ ustanovil Don Boscovo mesto za dečke, O njem je RTV posnela dokumentarni film. Prejel je tudi številna odlikovanja države Brazilije, o njem pa je tam izšlo tudi deset knjig.

Do sedaj nepoznan je bil duhovnik Janez Ambrož⁶⁶⁸. Bil je potomec slovenskih staršev, ki so se izselili v Brazilijo v 90. letih 19. stoletja.

667 Ernest Saksida se je rodil v Dornberku (očetu Jožefu in mami Jožefi, rojeni Vodopivec). Ljudsko šolo je končal v domačem kraju, nato pa odšel v Gorico v semenišče. Na nižjo gimnazijo je odšel v salezijanski zavod v bližini Torina. Leta 1935 je odšel v Cuyabo v Mate Grosso do Sul. Tu je končal noviciat. Leta 1937 je vstopil v salezijanski red, nato pa končal študij bogoslovja v São Paulu. Posvečen je bil leta 1946 in je do smrti deloval kot misijonar. Leta 1946 je odšel v Goias, kjer je bil v Goiânii 2 leti (1946–1948), nato je bil v Silvânii (1948–1949). V Corumbão je odšel 1949 in 3. aprila 1961 prevzel delo v faveli (tj. barakarsko naselje). V času, ko je deloval v salezijanskem zavodu sv. Terezije v boljšem predelu mesta Corumbà, je ob nedeljah popoldne hodil na obrobje mesta. Tam je naletel na revščino, bedo in kriminal. Odločil se je, da bo v tem svetu deloval. Leta 1961 je tako v leseni baraki v najrevnejšem delu Corumbæ ustanovil Don Boscovo mesto za dečke. Sprva je deloval brez podpore, sčasoma pa so se mu pridružili različni sodelavci, pomočniki in tudi drugi salezijanci. Organiziral je nabiranje pomoči, predvsem v Italiji, Sloveniji, Španiji, Franciji in drugod po Braziliji. Sistem je deloval po principu botrstva. Boter se je zavezal, da bo posvojil otroka in mu tako omogočil, da se bo izšolal. Sčasoma je nastalo celo mesto poklicnih šol, igrišč, gledališče, kino dvorana, jedilnica, telovadnica, ambulante, cerkev sv. Janeza Bosca. Zaradi pozitivnega vpliva njegovega delovanja je tudi okolica deškega mesta sčasoma premagala socialno in ekonomsko revščino. Mesto se je sicer imenovalo mesto Dona Bosca, Saksida sam pa ga je poimenoval tudi Slovensko mesto. Njegovo delo je bilo zelo cenjeno in priznано tako v Braziliji kot v Sloveniji. Prejel je številna odlikovanja države Brazilije. Med njimi tudi častni doktorat leta 2005, izdana je bila poštna znamka z njegovo podobo, po njem pa so poimenovali tudi nekatere šole. Ob 700-letnici Dornberka ga je občina Nova Gorica leta 1996 razglasila za častnega občana. V portugalsčini je v Braziliji o njem in njegovem delu izšlo deset knjig. Ekipa slovenske RTV je leta 2012 pod vodstvom Jožeta Možine v Corumbài posnela tudi dokumentarni film o njegovem življenju in delu. Martin Jevnikar, »Saksida Ernest«, *Primorski slovenski biografski leksikon*, 13. snopič: Rebula – Sedej (Gorica: Goriška Mohorjeva družba, 1987), str. 269–270; NŠAL 553, Zapuščine duhovnikov in drugih: Ludvik Ceglar, škafka 2, osebne beležke Ludvika Ceglarja o slovenskih izseljencih v Braziliji; Mislej, »Odmevi iz drugih dežel Južne Amerike ...«, str. 126.

668 V članku ob ustanovitvi slovenske etnične župnije v São Paulu se omenja kanonik Janez Ambrož, ki se je zaradi visoke starosti (80 let) opravičil udeležbe na razglasitvi. Omenjeno je tudi, da ga je njegova mati, ki je bila slovenska izseljenka v Braziliji, naučila slovensko brati iz knjig Družbe sv. Mohorja. Deloval je kot župnik v Pinhalu v državi São Paulo. Enako ime, zapisano Jan. Ambrož (Ambrožič?), zasledimo med člani Družbe sv. Mohorja v letih 1909, 1910 in 1911 v kraju S. Joaquim in nato zopet zapisano Ivan (Janez) Ambrožič (Ambrož?) kot poverjenik Družbe sv. Mohorja v kraju Nuporanga (São Paulo) za leto 1913 (gre za očeta kanonika Ambroža op. a.). Janez Ambrož starejši iz Matejne vasi pri Prestranku je bil slovenski izseljenec v Braziliji, ki je prišel v Brazilijo leta 1886. Poročen je bil z Johano Bizjak, ki je prišla v Brazilijo kot otrok leta 1897 ali pa se je tam rodila. Družina Bizjak je namreč šla v Brazilijo

Slovensko se je naučil brati in pisati iz Mohorjevih knjig ter abecednika, ki ga je iz domovine prinesla mati. Bil je kanonik (po nazivu enak kot monsinjor) v kraju Pinhal.⁶⁶⁹

Malo smo doslej vedeli o Alojziju Zveru⁶⁷⁰. V Brazilijo je prišel leta 1930, kjer je bil posvečen za katoliškega duhovnika leta 1941. Gojil je stike

leta 1897; oče, mati, dve hčerki in sin. Pri tem naj bi ena od hčera umrla na morju (lahko je šlo tudi za sina). Hči Marjeta Bizjak se je v Braziliji poročila s Francem Železnikarjem, druga hči Johana pa z Janezom Ambrožem. Imela sta trinajst otrok (devet fantov in štiri dekleta). Prvorojeni Janez Ambrož je bil omenjeni kanonik v kraju Pinhal. Slovensko se je naučil brati in pisati iz Mohorjevih knjig ter abecednika, ki ga je iz domovine prinesla mati. Šolal se je na brazilskih šolah. V tem obdobju ni našel nobenega Slovenca. Prvo mašo je imel 15. avgusta (veliki šmaren) leta 1929 v kraju Nupuranga (država São Paulo). Ostali sorojenci so živeli v državi São Paulo in Paraná. Ker so bili poročeni z Brazilkami in Brazilci, njihovi otroci niso več znali slovensko. »Ustanovitev slovenske župnije v Braziliji«, str. 5; Vovko, »Udje Družbe sv. Mohorja v Južni Ameriki do leta 1918«, str. 221–222.; S.P.B., »Brazilija, dobra zemlja ... Ob stoletnici prihoda prvih Slovencev v Brazilijo«, *Zbornik Svobodne Slovenije*, letnik 12, (1960), str. 191–192.

⁶⁶⁹ »Ustanovitev slovenske župnije v Braziliji«, str. 5.

⁶⁷⁰ Alojzij Zver se je rodil v Dokležovju v Prekmurju 8. aprila 1913. Študiral je v Murski Soboti. V Brazilijo je prišel 19. decembra 1930. Nato je študiral v Laurinhasu (São Paulo), posvečen je bil 8. decembra 1941. Dne 14. decembra 1941 sta bili dve slovenski novi maši v Braziliji hkrati. In sicer sta bila novomašnika pater Alojzij Zver iz redu salezijancev in Alojzij Fras. Udeležba Slovencev in Hrvatov je bila velika. O dogodku je pisal v argentinskem listu Slovenski list (Buenos Aires) tudi Franc Cotič (v nekaterih virih tudi Franjo Cotič) 9. januarja 1942. Po njegovih besedah je bilo ob novi maši veliko Slovencev, slišala se je slovenska beseda in slovensko petje. Nosili so tudi novomašniški križ s slovenskim napisom. Pri organizaciji slovesnosti maše pa se je posebno potrudila ga. Pepca Kadunc. Alojzij Zver je sicer želel postati duhovnik za Slovence v Braziliji, zaradi česar je gojil stike s frančiškanskim patrom Kazimirjem Zakrajškom in Družbo Sv. Rafaela v Ljubljani. Toda salezijanski predstojnik v Turinu ga je poslal poučevati v srednje in višje šole. Tri leta je poučeval na filozofski fakulteti v Goiâni, nato v bogoslovju cerkveno pravo in zgodovino. Za tem je postal profesor na filozofski fakulteti v São João del Reiu, kjer je poučeval filozofijo in romanistiko. Poučeval pa je tudi petje in je prevajal slovenske pesmi v brazilsko portugalsščino. Zver je ohranjal stike s slovensko skupnostjo in tudi z Ludvikom Ceglarjem. Udeleževal se je slovenskega romanja in somaševal v slovenščini. Služboval je v Niteroiu (Rio de Janeiro), Porte Novi, Goiâanii, Cachoeiri do Campi, bil je tudi profesor in kasneje prodekan fakultete Don Bosco v São João del Reiu. Vzdrževal je stike z drugimi slovenskimi duhovniki in slovensko skupnostjo. Tako je prišel na obisk v São Paulo ob večjih dogodkih, recimo (1) ob obisku msgr. Ignacija Kunstlja, (2) ob razglasitvi slovenske župnije marca 1972, (3) 10. novembra 1974, ko je imel slovensko pridigo, (4) 14. marca 1976, ko je tudi pridigal. Udeležil se je tudi dveh romanj slovenskih izseljencev v Braziliji v Aparecida 1972 in 1973. Ob obeh priložnostih je tudi pridigal. Ob razglasitvi slovenske etnične župnije 12. marca 1972 v São Paulu je Alojzij Zver sodeloval na maši ob ustoličenju novega župnika. Takrat je bil prodekan fakultete Don Bosco v kraju São João del Rei v državi Minas Gerais. Duhovnik Stanislav Cikanek je v telefonskem diriganem intervjuju omenil tudi Alojzija Zvera, vendar le dejstvo, da je deloval v Minas Geriasu.

s slovensko izseljensko skupnostjo in z drugimi slovenskimi duhovniki v Braziliji. Sicer je bil tudi profesor na filozofski fakulteti v Goiãni, nato pa je v bogoslovju predaval cerkveno pravo in zgodovino. Nato je postal profesor na filozofski fakulteti v São João del Reiu (država Minas Gerais), kjer je poučeval filozofijo in romanistiko. Poučeval pa je tudi petje in prevajal slovenske pesmi v brazilsko portugalsščino. Bil je prodekan na fakulteti Don Bosco v kraju São João del Rei.⁶⁷¹

Prav tako do sedaj malo raziskano je bilo tudi delovanje in življenje Alojzija Frasa, ki je bil rojen 3. maja 1904 v Dokležovju, v Brazilijo je prišel leta 1932. Alojzij Fras je bil posvečen v duhovnika 14. decembra 1941 v Braziliji. Novo mašo sta imela skupaj z Alojzijem Zverom. Alojzij Fras je po posvetitvi v duhovnika postal kaplan v São Paulu v župniji Srce Jezusovega, kjer je uvedel slovensko mašo. Eno leto je bil v São Paulu profesor, nato je odšel v Niteroi. Do leta 1964 je bil profesor matematike in tehničnega risanja. Od leta 1964 je bil župnik v župniji Nitra de Fatima, ki je obsegala 60 000 ljudi. Umrl je 8. ali 9. septembra 1975 v Niteroiu star 71 let, njegovega pogreba pa se je udeležilo veliko ljudi.⁶⁷²

Visok položaj v cerkveni hierarhiji je dosegel Patricij (rojen Izidor) Kodermac⁶⁷³, ki je v Brazilijo prišel januarja 1939. Tam je v zvezni državi

NŠAL 553, Zapuščine duhovnikov in drugih: Ludvik Ceglar, škatla 2, osebne beležke Ludvika Ceglarja o slovenskih izseljencih v Braziliji. S.P.B., »Brazilija, dobra zemlja ... Ob stoletnici prihoda prvih Slovencev v Brazilijo«, str. 193–194; Mislej, »Slovenski izseljenci v Južni Ameriki«, str. 244; »Ustanovitev slovenske župnije v Braziliji«, str. 5; Dirigirani intervju z duhovnikom s Stanislavom Cikanekom po telefonu, 18. 11. 2021.

671 S.P.B., »Brazilija, dobra zemlja ... Ob stoletnici prihoda prvih Slovencev v Brazilijo«, str. 193–194.

672 NŠAL 553, Zapuščine duhovnikov in drugih: Ludvik Ceglar, škatla 2, osebne beležke Ludvika Ceglarja o slovenskih izseljencih v Braziliji; S.P.B., »Brazilija, dobra zemlja ... Ob stoletnici prihoda prvih Slovencev v Brazilijo«, str. 193–194; Irene Mislej, »Odmevi iz drugih dežel južne Amerike«, *Kulturno ustvarjanje Slovencev v Južni Ameriki*, ur. Mirko Jurak et al. (Ljubljana, 1995), str. 125; Irene Mislej, »Slovenski izseljenci v Južni Ameriki«, *Slovensko izseljenstvo, Zbornik ob 50letnici Slovenske izseljenske matice 1951–2001* (Ljubljana: SIM, 2001), str. 244.

673 Patricij Kodermac (krščen je bil za Izidorja) se je rodil 4. aprila 1911 v Neblem v Goriških Brdih. Bil je štirinajsti otrok očeta Mihaela (kmeta) in mame Karoline. Leta 1918 ga je k sebi vzel brat Alojzij, ki je bil kaplan v Tolminu in od 1922 župnik v Volčah, kjer je Patricij (Izidor) končal osnovno šolo. Šolanje je nadaljeval v Malem semenišču v Gorici in v času, ko je bil v tretjem letniku, mu je umrl oče. Zaradi tega je iz semenišča izstopil. Jeseni 1927 je odšel v kapucinski samostan v Vipavskem Svetem Križu, nato študiral tudi v Padovi. 4. oktobra 1933 je opravil redovne zaobljube in bil posvečen v duhovnika 14. avgusta 1938 v Benetkah. Za misijonarja v Brazilijo je bil poslan 16. januarja 1939. Tam je v zvezni državi Paraná poučeval latinščino in grščino na kapucinski gimnaziji, nato pa deloval kot profesor v kapucinskem semenišču v Curitiba (Paraná). Postal je provincial kapucinskih provinc Paraná in Santa Catarina.

Paraná poučeval latinščino in grščino na kapucinski gimnaziji, nato pa deloval kot profesor v kapucinskem semenišču v Curitibi (Paraná). Postal je provincial kapucinskih provinc Paraná in Santa Catarina.⁶⁷⁴

Duhovnik Alojzij Ilc⁶⁷⁵ se je v Brazilijo priselil leta 1952. V São Paulo je prišel 1957 in je začel z izvajanjem slovenske maše, bil je učitelj v seme-

Skrbel je za pet malih semenišč, noviciat, dve veliki semenišči, 22 konventov in vse kapucinske župnije (tudi 1300 km narazen). Kapucinske hiše je obiskoval (kar se da redno) po dvakrat ali trikrat na leto, pastoralne vizitacije pa je opravljal enkrat na leto. V času njegovega vodstva so bile zgrajene številne cerkve, kapele, župnišča, zavodi za sestre, bolnišnice, dva samostana in veliko semenišče Sv. Marije v Irati. Poleg vsega tega je ustanovil tudi kapucinsko provinco Sv. Lovrenca da Brindisia. Nato se je po letu 1964 posvetil ljudskim misijonom in bil član skupine za ljudske misijone. Ob 25- obletnici njegovega maševanja so izdali njegovi sobratje brošuro o njegovem delu in uspehih. Umrl je 5. aprila 1981 v prometni nesreči in je pokopan na kapucinskem pokopališču v Butiatubi v Braziliji. Mirko Rijavec, »Patricij Kodermac«, *Primorski slovenski biografski leksikon*, 8. snopič: Kacin–Križnar, 2. knjiga, ur. Martin Jevnikar (Gorica: Goriška Mohorjeva družba, 1982), str. 90 - 91; Mislej, »Slovenski izseljenci v Južni Ameriki«, str. 244; NŠAL 553, Zapuščine duhovnikov in drugih: Ludvik Ceglar, škafka 2, osebne beležke Ludvika Ceglarja o slovenskih izseljencih v Braziliji.

674 Mirko Rijavec, »Patricij Kodermac«, *Primorski slovenski biografski leksikon*, 8. snopič: Kacin–Križnar, 2. knjiga, ur. Martin Jevnikar (Gorica: Goriška Mohorjeva družba, 1982), str. 90–91.

675 Alojzij Ilc je bil rojen 18. julija 1921 v Dolenjih Lazah pri Ribnici v družini z desetimi otroki. Kar pet njegovih sester je odšlo v samostan, v klasično gimnazijo (Slomškov zavod) je vstopil 1934, maturiral pa 1942. Nato je študiral bogoslovje v Ljubljani do leta 1944 in med letoma 1945 in 1947 v Salzburgu. V času begunstva po drugi svetovni vojni je imel prvi stik s škofom Rožmanom, kasneje pa sta imela tudi občasno korespondenco. V Brazilijo je prišel 14. 2. 1952 v Rio de Janeiro, nato je odšel v Goiás, država Goiânia. V São Paulo je prišel 19. marca 1957. Tam je od oktobra 1957 izvajal slovensko bogoslužje (do leta 2003, ko je bil premeščen v Anapolis). Kasneje je bil tri leta učitelj latinščine v semenišču v São Paulu. Potem je bil imenovan za kaplana v São Paulu, leta 1962 pa za župnika teritorialne župnije v São Paulu, njegova fara je imela takrat okoli 40 000 ljudi. V São Paulu je pomagal pri ustanovitvi župnije Najsvetejšega zakramenta v São Paulu, ki je bila ustanovljena 30. junija 1960. Nato je bil 30. oktobra 1960 pobudnik gradnje cerkve Najsvetejšega zakramenta (Sancta Sanctissimo Sacramento) v São Paulu. V tej župniji je bil 28. januarja 1962 umeščen kot četrti župnik. Pred njim so se v dobrem letu zvrstili trije drugi župniki. Oktobra 1964 je presegel slovensko bogoslužje v cerkev Najsvetejšega Zakramenta iz cerkve Sv. Generoze. Ta cerkev je bila posvečena 8. decembra 1970. V cerkvi Najsvetejšega zakramenta je bil za slovenskega etničnega župnika 12. marca 1972 ustoličen Ludvik Ceglar, ki je delo opravljal do leta 1978. Na slavnostni maši ob tej priložnosti je sodeloval tudi Ilc. 26. junija 1978 je dobil Ilc dekret za župnika slovenske župnije Najsvetejšega zakramenta v São Paulu, ustoličen pa je bil oktobra 1978. 24. junija 1981 je prejel odlikovanje viteškega reda. Leta 1991 je šel v Anapolis (zapustil župnijo v São Paulu), ker je bil pobudnik obnove oziroma gradnje stolnice. Stolnica v Anapolisu je bila posvečena 11. avgusta 1996. Leta 1994 je postal monsignor. Ilc je bil stolni župnik in generalni vikar (najverjetneje v Anapolisu), cenzor in eksorcist.

nišču v São Roque⁶⁷⁶ in nato je bil imenovan za kaplana v São Paulu, leta 1962 pa za župnika teritorialne župnije v São Paulu.⁶⁷⁷ V njeni cerkvi je bil kasneje tudi sedež etnične župnije za Slovence. Ilc je bil nekaj časa duhovnik slovenske etnične župnije (za Ceglarjem). V tej župniji je bil pobudnik gradnje cerkve Najsvetejšega zakramenta.⁶⁷⁸ Prišel je v spor z brazilskim nadškofom São Paula Pavlom Evaristom Arnsom, ki ga je imenoval za župnika slovenske etnične župnije. (Nadškof Arns je bil pristaš teologije osvoboditve, to je nauka, ki katoliško cerkev spravlja s socialističnimi idejami in izraža skrb cerkve za socialna vprašanja. Začetnik je bil Leonardo Boff⁶⁷⁹). Ilc je kot konservativni duhovnik nasprotoval njegovim pogledom in ga spodbijal v brazilskem časopisu, pri tem je sledil mnenju takratnega papeža Janeza Pavla II. (1978–2005). Zato je moral oditi iz Arnsove nadškofije. Na povabilo tamkajšnjega škofa je leta 1990 ali 1991 odšel v Anapolis (zvezna država Goiás).⁶⁸⁰ Tu je bil pobudnik gradnje stolne cerkve. Zapletel se je v težave, za katere ne poznamo vzroka. Zato se je vrnil v Slovenijo leta 2001.⁶⁸¹ Umrl je v cistercijanskem samostanu v Stični 29. novembra 2013.⁶⁸²

Anapolis je mesto okoli 1000 km oddaljeno od São Paula. Tam je bil Ilc pobudnik gradnje nove cerkve na temeljih stare, ker stara farna cerkev in ni bila primerna za predvideno stolno cerkev. Nato je bil okoli leta 1995 v Anapolisu imenovan za stolnega župnika. Ob tem dogodku so prišli mnogi Slovenci. Sicer je v Anapolisu veliko deloval med zaporniki in sodeloval tudi pri gradnji novega zapor (ker je bil stari prenapolnjen) in se na sploh zavzemal za boljše razmere za zapornike. Za to delo je dobil odličje mesta Anapolis. V Slovenijo se je vrnil leta 2001. Umrl je v cistercijanskem samostanu v Stični 29. novembra 2013. 1. decembra 2013 so ga pokopali na stiškem pokopališču, pogrebni obred je vodil stiški opat Janez Novak. NŠAL 553, Zapuščine duhovnikov in drugih: Ludvik Ceglar, škatla 2, osebne beležke Ludvika Ceglarja o slovenskih izseljencih v Braziliji; Dirigirani intervju s patrom Alojzijem Ilcem v Stični, 12. 4. 2010; *União dos Eslovenos do Brasil: Uma breve história*, str. 64–65; Alenka Pahulje, »V spomin«, *Rešeto, glasilo občine Ribnica*, 23. 12. 2013, št. 17, str. 14.

676 NŠAL 553, Zapuščine duhovnikov in drugih: Ludvik Ceglar, škatla 2, osebne beležke Ludvika Ceglarja o slovenskih izseljencih v Braziliji.

677 Dirigirani intervju s patrom Alojzijem Ilcem v Stični, 12. 4. 2010.

678 NŠAL 553, Zapuščine duhovnikov in drugih: Ludvik Ceglar, škatla 2, osebne beležke Ludvika Ceglarja o slovenskih izseljencih v Braziliji.

679 Glej več: Albin Kralj, *Teologija osvoboditve in slovenski katoličani* (Ljubljana: Založba Nova revija, 2009); Igor Jurekovič, *Teologija osvoboditve in teorija sociologije religije*, (magistrsko delo, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, 2020); Leonardo Boff, *Church: charism and power: liberation theology and the institutional Church* (New York: Crossroad, 1985); *Liberation Theology*, pridobljeno 28. 5. 2022, <https://liberationtheology.org/people-organizations/leonardo-boff/>.

680 Dirigirani intervju s patrom Alojzijem Ilcem v Stični, 12. 4. 2010.

681 Prav tam.

682 Alenka Pahulje, »V spomin«, *Rešeto, glasilo občine Ribnica*, 23. 12. 2013, št. 17, str. 14.

Janez Mansuet (Andrej) Božič⁶⁸³ je bil kapucin in v Sloveniji znan kot cerkveni eksorcist (tj. izganjalec hudega duha, ki je lahko samo pooblaščen oseba oziroma duhovnik z dovoljenjem škofa; slediti mora Cerkvenim pravilom). V Benetkah ga je v duhovnika leta 1953 posvetil beneški patriarh Angelo Giuseppe Roncalli, kasnejši papež Janez XXIII. Osebne stike sta ohranila vse do papeževe smrti. V Brazilijo je odšel zgodaj leta 1955, kjer se je pridružil kapucinski misijonski skupnosti v Braziliji s središčem v mestu Curitiba. Tam je ostal do vrnitve v Slovenijo leta 1998. V redovni šoli je bil učitelj bibličnih ved in potujoči misijonar. Sočasno se je usposobil za delo na univerzi in dosegel trikratni naziv doktorja (iz filozofije ter civilnega in cerkvenega prava). V Curitiba je skrbel za duhovno oskrbo italijanske skupnosti in delal kot profesor, tam je leta 1962 ustanovil tudi visoko tehnično šolo. Kot profesor je deloval tudi v Portu Alegre. Med drugim je bil tudi rektor Universidade do Sudoeste v mestu Palmas med letoma 1974 in 1981. V Palmasu pa je bil med letoma 1970 in 1983 tudi župnik in kancler v isti nadškofiji.⁶⁸⁴ Božič je predaval socialno antropologijo, vzgojne vede, filozofijo, novinarstvo, teologijo in medicinsko deontologijo. V São Paulu je leta 1985 sodeloval in pomagal pri ustanovitvi frančiškanske univerze (Universidade São Francisco), kjer je bil tudi predavatelj. Poleg te univerze je bil še med ustanovitelji dveh

683 Janez Mansuet (Andrej) Božič (5. Avgust 1928–23. Junij 2007) je imel krstno ime Ivan Božič, včasih pa je uporabljal tudi ime Mansuet Božič Kette. Rodil se je v Dolgi Poljani 5. avgusta 1928, očetu Jožetu Božiču, ki je bil mizar in sodar, ter materi Tereziji Božič, rojeni Kette.

Mati je morala sama skrbeti za devet otrok, saj mu je umrl oče, ko še ni bil star eno leto. Družina je bila povezana s kapucini pri Svetem Križu, zato se je odločil za vstop v ta red. Leta 1940 je vstopil v kapucinsko malo semenišče pri Svetem Križu, nato pa se je naslednje leto zaradi vojnih razmer preselil v Rovigo. Tu je obiskoval gimnazijo, ki jo je končal leta 1944 v Veroni. Noviciat je opravil v Bassanu del Grappi v šolskem letu 1944/45, nato pa leta 1945 postal kapucin. Zaradi odličnega učnega uspeha je gimnazijo opravil dve leti prej. Nato je študiral filozofijo in teologijo v različnih kapucinskih ustanovah v Italiji (Videm, Padova, Benetke). Bogdan Kolar, »Božič, Mansuet Janez Andrej (1928–2007)«, *Slovenska biografija* (Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni center SAZU, 2013), pridobljeno 27. 4. 2022, <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi1002870/#novi-slovenski-biografski-leksikon>. Izvirna objava v: Novi Slovenski biografski leksikon, 3. zv, Ble–But, ur. Barbara Šterbenc Svetina et al. (Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni center SAZU, 2018); NŠAL 553, Zapuščine duhovnikov in drugih: Ludvik Ceglar, škatla 2.

684 Bogdan Kolar, »Božič, Mansuet Janez Andrej (1928–2007)«, *Slovenska biografija* (Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni center SAZU, 2013), pridobljeno 27. 4. 2022, <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi1002870/#novi-slovenski-biografski-leksikon>. Izvirna objava v: Novi Slovenski biografski leksikon, 3. zv, Ble–But, ur. Barbara Šterbenc Svetina et al. (Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni center SAZU, 2018); NŠAL 553, Zapuščine duhovnikov in drugih: Ludvik Ceglar, škatla 2.

fakultet (Facultade Estatal de Cornelio Procopio in Facultade de Filosofia de Arapongas). V dveh škofijah je opravljal naloge generalnega vikarja (opravljal je vse naloge škofa, a brez škofovskega naziva). Po letu 1983 je deloval v državah Amazonas in Acre, predvsem v krajih Manaus in Cruzeiro do Sul. Tudi z njegovo pomočjo je bila v slednjem leta 1987 ustanovljena samostojna škofija. K ustanovitvi nove škofije je pomagal tudi leta 1998 v Alto Jurue v Acru, kjer je v semenišču predaval grški in latinski jezik. Prav tako je predaval na univerzi v Acru (Universidade Federal de Acre) med letoma 1988 in 1998, in sicer klasično filologijo, pravo in uvod v filozofijo, za katero je kot učbenik uvedel knjigo slovenskega filozofa Janeza Janžekoviča *Smisel življenja*, ki jo je prevedel v portugalščino. Bil je znan kot dober govornik, pridigar in voditelj prenovitvenih tečajev, predvsem v državah Paraná, São Paulo in Minas Gerais. Poleg vsega tega se je kot predsednik in zagovornik Sindikata kmetov in delavcev na območju Cruzeiro do Sul konec 80. let 20. stoletja dejavno potegoval za obrambo njihovih pravic in imetja pred pritiski mednarodnih družb za proizvodnjo naravnega kavčuka⁶⁸⁵. Zagovarjal je tudi pravice Indijancev ter se zavzel za izboljšanje položaja in zdravstvenih razmer gobavcev. Leta 1998 se je vrnil v Slovenijo in se naselil v kapucinskem samostanu v Vipavskem Križu. Tam je bil predstojnik skupnosti, opravljal pa je tudi pastoralno dejavnost v župnijah Vipavske doline. Med letoma 1999 do 2007 oziroma do smrti je bil tudi eksorcist v škofiji Koper. Nalogo eksorcista je opravljal tudi že v več škofijah v Braziliji. Umrl je 23. junija 2007 v Vipavskem Križu.⁶⁸⁶

Duhovnik Ludvik Ceglar⁶⁸⁷ je bil najbolj znan po svojem literarnem delu. Pri pisanju je izhajal iz osebnih izkušenj duhovnika slovenske manj-

685 Bogdan Kolar, »Božič, Mansuet Janez Andrej (1928–2007)«, *Slovenska biografija* (Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni center SAZU, 2013), pridobljeno 27. 4. 2022, <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi1002870/#novi-slovenski-biografski-leksikon>. Izvirna objava v: Novi Slovenski biografski leksikon, 3. zv, Ble–But, ur. Barbara Šterbenc Svetina et al. (Ljubljana, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, 2018); NŠAL 553, Zapuščine duhovnikov in drugih: Ludvik Ceglar, škafila 2.

686 Prav tam.

687 Ludvik Ceglar (13. 11. 1917, Metlika–4. 2. 1998, São Roque, Brazilija) Ludvik Ceglar je bil slovenski izseljenski duhovnik, ki je deloval med slovensko skupnostjo v Braziliji. Gojil je stike z drugimi slovenskimi duhovniki, zbiral podatke o slovenskih izseljenkih v Braziliji, bil pa je tudi župnik slovenske etnične župnije v São Paulu med leti 1971/72 in 1978. Nato je to vlogo prevzel Alojzij Ilc, ki je bil do tedaj župnik iste teritorialne župnije. Uporabljal je tudi psevdonima Gregor Hribar in Anton Podstenar. Njegov oče je bil Anton Ceglar, železničar, in mati Marija Ceglar z dekliskim priimkom Groznik. Njegov brat Stanko Ceglar je bil duhovnik in klasični filolog, drug brat pa Karel Ceglar, ki je bil ravno tako duhovnik. Oče je ob začetku prve svetovne vojne dobil delo v Metliki kot železničar in zato se je družina iz Stične preselila tja.

Oče je umrl leta 1918 in mati se je s petimi otroki vrnila nazaj v Stično. Ludvik Ceglar je tam obiskoval osnovno šolo in nato v Ljubljani končal klasično gimnazijo, ki jo je obiskoval med letoma 1929 in 1937. V Ljubljani je končal tudi teološko fakulteto med letoma 1941 in 1945. Leta 1945 maja se je pridružil beguncem in z njimi odšel na Koroško. V duhovnika je bil posvečen v stolnici krške škofije na Koroškem. Nato je bil tri leta kaplan v župniji Gunzenberg pri Straßburgu na Gornjem Koroškem. Začel je zbirati gradivo o slovenski skupnosti na ozemlju krške škofije na Koroškem. Leta 1948 je odšel v Čile (kjer je delal v krajih Peumo in Maipo). Vseskozi je bil literarno in teološko aktiven. Tako je razprave o fatimskih dogodkih in sporočilih iz Fatime več let v nadaljevanjih objavljaval v *Vestniku slovenskih domobrancev* (Argentina) in v mesečniku *Ave Maria* (ZDA). O tem je objavil tudi tri knjige, četrta pa je ostala v rokopisu. Prav tako je zbiral gradivo in objavil knjigo o slovenskem misijonarju v Braziliji, kapucinu Janezu Madonu (Serafinu Goriškem), ki je v 19. stoletju deloval v brazilski zvezni državi Minas Gerais. V slovenskem izseljenskem in zamejskem tisku je po letu 1960 pisal tudi prispevke o slovenskih priseljencih v Braziliji ter o uspešnih posameznikih med njimi. Nekatera njegova besedila pa so bila tudi uglasbena. Napisal je tudi razpravo o preganjanju duhovnikov pod nacizmom (Žrtve nacističnih tiranov), ki je izhajala v *Vestniku slovenskih domobrancev* od 1988 do 1990. Kar dvajset let je zbiral gradivo o ljubljanskem škofu Antonu Vovku. O njem je objavil štiri knjige, od katerih je zadnja izšla šele po njegovi smrti. Zanimal ga je tudi položaj Cerkve na Slovenskem in med Slovenci po svetu. Bogata zbirka arhivskega gradiva, ki jo je zapustil, je bila po njegovi smrti prenesena v stiški samostan. Že od svojega delovanja v Čilu in tudi kasneje v Braziliji je veliko pisal poročila, krajša prozna besedila in poezijo. Predvsem je hotel negovati slovenski jezik, izražal je domoljubje in druge narodne vrednote. Objavljal je v duhovniških in izseljenskih glasilih *Omnes unum* (Argentina), *Duhovno življenje* (Argentina), *Misli* (Avstralija), *Svobodna Slovenija* (Argentina), *Zbornik Svobodne Slovenije* (Argentina), *Slovenski koledar/Koledar za Slovence po svetu* (Ljubljana), *Ave Maria* (ZDA), *Koledar Družbe sv. Mohorja* (Celovec), *Družina in dom* (Celovec). Stalno je sodeloval s celovško Mohorjevo družbo in bil v Braziliji njen zastopnik za širjenje njene redne zbirke. Prav tako je z bratoma Stankom in Karlom sodeloval pri zbiranju in objavah gradiva o misijonskem škofu Frideriku Ireneju Baragi, ki je kasneje izšlo v zbirki Baragiana. Iz Čila ga je leta 1956 pot vodila v Brazilijo. Avgusta 1956 je prišel v zvezno državo Goiás (v mesto Goiânia in Caldas Novas). Leta 1957 je prišel v državo São Paulo (Riberão Preto, nato Jardinópolis). Tam je opravljal delo šolskega in bolnišničnega kaplana. V bolnišnici Santa Casa de Misericórdia v mestu São Roque (država São Paulo) je bil po letu 1960 kaplan. Pomagal pa je tudi v župnijah, semeniščih in v redovnih skupnostih. Februarja 1965 je dobil dovoljenje nadškofa Rossija Agnelle, da uporablja pri maši slovenščino v isti meri kot v domovini. Prvo slovenska maša je bila oktobra 1957, dovoljenje za maševanje v slovenščini v São Paulu je Ceglar dobil 29. julija 1968. Najprej je bil kaplan slovenske kaplanije od leta 1968. Ob ustanovitvi etnične župnije za Slovence v nadškofiji São Paulo v Braziliji oktobra 1971 pa je bil imenovan za prvega župnika slovenske etnične župnije. Župnija je bila posvečena 12. marca 1972, naslednje leto pa so praznovali prvo obletnico njenega delovanja. To službo je opravljal do leta 1978. Sedež je imela v cerkvi Presvetega rešnjega telesa (v virih in tudi Ceglar sam je cerkev poimenoval cerkev Najsvetejšega zakramenta). Pobudnik gradnje te cerkve je bil Slovenec Alojzij Ilc. Slovenci v São Paulu so se v tej cerkvi zbirali na rednih mesečnih srečanjih. Ceglar je organiziral tudi letne shode (romanja v Aparecido) in kasneje (po osamosvojitvi Slovenije) pa je sodeloval pri pripravi glasila slovenskih izseljencev v Braziliji *Novice pod lipo*.

šine na avstrijskem Koroškem. Veliko se je ukvarjal tudi z izseljensko tematiko. Bil je slovenski izseljenski duhovnik, ki je deloval med slovensko skupnostjo v Braziliji. Gojil je stike z drugimi slovenskimi duhovniki po celem svetu, zbiral podatke o slovenskih izseljencih v Braziliji, bil pa je tudi župnik slovenske etnične župnije v São Paulu med leti 1971/72 in 1978. Iz Čila ga je leta 1956 pot vodila v Brazilijo.

Avgusta 1956 je prišel v zvezno državo Goiás (v mesto Goiânia in Caldas Novas). Leta 1957 je prišel v državo São Paulo (Riberão Preto, nato Jardinópolis). Tam je opravljal delo šolskega in bolnišničnega kaplana. Do sedaj neraziskana pa so bila njegova prizadevanja na pobudo Narodnega sveta koroških Slovencev za internacionalizacijo neizpolnjevanja sedmega člena Avstrijske državne pogodbe s strani avstrijske države (koroško vprašanje)⁶⁸⁸. V svojih prizadevanjih je bil tako zelo uspešen, da je novica o težavah slovenske manjšine v Avstriji segla celo do takratnega predsednika ZDA Jimmyja Carterja.⁶⁸⁹

V Braziliji je živel in delalo še več drugih slovenskih duhovnikov, katerih življenje in delo je bilo do sedaj neraziskano. Skupaj so v Brazilijo prišli Janez Habjan, Viktor Pristov, Leopold Valant in Anton Vidmar. Iz virov izvemo, da so člani te supine prišla v Brazilijo najverjetneje skupaj januarja 1947.⁶⁹⁰

Dirigirani inter patrom Alojzijem Ilcem v Stični, 12. 4. 2010; NŠAL 553, Zapuščine duhovnikov in drugih: Ludvik Ceglar, škatla 2, osebne beležke Ludvika Ceglarja o slovenskih izseljencih v Braziliji; Bogdan Kolar, »Ludvik Ceglar (1917–1998)«, *Slovenska biografija* (Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni center SAZU, 2013), pridobljeno 27. 4. 2022, <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi1021780/#novi-slovenski-biografski-leksikon>. Glej več o tem: »Umrli je Ludvik Ceglar«, *Rodna gruda*, leto 45, št. 4 (april 1998), str. 38; Martin Jevnikar, »Duhovnik in pisatelj Ludvik Ceglar«, *Koledar Goriške Mohorjeve družbe*, 1999, str. 206; Martin Jevnikar, »Ludvik Ceglar«, *Slovenska izseljenska književnost: Južna Amerika*, ur. Janja Žitnik in Helga Glušič (Ljubljana, 1999), str. 111–113 in str. 327.

688 NŠAL 553, Zapuščine duhovnikov in drugih: Ludvik Ceglar, škatla 2, osebne beležke Ludvika Ceglarja o slovenskih izseljencih v Braziliji.

689 Bogdan Kolar, »Ludvik Ceglar (1917–1998)«, *Slovenska biografija* (Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni center SAZU, 2013), pridobljeno 27. 4. 2022, <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi1021780/#novi-slovenski-biografski-leksikon>. Glej več o tem: »Umrli je Ludvik Ceglar«, *Rodna gruda*, leto 45, št. 4 (april 1998), str. 38; Martin Jevnikar, »Duhovnik in pisatelj Ludvik Ceglar«, *Koledar Goriške Mohorjeve družbe*, 1999, str. 206; Martin Jevnikar, »Ludvik Ceglar«, *Slovenska izseljenska književnost: Južna Amerika*, ur. Janja Žitnik in Helga Glušič (Ljubljana, 1999), str. 111–113 in str. 327; NŠAL 553, Zapuščine duhovnikov in drugih: Ludvik Ceglar, škatla 2, osebne beležke Ludvika Ceglarja o slovenskih izseljencih v Braziliji; »Ustanovitev slovenske župnije v Braziliji«, str. 5.

690 NŠAL 553, Zapuščine duhovnikov in drugih: Ludvik Ceglar, škatla 2, osebne beležke Ludvika Ceglarja o slovenskih izseljencih v Braziliji.

Janez Habjan⁶⁹¹ je bil domobranski kurat, ki je bil vrnjen s Koroške in je nato zbežal iz zapora v Kranju.⁶⁹² V Braziliji je bil najverjetneje že leta 1947. Že leta 1949 si je dopisoval s škofom Rožmanon.⁶⁹³ V Minas Geraisu je deloval v Belu Horizonte ter kot župnik v župniji Catete in

691 Janez Habjan je bil iz ljubljanske škofije, rojen v Horjulu (nekateri viri navajajo Sv. Lenart pri Škofji Loki). Obiskoval je gimnazijo v Št. Vidu nad Ljubljano. V Ljubljani je začel s študijem bogoslovja leta 1938, posvečen za duhovnika je bil leta 1944. Janez Habjan je bil domobranski kurat, ki je bil vrnjen s Koroške. Zaprt je bil v Kranju. Pobegnil je tako, da si je izrezal rdečo zvezdo iz platnic brevirja, si jo dal na kapo in ušel iz ječe. Nato se je nekaj časa skrival doma, po tem pa je prek nekega hotela v Gorici (»kjer so spravljali ljudi ven«) odšel še z nekim Valantom v Brazilijo. Iz drugih virov izvemo, da je najprej odšel v Rim na *Collegio Pio Brasileiro*. V Rimu slovenskih duhovnikov niso hoteli sprejeti, dokler ni papež (Pij XII.) osebno interveniral in telefoniral tudi v Pio Brasileiro: »Zakaj jih ne sprejmete? Takoj!« Skupaj so na kolegij *Pio Brasileiro* odšli Janez Habjan, Viktor Pristov, neki Vihler, Leopold Valant in Anton Vidmar. Od tam so šli v Brazilijo, in sicer Viktor Pristov in Anton Vidmar v Rio Grande, Janez Habjan in Leopold Valant pa v Minas Gerais. Janez Habjan je nato v Minas Geraisu je deloval v mestu Belo Horizonte ter kot župnik v župniji Catete in župniji St. Luiza. Habjan (João Habian) si je dopisoval tudi s škofom Rožmanom, kjer mu je opisal svoje življenje v Uniãu de Caeti leta 1949. Takrat je bil vikar oziroma vršilec dolžnosti župnika v fari z okoli 2300 ljudmi. To je bil »zdrav kraj z lepo novo cerkvijo«, sicer pa bolj reven. Ljudje so Habjana imeli radi in so pomagali zidati novo župnišče. Od vsake hiše je dobil en dan zastoj hrano, dnevno pa je plačal 10 cruzierov za župnišče, to je bila primerljiva cena za penzijo. Bilo je veliko otrok, čakal je noči, ko so vsi odšli domov. V hiši, kjer je živel, je vodil šolo za odrasle, ki niso znali pisati. Povedal je, da je bil slovenski duhovnik Leopoldo Valant v mestu Caete Minas njegov sosed in je bil tudi vikar. Sicer je bil iz mariborske škofije. Vedel je še za slovenske duhovnike, Viktorja Pristova in Gomesa Carniera, ki sta bila v Pelotasu v Rio Grande do Sul. Sicer je Janez Habjan gojil stike s slovensko skupnostjo v mestu Belo Horizonte in je na primer učil portugalsščino Bogdana Šaleja, ki je v Brazilijo prišel, ko je bil star okoli 10 let z mamo in sta se pridružila očetu. Tudi iz drugih virov izvemo, da je bil aktiven v Minas Geraisu. Razglasitve slovenske etnične župnije ter slavnostne maše ob tem pa se ni mogel udeležiti. Ob tej priložnosti je poslal pozdrave slovenski skupnosti v São Paulu. Nazadnje je imel v Minas Geriasu faro, imenovano Sv. Lucija in je v Braziliji umrl po letu 2000. Proti koncu življenja je bil zelo bolan. Dirigirani intervju z duhovnikom s Stanislavom Cikanekom po telefonu, 18. 11. 2021; NŠAL 553, Zapuščine duhovnikov in drugih: Ludvik Ceglar, škatla 2, osebne beležke Ludvika Ceglarja o slovenskih izseljencih v Braziliji; NŠAL 332 Zapuščine škofov: Gregorij Rožman; škatla 27 A, škof v izgnanstvu, korespondenca z duhovniki, bogoslovci, redovnicami: A–J, pismo João Habiana iz Uniãu de Caete, 27. 5. 1949, škofu Rožmanu; »Ustanovitev slovenske župnije v Braziliji«, str. 5.

692 NŠAL 553, Zapuščine duhovnikov in drugih: Ludvik Ceglar, škatla 2, osebne beležke Ludvika Ceglarja o slovenskih izseljencih v Braziliji; Dirigirani intervju z duhovnikom s Stanislavom Cikanekom po telefonu, 18. 11. 2021.

693 NŠAL 332 Zapuščine škofov: Gregorij Rožman; škatla 27 A, škof v izgnanstvu, korespondenca z duhovniki, bogoslovci, redovnicami: A–J, pismo João Habiana iz Uniãu de Caete, 27. 5. 1949, škofu Rožmanu

župniji St. Luiza. Gojil je stike z drugimi slovenskimi duhovniki in slovensko izseljensko skupnostjo.⁶⁹⁴

Leopold Valant⁶⁹⁵ je vsaj nekaj časa služboval v Caete Minas (država Minas Gerais). Imel je težave z duševnim zdravjem in iz virov izvemo, da je živel po umobolnicah. Umril je leta 1983⁶⁹⁶

Viktor Pristov⁶⁹⁷ je sprva služboval v Riu Grande do Sul, Najprej bil nameščen v župniji Pelotas, poučeval je tudi v semenišču v župniji Porto

694 NŠAL 553, Zapuščine duhovnikov in drugih: Ludvik Ceglar, škatla 2, osebne beležke Ludvika Ceglarja o slovenskih izseljencih v Braziliji.

695 Leopold Valant se je rodil leta 1917, umrl pa je leta 1983), Leopold Valant je prihajal iz mariborske škofije. Rojen je bil 18. septembra 1917 v župniji Žetale. V Ljubljani je živel 1941. 4. marca leta 1944 je bil posvečen v duhovnika. Ob koncu druge svetovne vojne je odšel v Rim na *Collegio Brasiliero* (skupaj z Janezom Habjanom, Viktorjem Pristovom in Antonom Vidmarjem). Nato so odšli v Brazilijo. Bil je ekskardiniran v Brazilijo. Tam je bil sprva župnik v Minas Geriasu v Caetu Minasu, nato pa je umsko zbolel. Živel je po umobolnicah. Veliko mu je pomagal Norbert Fonda v Belu Horizonte. Umril je decembra 1983. Našli so ga v sobi, mrtvega, po dveh dneh. Pokopali ga je nadškof iz mesta Belo Horizonte. V zadnjem obdobju pred smrtjo se je hodil klanjati križu na škofijo. Na pogrebu je nadškof je rekel: »*Zdaj ko križ izginja, se je on hodil klanjati križu.*«, NŠAL 553, Zapuščine duhovnikov in drugih: Ludvik Ceglar, škatla 2, osebne beležke Ludvika Ceglarja o slovenskih izseljencih v Braziliji in NŠAL 332 Zapuščine škofov: Gregorij Rožman; škatla 27 A, škof v izgnanstvu, korespondenca z duhovniki, bogoslovci, redovnicami: A–J, pismo João Habiana iz União de Caete, 27. 5. 1949, škofu Rožmanu; *Letopis Cerkve na Slovenskem 2000: stanje 1. januar 2000*, (Ljubljana: Nadškofija Ljubljana, 2000), str. 800.

696 NŠAL 553, Zapuščine duhovnikov in drugih: Ludvik Ceglar, škatla 2, osebne beležke Ludvika Ceglarja o slovenskih izseljencih v Braziliji in NŠAL 332 Zapuščine škofov: Gregorij Rožman; škatla 27 A, škof v izgnanstvu, korespondenca z duhovniki, bogoslovci, redovnicami: A–J, pismo João Habiana iz União de Caete, 27. 5. 1949, škofu Rožmanu.

697 Viktor Pristov je bil rojen v Lescah na Gorenjskem, gimnazijo je obiskoval v Kranju, Teološko fakulteto pa v Ljubljani med letoma 1938 in 1944. Po drugi svetovni vojni je odšel v Rim skupaj z Janezom Habjanom, Antonom Vidmarjem in Leopoldom Valantom. Nato so odšli iz Rima v Brazilijo januarja 1947, Viktor Pristov pa je odšel v Rio Grande. Najprej bil nameščen v župniji Pelotas, poučeval je tudi v semenišču v škofiji mesta Porto in mesta Bage. Nato je bil kaplan v Colegiu Joana d'Arcu (neke vrste teološka fakulteta) v Riu Grande. Od tam ga zvalil Ludvik Ceglar v São Paulo leta 1961. Tam je bil profesor v semenišču São Roque (to semenišče je prenehalo delovati 12. decembra 1973) kot Alojzij Ilc. Pristov je pomagal v São Paulu pri slovenskih mašah ob nedeljah v Sv. Generozu in Sv. Filomeni in tudi v Najsvetejšem zakramentu. Leta 1965 je odšel v Evropo in ostal v ljubljanski škofiji. Postal je župnik na Kopanju pri Grosuplju leta 1966. Umorjen je bil v župnišču 8. julija 1997. Bil je star 78 let. Našli so ga večkrat zabodenega. Nikoli ni bilo potrjeno, ali so storilci odnesli kaj vrednega. Storitca niso nikoli ujeli. Nadškof Rode ga je pokopal 11. julija 1997. NŠAL 553, Zapuščine duhovnikov in drugih: Ludvik Ceglar, škatla 2, osebne beležke Ludvika Ceglarja o slovenskih izseljencih v Braziliji; »Župnik Viktor Pristov je umrl nasilne smrti«, STA, 10. 7. 1997, pridobljeno 2. 6. 2022, <https://www.sta.si/288624/zupnik-viktor-pristov-je-umrl-nasilne-smrti>; »Nasilje zaradi denarja«, *Dnevnik*, 20. 1. 2004,

in v Bage. Nato je bil kaplan v Colegiu Joana d'Arcu (neke vrste teološka fakulteta) v Riu Grande. Od tam ga zvabil Ludvik Ceglar v São Paulo leta 1961. Tam je bil profesor v semenišču São Roque (to semenišče je prenehalo delovati 12. decembra 1973). Gojil je stike s slovensko izseljensko skupnostjo in tudi izvajal slovenske maše. Leta 1965 je odšel v Evropo in ostal v ljubljanski škofiji. Postal župnik na Kopanju pri Grosuplju leta 1966. Umorjen je bil v župnišču 8. julija 1997.⁶⁹⁸

Anton Vidmar je bil rojen 11. junija 1913 v Gumerku pri Otočcu ob Krki. V duhovnika je bil posvečen v Ljubljani leta 1939. Po koncu druge svetovne vojne je leta 1945 odšel v Italijo, novembra 1946 pa v Rimu v Pio Brasileiro. V Rio de Janeiro je prišel januarja 1947 skupaj z Viktorjem Pristovom. Glede na zapiske Ludvika Ceglarja je služboval kot pomočnik stolnega župnika v Pelotasu leta 1947, nato kot župnik v Lamas do Sul leta 1948, kot stolni župnik je ponovno služboval od leta 1949 do 1957. Bil je tudi pomočnik župnika v Joani d'Arc v Rio Grande od 1958 do 1959 (enako kot Viktor Pristov), nato je bil pomočnik župnika v Porto. Leta 1961 se je pridružil jezuitom za dve leti v Pareci Novi, nato je dve leti služboval v Collegiu Cristo Rei v São Leopoldu. V semenišču v mestu Santa Marii je bil eno leto profesor in nato kaplan v bolnici v Santa Marii štiri leta. Kaplan je bil tudi v São Sebastini de Caii, pomočnik v župniji Santa Marie v Medianeiri in služboval v župniji Missali.⁶⁹⁹

V 70. letih 20. stoletja sta v Brazilijo prišla Boris Zakrajšek in Stanislav Cikanek. Boris Zakrajšek⁷⁰⁰ je bil v Braziliji stolni kaplan v Guarapuavu

pridobljeno 2. 6. 2022, <https://www.dnevnik.si/71385>; Vojko Zakrajšek, »Skrivnostna smrt župnika Franca (80)«, 3. 3. 2019, pridobljeno 2. 6. 2022, <https://www.slovenske-novice.si/kronika/doma/skrivnostna-smrt-zupnika-franca-80/>.

698 NŠAL 553, Zapuščine duhovnikov in drugih: Ludvik Ceglar, škatla 2, osebne beležke Ludvika Ceglarja o slovenskih izseljencih v Braziliji.

699 Prav tam.

700 Boris Zakrajšek je bil rojen 9. aprila 1938 na Črešnjicah pri Cerkljah. Po končanem študiju bogoslovja je bil 29. junija 1969 posvečen v duhovnika. Prvo mašo je imel v domači cerkljanski župniji. Sprva je bil duhovni pomočnik na ljubljanskih Žalah in nato kaplan v župniji Semič. Kmalu nato se je odločil za misijonarsko pot. Uradno dovoljenje je dobil od ljubljanskega nadškofa Jožefa Pogačnika, in sicer, da gre lahko za pet let v Brazilijo. Vendar je v Braziliji ostal kar 27 let (21. septembra 1971–1998). V Braziliji je bil stolni kaplan v Guarapuavu (zvezna država Paraná). Sodeloval je pri slovesni maši ob ustanovitvi slovenske etnične župnije v São Paulu. Sicer ni imel veliko možnosti delovanja v slovenski skupnosti v São Paulu zaradi oddaljenosti in ker sta v njegovi škofiji delovala redno samo dva duhovnika. Pomoč so občasno nudili duhovniki iz Evrope, vendar je škof vseeno želel, da so duhovniki na območju škofije. Ta je bila geografsko večja od Slovenije, imela je 400 000 vernikov. V Braziliji je težko zbolel, imel je tri operacije na vratnih vretencih in zdravniki so ga komaj rešili, a ostal je popolnoma nepokreten (tetraplegik). V takem stanju je prišel v Slovenijo in po

(zvezna država Paraná). Sodeloval je pri slovesni maši ob ustanovitvi slovenske etnične župnije v São Paulu.⁷⁰¹ V Braziliji je težko zbolel in zdravniki so ga komaj rešili.⁷⁰² Sedaj je upokojen in živi v Ljubljani. Stanislav Cikanek⁷⁰³ je prav tako upokojen in živi v Ljubljani, v Braziliji pa je bil od

rehabilitaciji (na Soči) in po zaslugi svoje sestre (redovnica, sestra usmiljenka, Nada Zakrajšek) je odšel v Duhovniški dom v Ljubljani, kjer je še danes. Stanje se mu je toliko izboljšalo, da je lahko leta 2019 imel zlato mašo. R.R., »Zlata maša Borisa Zakrajška in blagoslov novih orgel v Cerkljah«, *Posavski Obzornik*, 4. 7. 2019, pridobljeno 29. 4. 2022, <https://www.posavskiobzornik.si/panorama/zlata-masa-borisa-zakrajška-in-blagoslov-novih-orgel-v-cerkljah-87558>; NŠAL 553, Zapuščine duhovnikov in drugih: Ludvik Ceglar, škatla 2; »Ustanovitev slovenske župnije v Braziliji«, str. 5.

701 »Ustanovitev slovenske župnije v Braziliji«, str. 5.

702 R.R., »Zlata maša Borisa Zakrajška in blagoslov novih orgel v Cerkljah«, *Posavski Obzornik*, 4. 7. 2019, pridobljeno 29. 4. 2022, <https://www.posavskiobzornik.si/panorama/zlata-masa-borisa-zakrajška-in-blagoslov-novih-orgel-v-cerkljah-87558>; NŠAL 553, Zapuščine duhovnikov in drugih: Ludvik Ceglar, škatla 2.

703 Stanislav Cikanek se je rodil leta 1943. Slovenijo je zapustil kot mlad duhovnik in je najprej svoje pastoralno delo opravljal v misijonu na Madagaskarju; nato v Braziliji; nato v švedskem Malmöu in nazadnje v Londonu v Veliki Britaniji, kjer je ostal do upokojitve. V Braziliji je bil od leta 1975 do leta 1984. Sprva je živel v Riu de Janeriu (prav pod hribom Corcovado), kjer se je učil portugalsko, brazilsko zgodovino in pastoralo. V Brazilijo se je zelo rad vračal. V okolici São Paula (okoli 90 km oddaljeno iz centra São Paula) je vodil brazilsko župnijo pri pogorju Matipeira na meji med Minas Gerisom in São Paulom. Tam je tudi romarska pot Recida do Nord. Stanislav Cikanek je imel v svojem času bivanja v Braziliji tudi korespondenco z ljubljanskim nadškofom Jožefom Pogačnikom (1964–1980). Pisal mu je, da je obiskoval štirimesečno šolo portugalsčine in drugih praktičnih predmetov, kot so spoznavanje brazilske kulture, navad, običajev in mentalitete. Nato je bilo zanj predvideno pastoralno delo v nadškofiji v São Paulu. Srečal je nekatere slovenske duhovnike. En mesec je stanoval pri Ilcu v São Paulu. Ceglar in Zakrajšek sta delala kakih 60 km zahodno od mesta kot župnijska upravitelja. Srečal je tudi kardinala Arnsa, ki se mu je zdel »simpatičen dečko« in je z njim govoril o božiču, ko sta mu šla z Ilcem vožnit praznike. Kardinal Arns je bil vesel njegovega prihoda, saj je v vsej Braziliji primanjkovalo duhovnikov, vključno s São Paulom. Cela področja so bila brez duhovnikov. Opisoval je tudi svoje vtise o kardinalu Evaristu Arnsu, ki je bil nemškega rodu, dobro izobražen, govoril je več jezikov, od tujih pa najraje francosko. Francoščino je tudi poučeval na gimnaziji. V São Paulu je bila glede na njegovo korespondenco kar »lepa skupina« slovenskih izseljencev. Neke vrste slovenska fara je bila cerkev imenovana Sanctissimo Sacramento, kjer je bil župnik za Brazilce Ilc. Župnik za Slovence pa je bil takrat Ceglar, ki je prihajal v São Paula vsako drugo nedeljo v mesecu, ko je bila slovenska maša. Pri maši so se srečevali slovenski izseljenci le dvakrat na mesec, včasih so imeli tudi kakšno versko-kulturno prireditev (na primer miklavževanje, materinski dan in podobno), vendar vse precej skromno glede na zapise Cikaneka. Čistih slovenskih družin je bilo takrat že zelo malo, ker so se v večini slovenski izseljenci že poročali z Brazilci in Brazilkami. Ceglar se naj bi želel znebiti dolžnosti slovenskega župnika in je predlagal, da bi to vlogo prevzel Cikanek. Ta pa je zapisal, da zaradi grenkih izkušenj (s Kunstljem) v Londonu ni bil zainteresiran za takšno delo. Škofa je spraševal za mnenje. Na koncu ga je povprašal še po zdravju, saj je slišal, da je bil škof v bolnici. V korespondenci z ljubljanskim škofom Stanislavom Leničem (1968–1988) pa je že izražal namero

leta 1975 do 1984. Vzdrževal je stike s slovenskimi duhovniki in slovensko izseljensko skupnostjo.

V Braziliji pa so delovali tudi drugi slovenski duhovniki, med njimi Niko Žužek⁷⁰⁴, ki je v Braziliji tudi doktoriral. Bil je prorektor na inženirski fakulteti, kot jezuit pa je vodil verski zavod v São Bentu. Imel je stike z ostalimi slovenskimi duhovniki v Braziliji, pri njemu pa so bili na obisku tudi drugi slovenski duhovniki in tudi sam je obiskal skupnost v São Paulu.⁷⁰⁵ V virih najdemo tudi podatek o Valentinu Rozmanu⁷⁰⁶, ki je bil

o odhodu iz Brazilije na Švedsko. Za odhod na Švedsko ga je navdušil Ludvik Rot. Tam se je nameraval pridružiti Jožetu Drolcu pri pastoralnem delu za Slovence na Švedskem. V župniji v Braziliji je opravljal dušno pastirsko službo kot »paroco« od 12. aprila 1978 do 7. oktobra 1983. Več kot pet let je uspešno opravljal to delo. Dobil je tudi pohvalno pismo tamkajšnjega škofa Antonia Pedra Misiaraa. Poleg pastoralnega dela je skrbel tudi za cerkveni patrimonij (premoženje) – posebno za obnovo in prenovno cerkvenih zgradb. Popolnoma je obnovil veliko župnijsko cerkev in še eno cerkev, ki je bila pod zaščito zgodovinskega spomeniškega varstva. Prenovil je tudi veliko župnijsko dvorano – farni dom. Zadnje njegovo delo pa je bila popolna obnova, skorajda nova gradnja velikega župnišča. To je bilo potrebno, ker so stara poslopja že razpadala. Švedsko je videl kot drugačno, posebej za zime je pričakoval, da bi bile neprijetno presenečenje, a se jih je nameraval privaditi. Prosil je za dovoljenje za odhod na Švedsko. Potreboval je tudi potrdilo švedskega škofa, nato pa naj bi pridobil delovno vizo na švedskem konzulatu v Braziliji. NŠAL 335, Fond Stanislav Lenič, škatla 20, Duhovna oskrba izseljencev po državah (1969–1989), Argentina, Pismo Stanislava Cikaneka škofu Leniču, 10. 3. 1984, iz São Paula. Iz Brazilije je Cikaneka pot vodila na Švedsko, v Malmö, kjer je bil tudi duhovnik. Od leta 1988 do 5. januarja 2020, ko je imel poslovilno mašo, je bil duhovnik za slovenske izseljence v Londonu (Velika Britanija). Slovenski dom v Londonu je vodil kar 32 let. Maševal je po različnih predelih Velike Britanije in skrbel, da so imeli slovenski izseljenci in njihovi potomci pastoralno oskrbo v slovenskem jeziku. Danes je upokojen in živi v Ljubljani. Biserka Krneža Cerjak, »Stanislav Cikanek: Zame so vsi tisti, ki so rušili Janševo vlado, izdajalci«, *Reporter*, 10. 3. 2013, pridobljeno 28. 4. 2022, <https://reporter.si/clanek/tiskana/stanislav-cikanek-zame-so-vsi-tisti-ki-so-rusili-jansevo-vladoizdajalci-449295>; Dirigirani intervju z duhovnikom s Stanislavom Cikanekom po telefonu, 18. 11. 2021; ŠAL/ŠK zapuščine škofov Jožef Pogačnik (1871–1990); škatla 111, korespondenca, dve kartici Stanislava Cikaneka škofu, 8. 3. 1977, iz Ria de Janeira.

704 Niko Žužek se je rodil 6. decembra 1926. Dosegel je doktorski naziv 16. avgusta 1972 na univerzi v São Paulu, med spraševalci pa je bil tudi Enij Fonda. Kasneje je bil prorektor na inženirski fakulteti. Niko Žužek je bil jezuit, ki je vodil verski zavod v São Bentu. Imel je stike z ostalimi slovenskimi duhovniki v Braziliji, pri njem pa so bili na obisku tudi drugi slovenski duhovniki. Tudi on je obiskal skupnost v São Paulu, ko je bilo organizirano miklavževanje in je imel pridigo o svojem patronu. Umrli je 4. avgusta 1982, star 56 let. Umrli je 4. avgusta 1982 v Braziliji. NŠAL 553, Zapuščine duhovnikov in drugih: Ludvik Ceglar, škatla 2, osebne beležke Ludvika Ceglarja o slovenskih izseljencih v Braziliji.

705 NŠAL 553, Zapuščine duhovnikov in drugih: Ludvik Ceglar, škatla 2, osebne beležke Ludvika Ceglarja o slovenskih izseljencih v Braziliji.

706 Valentin Rozman se je rodil 21. januarja 1899. Bil je funkcionar nadškofije v São

funkcionar nadškofije v São Paulu zadolžen za molitve kot voditelj večnega čaščenja.⁷⁰⁷ Kot slovenskega duhovnika viri omenjajo tudi Janesa Grimasa, ki je bil karmelijanec. V Brazilijo je prišel leta 1946, med leti 1950 in 1953 pa je bil celo provincial karmeljancev ter nato celo superior karmelijancev v Riu. V Italijo se je vrnil leta 1974, kjer je bil v Bologni prelat.⁷⁰⁸ Bil je visok funkcionar karmelijancev. Med duhovniki povratniki iz Brazilije je bil tudi neki Šiška; najdemo tudi duhovnika Franca Sršena, ki je bil rojen 25. septembra 1907 v Vesci pri Kranju. Iz Brazilije se je vrnil v Slovenijo in umrl 1974, star 67 let, takrat je bil župnijski upravitelj. V Braziliji pa je bil v Tupao štiri leta profesor.⁷⁰⁹ V virih je omenjen tudi Gomes Carniero, ki je bil v Pelotasu v Riu Grande do Sul.⁷¹⁰

Paulo, zadolžen za molitve kot voditelj večnega čaščenja. Valentin Rozman je bil v São Paulu voditelj večnega čaščenja. Zelo mlad je odšel v Italijo in je pozabil slovenščino. Somaševal je ob posvetitvi cerkve Najsvetejšega zakramenta 8. decembra 1970, kjer je bil sedež slovenske etnične kaplanije, ki je kasneje prerastla v slovensko etnično župnijo. NŠAL 553, Zapuščine duhovnikov in drugih: Ludvik Ceglar, škatla 2, osebne beležke Ludvika Ceglarja o slovenskih izseljencih v Braziliji.

707 NŠAL 553, Zapuščine duhovnikov in drugih: Ludvik Ceglar, škatla 2, osebne beležke Ludvika Ceglarja o slovenskih izseljencih v Braziliji.

708 NŠAL 553, Zapuščine duhovnikov in drugih: Ludvik Ceglar, škatla 2, osebne beležke Ludvika Ceglarja o slovenskih izseljencih v Braziliji.

709 NŠAL 553, Zapuščine duhovnikov in drugih: Ludvik Ceglar, škatla 2, osebne beležke Ludvika Ceglarja o slovenskih izseljencih v Braziliji.

710 NŠAL 332 Zapuščine škofov: Gregorij Rožman; škatla 27 A, škof v izgnanstvu, korespondenca z duhovniki, bogoslovci, redovnicami: A–J, pismo João Habiana iz União de Caete, 27. 5. 1949, škofu Rožmanu.

ZAKLJUČEK

V knjigi sem povzela večino dognanj iz svoje doktorske disertacije z naslovom *Izseljevanje iz slovenskega etničnega ozemlja v Brazilijo in zgodovina slovenske priseljenke skupnosti v Braziliji*. V vseh obdobjih slovenskega naseljevanja Braziliji ocenjujem, da se je v Braziliji naselilo okoli 15 000 Slovencev iz slovenskega etničnega ozemlja. Danes ocenjujem število tistih, ki se zavedajo slovenskega porekla na 5000. V knjigi sem se omejila zlasti na opis geografske razprostranjenosti slovenske skupnosti v Braziliji (velika večina slovenskih izseljencev se je naselila v mestu in državi São Paulu), organiziranosti v društvih, podpornih organizacijah, narodnem domu in slovenski etnični župniji. Glede na to, da so slovenski izseljenci izhajali iz multietničnih držav (Habsburška monarhija in Jugoslavije) so se v veliki meri organizirali skupaj z izseljenci, ki so izhajali iz teh držav. Zanimivo je, da so se pred prvo svetovno vojno deloma organizirali celo v okviru priseljenecv iz Avstro-Ogrske in da je precejšnje vlogo pri glasilu *Viribus Unitis* igral slovenski izseljenec Dragutin Štrucelj.

Med obema vojnama so slovenski izseljenci v precejšnji meri izhajali tudi iz Italije vendar je zanimivo, da so se tudi ti organizirali v okviru jugoslovanskih društev zlasti skupaj z drugimi slovanskimi narodi. Katoliška cerkev je v okviru Rafaelove družbe bila neuspešna v prizadevanjih, da bi med Slovence v Brazilijo prišel slovenski duhovnik.

Po drugi svetovni vojni so se Slovenci v Braziliji tudi na pobudo jugoslovanskih diplomatskih predstavnikov organizirali skupaj z drugimi jugoslovanskimi izseljenci, zlasti Hrvati. Pri tem je igralo precej pomembno dejstvo, da so bila po drugi svetovni vojni delno uspešna prizadevanja za priključitev Primorske k matični domovini. To dejstvo je prevladalo pri njihovi oceni režima, ki je vladal v Jugoslaviji po drugi svetovni vojni, čeprav je imel precejšen del izseljenske skupnosti ideološke pomisleke ob kulturnih prireditvah, ko so med obema vojnama prepevali tudi Internacionalo. Že med obema vojnama so se v skupnosti pojavili spori med »jugoslovenarji« in slovenskimi izseljenci, ki so se opredeljevali za nadaljnji obstoj Slovenskega naroda. Ti pa so v kasnejšem obdobju kazali pozitiven odnos do socializma in kasneje do socialistične Jugoslavije, niso pa se priključili jugoslovanskemu društvu SAIUG v Braziliji, čeravno s z njim sodelovali. Po drugi svetovni vojni so v Brazilijo delno prišli tudi politični emigranti, ki se niso strinjali z režimom socialistične povojne Jugoslavije. Nekateri izmed njih so sicer sodelovali tako z jugoslovanskim društvom SAIUG, ki

je bil povezan z jugoslovanskimi diplomatskimi predstavniki v Braziliji, kot tudi s slovenko katoliško skupnostjo v Braziliji, ki se je oblikovala po drugi svetovni vojni. Vendar pa se v primeru, da je na prireditvi bil navzoč jugoslovanski diplomatski predstavnik teh prireditev niso udeleževali.

Po drugi svetovni vojni so se v priselili v Brazilijo relativno številni katoliški duhovniki. Le-ti so se kaj kmalu povzpeli na relativno visoka mesta v katoliški hierarhiji v določeni škofijah v Braziliji. To in pa zveze, ki so jih nekateri med njimi imeli v rimski kuriji, je pomagalo pri tem, da so končno leta 1971 ustanovili slovensko etnično župnijo v São Paulu. Majhnost skupnosti je bila razlog, da si nikoli niso zgradili svoje cerkve, ampak je njihova župnija gostovala v cerkvi Najsvetejšega zakramenta.

Slovenski priseljenci v Braziliji so bili uspešni tudi na drugih področjih, med njimi najdemo uspešne gospodarstvenike, likovne umetnike, literate in profesorji na brazilskih univerzah.

SEZNAM VIROV IN LITERATURE

ARHIVSKI VIRI

Arhiv Republike Slovenije, AS 1996, Zbirka Inštituta za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, t.e. 73.

Arhiv Republike Slovenije, AS 1241, t.e. 135, Slovenska izseljenska matica (SIM).

Arhiv Republike Slovenije, AS 1241, t.e. 118, Zvezni organi, Zvezni sekretariat za zunanje zadeve 1973–1985.

Arhiv Republike Slovenije, AS 1241, t.e. 117, Republiški komite za mednarodno sodelovanje 1973–1983.

Nadškofijski arhiv Ljubljana, NŠAL 553, Zapuščine duhovnikov in drugih: Ludvik Ceglar.

Nadškofijski arhiv Ljubljana, NŠAL 332 Zapuščine škofov: Gregorij Rožman.

Nadškofijski arhiv Ljubljana, NŠAL 335, Fond Stanislav Lenič.

Nadškofijski arhiv Ljubljana, ŠAL/ŠK zapuščine škofov Jožef Pogačnik (1871–1990).

Raziskovalna enota Zgodovinskega inštituta Milka Kosa ZRC SAZU v Novi Gorici, Zapuščina dr. Henrika Tume.

ČASOPISI IN POLJUDNE SERIJSKE PUBLIKACIJE

Delo, Ljubljana.

Družina, Ljubljana.

The Guardian, London.

Jornal do Imigrante, São Paulo.

The New York Times, New York.

Il Piccolo, Trst.

Prosveta glasilo Slovenske narodne podporne jednote, Chicago

Rešeto, glasilo občine Ribnica

Slovenec, Ljubljana.

Svoboda: mesečnik delavske kulturne in telovadne zveze »Svoboda« za Jugoslavijo, Ljubljana

Terra, São Paulo.

Zvonček, Ljubljana.

ZNANSTVENE MONOGRAFIJE

- Kai **Bird**, *The Outlier: The Unfinished Presidency of Jimmy Carter* (New York: Crown, 2021).
- Leonardo **Boff**, *Church: charism and power: liberation theology and the institutional Church* (New York: Crossroad, 1985).
- Boris **Fausto**, *Zgodovina Brazilije* (Ljubljana: Založba ZRC SAZU, 2016).
- Darko **Friš**, ur., *Korespondenca Kazimirja Zakrajška, O.F.M., 1. del* (Ljubljana, 1995).
- Darko **Friš**, *Ameriški Slovenci in katoliška Cerkev 1871–1924* (Celovec, Ljubljana, Dunaj: Mohorjeva založba, 1995).
- Matjaž **Klemenčič**, *Ameriški Slovenci in NOB v Jugoslaviji* (Maribor: Založba obzorja, 1987).
- Matjaž **Klemenčič** in Vladimir **Klemenčič**, *Prizadevanja koroških Slovencev za narodnostni obstoj po drugi svetovni vojni* (Celovec, Ljubljana: Dunaj: Mohorjeva založba, 2006).
- Fábio **Koifman**, *Presidentes do Brasil (de Deodoro a Fhc)* (São Paulo; Rio de Janeiro: Cultura: Editora Rio, 2002).
- Albin **Kralj**, *Teologija osvoboditve in slovenski katoličani* (Ljubljana: Založba Nova revija, 2009).
- Jeffrey **Lesser**, *Immigration, Ethnicity, and National Identity in Brazil, 1808 To The Present* (Cambridge: Cambridge University Press, 2013).
- Robert M. **Levine**, *The History of Brazil* (New York: Palgrave Macmillan, 2003).
- Robert M. **Levine**, *The Vargas Regime: The Critical Years, 1934–1938* (New York: Columbia University Press, 1970).
- Bogdan C. **Novak**, *Pater Kazimir Zakrajšek*, (Ljubljana: Družina, 2004).
- Andrej **Rahten**, *Izidor Cankar, diplomat dveh Jugoslavij/A Diplomat of two Yugoslavias* (Mengeš-Ljubljana: Center za evropsko prihodnost; ZRC SAZU, 2009).
- Angelo **Trento**, *Do outro lado do Atlântico: um século de imigração italiana no Brasil* (São Paulo: Livraria Nobel S.A., 1989).
- Valdeir R. **Vidrik**, *União dos Eslovenos do Brasil: Uma breve história*, (São Paulo: União dos Eslovenos do Brasil, 2020).

DELI ZNANSTVENE MONOGRAFIJE

- Helga **Glušič**, »Slovenska izseljenska književnost: Sklepna misel«, *Slovenska izseljenska književnost 3: Južna Amerika*, Janja Žitnik Serafin, Helga Glušič, ur., (Ljubljana: Založba ZRC in Rokus, 1999).
- Martin **Jevnikar**, »Ludvik Ceglar«, *Slovenska izseljenska književnost: Južna Amerika*, ur. Janja Žitnik in Helga Glušič (Ljubljana, 1999).
- Aleksej **Kalc**, »Nekateri vidiki primorskega izseljevanja v Južno Ameriko do prve svetovne vojne«, *Kulturno ustvarjanje Slovencev v Južni Ameriki* (Ljubljana: ZIFF, 1995).
- Aleksej **Kalc**, »Zgodovinski, socialni, gospodarski in politični vidik migracij na Slovenskem«, *Doba velikih migracij na Slovenskem*, ur. A. Kalc, M. Milharčič Hladnik, J. Žitnik Serafin, (Ljubljana: Založba ZRC, 2020).
- Matjaž **Klemenčič**, »Migrations in History«, *Immigration and emigration in historical perspective*, Ann Katherine Isaacs, ur., (Pisa: Edizioni Plus, Pisa University Press, 2007).
- Miha **Koderman**, »Nazaj v domači kraj«: *prostorske in turistične razsežnosti obiskovanja Slovenije s strani slovenskih izseljencev in njihovih potomcev iz Avstralije*, (Koper: Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče; Univerzitetna založba Annales, 2015).
- Branko **Marušič**, »Prispevka o slovenskem izseljevanju v Južno Ameriko«, v: *Kulturno ustvarjanje Slovencev v Južni Ameriki*, ur. Irene Mislej (Ljubljana, ZIFF, 1995).
- Mirijam **Milharčič Hladnik**, »Helena Turk: ženska delovna migracija v časopisnem podlistku«, *Doba velikih migracij na Slovenskem*, A. Kalc, M. Milharčič Hladnik, J. Žitnik Serafin, ur., (Ljubljana: Založba ZRC, 2020).
- Irene **Mislej**, »Odmevi iz drugih dežel južne Amerike«, *Kulturno ustvarjanje Slovencev v Južni Ameriki*, ur. Mirko Jurak et al. (Ljubljana, 1995).
- Irene **Mislej**, »Literarno delo južnoameriških Slovencev pred drugo svetovno vojno«, *Slovenska izseljenska književnost 3 (Južna Amerika)*, Janja Žitnik in Helga Glušič, ur. (Ljubljana: Založba ZRC in Založba Rokus, 1999).
- Irene **Mislej**, »Kulturna zgodovina Slovencev v Južni Ameriki«, *Kulturno ustvarjanje Slovencev v Južni Ameriki*, ur. Mirko Jurak et al. (Ljubljana, 1995).
- Irene **Mislej**, »Slovenski izseljenci v Južni Ameriki«, *Slovensko izseljenstvo, Zbornik ob 50-letnici Slovenske izseljenske matice 1951–2001* (Ljubljana: SIM, 2001).

Thomas **Skidmore**, »Racial ideas and social policies in Brazil, 1870–1940«, *The Idea of race in Latin America, 1870–1940*, ur. Richard Graham Richard Graham; Thomas E Skidmore; Aline Helg; Alan Knight. (Austin: University of Texas Press, 1990).

ZNANSTVENI ČLANKI

Josip **Anić**, »Jugoslavenski iseljenci u Brazilu«, *Migracijske teme* 4 (1988).
Aleš **Brecelj**, »Nekaj podatkov o izseljevanju iz Slovenskega primorja v Južno Ameriko, predvsem v Argentino«, *Annales, Series historia et sociologia*, letnik 7, številka 10 (1997).

Jure **Gašparič**, »Uvedba diktature kralja Aleksandra«, *Prispevki za novejšo zgodovino*, letnik 46, št. 1, 2006.

Danijel **Grafenauer**, »Trije primeri poskusov internacionalizacije »koroškega vprašanja« po drugi svetovni vojni«, *Raznolikost v raziskovanju etničnosti: izbrani pogledi*, Danijel Grafenauer in Katalin Munda Hirnök, ur., (Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja, 2016)
Danijel **Grafenauer**, »Carinthian Slovenes' clubs and the contacts between Carinthian Slovenes and Slovene-American politicians«, *European Migrants, Diasporas and Indigenous Ethnic Minorities*, Matjaž Klemenčič in Mary N. Harris, ur., (Pisa: Edizioni Plus, 2009).

Martin **Jevnikar**, »Slovenski domovi v Južni Ameriki«, *Dve domovini*, št. 7 (1996).

Martin **Jevnikar**, »Povojna slovenska književnost v Južni Ameriki«, »Ludvik Ceglar«, *Slovenska izseljenska književnost 3 (Južna Amerika)* Janja Žitnik in Helga Glušič, ur. (Ljubljana: Založba ZRC in Založba Rokus, 1999).

Matjaž **Klemenčič**, »Slovenska izseljenska zgodovina kot del slovenske nacionalne zgodovine«, *Zgodovinski časopis*, leto 52, št. 2, (1998).

Matjaž **Klemenčič**, »Slovenci v Združenih državah Amerike«, *Zgodovinski časopis*, letnik 45, številka 1, (1991).

Matjaž **Klemenčič** in Darko **Friš**, »Viri in ohranjanje slovenskega izseljenskega časopisja«, *Znanstvena revija* (1991), letnik 3, št. 2.

Matjaž **Klemenčič**, »Slovenski izseljenski tisk«, *Znanstvena revija* (1991), letnik 3, št. 2.

Bogdan **Kolar**, »Periodični tisk slovenskih cerkvenih skupnosti v severni in južni Ameriki ter Avstraliji s poudarkom na listu Ave Marija«, *Znanstvena revija* (1991), letnik 3, št. 2.

- Maria Stella Ferreira **Levy**, »O papel da migração internacional na evolução da população brasileira (1872 a 1972)«, *Saúde Pública* 8 (1974).
- Piero **Purini**, »Analisi dei dati statistici ufficiali italiani riguardanti l'emigrazione dalla Venezia Giulia nel periodo 1921–1938«, *Annales, Series historia et sociologia*, letnik 10, številka 20 (2000).
- Vlado **Valenčič**, »Izseljevanje Slovencev v tujino do druge svetovne vojne«, *Dve domovini*, 1, (1990).
- Andrej **Vovko**, »Izseljevanje iz Primorske med obema vojnama«, *Zgodovinski časopis*, 46, številka 1.
- Andrej **Vovko**, »Udje Družbe sv. Mohorja v Južni Ameriki do leta 1918«, *Zgodovinski časopis*, letnik 53, številka 2, (Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 1999).
- Bruno Gabriel **Witze de Souza**, »Subsidies to the history of the German-speaking immigration to the province/State of São Paulo, Brazil (1840–1920)«, *IAI Discussion Papers*, št. 233 (Göttingen: Georg-August-Universität Göttingen, Ibero-America Institute for Economic Research (IAI), 2016).
- Miha **Zobec**, »Prva Jugoslavija in »njena« diaspora v Braziliji: od angažmaja izseljenskih aktivistov do pozabe skupnosti«, *Prispevki za novejšo zgodovino*, leto 61, št. 2 (2021).
- Zvone **Žigon**, »Slovenska kultura v Južni Ameriki po osamosvojitvi Slovenije«, *Dve domovini* (2001), št. 14.

STROKOVNE MONOGRAFIJE

- Ludvik **Ceglar**, *Apostolski misijonar oče Serafin Goriški* (Gorica: Goriška Mohorjeva družba, Katoliško tiskovno društvo, 1982)
- Ludvik **Ceglar**, *Mati, domovina, Bog*, (Gorica: Goriška Mohorjeva družba, 1976).
- Ludvik **Ceglar**, *Slemeniški župnik* (Celovec: Celovška Mohorjeva družba, 1985).
- Ludvik **Ceglar**, *Slemeniški župnik II* (Celovec: Mohorjeva založba, 1986)
- Ludvik **Ceglar**, Zora **Piščanc**, *Apostol brazilskih Indijancev, Misijonar Janez Madon, oče Serafin Goriški* (Koper: Ognjišče, 2020).
- Ivan **Cimerman**, *Južni povratnik: slovenski poslovnež med Mlinščico in Amazonko*, (Trzin: Devana, 1998).
- Franc **Katting**, *Das Volksgruppengesetz - eine Lösung?* (Klagenfurt: Norea-Repro, 1977).

- Andrej **Kranjc**, *Portugalsko-slovenski slovar/ Dicionario portugues-esloveno* (São Paulo: Plêiade, 1995).
- Andrej **Kranjc**, *Slovensko-portugalski slovar/ Dicionario esloveno-portugues* (São Paulo: Plêiade, 1998).
- Franc **Kurinčič**, *Na tej in oni strani oceana* (Ljubljana: Borec, 1981).
- Jože **Premrov**, *Izseljenska čitanka*, (Ljubljana: Mladinska založba, 1941).
- Janez **Rogelj**, *Zgodbe slovenskih izseljencev v besedi in sliki* (Ljubljana: Združenje Slovenska izseljenska matica, 2023).
- Nikica **Talan**, *Hrvatska/Brazil* (Zagreb: Zagreb Croatian Writer's Association, 1998).
- Franc **Žele**, *Mornar – pustolovec – kitolovec*, (Izola: samozaložba, 2011).

DEL STROKOVNE MONOGRAFIJE

- Marjan **Drnovšek**, »Izseljenec: življenjske zgodbe Slovencev po svetu«, *Izseljenec, življenjske zgodbe Slovencev po svetu* (Ljubljana: Muzej novejšje zgodovine, 2001).
- Alojzij **Kuhar**, »Naše izseljensko vprašanje«, *Spominski zbornik Slovenije: Ob dvajsetletnici Kraljevine Jugoslavije* (Ljubljana: Založba Jubilej, 1939).
- Jože **Prešeren**, »Janez Hlebanja (Brazilija): Od industrialca do farmarja«, *Izseljenec, življenjske zgodbe Slovencev po svetu* (Ljubljana: Muzej novejšje zgodovine, 2001).

STROKOVNI ČLANKI

- Jože **Bajec**, »Razvoj slovenskega izseljenskega časnikarstva v Evropi, Južni Ameriki in Kanadi«, *Slovenski izseljenski koledar* (1969), leto 16.
- Jože **Bajec**, »Slovensko društveno življenje v Braziliji do druge svetovne vojne«, *Slovenski izseljenski koledar*, leto 16 (1969).
- »**Brazilija**« »Razstava izseljencev-slikarjev«, *Rodna gruda: revija za Slovence po svetu* (1979), letnik 26, št. 6, str. 35.
- V. **Brgoč**, »Franc Pavlovič – slovenski slikar in kipar v Braziliji«, *Srebrne brazde 6: literarni zbornik upokojencev Slovenske Istre*, (Koper: Uredniški odbor literarnega zbornika upokojencev slovenske Istre, 2011).
- Ludovik **Ceglar**, »Slovenski jezik«, »Naše dragotine«, »Naš biser«, *Rodna gruda: revija za Slovence po svetu* (1985), letnik 32, št. 5.

- Ivan **Cimerman**, »Slovenci v Braziliji za novo Slovenijo«, *Rodna gruda: revija za Slovence po svetu*, leto 39, št. 7 (julij 1992).
- Franjo **Cotič**, »Slovenski izseljenci v Brasilu, zlasti v mestu São Paulo«, *Duhovno življenje*, leto 6, št. 129.
- Franjo **Cotič**, »Moj božič«, *Duhovno življenje*, leto 8, št. 144, januar 1940, str. 10 – 11.
- I.L.C.**, »Iz življenja brazilskih Slovencev«, *Zbornik Svobodne Slovenije*, leto 14 (1962).
- Martin **Jevnikar**, »Duhovnik in pisatelj Ludvik Ceglar«, *Koledar Goriške Mohorjeve družbe*, 1999.
- Andrej **Kranjc**, »Zveza Slovencev proslavila prvo obletnico«, *Rodna gruda: revija za Slovence po svetu*, leto 39, št. 8–9, (avgust – september 1992).
- Cveto A. **Kristan**, »Kulturno prosvetne prireditve Slovencev v Južni Ameriki v letu 1957«, *Slovenski izseljenski koledar*, leto 5 (1957).
- Cveto A. **Kristan**, »Kulturno-prosvetno življenje južnoameriških Slovencev (od 1. julija 1957 do 30. junija 1958)«, *Slovenski izseljenski koledar*, leto 6 (1959).
- Franc **Kurinčič**, »Odbor za jugoslovanko primorje«, *Vstala, Primorska, si v novem življenju: o Primorski v letih 1945-1990* (Nova Gorica: Goriški muzej, 2011).
- Dorica **Makuc**, »Izseljevanje Primorcev v Južno Ameriko«, *Jadranski koledar*, letnik 33 (Trst: Založništvo tržaškega tiska, 1985).
- Kati **Mesarič**, »Slovenci v Brazilu«, *Zbornik Svobodne Slovenije* (1975), letnik 24.
- Vinko **Mirt**, »Slovensko heraldično društvo v Braziliji«, *Rodna gruda: revija za Slovence po svetu*, letnik 38, številka 7, 1991.
- M.M.**, »Slovenci v Sao Paulu«, *Zbornik svobodne Slovenije* (1972), letnik 23.
- Miran **Ogrin**, »Naša kri v Braziliji«, *Slovenski izseljenski koledar*, leto 18 (1971).
- Jerneja **Petrič**, Priseljenska književnost kot zgodovinsko gradivo, *Slovenski izseljenski koledar* (1981), leto 28.
- Ivan **Pregelj**, »Naša naselbina v Sao Paulu se manjša«, *Rodna gruda: revija za Slovence po svetu* (1974), letnik 21, št. 4.
- Jože **Prešeren**, »Slovenske sledi v svetu«, *Slovensko izseljenstvo: Zbornik ob 50-letnici Slovenske izseljenske matice*, gl. ur. mag. Milica Trebše Štolfa; odg. ur. red. prof. dr. Matjaž Klemenčič (Ljubljana: Slovenska izseljenska matica, 2001).
- Peter **Slavec**, »Odkrit doslej neznan slovenski slikar – Franciscus Paulovič«,

Rodna gruda: revija za Slovence po svetu (februar 1998), letnik 45, št. 2.

Ina **Slokar**, »Portret povratnika. Tri obletnice Franceta Kurinčiča«, *Rodna gruda: revija za Slovence po svetu*, letnik 25, številka 6 (1978).

S.P.B., »Brazilija, dobra zemlja ... Ob stoletnici prihoda prvih Slovencev v Brazilijo«, *Zbornik Svobodne Slovenije*, leto 12 (1960).

Bogdan **Šalej**, »Srečanje s Slovenci v São Paulu«, *Rodna gruda: revija za Slovence po svetu*, letnik 19, št. 1 (januar 1972).

Anica **Tončič**, »Hrepenenje po rodni grudi«, *Rodna gruda*, letnik 29, številka 6, 1982.

»Umrli je **Ludvik Ceglar**«, *Rodna gruda: revija za Slovence po svetu*, leto 45, št. 4 (april 1998).

Ema **Umek**, »Izseljevanje v Brazilijo v zadnjih letih 19. stoletja«, *Slovenski izseljenski koledar*, letnik 16 (1969).

Ciril **Zupanc**, »Nekaj podatkov o naših izseljencih v Braziliji«, *Slovenski izseljenski koledar* (1971), leto 18.

ENCIKLOPEDIJE IN ČLANKI V ENCIKLOPEDIJAH

Katarina **Bedina**, »Lorenz, Tomaž«, *Enciklopedija Slovenije* 6, (Ljubljana: Založba Mladinska knjiga, 1992).

Božidara **Frelih**, »Trio Lorenz«, *Enciklopedija Slovenije* 13, (Ljubljana: Založba Mladinska knjiga, 1999).

»**Gortan**, Vladimir«, *Hrvatska enciklopedija* (Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021).

Martin **Jevnikar**, »Saksida Ernest«, *Primorski slovenski biografski leksikon*, 13. snopič: Rebula – Sedej (Gorica: Goriška Mohorjeva družba, 1987).

Rudolf **Klinec**, »Cotič, Franc (1904–1977)«, *Primorski slovenski biografski leksikon: 3. snopič Bor - Čopič, 1. knjiga*. (Gorica: Goriška Mohorjeva družba, 1976).

Rudolf **Klinec** »Fonda, Enij Alojzij Ferdinand (1927–2011)«, *Primorski slovenski biografski leksikon: 5. snopič Fogar - Grabrijan, 1. knjiga*, (Gorica: Goriška Mohorjeva družba, 1978).

Bogdan **Kolar**, »Božič, Mansuet Janez Andrej (1928–2007)«, *Novi Slovenski biografski leksikon*, 3. zv, Ble–But, ur. Barbara Šterbenc Svetina et al. (Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni center SAZU, 2018)

Letopis *Cerkve na Slovenskem 2000: stanje 1. januar 2000*, (Ljubljana: Nadškofija Ljubljana, 2000).

Jože **Markuža**, »Janez Madon, o. Serafin Goriški«, *Primorski slovenski*

- biografski leksikon*, 9. snopič, Križinič–Martelanc (Gorica: Goriška Mohorjeva družba, 1983).
- Branko **Marušič**, »Štrucelj Karl (Dragutin)«, *Primorski slovenski biografski leksikon: 20. snopič Dodatek M - Ž*, Martin Jevnikar, ur., (Gorica: Goriška Mohorjeva družba, 1994).
- Irene **Mislej**, »Kadunc, Anton«, *Enciklopedija Slovenije*, 4. zvezek, (Ljubljana: Založba Mladinska knjiga, 1990).
- Ivan **Mladineo** ur., Narodni Adresar Hrvata-Slovenaca-Srba. The National Directory of Corate-Slovene-Serb nationa organizations instituions, business, professional and social leaders in the United States and Canada, (New York: Ivan Mladineo, 1937).
- Mirko **Rijavec**, »Patricij Kodermac«, *Primorski slovenski biografski leksikon*, 8. snopič: Kacin–Križnar), 2. knjiga, ur. Martin Jevnikar (Gorica: Goriška Mohorjeva družba, 1982).
- Lojze **Škerl**, »Legiša (Leghissa) Anton«, *Primorski slovenski biografski leksikon: 19. snopič Dodatek B - L*, 4. knjiga, Martin Jevnikar, ur., (Gorica: Goriška Mohorjeva družba, 1993).

DIPLOMSKE NALOGE, MAGISTRSKE NALOGE, DOKTORSKE NALOGE

- Igor **Jurekovič**, *Teologija osvoboditve in teorija sociologije religije*, (magistrsko delo, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, 2020).
- Andreja **Šimenc**, *Izseljevanje Slovencev v Brazilijo in njihova integracija na primeru slovenske skupnosti v São Paulu*, diplomsko delo, (Ljubljana: Univerza v Ljubljani Filozofska Fakulteta, 2002).

VLADNE PUBLIKACIJE

Uradni list Narodne vlade SHS v Ljubljani.

INTERVJU

- Dirigirani intervju z duhovnikom s Stanislavom Cikanekom po telefonu, 18. 11. 2021.
- Dirigirani intervju s patrom Alojzijem Ilcem v Stični, 12. 4. 2010.

INTERNETNI VIRI

- <https://slovinci.si/v-sao-paulu-bo-kmalu-zazivel-slovenski-dom-triglav/>; pridobljeno dne 11. 11. 2024.
- <https://www.skmlondon.org.uk/zacetki/>, pridobljeno 4. 8. 2022.
- https://www.vatican.va/news_services/press/documentazione/documents/cardinali_biografie/cardinali_bio_arns_pe_en.html, pridobljeno 29. 4. 2022.
- Marjan Smolik, »Zakrajšek, Kazimir (1878 – 1958)«, *Slovenska biografija* (Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, 2013), <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi854497/#slovenskibiografski-leksikon>, pridobljeno 18. 9. 2022.
- Dr Štefan Bogdan B. Šalej, pridobljeno 5. 8. 2022, <https://sloglobal.net/slo-global/about-us/>.
- Janja Ulaga, »Slovenski izseljenci nismo ne tič ne miš«, 17. 5. 2021, *Novice Svet* 24, pridobljeno 5. 8. 2022, <https://novice.svet24.si/clanek/zanimivosti/60a255f53896e/slovenski-izseljenci-nismo-ne-tic-nemis>.
- »Dr. Štefan Bogdan Šalej, poslovnež in šentjurski rojak: Šentjur je referenca za vse dobre stvari«, *Kozjansko.info*, 10. 1. 2010, pridobljeno 5. 8. 2022, <https://kozjansko.info/2010/01/dr-stefan-bogdan-salej-poslovnez-in-sentjurski-rojak-sentjur-je-referenca-za-vsedobre-stvari/>.
- Brasilia Embassy*, pridobljeno 27. 4. 2022, <http://www.brasilia.embassy.si/index.php?id=4169>.
- E-slovenia*, pridobljeno 27. 4. 2022, <https://eslovenia.org.br/historico/>.
- Združenje SIM*, pridobljeno 11. 5. 2022, https://www.zdruzenjesim.si/seznam_drustev/33/2008111111302864/.
- Slovinci*, pridobljeno 3. 6. 2022, <https://slovinci.si/drzave/brazilija/>.
- UEB*, <https://eslovenia.org.br/sobre/diretoria/>, pridobljeno 1.12.2024.
- S Slovinci v Braziliji*, <https://www.gov.si/novice/2023-10-28-drzavna-sekretarka-vesna-humar-s-slovinci-v-braziliji/>, pridobljeno 1.12.2024.
- SLOBRAZ*, pridobljeno 16. 5. 2022, <https://slobraz.com.br/>
- Slovenian global business network*, pridobljeno 3. 8. 2022, <https://sloglobal.net/slo-global/about-us/>.
- President Carter's Trips as President*, pridobljeno: 2. 6. 2022, https://www.jimmycarterlibrary.gov/about_us/trips_as_president.
- Janez Rogelj, *Friderik Hlebanja je zgradil dom za prizadete otroke v Sao Paulu, Brazilija*, pridobljeno 4. 8. 2022, <https://kovcek.rogelj.net/2018/03/30/friderik-hlebanja-je-zgradil-dom-za-prizadete-otroke-v-sao-paulu-brazilija/>.

- Bogdan Kolar, »Ludvik Ceglar (1917–1998)«, *Slovenska biografija* (Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni center SAZU, 2013), pridobljeno 27. 4. 2022, <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi1021780/#novi-slovenski-biografski-leksikon>.
- Adalberto Lovato in Angélica Zoqui Paulovic Sabadini, *Francisco Pulovic, Vida e Obra*, na: <http://paulovic.zoqui.com/>, pridobljeno: 19. 8. 2022
- Lidija Božac, »PAVLOVIČ, Franc« (1892–1981). Obrazi slovenskih pokrajin. Mestna knjižnica Kranj, 2020, pridobljeno 19. 7. 2022, na: <https://www.obrazislovenskipokrajin.si/oseba/pavlovic-pavlovic-paulovic-franc-francisco-franciscus/>
- »President Carter's Trips as President« - About Us - The Jimmy Carter Presidential Library and Museum, pridobljeno: 2. 6. 2022, https://www.jimmycarterlibrary.gov/about_us/trips_as_president.
- Office of the Historian, »Biographies of the Secretaries of State: Cyrus Roberts Vance (1917–2002)«, pridobljeno 2. 6. 2022, <https://history.state.gov/departmenthistory/people/vance-cyrus-roberts>.
- Liberation Theology*, pridobljeno 28. 5. 2022, <https://liberationtheology.org/people-organizations/leonardo-boff/>.
- »Župnik Viktor Pristov je umrl nasilne smrti«, *STA*, 10. 7. 1997, pridobljeno 2. 6. 2022, <https://www.sta.si/288624/zupnik-viktor-pristovje-umrl-nasilne-smrti>
- »Nasilje zaradi denarja«, *Dnevnik*, 20. 1. 2004, pridobljeno 2. 6. 2022, <https://www.dnevnik.si/71385>.
- Vojko Zakrajšek, »Skrivnostna smrt župnika Franca (80)«, 3. 3. 2019, pridobljeno 2. 6. 2022, <https://www.slovenskenovice.si/kronika/doma/skrivnostna-smrt-zupnika-franca-80/>.
- »Zlata maša Borisa Zakrajška in blagoslov novih orgel v Cerkljah«, *Posavski Obzornik*, 4. 7. 2019, pridobljeno 29. 4. 2022, <https://www.posavskiobzornik.si/panorama/zlata-masa-borisa-zakrajaska-in-blagoslov-novih-orgel-v-cerkljah-87558>
- »Stanislav Cikanek: Zame so vsi tisti, ki so rušili Janševo vlado, izdajalci«, *Reporter*, 10. 3. 2013, pridobljeno 28. 4. 2022, <https://reporter.si/clanek/tiskana/stanislav-cikanek-zame-so-vsi-tisti-ki-so-rusili-jansevo-vladoizdajalci-449295>.
- Harold Jackson, »Jimmy Carter obituary«, *The Guardian*, 29. 12. 2024, pridobljeno: 30. 12. 2024, <https://www.theguardian.com/us-news/2024/dec/29/jimmy-carter-obituary>.

RECENZIJA

izr. prof. dr. Miha Koderman*

Znanstvena monografija z naslovom *Izbrana poglavja iz zgodovine slovenske priseljske skupnosti v Braziliji* dr. Neže Hlebanja predstavlja sodobno in kakovostno znanstveno delo, ki interdisciplinarno in celovito obravnava različne razsežnosti slovenske izseljske skupnosti v Braziliji. Slednja se je vzpostavila postopoma tekom 19. in predvsem 20. stoletja, ko se je v obdobjih pred prvo svetovno vojno, med obema svetovnima vojnama in po letu 1945 v Brazilijo priselilo skupno okoli 15.000 Slovencev iz različnih delov slovenskega etničnega ozemlja. Slovenska skupnost naj bi po ocenah danes štela okoli 5.000 Slovencev in njihovih potomcev, ki večinoma živijo na območju mesta São Paulo in istoimenske zvezne države. Slovenski izseljenci so v Braziliji ustanovili različna izseljska društva, ki so imela pomembno vlogo na socialnem, kulturnem in izobraževalnem področju.

V vsebinskem pogledu prinaša znanstvena monografija pet zaokroženih poglavij, v katerih avtorica uvodoma poda kratek pregled politike brazilske države do priseljevanja, nato analizira priseljevanje s slovenskega etničnega ozemlja v Brazilijo, za tem pa se v obsežnem tretjem poglavju poglobi v organiziranost izseljencev iz slovenskega etničnega ozemlja v obravnavani državi. Tu podrobno razčlenjuje organizacijsko strukturo slovenske skupnosti v Braziliji skozi različna obdobja in jo osvetli v sklopu delovanja katoliške cerkve, različnih oblik priseljskih organizacij, ki so se pogosto vzpostavile skupaj s pripadniki drugih držav, v katerih so v različnih obdobjih bivali Slovenci (Habsburška monarhija, Kraljevina Jugoslavija, Kraljevina Italija, Republika Avstrija, SFR Jugoslavija ter Republika Slovenija), ter tudi z vidika specifičnih slovenskih ustanov, kot so narodni domovi in podporne organizacije. V prav tako obsežnem četrtem poglavju se avtorica osredotoča na aktivnosti slovenskih izseljencev, pri čemer posebno pozornost nameni pomembnejšim gospodarskim dejavnostim in njihovim protagonistom, bogatem naboru kulturnih aktivnosti v slovenski izseljski skupnosti, dejavnostim v organizaciji katoliške cerkve, političnemu delovanju posameznikov iz slovenske skupnosti, predstavi pa tudi prireditve, namenjene slovenskim in drugim

* Fakulteta za humanistične študije UP, Oddelek za geografijo, Titov trg 5, 6000 Koper

priseljencem v Braziliji. Monografijo avtorica zaključuje še s pregledom delovanja slovenskih duhovnikov v Braziliji.

Monografija dr. Neže Hlebanja predstavlja prvo celovito študijo zgodovinskih, socialnih, organizacijskih, verskih in političnih dimenzij slovenske izseljenske skupnosti na območju Brazilije. Avtorica v delu predstavi bogat nabor literature, periodičnih publikacij, arhivskih in spletnih virov, ki se nanašajo na obravnavano skupnost. V monografiji uporablja primerno znanstveno in strokovno terminologijo in se poslužuje ustreznega znanstvenega aparata in metod pri predstavljanju izsledkov in spoznanj. Monografija tako prinaša izvirna spoznanja, ki jih lahko povežemo predvsem s področjem zgodovine, izseljenstva in migracijskih študij, dotikajo pa se tudi družbene geografije, politologije in sociologije. S svojim interdisciplinarnim pristopom monografija dr. Neže Hlebanja prispeva k preseganju prepogostega pomanjkanja komunikacije med disciplinami, saj osvetljuje obravnavane vsebine o izseljenski skupnosti v Braziliji s številnih zornih kotov. Nedvomno bo zanimiva tako za raziskovalce in strokovnjake, ki delujejo na prej omenjenih področjih, kot tudi za študente s področja humanistike in družboslovja. Hkrati je knjiga namenjena tudi širši zainteresirani javnosti, ki spremlja tematike, povezane s slovenskim izseljenstvom in delovanjem Slovencev na območju Južne Amerike in Brazilije.

Skladno s predhodno predstavljenim pomenom monografije za razvoj znanstvenega področja, njeno aktualnostjo, celovitostjo in pomembnostjo z vidika oblikovanja strokovnega besedišča, spodaj podpisani predlagam, da se delu dodelijo primerna finančna sredstva, s čimer mu bo omogočena objava.

Koper, 18. december, 2024

RECENZIJA

red. prof. dr. Jernej Zupančič*

»Slovenci v Braziliji« avtorice Neže Hlebanja je zaključen in do sedaj najobširnejši in najbolj podroben prikaz neke slovenske južnoameriške diaspore. Brazilija je zdaleč največja južnoameriška država; s površino okrog 8,5 milijona km² in 218 milijoni prebivalcev sodi med globalne velikane s še nekaterimi geografskimi prestiži, ki jih ponuja predvsem neizmerno Amazonsko nižavje. Po kulturnem utripu je Brazilija pač - Brazilija; država silne človeške mešanice, nastale iz domačega indijanskega substrata in obilnih dodatkov evropske kolonizacije, ki so skozi dobra štiri stoletja ustvarili brazilsko kulturno identiteto s slovitim melosom in barvitostjo, s katero se more ponašati le malo držav našega planeta. Brazilija pripada luzitanskemu kulturnemu krogu. Ta bi bil glede na danes relativno skromno populacijo Portugalske sedaj neznaten, če ne bi v kolonizacijskem ehu ustvaril Brazilije in z njeno demografsko močjo pomembnega dejavnika na svetovnem prizorišču. Pisani človeški mozaik ima tudi nekaj slovenskih gradnikov. Tudi sem je namreč seglo priseljevanje Slovencev in ustvarilo ne posebej številčno, a trdno in identitetno zanimivo skupnost, vkoreninjeno v heterogeno brazilsko družbeno realnost. Neža Hlebanja je z obsežnim raziskovalnim delom in temeljitim študijem arhivskega gradiva in terenskih obiskov, ki jih je pripravila ob izdelavi svoje doktorske disertacije, poskrbela, da poslej ta del slovenske diaspore ne bo več neznan.

Monografija spoštljivega obsega je temeljit oris geneze, organizacije in delovanja Slovencev v Braziliji. Gradijo jo trije glavni deli: uvodni del s predstavitvijo slovenskega priseljevanja v državo in družbenega odziva na sorazmerno obilno evropsko kolonizacijo, jedrni poglavji o organizaciji in delovanju slovenskih priseljencev ter njihovo postopno preobražanje v diasporično skupnost. Zadnji del je po vsebini bolj dodatek in prikazuje prispevek slovenskih duhovnikov pri spremljanju Slovencev, ki jim je Brazilija postala bodisi začasna življenjska postaja bodisi nova domovina. Dolg seznam arhivskih virov in upoštevanje literature priča o temeljitosti avtoričinega pristopa, bolj zahtevnega bralca pa napotuje k posnemanju in dopolnjevanju. Slovensko-brazilska zgodba še ni končana, diaspora živi

* Filozofska fakulteta UL, Oddelek za geografijo, Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana.

in deluje in še marsikatero spoznanje bo mogoče izvleči iz že znanih in še neznanih pisnih virov in dokumentov te bogate, a razpršene in zato malodane neznane materialne dediščine slovenskih naselbin. Zasnova raziskave (in tudi knjige, ki je pred bralcem razgrinjamo) dolguje konceptualno zasnovo številčnim študijam Matjaža Klemenčiča, vztrajnega pionirja preučevanja slovenskega izseljenstva v ZDA in mentorja številnim doktorandom, ki so svoje karijerne poti ali pa zgolj akademsko zaključevanje osebnih poti usmerili v raziskave na področju mednarodnih selitev ter oblikovanja izseljenskih skupnosti in njihovih prostorov. Ker je koncept podoben, je primerljiv in nudi bralcu možnost primerjave med severnoameriškimi in brazilskimi primeri organizacije slovenskih priseljencev ter njihovo delovanje v novem okolju. Uvodni del monografije se osredotoča na Brazilijo in njeno migracijsko politiko skozi čas. Ta ni bila ves čas odprta za priseljevanje in tudi privlačna ne, zato selitveni tok ni bil konstanten in odvisen le od izvornih (slovenskih) področij, pač pa predstavlja preplet bolj in manj privlačnih priseljevalnih niš. Prostora je imela Brazilija dovolj, a je bilo priseljevanje značilno zgoščeno v jugovzhodni obalni predel; tisti, ki je že tako oblikoval izrazito multietnično podlago brazilске nacije, pri kateri je ostal regionalni in etnični izvor sicer le omejeno (pravzaprav interno, to je za diasporo samo) pomemben. Adaptacija je imela nekaj posebnosti, začenši s portugalsščino kot *linguo franco* ter v primerjavi s severnoameriškimi ekonomskimi razmerami vendarle skromnejšimi socialnimi možnostmi. Brazilija zato za večino imigrantov ni bila izhodišče za planetarno kroženje, pač pa je večji del ostal v tem okolju. Za oblikovanje prvih slovenskih priseljenskih lokalnih skupnosti so bile merodajne predvsem možnosti lokalnih agregacij in tvorbe lokalnih organizacij in družbenih institutov, kjer pa se upraviči avtoričina intervencija v obliki opisa delovanja slovenskih duhovnikov med izseljenci v Braziliji zlasti zato, ker so bile druge možnosti precej omejene zaradi brazilskih regulacij in ekonomskih možnosti in je bilo delo katoliške cerkve in relativna svoboda delovanja slovenskih duhovnikov izrednega pomena. Ni pa dvoma, da so k uspehu opisanih podvigov imele zdaleč največjo težo osebne poteze duhovnikov, njihova integriteta, zavest, organiziranost in predanost; seveda ob ohranjanju njihovega družbenega ugleda, ki so ga morali oblikovati ravno tako kot priseljenci svoje kariere v novem okolju.

Jedro knjige je organiziranost Slovencev po priselitvi in pozneje, ko so prešli v pobraziljenje svojih življenjskih načinov in ob tem ohranjali identitetne poteze. Možnosti so bile relativno skromne tudi zaradi tega, ker je brazilsko okolje dosegla socialno bolj skromna slovenska populacija. V prilog jim je šla regionalna enovitost (prevladujejo priseljenci iz območij

na zahodu slovenske zgodovinske poselitve), kar je olajšalo združevanje v oblike društvene povezanosti. Zaradi omejitev so imele oblike povezovanja prek župnijskih občestev nekaj večjo vlogo in kot je navedeno, je ta okoliščina delovala spodbujajoče na oblikovanje novih kulturnih vezi. Avtorica je namenila precejšnjo težo povezavam na bazi jugoslovanske ideje, močnejše zlasti po prvi in še nekaj časa po drugi svetovni vojni. Brazilija je postala dom mnogih Hrvatov, zlasti iz Dalmacije in Istre, bili so dejavni in tudi Jugoslavija je spodbujala oblike društvenega povezovanja »Jugoslovanov«. Vtis pa je, da k identifikaciji slovenske diaspore v Braziliji ni prispevala ključnih gradnikov, ampak je ostajala ena od racionalnih okvirov družbenega delovanja. Slednje prikazuje četrto poglavje, osredotočeno na dejavnosti Slovencev. Naslonjeni na organizacijske oblike društev in klubov se najbolj izpostavljajo identitetno in kulturno pomembne aktivnosti, a ne bi smeli izpustiti nekaterih gospodarskih povezav in iniciativ, za katere pa se zdi (o tem bi bilo smiselno še podrobneje preiskati), da je negotova predvsem receptivna stran, to je Slovenija.

Neža Hlebanja je opravila pionirsko raziskovalno delo, z monografijo pa daje svoje izsledke v vednost slovenski javnosti. Monografija odstira poteze slovenske diaspore na brazilskih tleh, pojasnjuje prostor in družbo, v katero je ta vpeta in v kateri deluje in daje podlago za razmišljanja o povezovalnih možnostih med skupnostmi Slovencev po svetu. Identiteta je tu že druga reč; po eni strani dokaz spajanja ljudi s svojim okoljem, po drugi pa dokaz heterogenosti tudi slovenskega naroda v svetovnem okviru. Priporočeno v branje vsem, ki jih zanimajo slovenska vprašanja in jim ne bo žal tudi nekaj zahtevnejšega brskanja po zgodbah, ki so jih spisali slovenski priseljenci v Braziliji, Hlebanja pa dokumentirano in argumentirano objavila.

Dr. Neža Hlebanja je doktorirala na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani na interdisciplinarnem doktorskem študijskemu programu Humanistika in družboslovje, Ameriški študiji. Diplomirala je na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani na oddelku za zgodovino.

V okviru svojega doktorskega dela je raziskovala izseljevanje s slovenskega etničnega ozemlja v Brazilijo ter zgodovino slovenske priseljske skupnosti v tej državi. Za svoj izjemen prispevek je prejela nagrado na XXII. nagradnem natečaju Urada Vlade RS za Slovence v zamejstvu in po svetu.

Dr. Neža Hlebanja je svoje teoretične osnove nadgradila z bogatimi izkušnjami na področju raziskovanja, izobraževanja in upravljanja projektov. Zaposlena je na Inštitutu za narodnostna vprašanja.

SLOVENSKA IZSELJENSKA MATICA

INŠTITUT ZA NARODNOSTNA VPRAŠANJA
INSTITUTE FOR ETHNIC STUDIES

ISBN-13: 978-961-93609-6-9

9 789619 360989